

18/1085

revista arhivelor

ANUL LI
VOL. XXXVI
Nr.

4

1974

REVISTA ARHIVELOR

ORGAN AL DIRECȚIEI GENERALE A ARHIVELOR STATULUI DIN
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Apare de patru ori pe an

Redacția : București, Bd. Gheorghe Gheorghiu-Dej, nr. 29, sector VI.

Telefon : 13.37.77.

CUPRINS

	Pag.
50 DE ANI DE LA APARIȚIA „REVISTEI ARHIVELOR“	
Telegrama adresată de participanții la adunarea festivă Comitetului Central al Partidului Comunist Român, tovarășului Nicolae Ceaușescu	475
ADUNAREA FESTIVĂ	
I. GAL — Cuvînt de deschidere	476
ȘT. HURMUZACHE — Un program de muncă	478
A. SACERDOȚEANU — „Revista Arhivelor“ în anii 1938—1947. Proiecte și realizări .	484
SALUTURI COLEGALE	485
SESIUNEA JUBILIARĂ	
ȘT. PASCU, AL. MATEI — Istoria instituțiilor în paginile „Revistei Arhivelor“	491
TR. LUNGU — Participarea „Revistei Arhivelor“ la propășirea științei istorice românești	495
V. ARIMIA — Personalități ale istoriografiei românești în paginile „Revistei Arhivelor“	497
I. PUȘCAȘ — „Revista Arhivelor“ și cunoașterea și valorificarea surselor externe privind istoria patriei	501
V. TATOMIR — Sprijinul dat de „Revista Arhivelor“ activității arhivistice de la organizațiile socialiste	503
GH. ISCRU — „Revista Arhivelor“ în sprijinul învățămîntului superior al istoriei și în formarea cadrelor de arhiviști	505
EL. SEFTIUC, EC. CÎRȚINA — „Revista Arhivelor“ — sprijin important în învățămîntul de partid și al profesorului de istorie în instruirea și educarea elevilor	507
COMEMORAREA LUI EUDOXIU HURMUZAKI	
M. BERZA — E. Hurmuzaki și familia sa	509
D. BERINDEI — E. Hurmuzaki și istoriografia epocii	516
L. BOIA — Activitatea istoriografică a lui Eudoxiu Hurmuzaki	521
CRONICĂ	
V. TEODORESCU — Expoziția „Revista Arhivelor 50“	526
V. TEODORESCU — Expoziția documentară „Eudoxiu Hurmuzaki“	530
I. BURLACU — Sesiunea de comunicări științifice „Probleme de teorie și practică arhivistică“	532
EM. POȘTĂRIȚA — Pregătirea profesională a arhivistilor	534
* * * — Cercetări în arhivele de peste hotare	535
RECENZII ȘI PREZENTĂRI	558
NOTE BIBLIOGRAFICE	566
LISTA DOCUMENTELOR PUBLICATE ÎN VOL. XXXVI	574

PR 1086
DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Revista Arhivelor

ANUL LI
VOL. XXXVI
Nr. 4

BUCUREȘTI

1974

COSILIUL DE CONDUCERE

Iosif Adam, Alecsenia Andone, Vasile Arimia, Dan Berindei, Ioana Burlacu, Nicolae Chipurici, Iulian Cîrîină, Florin Constantiniu, Ioan Dumitru, Mihail Guboglu, Ștefan Hurmuzache — președinte, Gheorghe Ilie, Radu Ionescu, Dumitru Ivănescu, Radu Manolescu, Alexandru Matei, Nicolae Mocioiu, Oprea Florea, Maria Pîrvulescu, Emilia Poștăriță, Ioan Ranca, Maria Soveja, Mioara Tudorică.

COLEGIUL DE REDACȚIE

Ioana Burlacu, Nicolae Chipurici, Ștefan Hurmuzache — redactor șef, Dumitru Ivănescu, Alexandru Matei, Nicolae Mocioiu, Maria Pîrvulescu, Emilia Poștăriță, Ioan Ranca, Maria Soveja, Mioara Tudorică.

Redactori : Mioara TUDORICĂ, Corneliu LUNGU

Secretar de redacție : Rodica MUȘETOIU

50 DE ANI DE LA APARIȚIA „REVISTEI ARHIVELOR“

TELEGRAMĂ COMITETULUI CENTRAL AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN, TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU

În atmosfera vibrantă de emoție, creată de istorica alegere a Dumneavoastră, iubite tovarăse Nicolae Ceaușescu, în înalta funcție de președinte al Republicii Socialiste România, participanții la adunarea consacrată aniversării Semicentenarului „Revistei Arhivelor“ se alătură gândurilor și sentimentelor întregii națiuni, exprimându-vă desăvârșit devotament în nobila activitate desfășurată neabătut pentru înfăptuirea mărețelor idealuri spre care ne îndreptăm, cu fermitate, Partidul Comunist Român.

În acest act solemn, înscris în Cartea de aur a istoriei, vedem cuprinse cheazăia viitoarelor realizări ale geniului și capacității creatoare a poporului român, înalta prețuire dată remarcabilei Dumneavoaștre personalități de conducător eminent al partidului și statului nostru, de militant de seamă al mișcării comuniste și muncitorești internaționale.

Slujitorii Arhivelor Statului, care au nobila misiune să îngrijească de conservarea și valorificarea Fondului Arhivistice Național, tezaur inestimabil de experiență umană, vor munci cu abnegație pentru a pune la temelia cercetării științifice noi izvoare istorice, mărturii ale trecutului glorios de luptă al poporului român, al tradițiilor lui progresiste, ale eroismului și dragostei de patrie ale celor mai luminați gânditori, revoluționari și buni fii ai ei, ale luptei eroice a maselor populare sub conducerea Partidului Comunist Român pentru libertate socială și națională, pace și progres.

„Revista Arhivelor“ care își are izvoarele activității sale în luminosul program ideologic al partidului și în strălucitele Dumneavoaștre indicații privind oglindirea adevărului istoric, tratarea de pe poziții marxist-leniniste a istoriei țării, va cultiva cu ajutorul acestor bogății încredințate Arhivelor Statului tot ceea ce a fost progresist și corespunde efectiv cu năzuințele construcției socialismului și comunismului.

Conștienți că parcurgem o etapă de dezvoltare cu adânci semnificații pentru istoria eroicului popor român, mobilizați de exemplul pe care Dumneavoastră îl oferiți întregii țări prin multilaterală activitate pe plan intern și extern, în numele și pentru fericirea creatorilor de bunuri materiale și spirituale de pe aceste meleaguri, ne angajăm cu toată ființa la eforturile de ridicare mereu mai sus a edificiului societății socialiste multilateral dezvoltate.

Vă asigurăm stimate tovarăse secretar general, Nicolae Ceaușescu, că însușești de actul de voință și acțiune al întregului nostru popor nu vom precupeți nici un efort pentru a întâmpina cu noi realizări memorabilele evenimente ale anului 1974 — a XXX-a aniversare a eliberării patriei de sub dominația fascistă și cel de al XI-lea Congres al Partidului.

PARTICIPANȚII LA ADUNAREA CONSACRATĂ
SEMICENTENARULUI „REVISTEI ARHIVELOR“

CUVÎNT DE DESCHIDERE A ADUNĂRII FESTIVE ORGANIZATE CU PRILEJUL ANIVERSĂRII SEMICENTENARULUI „REVISTEI ARHIVELOR”

IONEL GAL

Stimați tovarăși,

Sîntem cu toții sub impresia evenimentului istoric din ziua memorabilă de 28 martie 1974, cînd, exprimînd dorința întregii națiuni, Marea Adunare Națională — forul suprem al țării — a proclamat președinte al Republicii Socialiste România pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român. Această înaltă investitură, sprijinită de toți cei ce trăiesc și muncesc pe pămîntul nostru străbun, reprezintă o nouă și strălucită recunoaștere a meritelor pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu, ilustru bărbat de stat, cel mai iubit fiu al poporului român le-a cîștigat în opera de conducere a destinului țării.

Primul președinte al României este eminentul militant revoluționar, care, de peste patru decenii, slujește cu abnegație și dăruire exemplară cauza progresului și prosperității patriei, cauza socialismului și comunismului. Națiunea noastră este mîndră de a avea în fruntea sa pe tovarășul Nicolae Ceaușescu de numele căruia sînt legate cele mai de seamă realizări și mai scumpe idealuri ale poporului român.

Acest moment istoric își pune amprenta și asupra manifestării la care participăm. În acest context îmi revine plăcuta sarcină de a deschide adunarea festivă dedicată aniversării a 50 de ani de la apariția primului număr al „Revistei Arhivelor”. Împlinirea unei jumătăți de veac de la înființarea organului de presă al Direcției generale a Arhivelor Statului, prilejuiește astăzi, evocarea drumului parcurs de acest periodic.

Rolul pe care l-au deținut Arhivele Statului în constituirea, conservarea și administrarea tezaurului arhivistic al țării noastre, a impus el însuși crearea unui periodic de specialitate, care să servească drept sprijin în exercitarea atribuțiilor acestei instituții.

Adunînd cu grijă neprețuitele izvoare istorice, organizîndu-le în fonduri și colecții arhiviste lucrătorii Arhivelor Statului și-au făcut o îndatorire patriotică să le conserve și să le transmită generațiilor viitoare. În multe numere ale „Revistei Arhivelor” este oglindită această activitate de onoare. Astăzi avem arhive bine organizate, prelucrate, cu evidență

precisă și instrumente de informare arhivistică utile cercetării științifice.

Arhivele Statului prin grija partidului și statului nostru pot lucra pe baza unei legislații care se întemeiază pe cele mai bune realizări ale arhivisticii românești. La dispoziția lor se află importante fonduri materiale, locuri corespunzătoare pentru asigurarea celor mai bune condiții de păstrare, laboratoare de conservare și restaurare care redau viață îndelungată documentelor periclitate de vicisitudinile vremurilor.

Toate acestea se reflectă în „Revista Arhivelor” care urmărește să generalizeze experiența pozitivă, să fie mai mult ancorată în preocupările Direcției generale a Arhivelor Statului căreia i-au fost încredințate de conducerea de partid și de stat sarcini importante în privința Fondului Arhivistic Național.

Avem convingerea și dorim să subliniem, că de la apariția sa „Revista Arhivelor” a activat energic pentru valorificarea tezaurului arhivistic pe care îl dețin Arhivele Statului, pentru educarea cetățenilor țării în spiritul respectului față de trecutul poporului și față de mărturiile scrise ale acestui trecut.

„Revista Arhivelor” a participat la efortul general de îmbogățire a patrimoniului istoriografic național publicînd studii care lămuresc importante aspecte ale istoriei, demonstrează drepturile poporului nostru, minunatele lui calități, ideile generoase ale înaintașilor.

În anii construcției socialiste și mai ales după Congresul al IX-lea al partidului, care a trasat sarcinile fundamentale științei istorice, tuturor instituțiilor de cercetare și documentare, Arhivele Statului au militat și cu mijloacele publicistice ce le-au stat la dispoziție „Revistei Arhivelor” pentru păstrarea și studierea izvoarelor, relevînd importanța lor pentru știința istorică și activitatea socială practică.

Prin numeroase studii și documente privind istoria mișcării revoluționare și democratice din România, a Partidului Comunist Român și-a adus contribuția la formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste a maselor de cititori.

În paginile ei s-au făcut adesea apeluri pentru salvarea de la distrugere a documentelor, pentru semnarea pieselor de valoare și includerea lor în tezaurul arhivistic al țării. Această îndatorire patriotică, insuflată maselor largi, a găsit un puternic ecou, mai ales în ultima vreme când zeci de deținători particulari au fost convinși să depună la Arhivele Statului documentele pe care le aveau.

Dezbaterile arhivistice, informațiile asupra celor mai importante evenimente din acest domeniu, au înlesnit cunoașterea și cercetarea arhivelor și au impulsionat activitatea științifică a Arhivelor Statului.

Totodată acest periodic are meritul că prin studii și comunicări de istorie, arhivistică, științe auxiliare ale istoriei a demonstrat însemnătatea arhivelor în statul nostru socialist, în educarea patriotică a fiecărui cetățean și în dezvoltarea metodologiei cercetărilor de istorie.

Revista a editat lucrări privind istoricul și conținutul fondurilor de arhivă păstrate în depozitele din patria noastră și documente din alte țări interesând poporul nostru, i-a ținut la curent pe arhiști și cercetători cu principalele manifestări arhivistice din țară și de peste hotare, cu preocupările și realizările utile ale publicațiilor de specialitate ale Conferințelor și Congreselor Internaționale, ale vizitelor și schimburilor de experiență internaționale.

Este demn de remarcat faptul că prin intermediul „Revistei Arhivelor” au văzut lumina tiparului studii ale unor reprezentanți de seamă ai arhivisticii și științei istorice românești. Unii dintre ei și-au văzut fructificate pentru prima oară strădaniile tocmai în paginile acestei reviste, care i-a ajutat astfel să pășească pe drumul greu, dar atât de plin de satisfacții ale cercetării științifice.

În prezent apariția revistei este asigurată de o întreagă pleiadă de colaboratori în majoritate arhiști, care găsesc în acest organ o tribună de valorificare, în condiții de editare dintre cele mai bune, a preocupărilor de specialitate și a eforturilor lor creatoare.

Recenziile la adresa sa, apărute în periodicele de specialitate din țară și străinătate, tirajul din ultimii ani, aprecierile bune făcute de colaboratorii și cititorii revistei, în cadrul consfătuirilor inițiate de redacție, sau cu alte prilejuri, sînt tot atâtea dovezi că „Revista Arhivelor” s-a impus ca o publicație de prestigiu, cu un nivel științific evident și o formă de prezentare adecvată.

După părerile acestor factori ai opiniei publice și după analizele ce le-am întreprins anual privind conținutul revistei, socotim că profilul ei răspunde din ce în ce mai bine țărilor care stau la baza existenței sale, că ea se bucură de un interes mereu crescînd atît în rîndul lucrătorilor din domeniul arhivelor cît și în întregul învățămînt și al altor specialiști din diverse domenii de activitate.

În etapa actuală, așa cum s-a subliniat recent, presa îndeplinește o înaltă misiune social-politică, slujind prin întreaga sa activitate, cauza poporului, interesele supreme ale națiunii socialiste. La rîndul ei „Revista Arhivelor” trebuie să fie un organ de presă care să oglindească năzuințele întregului nostru popor, să constituie un factor activ în educarea patriotică a maselor, contribuind astfel prin întreaga sa activitate la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate.

În mersul său ascendent „Revista Arhivelor” va trebui să depună toate eforturile pentru ca informarea cititorilor să se realizeze cît mai obiectiv și cît se poate mai operativ, contribuind astfel la stimularea inițiativei și atitudinii opiniei colective față de problemele de actualitate cu care se confruntă arhivistica.

De asemenea revista este chemată să și perfecționeze, în lumina documentelor de partid privind îmbunătățirea activității ideologice și cultural-educative, modalitățile de abordare și intervenție, de dezbateră a problemelor majore ale activității arhivistice și ale cercetării istorice.

Numai prin estimarea cu simț politic, cu discernămint, cu obiectivitate științifică a problemelor cu adevărat de interes major pentru cercetare, numai prin abordarea lor dintr-o perspectivă creatoare „Revista Arhivelor” își poate îndeplini și pe mai departe nobila misiune.

Valoarea științifică a colaboratorilor de care s-a bucurat și se bucură în prezent „Revista Arhivelor”, frumoasele realizări obținute de colectivul de redacție — tinerețea și temeinicia lui pregătire, maturitatea colegiului de redacție care sprijină cu experiența sa forțele redacției, interesul permanent pe care-l poartă conducerea Direcției generale și conducerea ministerului, sînt garanții sigure că organul de presă al Arhivelor Statului va înălța spre noi culmi luminoase tradiții ale înaintașilor.

La mulți ani „REVISTA ARHIVELOR”.

UN PROGRAM DE MUNCĂ

ȘTEFAN HURMUZACHE

În etapa glorioasă pe care poporul nostru o străbate — investirea tovarășului Nicolae Ceaușescu în înalta funcție de președinte al țării, se înscrie între evenimentele uriașe prin dimensiunile lor, deschizătoare de noi drumuri de însemnătate istorică pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate.

Istoria patriei și a partidului, mijloc puternic de educare a comuniștilor, a tineretului, a maselor populare în spiritul tradițiilor de luptă ale forțelor înaintate va pune la loc de cinste, alături de alte momente memorabile inseparabile de progresul economic, social și cultural, voința întregului popor și a Partidului Comunist Român de a încredința conducerea supremă a treburilor în stat, secretarului general al partidului, remarcabilă personalitate a contemporaneității românești și universale, militantul de frunte pentru libertate socială și națională, prosperitatea poporului al cărui fiu este, pentru pacea lumii și a colaborării umane.

În mod fericit adunarea noastră are loc sub imperiul inegalabilelor manifestări ale sentimentelor de dragoste și recunoștință ce-i poartă poporul pentru activitatea sa închinată desăvârșirii mărețului program trasat de Congresul al X-lea și Conferința Națională a partidului.

Ne-am intitulat semnificativ retrospectiva noastră nu numai în amintirea celor dintii gânduri exprimate de inițiatorii „Revistei Arhivelor”, ci și pentru că programul elaborat atunci a continuat, mult amplificat, tot mai perfecționat de generații de arhiviști.

Ne bucură nespus, că multe dintre ele sînt reprezentate astăzi aici și au fericirea să aniverseze acest eveniment împreună cu noi cei cărora ne-au lăsat să le continuăm misiunea.

După o încercare de editare a periodicului „Revista arhivelor statului român”, pe care cercetările de pînă acum o fixează la sfîrșitul deceniului al șaptelea al secolului trecut, apariția „Revistei Arhivelor” se înscrie în mișcarea dornică să pună baze noi Arhivelor Statului imediat după anul 1918, după făurirea idealului nostru național.

La începutul anilor 20 ai secolului nostru literatura produsă de Arhivele Statului nu era tocmai bogată. Elementele înaintate care cunoș-

teau obiectivele majore, de interes național, ale arhivisticii românești și socoteau de datoria lor să facă să se știe cine trebuie să participe la atingerea lor, susțineau necesitatea editării unei reviste purtătoare de cuvînt a administrației centrale a Arhivelor Statului.

În anul 1923, prin stăruințe neobișnuite, instituția noastră reușește să obțină aprobarea pentru apariția „Revistei Arhivelor”.

Convingerile înaintate s-au manifestat de la început. În primul număr din trimestrul I al anului 1924 se afirma că menirea unei arhive publice nu se mărginește la adunarea, păstrarea, catalogarea și punerea la dispoziția cercetătorilor a materialului documentar din depozitele ei. Pentru a nu rămîne o instituție moartă, socotea că slujitorii ei care trăiesc în mijlocul acestor prețioase urme ale trecutului, au obligația morală de a contribui la lămurirea și dezlegarea problemelor istoriei naționale, la întreținerea în publicul mare, a culturii românești.

De aceea se impunea apariția unei reviste speciale, tratînd probleme din toate științele în legătură cu documentele, care să informeze publicul mare despre valoarea lor și să producă un curent favorabil colecționării și studierii lor.

În aparență, destinul revistei era limitat. Analiza profilului revistei ne dezvăluie însă că cei ce i-au coordonat activitatea i-au atribuit o importantă participare la îndeplinirea funcțiilor Direcției generale așa cum le înțelegeau contemporanii. Cum era abordată participarea? În raport direct proporțional cu interesul major de a stimula creația istorică, de a dezvălui tainele științei arhivistice și îmbogățirea cunoașterii în domeniul disciplinelor auxiliare.

Colaboratorii grupați în jurul revistei devin uniți în acțiuni și interese cu revista. Pentru ei istoria ca memorie a generațiilor cuprinde o serie de învățături folositoare și îndreptări sigure, lucruri dătătoare de energie și viață nouă. De aceea în tematica revistei — cunoașterea trecutului — formează un obiectiv de prim ordin. Apar în mod firesc, în multe pagini, studii de erudiție care explică geneza poporului român, întemeierea statelor feudale, rolul instituțiilor lui caracteristice de-a lungul secolelor,

dezvoltarea economică, politică, socială și culturală unitară a națiunii române în armonie cu evoluția Europei, importanța unor răcoale și revoluții ca cele de la 1784, 1821, 1848, pentru dezvoltarea societății românești, interdependența cu istoria popoarelor vecine, dezvoltarea conștiinței naționale și a solidarității culturale și politice a românilor, realizarea statului național unitar.

Înțelegând că istoricul e dator să lămurească lumea punând la dispoziția ei cu răspundere fapte precise, pe deplin verificate, din care să reiasă adevărul întreg și necontestat, colaboratorii revistei, în articole de poziție, susțin pe ce drepturi se reazemă istoria românilor, nevoile lor inexorabile de apărare și consolidare națională și mijloacele de care s-au servit pentru a înlătura răul, contribuția lor la înfrângerea expansiunilor, sensurile politicii lor externe pentru repunerea națiunii române în drepturile ei firești și suverane, păstrarea și apărarea civilizației de pe aceste meleaguri, a posibilităților de a se guverna, administra și dispune de toate bunurile sale materiale și spirituale.

Deși în primele două decenii ale existenței sale revista are ca dominantă preocupările de istorie medievală și modernă, subliniem că ea nu rămîne în afara vieții contemporane. În timpul tragicelor evenimente prin care a trecut poporul nostru datorită teroarei fasciste ni se pare semnificativă poziția curajoasă, de protest, în fața odioaselor crime cărora le-au căzut victime oameni de seamă, între care și N. Iorga.

O trăsătură specifică a muncii colaboratorilor, valorificată de „Revista Arhivelor” în primele decenii de activitate, a fost grija pentru ca literatura de specialitate istorico-juridică să aibă caracterul permanenței.

Alături de realizările menționate mai sus în programul revistei, strângerea materialului istoric, cercetarea izvoarelor istorice, a arhivelor, ocupă un loc de primă importanță.

Publicarea documentelor care vorbesc despre figurile legendare ale domnitorilor identificați cu lupta pentru apărare și independență sau despre conducătorii maselor populare răsculate, a devenit sarcină de bază pentru revista noastră. Arhiviștii militau să le valorifice din ferma convingere că lipsa de circulație a documentelor, oricare ar fi valoarea lor reală, le-ar reduce la inexistență.

Spre a convinge de vastitatea și valoarea materialului arhivistice ce stătea la dispoziția cercetătorilor, „Revista Arhivelor” inserează în numeroase comunicări măsurile pe care conducerea Arhivelor Statului le socotea necesare pentru a ști ce posedăm în arhivele din țară și străinătate. O serie de materiale studiază organizarea și conținutul lor și prezintă eforturile de recuperare a arhivelor românești aflate prin împrejurări diferite pe meleaguri străine. Altele semnalează valoarea surselor de informații din arhivele popoarelor cu care românii au avut legături și necesitatea aducerii unor

copii de pe ele, pentru nevoile cercetării științifice.

Programul revistei își propunea ca prețioasele izvoare istorice să răspundă misiunii lor științifice, să se ocupe de acele discipline auxiliare care servesc la relevarea adevărului istoric în toată profunzimea sa.

Aspectele sub care trebuiau studiate documentele pentru a ușura pe viitor preocupările istoricilor sînt prezente în majoritatea numerelor seriei vechi. Prin studii de diplomatică, sigilografie, paleografie și expertiză grafică, genealogie, heraldică, de înaltă ținută, revista își demonstrează gradul matur de participare la dezvoltarea disciplinelor auxiliare ale istoriei.

Dar cea mai mare contribuție la îndeplinirea misiunii Arhivelor Statului o are seria veche mai ales în deceniile 4—5 ale secolului XX atunci cînd dezbate principiile activității arhivistice, modul cel mai rațional de organizare a ei pentru realizarea atributului de păstrare și conservare integrală a materialului documentar conform ideii sănătoase că acesta este o avuție națională indiferent dacă se găsește în depozitele statului ori în colecții particulare.

Metodologia muncii instituției și a arhivistului în condițiile în care lipseau îndrumări precise, scrise, pentru uniformizarea lucrărilor și stabilirea unor principii de muncă de lungă durată a fost de asemenea elaborată.

Studiile privind organizarea centrală și locală a Arhivelor, condițiile ideale de conservare pe care trebuiau să le îndeplinească construcțiile de localuri, soluțiile utile pentru ușurarea folosirii arhivelor, fondurilor și colecțiilor în raport cu particularitățile fiecăruia, se confruntau cu cerințele timpului.

Articolele referitoare la întocmirea instrumentelor arhivistice de informare și la elaborarea publicațiilor, stabilesc principii valabile și astăzi.

Problemele deservirii cercetătorului și publicului sînt subliniate potrivit importanței serviciilor pe care trebuia să le facă arhivele publice.

Îndrumarea formării și pregătirii arhivistului în cadrul Școlii Superioare de Arhivistă și Paleografie este trasată la nivelul științei mondiale, iar activitatea educativă a Muzeului Arhivelor, a Societății Numismatice, a Comisiei Heraldice și a Societății Bucureștii-vechi, este consemnată cu interes.

„Revista Arhivelor” și colaboratorii ei au meritul de a fi fost piesele unui laborator viu din care au plecat neconținut elementele ce fortifică mersul ascendent al practicii și teoriei arhivisticii românești fundamentate acum în știință.

Larga prezentare a problematicei seriei vechi s-a făcut cu dorința de a prețui ce se cuvine, ideile înaintate care au continuat să-și găsească rezonanță în programul din ultimele trei decenii.

În anii construcției socialiste în patria noastră, mișcarea arhivistă națională capătă o dezvoltare fără precedent. Un moment im-

portant în viața ei îl constituie Congresul al IX-lea al P.C.R. care fixează sarcini noi de aprofundare de pe pozițiile materialismului istoric a celor mai importante etape și evenimente din istoria țării, a poporului român, care să oglindească faptele în mod obiectiv, în deplină conformitate cu realitatea. În anii din urmă complexul program al partidului de îmbunătățire și perfecționare a muncii ideologice și cultural-educative constituie o călăuză în activitatea lor. Instituția Arhivelor Statului este organizată în raport cu sarcinile ce-i revin ca organism cultural și primește tot sprijinul material necesar îndeplinirii lor.

„Revista Arhivelor“, ținând seama de determinarea socială și politică dată presei de partid, de măsurile și preocupările pentru perfecționarea activității în toate domeniile vieții sociale, își definește programul, tematica pe care o abordează prin prisma obiectivelor de muncă ce revin Direcției generale a Arhivelor Statului și a legislației privind crearea Fondului Arhivistic de Stat și mai nou a Fondului Arhivistic Național. În programul său de muncă se conduce după necesitățile organizării activității arhivistice, participării la cercetările din domeniul științelor sociale, valorificării moștenirii culturale înaintate și educării conștiinței socialiste a cetățenilor.

Totodată ea urmărește să orienteze riguros munca spre conturarea tot mai pregnantă a unei fizionomii proprii și să se înscrie într-o zonă a interesului cititorilor mai statornică și mai largă.

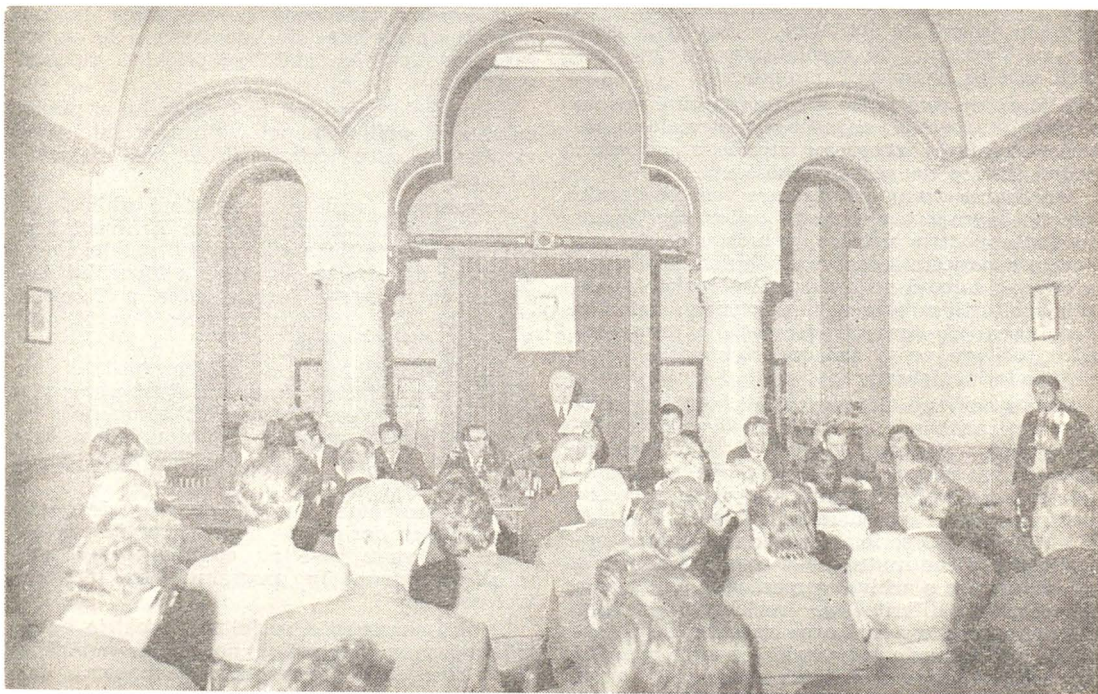
Prin ceea ce s-a cuprins în paginile revistei putem aprecia contribuțiile în tratarea, de pe pozițiile marxism-leninismului, a unor importante probleme privind activitatea și lupta socială a maselor, activitatea revoluționară a partidelor clasei muncitoare, condițiile istorice în care a apărut Partidul Comunist Român.

O atenție deosebită s-a dat în studiile istorice formării sentimentelor de profundă prețuire pentru toate forțele progresiste, înaintate. O idee care străbate programul revistei este aceea de a marca momentele de răscruce ale istoriei și a-i prezenta pe înfăptuitorii lor. Datele prețioase relevate au scopul de a valorifica tot ceea ce este autentic și valoros în creația acelor pe care destinul i-a pus sub semnul istoriei.

De altfel întreaga activitate de valorificare a cercetărilor întreprinse de arhiviști și ceilalți colaboratori istorici a fost îndreptată în direcția realizării unui organ de presă care să devină o sursă de informații elevată pentru cercetarea științifică.

De trei decenii Direcția generală este angajată să mobilizeze toate resursele de muncă pentru îmbogățirea bazei documentare a cercetării științifice. „Revista Arhivelor“ a considerat că trebuie și poate să publice mult din imensa bogăție de izvoare aflate în arhivele românești. Pentru motivul expus a așezat în centrul preocupărilor valorificarea tezaurului arhivistic indiferent de depozitul de păstrare.

Sint studiate și publicate de pe principii bine definite fonduri și colecții arhivistice. Astfel, se dau îndreptare sigure asupra pro-

blematicii conținute de materialele documentare, date esențiale despre istoria instituțiilor creatoare de arhivă, aprecieri asupra valorii diferitelor categorii de acte, un ghid în ceea ce privește modul de organizare a documentelor și cele mai importante instrumente de evidență folositoare investigației științifice.

Văd lumina tiparului numeroase documente create în toate epocile, care-l integrează pe cititor în realitatea istorică. Publicându-le revista a vrut să dea cititorului prilej de meditație asupra valorilor morale ale oricărei națiuni, asupra tradițiilor progresiste mobilizatoare și, în același timp, să demonstreze că trecutul nu este numai un depozitar de exemple, ci o realitate care determină prezentul și viitorul.

Un punct important în activitatea revistei a fost acela de a contribui la dezvoltarea disciplinelor auxiliare ale istoriei. Lucrările apărute au scos în relief sarcinile acestora, laturile mai puțin abordate de specialiști și au clarificat unele probleme de specialitate. Valoarea domeniului examinat constă în ajutorul dat istoricilor pentru adâncirea cercetărilor de specialitate.

Comunicarea preocupărilor Direcției generale a Arhivelor Statului pentru cunoașterea legislației arhivistice și a răspunderilor tuturor factorilor care conlucrează în domeniul muncii arhivistice, organizarea și administrarea, conservarea și folosirea Fondului Arhivistic Național, cercetările tehnico-științifice impuse de diferitele specii de izvoare istorice și de necesitatea apărării sănătății lor, valorificarea

rezultatelor bune obținute de arhivistica internațională, participarea Arhivelor Statului la manifestările științifice ale organismelor internaționale de specialitate, au fost de asemenea în centrul tematicii revistei.

Criteriul că arhivele ocupă un loc central în practica documentării operative în orice domeniu de cercetare științifică, a condus Direcția generală la aplicarea informaticii în arhive. Familiarizarea cu noțiunile specifice, obiectivele și etapele informaticii, cu avantajele stocării, păstrării, regăsirii și transmiterii informațiilor documentare, s-au numărat între punctele programului menit să sprijine afirmarea a tot ce este nou și ridică eficiența arhivisticii.

Grija pentru păstrarea patrimoniului național arhivistic aflat în posesia particularilor s-a manifestat și la seria nouă a revistei. Direcțiile de acțiune s-au îndreptat spre atragerea în jurul Arhivelor Statului a prețuitoarelor acestor valori și publicarea documentelor pe care le dețin diferitele persoane devotate cauzei păstrării și salvării documentelor.

În ceea ce privește ilustrarea activității desfășurate pe plan extern de Arhivele Statului, opțiunea de pînă acum s-a îndreptat spre depistarea și aducerea în țară a izvoarelor care vorbesc despre trecutul nostru. Astăzi, sprijinită de conducerea partidului și statului nostru sub toate aspectele, acțiunea și rezultatele ei s-au dat publicității pentru a fi utilizate de cercetători. Pe de altă parte cuprinderea problematicii fixate și dezbătute la Conferințele Meselor Rotunde și Congreselor

Internaționale de Arhivistică, relevarea contribuției delegațiilor Direcției generale a Arhivelor Statului, au oferit informații instructive pentru toți cititorii revistei.

Cercetarea atentă a lucrărilor de arhivistică ne conduce la concluzia că ele marchează evenimentele deosebite din viața instituției, trasează în lumina documentelor de partid și a prețioaselor indicații date de tovarășul Nicolae Ceaușescu la întâlnirile cu oamenii de cultură și cercetătorii din domeniul științelor sociale, liniile directoare ale muncii de arhivă din toată țara.

Una din sarcinile principale ale „Revistei Arhivelor” fără de care nu și-ar fi putut asigura participarea cu succes la cercetările istorice și arhivistice s-a numit stimularea perfecționării continue a pregătirii profesionale a arhiviștilor, formarea deprinderilor de cercetare a cadrelor cu posibilități și sprijinirea afirmării lor.

În acest sens organul nostru de presă a antrenat specialiști din arhive în plină activitate de creație și forțele tinere de care dispune aparatul central și teritorial. Cu ajutorul conducerii Direcției generale care a cultivat în paginile revistei dragostea și pasiunea față de muncă a viitorilor cercetători, îndemnul la însușirea metodelor științifice de cercetare, revista a stimulat și orientat producțiile arhiviștilor.

Întrată de jumătate de veac în tradiția publicisticii cu profil istoric, „Revista Arhivelor” s-a bucurat și se bucură de prețuirea specialiștilor și a celorlalte publicații de specialitate.

Pe măsura sporurilor calitative i-a crescut și gradul de popularitate. Concluzia că materialele publicate se dovedesc a fi lecturi profitabile, instructive și agreabile se desprinde și din creșterea tirajului. Pornit de la 500 exemplare în anii 1924—1947 a ajuns astăzi la mii pe număr.

Încă de la apariție reviste de istorie românești o semnalează și fac dări de seamă asupra articolelor de interes mai general.

Din partea arhivelor de stat din Anglia, Italia, Suedia, Austria, Germania, Elveția sosesc aprecieri asupra conținutului ei. Erau admirate orientarea, importanța cercetărilor și erudiția autorilor. Solicitățile pentru primirea revistei erau însoțite de schimburi de publicații.

În ultimul deceniu „Revista Arhivelor” s-a bucurat de sprijinul revistelor Analele I.S.I.S.P., Studii, Revista Muzeelor, Anualele din Iași și Cluj. Prin criticile, opiniile și sugestiile colegiale aceste publicații au popularizat revista și i-au îmbogățit programul de muncă. Ținem să le mulțumim pe această cale.

Prestigiul revistei a crescut și pe plan extern, mai ales, odată cu utilizarea largă a publicării unor studii și rezumate în limbile de circulație universală.

Răspîndirea este marcată în peste 20 de țări ale Europei, Asiei, Americii de Nord, Americii Latine, Oceaniei, în circa 42 de arhive de stat,

biblioteci de importanță internațională, societăți de istorie și universități.

Desigur, complexul program, înfățișat numai în coordonatele lui esențiale, s-a putut realiza datorită sprijinului deosebit, pe care, în lumina sarcinilor stabilite de partid, Ministerul de Interne l-a dat Direcției generale a Arhivelor Statului și „Revistei Arhivelor”.

Redacția și membrii Colegiului de redacție au meritul de a fi pătruns esența atribuțiilor Direcției generale a Arhivelor Statului, de a fi cunoscut locul instituției în cercetarea științifică și de a fi ales o tematică cit mai aproape de necesitățile imediate și de perspectivă.

Ca urmare a mijloacelor eficiente de care s-a slujit — sondajul de opinie, flexibilitate, receptivitate și îmbinarea organică a celor mai felurite rubrici — „Revista Arhivelor” a căpătat o fizionomie proprie.

Întotdeauna retrospectivetele oferă prilejul celor ce le fac să constate ce a fost bun, ce poate continua și direcțiile de acțiune pe drumul perfecționării. O privire critică, prin urmare, ne determină să vorbim despre orientarea viitoare a „Revistei Arhivelor”.

Potrivit indicațiilor date de partid cercetării în domeniul științelor sociale și sarcinilor stabilite de partid în domeniul muncii arhivistice se impune ca programul de muncă să răspundă într-o măsură mai mare cunoașterii atribuțiilor Direcției generale în îndrumarea și controlarea întregii activități de păstrare și folosire a documentelor din Fondul Arhivist Național. Fiind o revistă a arhivelor trebuie îmbrățișată o tematică care să releve și activitatea celorlalți factori de răspundere cu misiuni încredințate de statul nostru în păstrarea și cunoașterea conținutului tezaurului de izvoare istorice. Fără îndoială se recomandă o atitudine mai combativă față de manifestările negative existente în munca de arhivă de oriunde în țară și o prezență mai susținută pentru oglindirea metodologiei specifice genurilor de activitate de la principalele instituții investite cu răspunderi de natură arhivistică.

Într-un front larg de informare „Revista Arhivelor” trebuie să-și aducă contribuția la explicarea legislației actuale a problemelor juridice ridicate de document privit ca bun de interes național. Nu pot lipsi teme care să explice procesul de muncă în arhivele organizațiilor socialiste, să prezinte metodologia muncii în arhivele care păstrează documente cu valoare permanentă.

Folosirea documentelor comportă comunicarea rezultatelor obținute în materie de instrumente de cercetare și publicații științifice, metodologia întocmirii lor, experiența în folosirea unor mijloace puse la îndemîna Arhivelor de Muzeul Arhivelor și alte muzee, de presă, pentru educarea cetățenilor patriei.

Acordînd atenție scoaterii la iveală a experienței arhivistice, „Revista Arhivelor” ar corespunde efectiv năzuințelor de a ascuți interesul opiniei publice față de problemele arhivistice, de a împropăta în permanență

orientarea arhiviștilor, arhivarilor și cercetătorilor și de a deveni o adevărată școală civică și patriotică pentru specialiști, pentru mase largi de cititori.

A reieșit din analiza prezentă că arhivistul este cercetătorul conținutului documentelor de arhivă, posesorul unei metode de cercetare și a științelor pe care le impune investigarea documentului. Pornind de la acest punct de vedere redacția „Revistei Arhivelor” apreciază că și pe viitor planurile sale tematice să prevadă publicarea studiilor istoricilor și arhiviștilor, de interpretare și orientare în domeniul științelor auxiliare ale istoriei, istoriei politice, sociale, economice și culturale, lingvistice, etnografice ș.a.

Se impun cu necesitate, dat fiind rolul lor, nu numai de informare, ci și formativ și de organizare a tuturor factorilor care crează arhive și răspund de conservarea lor, lucrări de orientare, articole care să se ocupe sub toate fațetele de problemele rămase deschise în știința arhivistică. Așa de pildă ar fi istoria organizării administrative a arhivelor contemporane, evoluția legislației și a doctrinei arhivistice, istoria arhivelor moderne administrative în strinsă legătură cu istoria politică a creatorilor de arhivă, deci a instituțiilor. Și aci ar fi multe de făcut, ar trebui studiată legislația care stă la baza organizării și funcționării instituțiilor, cel puțin a celor moderne și contemporane și implicit la baza activității teoretice și practice a arhiviștilor contemporani în sarcinați cu păstrarea și conservarea fondurilor și colecțiilor arhivistice.

Deosebit de importante ar fi studiile referitoare la terminologia arhivistică care să canalizeze cercetările arhiviștilor, să arate realizările cercetătorilor de la diferite institute unde se lucrează în acest scop, precum și instrumentele de lucru atât de solicitate.

Fiind singura revistă în atenția căreia stau științele auxiliare în totalitatea lor, redacția va trebui să ia măsuri pentru a le promova în vederea sprijinirii activității arhivistice și a cercetărilor științifice de orice natură ale Arhivelor Statului.

Contribuind la elucidarea problematicii enunțate revista s-ar dovedi, așa cum ar trebui să fie orice organ de presă, unul din domeniile cele mai vii de afirmare integrală sau fragmentară a ideilor și tezilor valoroase pentru știința istorică.

Cunoașterea, cu ajutorul unor articole publicate în „Revista Arhivelor”, a problematicii pe care o ridică munca de întocmire a colecțiilor de documente tematice, contribuția pe care o aduc ele la îmbogățirea informației istorice, menționarea arhivelor interne și externe cerce-

tate, ar facilita prin natura lor instructivă activitatea de același fel a arhiviștilor.

Nu mai puțin interesante ar fi studiile care relevă atât problemele actuale din domeniul istoriei patriei aflate în atenția cercetării științifice cit și pe cele de teorie și metodă în știința istorică. Numărul lor este destul de mic în istoriografia noastră.

În sfârșit, revista noastră trebuie să publice materiale cu un caracter social-politic ascuțit care să cultive tradițiile de luptă, să reactualizeze critic moștenirea culturală, tot ceea ce a fost progresist și a contribuit la dezvoltarea poporului nostru, tot ceea ce corespunde efectiv cu năzuințele lumii noastre socialiste și să se angajeze pe această bază într-un front larg de activitate culturală instructiv-educativă așa cum o permit imensele posibilități oferite de tezaurul documentar.

Asigurind „Revistei Arhivelor” un conținut în sensul arătat instituția noastră contribuie la îmbogățirea patrimoniului științific contemporan, se ocupă de aspecte ideologice esențiale și slujește unui scop fundamental, acela de a mobiliza un număr însemnat de cititori la înfăptuirea politicii partidului.

După cum se poate vedea programul pe care și-l propune revista este bogat. Pentru realizarea lui colectivul redacției, toți cei ce lucrează pentru el, vor acționa neabătut.

Anul acesta, când întregul nostru popor sărbătorește 30 de ani de înfăptuirii marelui steag al partidului, „Revistei Arhivelor” îi revin sarcini importante pentru ilustrarea faptelor istorice din august 1944. În paginile sale vor fi date publicității studii și documente care subliniază rolul hotărâtor al clasei muncitoare și al Partidului Comunist Român în înfăptuirea revoluției socialiste. Marcarea încununării eroicelor lupte seculare ale poporului român împotriva exploatarei și asupririi pentru un trai mai bun va însemna participarea activă, nemijlocită, a publicației la îndeplinirea măsurilor stabilite de partid în vederea întimpinării marelui sărbători. Împreună cu colaboratorii revistei, arhiviști și istorici, în baza programului de educație comunistă a maselor, redacția își va intensifica munca pentru a contribui la ridicarea conștiinței socialiste și creșterea răspunderii cititorilor ei în viața socială.

Îndeplinirea la un nivel calitativ superior a obiectivelor sale majore de muncă și punerea în valoare a noi posibilități de valorificare a cercetărilor arhivistice și istorice, de propagare a liniei politice a partidului reprezintă mijloace prin care se va da un nou impuls activității revistei în cinstea celui de al XI-lea Congres al partidului.

„REVISTA ARHIVELOR” ÎN ANII 1938–1947. PROIECTE ȘI REALIZĂRI

AURELIAN SACERDOTEANU

Este mai ușor să vorbești despre altcineva decât despre tine însuși și despre mult-puținul bine ce ai putut da patriei tale, adică pământului în care ai îngropați amândoi părinții. Îngăduiți deci unuia care este ca „o haină veche mîncată de molii” să recurg la ajutorul unui arhivist matur și erudit de aleasă stirpe, și să citez scurta dar cuprinzătoarea lui caracterizare : „Cîteva din volumele următoare, cînd revista și-a putut asigura o apariție mai regulată, au fost adevărate volume omagiale consacrate unor personalități de seamă ale culturii noastre care au prețuit Arhivele sau au fost la conducerea lor [...]. În fiecare număr se publica o vastă bibliografie veche și nouă, menită să informeze pe cercetător cu tot ce apăruse în domeniul arhivisticii, al disciplinelor auxiliare și al studiilor istorice. De asemenea, se publicau dări de seamă de activitate ale Direcției generale și ale direcțiilor regionale, astăzi izvoare de prim ordin pentru istoria instituției”.

Este o acoladă care am impresia că prinde în brațele sale tot ce a putut fi esențial în zece ani de tahigrafie și trudă arhivistică a celui ce vă vorbește aici. Las altora ogor deschis spre alte ziceri pro sau contra. Doresc numai să fac acum o sumară clasare a proiectelor mele.

— Am dorit revistei un aspect mai atrăgător, mai aerisit.

— Am introdus rubrici mai categorice și expresive :

Articole.

Miscellanea.

Bibliografie.

Informații. Aici cronica arhivelor ocupă loc preponderent.

— Am stăruit în mod deosebit asupra problemelor de arhivistică spre a forma un spirit arhivistic, la noi aproape inexistent atunci. Astfel au apărut cele dintîi studii de arhivistică în literatura noastră. Socot și acum remarcabile cele venite de la Cluj.

— Am năzuit să pun pe prim plan figuri de arhiviști care își făcuseră datoria vieții. Începutul l-am făcut totuși cu unul nemort. În intenția mea era să arăt că noul venit în meserie nu dorește să birfească pe predecesori ci, dacă pot, să fac o legătură de continuitate. Este posibil ca în această privință să nu fi nimerit cazul cel mai bun, dar istoricește eram urmașul aceluia.

— Am făcut tot ce mi-a stat în putință să atrag în cercetarea științifică arhivistică pe toți lucrătorii din arhive. În parte am reușit și azi sînt nume pe care nici un burete nu le va putea șterge din lista de onoare a arhivisticii românești. Aici am întîmpinat cea mai mare opoziție din partea celor mai cunoscuți arhivari și arhiviști de atunci, dar superficiali în materie.

— În sfîrșit, în această revistă am lăsat loc apreciabil pentru instrucțiuni și îndrumări arhivistice, cele dintîi în literatura noastră a genului.

Am făcut bine ce am făcut sau nu, o vor spune alții. Totuși doresc din inimă să nu fie loc pentru hemistilul virgilian : *Pendent opera interrupta* (lucrările întrerupte atîrnă neisprăvite) pentru că quid potui feci, faciant meliora potentes !

„REVISTA DE ISTORIE“

Aniversarea unei jumătăți de secol de la apariția primului număr al „Revistei Arhivelor“ constituie un prilej de retrospectivă a drumului parcurs și concomitent de stabilire a unor obiective majore de îndeplinit.

Desăvîrșirea statului național român a oferit noi posibilități pentru adunarea și păstrarea documentelor create de diferite instituții, a creat posibilitatea unei mai largi valorificări a arhivelor, ceea ce a făcut necesară și posibilă apariția unei reviste de specialitate.

În aceste condiții „Revista Arhivelor“, la al cărui jubileu participăm a avut menirea să întrețină în rîndurile unui public cit mai larg interesul pentru vestigiile și monumentele vechii culturi românești. Referindu-se la sarcinile noii reviste prof. C. Moisil sublinia în editorialul primului număr din 1924 că „ea urmează să trateze probleme din toate științele în legătură cu documentele (paleografie, diplomatică, cronologie, genealogie, sigilografie, heraldică, numismatică), să informeze publicul cult despre valoarea lor științifică și să producă un curent favorabil colecționării și studierii lor“.

În prima parte a activității sale, această revistă, cu mijloacele restrinse pe care le avea la dispoziție pentru stringerea și evidența vastului material arhivistic existent în toate județele țării, pentru pregătirea unor specialiști în vederea valorificării judicioase a documentelor, alături de celelalte publicații cu profil istoric, a avut un rol de seamă în istoriografia noastră din perioada interbelică.

Seria nouă a „Revistei Arhivelor“ începînd cu anul 1958 completează lacunele existente în cunoașterea fondurilor arhivistice din țara noastră contri-

buind în felul acesta la organizarea unei solide baze documentare. Reflectînd în mod autentic trecutul de luptă al poporului nostru, revista militază cu toată energia pentru educarea cetățenilor patriei în spiritul grijii și respectului față de documentele trecutului. Continuîndu-și treptat un profil propriu în concordanță cu sarcinile ce revin activității arhivistice din țara noastră în etapa actuală, ca urmare a indicațiilor date de Congresele al IX-lea și al X-lea ale P.C.R., tematica revistei s-a îmbogățit, a devenit mai variată. Ea cuprinde materiale cu caracter teoretic sau de analiză concretă din domeniile științelor auxiliare ale istoriei, prezentări de fonduri arhivistice ce se păstrează în țară sau în instituțiile culturale de peste hotare, informații privind activitatea arhivistică. Grupajele de documente alecătuite cu prilejul diferitelor aniversări oferă un plus de originalitate și accentuează profilul tematic al revistei.

Relevăm cu ocazia acestui moment aniversativ că informațiile publicate în revistă referitoare la manifestările științifice din țară, la participarea delegațiilor române la reuniuni arhivistice internaționale, înfățișarea importanței documentelor din arhivele străine pentru istoria României, au avut darul de a face revista mai interesantă.

„Revista de istorie“ adresînd salutul său „Revistei Arhivelor“ îi urează cu prilejul aniversării a 50 de ani de existență noi și însemnate succese pe calea îndeplinirii sarcinilor majore care stau în fața activității arhivistice.

ION APOSTOL
redactor șef adjunct

„ANALELE INSTITUTULUI DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL POLITICE“ DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.

Cu bucurie și satisfacție vin să exprim, în acest cadru jubiliar, sentimentele cele mai alese ale colectivului redacției revistei „Anale de istorie“ a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. și să transmit colectivului redacției „Revistei Arhivelor“, cu ocazia împlinirii unei jumă-

tăți de veac de la înființare, salutul nostru tovărășesc, calde felicitări și cele mai cordiale urări de a obține, în continuare, rezultate tot mai fructuoase.

Aniversarea de astăzi este un minunat prilej de relevare a activității perseverente și asidue pe care, de-a lungul anilor, a desfășurat-o „Revista Arhi-

velor", a drumului parcurs în lunga sa existență, drum marcat de importante succese în nobila operă de înfățișare a trecutului eroic și zbuciumat al patriei, de la începuturile lui ce se pierd în negura vremurilor și pînă în epoca noastră plină de lumină și măreție.

Promovînd, în paginile sale, cercetări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică, numismatică și alte științe auxiliare ale istoriei, studii și articole de istorie, întemeiate cu precădere pe mărturii inedite, dînd la iveală noi documente, noi fonduri și colecții arhivistice, „Revista Arhivelor” și-a fixat, în decursul anilor, un loc distinct și binemeritat între publicațiile prestigioase ale frontului nostru istoriografic. Ea și-a adus contribuția la aprofundarea și la elucidarea multor probleme, fapt unanim recunoscut atît de specialiști, cît și de cercuri mai largi de cititori.

În cuprinsul celor aproape 70 de numere ale revistei, cititorul poate remarca nume prestigioase de istorici, de specialiști în domeniul arhivisticii care în răstimpul celor 50 de ani, au făcut cunoscute, prin intermediul „Revistei Arhivelor”, roadele bogatei lor activități. De aceea, autoritatea științifică de care s-a bucurat și se bucură „Revista Arhivelor” îndreptățește certitudinea că harnicul și competentul colectiv de redacție va desfășura și pe mai departe aceeași muncă susținută, pusă sub semnul unor exigențe mereu crescînde.

Între cele două colective ale revistelor noastre s-au stabilit și s-au dezvoltat, de-a lungul a aproape două decenii de cînd ființează revista „Anale de

istorie”, relații de colaborare fructuoasă. Am avut, deseori, ocazia să conlucrăm atît sub aspectul fructificării unor rezultate în domeniul cercetării istorice, cît și al unor utile schimburi de experiență.

Completîndu-se, prin unele laturi ale activității lor, cele două reviste ale noastre s-au întîlnit, mai presus de orice, pe terenul comun al tratării istoriei Partidului Comunist Român și a mișcării muncitorești din România, al reflectării unor probleme fundamentale ale istoriei moderne și contemporane a patriei, fiecare străduindu-se să restituie poporului nostru nestemate ale tezaurului său de tradiții revoluționare și progresiste. Au existat și există, deci, precedente și deziderate actuale care ne îndeamnă să mergem înainte, umăr la umăr, pe drumul eforturilor pentru rezolvarea unor probleme de interes comun, pe care partidul nostru și viața însăși le ridică în fața domeniului de activitate pe care cu toții, de aici, îl slujim cu devotament și cu abnegație.

Bucuroși de realizările obținute de colectivul „Revistei Arhivelor”, ca de propriile lor realizări, membrii redacției revistei „Anale de istorie” îi urează, în această zi aniversară, noi și tot mai mari succese în munca nobilă de redare științifică a trecutului plin de mărturii pilduitoare al României, de ridicare a științei istorice marxiste românești pe trepte tot mai înalte, spre binele, acum și în viitor, al patriei și poporului nostru.

VASILE PETRIȘOR
redactor șef adjunct

„REVISTA MUZEELOR ȘI MONUMENTELOR“

Relațiile strinse care au existat de-a lungul anilor între arhive, muzee și monumente, aceste receptacole ale mărturiilor vieții materiale și spirituale ale epocilor trecute, fac ca astăzi „Revista Muzeelor și monumentelor”, aflată și ea în al zecelea an de existență, să participe cu o deosebită satisfacție la acest jubileu impresionant: 50 de ani de la apariția primului număr al „Revistei Arhivelor“.

Într-o perioadă greu încercată de vicisitudinile primului război mondial, dar în plină efervescență culturală, personalități marcante în domeniul cercetărilor istorice de arhivă, bibliotecă, teren, au militat pentru prosperarea sau apariția unor publicații de prestigiu ca „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, „Revista Arhivelor”, diferite Anuare de muzeu.

Cu perseverență și eforturi lăudabile, „Revista Arhivelor” și-a creat un profil propriu, de o înaltă ținută științifică, neabătându-se nici un moment de

la țelul propus încă de la primele numere: acela de a oglindi cercetările în domeniul bogat al arhivelor românești sau, depistarea unor documente în arhivele străine, preocupările legate de evidența științifică, catalogarea și conservarea lor.

Rezultatele sînt evidențiate prin această continuitate impresionantă, printr-o reputație națională și internațională bine stabilite care îndreptățesc pe deplin sărbătorirea de astăzi.

Iată de ce membrii redacției „Revistei Muzeelor și monumentelor” urează micului dar valorosului colectiv al redacției „Revistei Arhivelor”, colaboratorilor săi, printre care se numără și profesori ai noștri iubii și stimați ca și tuturor celor prezenți, mulți ani fericiți, noi succese în muncă și realizări fructuoase.

VALENTINA BUȘILĂ
redactor principal

ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE „A. D. XENOPOL”, IAȘI*

Conducerea Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” din Iași, Comitetul de redacție al „Anuarului . . .” și membrii Institutului transmit Direcției generale a Arhivelor Statului, Comitetului de redacție al „Revistei Arhivelor”, tuturor arhiviștilor un salut colegial și cele mai calde urări de succes cu prilejul semicentenarului „Revistei Arhivelor“.

Preluind și dezvoltînd nobila și patriotica acțiune de salvagardare și prelucrare științifică a tezaurului documentar al României, „Revista Arhivelor” a ajuns astăzi în fericita situație de a putea împlini într-un mod remarcabil înalte și multiple misiuni ale unui domeniu de activitate lărgit și în plin proces de modernizare. În noua ei alcătuire, revista se înscrie în rîndul celor mai reușite periodice ale genului.

De la înființare, „Revista Arhivelor” seria veche și, cu deosebire, seria nouă de astăzi, s-a dedicat slujirii nobilei opere de îndrumare documentalistă, de scoatere la lumină a documentului scris, cu semnificații istorice, privit dintotdeauna ca un act de identitate a unui popor.

Cea de a 50-a aniversare a „Revistei Arhivelor”, nu este numai o sărbătoare a arhiviștilor, ci și a

istoricilor, a tuturor celor care gîndesc la trecutul, prezentul și viitorul patriei.

Membrii Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” încearcă un sentiment de satisfacție, constatînd că tradiția colaborării istoricilor ieșeni la „Revista Arhivelor”, tradiție al cărei punct de plecare se află în contribuția valoroșilor lor înaintași, continuă cu succes, îngăduindu-le să asigure Comitetul de redacție al prestigiosului periodic sărbătorit de concursul lor la împlinirea înaltelor sarcini științifice care stau în fața arhiviștilor.

Prof. dr. doc. M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, directorul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol”, redactor responsabil al „Anuarului Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” — Iași.

* N.R. Salutul a fost prezentat de prof. dr. Leonid Boicu, șeful sectorului de istorie universală a Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” — Iași.

„REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE“

Publicistica românească, atât cea politic-informativă cât și cea literar-științifică, se apropie de împlinirea unui secol și jumătate de existență. Desigur, cifra e modestă în raport cu existența presei din țările occidentale, dar remarcabilă, impunătoare, în comparație cu presa popoarelor vecine. Scopul urmărit de presa română, chiar de la începuturile ei, a fost un scop patriotic, educativ, dând o largă atenție atât problemelor de natură politică, socială și națională, cât și celor culturale, artistice și științifice. În direcția formării și afirmării spiritului patriotic și a concepțiilor istoriografice moderne un loc de seamă în presa noastră l-au ocupat periodicele cu caracter arhivistic, obiectivele și conținutul lor fiind consacrate în mod permanent relevării și valorificării documentelor istoriei naționale, ridicării nivelului științific al acesteia, procesului de înfăptuire a unității politice a poporului român.

Prima revistă de acest fel apărută la noi a fost „Arhiva românească” înființată de M. Kogălniceanu în anul 1840, editată la Iași concomitent cu „Dacia literară”. Scopul urmărit de „Arhiva Românească” era publicarea cronicelor Moldovei și ale Țării Românești, precum și a altor documente, pentru a se putea pune astfel bazele științifice ale istoriei naționale.

Același scop, cu o largă privire și asupra Transilvaniei, l-a urmărit și „Magazinul istoric pentru Dacia”, revista de la București a lui N. Bălcescu și A. T. Laurian, apărută în 1845.

În 1864 seria acestora se va continua cu publicația „Arhiva istorică a României” înființată de B. P. Hasdeu.

În Transilvania, acel rol a fost realizat în această perioadă de „Foaia pentru minte, inimă și literatură” de la Brașov, dirijată până la 1850 de George Barițiu, de „Anuarul pentru filologie și istorie” de la Blaj, întemeiat în 1867 de Timotei Cipariu, și apoi de „Transilvania”, revista „Asociațiunii pentru literatură și cultura poporului român” apărută la Brașov în 1868.

La toate acestea au colaborat principalii istorici români ai timpului și s-au abordat cele mai acute probleme de istorie ale poporului nostru. Începând din anul 1802 acest rol a fost asumat la București de „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, fondată de Grigore Tocilescu și apoi de revista

intitulată „Teodor Codrescu”, după numele marelui colecționar și editor de documente care a fost Teodor Codrescu, înființată la Iași în 1915. În același an avea să apară și publicația lui N. Iorga, „Revista istorică”, întemeiată la București. În paginile ei, pe lângă studii și articole publicându-se și comentându-se și numeroase documente istorice.

În Transilvania, după Unire, publicistica arhivistică va fi reprezentată îndeosebi de „Anuarul Institutului de istorie națională de la Cluj” redactat de Al. Logofătu și I. Lupaș, de „Arhiva someșană” de la Năsăud, editată de profesorul Virgil Șotropa, de „Țara Bârsei” de la Brașov, inițiată de profesorul Axente Banciu.

Numeroase alte publicații de acest gen ar putea fi menționate, numărul lor, atât în vechea Românie cât și în Transilvania, fiind cu mult mai ridicat.

Începând din anul 1924 principala publicație de acest profil, avea să fie aceea care își sărbătorește astăzi 50 de ani de la înființare, dintre care 40 de apariție efectivă, „Revista Arhivelor”, organ al Arhivelor Statului, al cărui prim director a fost Constantin Moisiu.

Atât prin durata apariției cât și prin cantitatea și varietatea materialelor publicate, precum și a spiritului critic de care a fost călăuzită în tot acest timp, „Revista Arhivelor” continuând tradiția periodicele menționate a întrecut, din punct de vedere arhivistic, tot ceea ce s-a realizat până acum în această direcție, ea fiind o încununare a tuturor eforturilor și sacrificiilor anterioare. Remarcăm îndeosebi seria „Revistei Arhivelor” inaugurată în 1958, care a făcut din publicația înființată în 1924 o revistă de orientare marxist-leninistă consacrată atât trecutului cât și prezentului, realizările ei, datorită colegiului redacțional, redactorilor și colaboratorilor, fiind dintre cele mai impunătoare ale istoriografiei române contemporane.

„Revue Roumaine d'Histoire”, prin redactorul său responsabil, acad. E. Condurachi, și prin toți colaboratorii săi se asociază cu însuflețire feliicitărilor aduse de antevorbitorii muncii desfășurate și rezultatelor obținute de „Revista Arhivelor”, și totodată la urările meritate de viitor :

La mulți ani !

profesor dr.
VASILE NETEA

„ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE”, CLUJ

Stimați tovarăși,

Se afirmă, pe bună dreptate, că „adevărul este sufletul istoriei”, și că prin urmare, cercetătorii în domeniul științei istorice nu trebuie să facă nici o concesie în activitatea de restabilire a adevărului

istoric, fapt exprimat atât de pregnant de dictonul latin : „amicus Plato sed magis amica veritas”. Fără îndoială că de importanța și semnificația acestui postulat științific, ca și de „nevoia reînnoirii cunoș-

tințelor istorice", își vor fi dat seama și cititorii de acum o jumătate de veac ai „Revistei Arhivelor”, publicație pe care reputatul filolog clujean V. Bogrea o aprecia în termeni elogioși încă după apariția primului număr, scriind că aceasta „se înfățișează, într-adevăr ca o publicație de nivel occidental”. Referindu-se la „Programul de muncă” al revistei, aceeași personalitate conchidea, cu competența-i recunoscută, că „... e schițat sobru, cu simțul ierarhiei necesităților și al posibilităților actuale, dar și cu căldura omului pasionat de meseria sa”, acordind o deosebită semnificație faptului că „... seria studiilor o inaugurează, cum se cuvenea, *cel mai mare răscolitor de arhive, N. Iorga*” (subl. n.).¹

Intr-adevăr, „Revista Arhivelor” s-a impus de la început ca o publicație de necontestat prestigiu. Se împlineste anul acesta o jumătate de veac de la apariția primului număr al revistei. Această prestigioasă publicație a fost o adevărată școală de inițiere în problemele arhivisticii, precum și un organ de valorificare a numeroase, variate, și prețioase documente pe care le conțin tezaurele noastre arhivistice. Prin seriozitatea studiilor și prin prestigiul colaboratorilor „Revista Arhivelor” s-a impus printre cele mai de seamă reviste de specialitate din perioada interbelică.

Pentru tot ce a însemnat, pentru știința istorică românească, „seria veche” a „Revistei Arhivelor” timp de aproape un sfert de veac (1924–1947), și mai ales pentru ceea ce înseamnă în zilele noastre studiile publicate în cele 15 volume masive din „Seria nouă” a acestei reviste (1958–1973), ca izvoare de documentare și inspirație, se cuvine cea mai sinceră cinsură față de cei care au înființat-o.

Axat pe o concepție și problematică nouă, programul „Seriei noi” a „Revistei Arhivelor” preconiza ca aceasta să fie „o tribună activă de dezbateri arhivistice, de informații și sesizări, asupra celor mai importante evenimente din acest domeniu, prezentând totodată cercetătorului cele mai noi lucrări care-i pot fi de folos în munca sa”. Totodată continuatorii tradiției „Revistei Arhivelor” aveau să

atribuie acesteia, în anii socialismului, misiunea importantă de „... a milita cu toată energia pentru educarea cetățenilor țării în spiritul grijii și respectului față de documentele patriei, sădind în conștiința lor simțul răspunderii față de acest bun al colectivității, care reflectă în cel mai autentic mod trecutul de luptă al poporului nostru și eforturile victorioase ale prezentului pentru construirea vietii noi”².

Intr-adevăr, tradiția și experiența lăudabilă înau-gurată acum o jumătate de veac de primul număr al „Revistei Arhivelor”, a fost ridicată — în anii puterii populare — pe o treaptă superioară, avînd ia bază concepția marxistă și viziunea nouă despre importanța conservării și valorificării tezaurului nostru arhivistic, puse integral în slujba dezvoltării științei istorice, a științelor sociale în general, pe temeiul postulatului cercetării moderne, interdisciplinare.

Este greu chiar și de schițat, în cîteva cuvinte, rolul și contribuția deosebit de valoroasă a „Revistei Arhivelor”, în dezvoltarea științei istorice românești. Este neîndoișos însă că această contribuție s-a amplificat și îmbogățit odată cu preluarea Arhivelor Statului de către puterea populară, cînd organul său de presă s-a transformat într-un factor activ și mobilizator pe frontul cercetării istorice, pusă în slujba construirii societății socialiste.

Apreciînd, și cu acest prilej solemn, cu toată sinceritatea, strădania neobosită a harnicului și competentului colectiv de redacție al acestei prestigioase reviste, vă rog să-mi permiteți ca — în numele Colectivului de redacție al „Anuarului Institutului de istorie și arheologie din Cluj”, el însuși semicentenar, ca și în numele tuturor colaboratorilor săi — să exprim aci salutul colegial al istoricilor din bătrînul oraș de pe Someș, împreună cu urarea de prosperitate pentru semicentenara „Revista a Arhivelor”, pusă tot mai plenar în slujba progresului științei istorice în patria noastră.

ALEXANDRU NEAMȚU
Secretar de redacție

¹ Cf. „Anuarul Institutului de istorie națională”, Cluj, III, 1924–1925, p. 767.

² Cf. „Revista Arhivelor”, VIII, 1/1958, p. 3.

„MAGAZIN ISTORIC”

Ne aflăm aici pentru a saluta cu bucurie un moment sărbătoresc din viața „Revistei Arhivelor”, împlinirea unei jumătăți de veac de la apariția primului său număr. Salutăm astfel o activitate îndelungată și rodnică pusă în slujba marelui și nobilului cauze a scrierii istoriei patriei. Prin publicarea în paginile sale a numeroase documente semnificative, multe inedite, mărturii de inestimabilă valoare ale trecutului nostru, revista și-a adus astfel o valoroasă contribuție în această direcție, cîștigîndu-și în decursul vremii un binemeritat prestigiu în rîndul cititorilor.

Noua serie a revistei, apărută în anul 1953, se remarcă printr-o tematică cu contururi și profunzimi mai largi înscrîindu-se astfel în orientarea asigurată întregii istoriografii românești prin politica științifică a Partidului Comunist Român.

„Magazin istoric” — care peste cîteva zile va intra în al optulea an de apariție — a avut în numeroase rînduri satisfacția de a se întîlni pe aceeași arie de preocupări cu „Revista Arhivelor”. Pe baza unei strînse și fructuoase colaborări cu Arhivele Statului, am avut prilejul de a oferi cititorilor noștri documente revelatoare inedite sau

foarte puțin cunoscute, puse la dispoziția redacției prin contribuția — întotdeauna competentă și binevoitoare — a colectivului de cercetători ai Arhivelor Statului.

Dumneavoastră, redactorii și colaboratorii revistei, ca și cititorii ei, ca și noi toți, avem satisfacția de a sărbători acest moment din activitatea „Revistei Arhivelor” în atmosfera efervescentă, mobilizatoare, a celor două apropiate evenimente importante din viața întregului nostru popor: a 30-a aniversare a insurecției naționale armate antifasciste și anti-imperialiste de la 23 August 1944 și Congresul al XI-lea al P.C.R. Publicistica istorică este prezentă la aceste istorice evenimente prin strădanii ei de a reliefa mai larg și mai profund marile idealuri patriotice, revoluționare și umanitare, pentru care au luptat înaintașii noștri, de a oglindi cit mai cuprinzător lupta eroică dusă de clasa muncitoare, în frunte cu Partidul Comunist, pentru înfăptuirea insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste și înscrierea țării pe coordonatele celei mai glorioase epoci din istoria sa. Învățătura partidului, faptul că trăim într-o țară în care trecutul glorios de luptă al poporului nostru se află permanent în

atenția conducerii de partid și de stat, că secretarul general al Partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, este un om îndrăgostit de istorie și un făuritor de istorie înțelegă ca un activ instrument de transformare revoluționară, socială și umană, este pentru noi toți un permanent izvor de forță și îndemn în activitatea noastră.

Cu aceste gânduri, îngăduiți-mi ca în numele membrilor redacției „Magazin istoric”, al redactorului șef, tovarășul Cristian Popișteanu, al colaboratorilor și cititorilor noștri, să adresez „Revistei Arhivelor” cuvenitul și tradiționalul „La mulți ani!”. Adresez totodată membrilor redacției, colaboratorilor săi, tuturor celor care contribuie la buna apariție a revistei, număr de număr, colegiale și tovarășești urări de noi succese în muncă, reafirmand și cu acest prilej dorința și invitația de a spori și mai mult pe viitor colaborarea dintre revistele noastre, în scopul comun de a transmite cititorilor adevărul istoric, în slujba marilor idealuri ale societății noastre socialiste.

VALERIU BUDURU
Secretar general de redacție

SOCIETATEA NUMISMATICĂ ROMÂNĂ

Membrii Societății Numismatice Române și ai Comitetului de redacție al Buletinului societății aduc un călduros salut „Revistei Arhivelor” la serbarea semicentenarului său.

Totodată urăm colectivului de redacție al „Revistei Arhivelor” activitate rodnică, în continuare, pe tărîmul valorificării izvoarelor istorice ale patriei noastre pentru cunoașterea trecutului de luptă al poporului român din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre.

Mulțumim și pe această cale pentru sprijinul pe care conducerea Arhivelor Statului l-a acordat și îl acordă membrilor Societății Numismatice Române prin înlesnirea de a publica în paginile revistei

materiale referitoare la documentele metalice, cu caracter istoric, precum și expunerea în incinta Muzeului Arhivelor a colecțiilor particulare de documente asemănătoare, în scopul de a fi cunoscute de un public cit mai larg.

Urăm în încheiere sănătate și spor la lucru conducerii și colaboratorilor „Revistei Arhivelor” pentru o activitate tot mai rodnică în viitor, în scopul realizării nobilelor sarcini ce-i sint încredințate acestei prețioase publicații.

GEORGE BUZDUGAN
Secretar general
al Societății Numismatice Române

PREOCUPĂRI PENTRU STUDIUL INSTITUȚIILOR ÎN „REVISTA ARHIVELOR“

ȘTEFAN PASCU,
ALEXANDRU MATEI

În bogatele și variatele sale numere, „Revista Arhivelor“ a înmănușat contribuții științifice felurite, rod al cercetărilor specialiștilor din arhive și ale celor „foarte mulți“ — cum își dorea Constantin Moisil, în primul articol al întîiului număr — *dintre cei ce se ocupă la noi cu studiul documentelor și au la inimă propășirea științei noastre istorice*¹: cercetători, membri ai corpului didactic secundar și universitar.

Printre contribuțiile inserate în paginile „Revistei Arhivelor“, datorate atît unora cît și altora dintre cei amintiți, destul de numeroase dezbate și *problemele instituționale*, elucidarea cărora era mult resimțită în activitatea istoriografiei românești. Instituții ce poartă, în marea lor majoritate, coloratura specific românească — constituind și în acest domeniu, ca în atîtea altele, o însemnată contribuție a poporului nostru la civilizația universală. Contribuție, din păcate, încă insuficient relevantă.

Dacă ar fi să amintim fie și numai studiile consacrate acestor probleme apărute în paginile periodicelor de specialitate, dintre care se cuvin menționate „Revista Istorică“, „Revista istorică română“, „Anuarul Institutului de istorie națională din Cluj“, „Cercetări istorice“, „Arhivele Olteniei“, „Hrisovul“, „Buletinul Muzeului Municipal din Iași Ion Neculce“ ș.a. se pot demonstra în chip convingător cele afirmate mai înainte. Cum, însă, nu este acum nici momentul și nici locul de a încerca un bilanț mai cuprinzător, ne limităm la ceea ce ne-am propus cu acest prilej jubiliar: trecerea în revistă a preocupărilor „Revistei Arhivelor“ cu unele din problemele instituționale ale istoriei poporului român. Iar pentru o mai bună sistematizare și mai ușoară înțelegere am optat pentru criteriul cronologic, adică perioadele istorice în succesiunea lor.

De asemenea nu ne-am gîndit la o analiză și confruntare a studiilor respective cu rezultatele cercetărilor istorice ulterioare apariției lor în „Revista Arhivelor“, fie a celor care le-au folosit, depășindu-le, fie a celor ce au mers paralel, fără a înregistra vreun progres. Este, așa

dar, o prezentare, *un bilanț* mai corect spus, în cadrul epocii în care au ființat, a instituțiilor publicate în paginile revistei, reținînd mai ales conturul contribuției, *ideile călăuzitoare și concluziile* care ne-au atras îndeosebi luarea aminte.

1) *Instituții vechi românești (pînă în secolul al XIV-lea).*

Chiar dacă nu va reuși s-o facă de la început la nivelul dorit, revista își înscria, în chiar subtitlul — program — ca preocupare tratarea, în paginile sale, a „instituțiilor“ alături de problemele de *arhivistică, cronologie, diplomatică, heraldică, genealogie, miniaturistică, paleografie, sigilografie*. Și nu se putea altfel, de îndată ce Constantin Moisil, cel ce a inițiat publicarea acestei „reviste speciale“ — a contribuit la „*cunoașterea, lămurirea și deslegarea problemelor istoriei naționale*“ — considera că, pînă în acel moment, în țara noastră „*arhivistica a fost cu totul neglijată, iar studiul documentelor n-a luat încă dezvoltarea cuvenită*“². Potrivit proiectelor aceluiași, „*o astfel de activitate științifică*“ de studiere, elucidare și valorificare a problemelor cu privire la stabilirea locului și rolului feluritelor instituții de-a lungul istoriei poporului nostru, se impunea, *în mod imperios*³ și nu mai putea întîrzia.

De altfel, într-o mai recentă lucrare publicată tot în „Revista Arhivelor“ profesorul Aurelian Sacerdoțeanu subliniază că istoricul Dimitre Onciul, studiind cu precădere perioada formării poporului nostru pînă la formarea statelor feudale românești, de sine stătătoare, era preocupat, încă de la sfîrșitul veacului trecut de condițiile în care apar și „*se dezvoltă instituții naționale pe fondul cultural român cu împrumuturi alogene perfect asimilate*“⁴. D. Onciul, înainte de a trece în revistă vechile instituții românești, a celor „*în general mai puțin cunoscute, cetatea, judecia și județul, cnezatul, voievodatul, boierimea* — cu dregătoriile mari din epoca lui Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel Bun : *logofătul, vornicul, vistiernicul, spă-*

² *Idem.*

³ *Idem.*

⁴ A. Sacerdoțeanu, *Dimitre Onciul despre unele instituții românești vechi*, *Ibidem*, vol. XXXV, nr 3/1973, p. 435—451.

¹ C. Moisil, *Un program de muncă*, în „Revista Arhivelor“, vol. I, nr. 1—3/1924—1926, p. 1.

tarul, postelnicul, paharnicul, stolnicul, comisel, clucerul, starostele și în sfârșit, banul, (de Craiova) — *dualismul voievodal*, sau, înainte de a vorbi despre posesiune, păstorit și sculcă — prezintă premisele logice ale instituțiilor de mai târziu, susținând că este mai mult decât sigur că *odată cu retragerea din Dacia a aparatului administrativ roman și a oastei, populația locală daco-romană (...) și-a creat propriul ei sistem de conducere*. Onciul crede că statul oficial încetându-și activitatea „funcțiile sale de bază au fost preluate de sat, formațiune politico-administrativă perfect instaurată în timpul coabitării daco-romane”⁵. Satele, apoi, considerate în totalitatea lor, formează un nou stat, însă un stat popular. În aceste condiții de loc și de timp, adică în condițiile istorice concrete, apariția cnezilor și a voievozilor, a principilor și a ducilor la români atestă o dezvoltare socială certă: „în Dacia — afirma Onciul — existau organizații politice mai vechi decât vremea așezării ungurilor în Panonia, moment de răscruce pentru romanitatea orientală și în mod deosebit pentru români”⁶.

Preocupat de cercetarea instituțiilor vechi românești, D. Onciul formulează concluzia îndreptățită cu privire la cele ce „rămân cistigate pentru știință”, anume „moștenirea română din municipalitatea romană; dezvoltarea treptată a instituțiilor de la judecie la cnezat; încheierea acestei dezvoltări prin dualism voievodal, apoi prin voievodat unic”⁷.

2) Instituții din secolul al XIV-lea

Unele instituții pomenite în izvoare, în veacul al XIV-lea, fac obiectul altor studii care au văzut lumina tiparului prin mijlocirea „Revistei Arhivelor”. Așa este, spre exemplu, studiul consacrat *Cancelariei voievodului Transilvaniei la începutul secolului al XIV-lea*. După ce înfățișează cele mai noi știri cu privire la organizarea cancelariei voievodului Ladislau Kán (cca. 1294—1315) — cu tendințe manifeste și perseverente de a transforma Transilvania într-un voievodat autonom față de puterea regală maghiară — și, la practica de sigilare, autorul conchide că „la începutul veacului al XIV-lea, pe vremea lui Ladislau cancelaria voievodală era încă departe de a fi o instituție temeinic organizată, cu personal permanent”⁸. Cancelaria voievodală era încă un organ „familiar”, voievodul își alege subalternii, de la vicevoievod la notari, dintre „familiarii” săi, care depindeau numai de el și răspundeau numai în fața lui. Odată cu schimbarea voievodului, ca și a celorlalți înalți dregători, se schimbau și subalternii săi. La o oarecare stabilitate a personalului cancelariei voievodale se ajunge abia în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, când dregătoria de voievod fiind ocupată, pe rând, de mai mulți membri ai familiei Lackfi, se întâmplă

ca slujbași ai cancelariei, dependenți de întreaga familie, nu numai de un membru al acestora, să rămână în funcțiune mai multă vreme. Mai reținem, de asemenea, că începând din secolul al XV-lea, se conturează procesul de transformare a cancelariei voievodale dintr-un organ „familiar” al voievodului sau vicevoievodului într-un for teritorial al Transilvaniei, cu slujbași tot mai puțin legați de schimbarea acestor dregători”⁹.

Pentru a ne menține tot în Transilvania, amintim studiile consacrate Scaunului Mureș¹⁰, o contribuție la istoricul instituțiilor scaunale ce-și au obirșia tot în veacul al XIV-lea. Autorul, plecând de la constatarea că „formarea scaunelor secuiești este rezultatul unei dezvoltări treptate oglindite în evoluția instituțiilor, prin trecerea de la organizarea tribală la cea teritorială” și că „așezarea definitivă a secuilor pe un teritoriu destul de întins a suprapus organizării tribale organizarea scaunală”¹¹, se ocupă de sfera de activitate a unui scaun, care cuprinde, printre altele: probleme militare, judecătorești, administrative, fiscale, economice, sanitare. Dacă în primele două-trei secole, instituția scaunală își exercită activitatea prin adunarea generală, scaunul de judecată și diverși dregători, în timpul principatului Transilvaniei, ca urmare a unor prefaceri mai însemnate în viața socială, au loc schimbări de ordin instituțional, se înființează scaunul general de judecată, vicescaunul și scaunul filial de judecată. ca. apoi în timpul stăpînirii austriace, „instituțiile scaunale — între care și cele ale Scaunului Mureș — vor cunoaște o serie de transformări legate de sfera lor de activitate și o perfecționare a mecanismului lor administrativ-judecătoresc”¹². Schimbări mai importante cunoaște instituția scaunală Mureș în perioada ce a urmat revoluției de la 1848 și respectiv în anii 1861—1876, când are loc restabilirea vechilor teritorii și autonomii ale comitatelor, scaunelor, districtelor și orașelor¹³.

Instituțiilor centrale ale Moldovei din secolele XIV și XV și respectiv, Sfatului domnesc pînă la Ștefan cel Mare, îi sint consacrate două substanțiale studii. Autorul dovedește că, deși vechile instituții au stat adesea în atenția cercetătorilor istoriei noastre, care au adus contribuții importante pentru lămurirea lor „atît în chestiuni de amănunt cit și în generalizări, încă nu putem spune că am ajuns la concluzii definitive”¹⁴. Este de asemenea importantă constatarea că „instituțiile supreme ale Moldovei își au originea într-o perioadă anterioară întemeierii statului, cînd existau mai multe forma-

⁹ Idem.

¹⁰ Al. Pál-Antal, *Scaunul Mureș. Istoricul instituțiilor scaunale (sec. al XIV-lea—1849)*, Ibidem, vol. XXVII, nr. 2/1967, p. 129—146; Idem, *Scaunul Mureș, între anii 1861—1876*, Ibidem, vol. XXXIII nr. 1/1971, p. 27—46.

¹¹ Idem, *Scaunul Mureș, Istoricul...*, p. 130.

¹² Idem, p. 136.

¹³ Idem, *Scaunul Mureș între anii 1861—1876*, p. 36.

¹⁴ A. Sacerdoțeanu, *Instituțiile supreme ale Moldovei în secolele XIV și XV*, Ibidem, vol. XXV, nr. 2/1966, p. 23.

⁵ Idem, p. 436.

⁶ Idem.

⁷ Idem, p. 448.

⁸ Fr. Pall, *Cancelaria voievodului Transilvaniei la începutul secolului al XIV-lea*, Ibidem, vol. XII, nr. 1/1960, p. 277.

țiuni politice mai mici" și că procesul de unificare teritorială și a instituțiilor de stat are loc numai după întemeierea acestuia. *Domnia* e înfățișată cu prerogativele domnului; *Marea Adu-nare a Țării* ca și componența Sfatului constituie dovezi cu privire la existența unui stat organizat¹⁵.

Asupra sfatului domnesc se insistă mai mult și mai documentat în cel de-al doilea studiu amintit, în raport cu care este prezentată și *cancelaria domnească*¹⁶. Se demonstrează că, dacă rezolvarea teoretică a tuturor lucrărilor are loc în sfatul domnesc, transpunerea lor în acte publice se face prin cancelaria domnească. De unde importanța acestor acte pentru studiul instituțiilor țării și, respectiv, necesitatea cunoașterii istoriei cancelariei domnești. În acest sens, autorul și-a propus întocmirea *listei anuale a sfaturilor (1384—1456)* — în prima parte — și *lista dregătorilor pe funcții, dregătorii principali ai sfatului, sfetnicii fără dregătorii, vor-nicii, pircălabii, spătarii, vistiernicii, postelnicii, ceasnicii (paharnicii), stolnicii, comișii, sfetnicii întimplători și scriitorii* în partea a doua.

3) Instituții din secolul al XV-lea.

O însemnată contribuție pentru cunoașterea boierilor dregători din divanele Țării Românești în secolul al XV-lea se publică în două din primele numere ale revistei¹⁷, în care, spre exemplu, atunci când se prezintă divanele din timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn, se ajunge la concluzia că marile dregătorii ar cunoaște următoarea ordine: *vornicul, banul, vistiierul, logofătul, stolnicul, paharnicul, comisul și piv-nicerul*, dar că există și boieri fără titluri și dregătorii, aleși probabil dintre boierii de țară, care sînt prezenți la întocmirea actelor¹⁸. Pe baza acestora autorul reconstituie o lungă listă a tuturor divanurilor domnești din Țara Românească, începînd cu cel din timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn (1386—1418) și pînă la Radu cel Mare (1495/1496—1508)¹⁹. Rezumînd, apoi, anii de domnie pentru fiecare din cele 22 de domnii, cu numărul divanelor corespunzătoare pentru fiecare din acestea, autorul ajunge la încheierea că avem „*prea puține surse palpabile pentru a trage concluzii definitive, căci dacă de la Mircea cel Bătrîn avem zece divane în 29 de ani, de la ceilalți voievozi pînă la Vlad Călugărul mai că nu putem afirma ceva precis. Doar de la acest voievod înainte putem să ne facem o justă părere asupra boierilor, dregătorilor, importanța lor și ierarhia funcțiilor în divan*”²⁰.

Revenind la Transilvania, pentru același secol, „*Revista Arhivelor*” oferă informații noi despre

alte două instituții: cea a *cneșilor* (din Bihor)²¹ și a *centumvirilor* (din Sibiu)²². Dacă instituția cneșială își are originile în veacurile anterioare — pentru secolele XIII—XIV fiind atestată în suficiente documente publicate, cunoscute — iar începînd din veacul al XV-lea cneșii „*încep să-și piardă importanța de mai înainte, pentru a se asimila apoi în mod treptat în marea masă a iobagilor*”²³, în schimb centumvirii, a căror apariție și existență „*a fost impusă de dezvoltarea social-economică a societății românești reprezentînd interesele meșteșugarilor în opoziție cu ale patriciatului orășenesc*”²⁴, instituția este, în acest secol, abia la începuturile ei, putînd fi urmărită documentar pînă în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În jurul anului 1770, spre exemplu, se va ajunge la Sibiu, ca fiecare centumvir să aibă de îndeplinit cite o funcție specială în administrația orașului, fiind *căpitan de poartă, dijmuitor, inspector de cîntare, percepător, registru, arhivar, vîcenotar, protocolist gubernial, șef de spital, comisar pentru fin, administrator al închisorii, secretar la oficiul de partaj, jude de tîrg, maistru de încartuire, adjunct sau locuitor al unui funcționar*²⁵.

4) *Instituții din secolul al XVI-lea*. Paginile „*Revistei Arhivelor*” nu oferă pentru acest secol decît unele contribuții privind citeva instituții transilvănene. Una dintre acestea este *cancelaria orașului Tîrgu Mureș*²⁶, care își are începutul în prima jumătate a secolului al XVI-lea, respectiv atunci cînd se va înființa funcția de notar pe lîngă Consiliul orășenesc²⁷.

După înfrîngerea răscoalei țărănești din 1514 — ca o expresie a puterii judecătorești exclusive a stăpînului feudal asupra supușilor săi — în Transilvania funcționează *forul dominal*²⁸, cu jurisdicție deplină; iobagul este judecat de stăpînul său în mod definitiv fără drept de apel. Dacă, așa cum arată autorul temeiul legal al existenței și funcționării forului dominal, cu jurisdicție deplină l-a constituit dreptul palosului, respectiv calitatea de comite liber²⁹, putem admite, tot împreună cu el, că această instituție, „*prin care s-a materializat dreptul de judecată al stăpînului feudal — în primul rînd al nobilului — va fi pînă în secolul al XVII-lea inclusiv instrumentul cel mai puternic de constringere a marii nobilimi*”³⁰.

¹⁵ L. Moldovan, *Documente privitoare la istoria cneșilor din districtul Beiușului în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, Ibidem, vol. XIII, nr. 2/1969, p. 248—261.

¹⁶ D. Avrigeanu, *Contribuții la cunoașterea instituției centumvirilor din orașul Sibiu (1495—1876)*, Ibidem, vol. XXXII, nr. 1/1970, p. 23—32.

¹⁷ L. Moldovan, op. cit., p. 248.

¹⁸ D. Avrigeanu, op. cit., p. 31.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ L. Moldovan, *Din istoria cancelariei orașului Tg. Mureș*, Ibidem, vol. XXX, nr. 1/1969, p. 33.

²¹ Ibidem.

²² A. Kiss, *Forul dominal în Transilvania*, Ibidem, vol. XXXI, nr. 2/1969, p. 59.

²³ Ibidem, p. 62.

²⁴ Ibidem, p. 60.

¹⁵ Ibidem, p. 27.

¹⁶ Ibidem, *Sfatul domnesc al Moldovei pînă la Ștefan cel Mare*, Ibidem, vol. XXVII, nr. 2/1967, p. 41 și urm.

¹⁷ G. D. Florescu, *Divane domnești din Muntenia în secolul al XV-lea. Dregătorii și boieri, 1389—1496*, Ibidem, vol. II, nr. 4—5/1927—1929, p. 50—125, p. 360—383.

¹⁸ Ibidem, p. 57.

¹⁹ Ibidem, p. 360.

²⁰ Ibidem, p. 382.

Districul Chioarului³¹, atestat documentar la 1566 ca o unitate separată și autonomă, în frunte cu un căpitan s-a format în jurul cetății cu același nume. Satele erau grupate în voievozdate; voievozii stăpînind un număr variabil dintre ele, iar „atribuțiilor tradiționale li se vor suprapune cele de supti feudali, și anume administrative, fiscale, judecătorești și militare”³². La sfîrșitul secolului al XVI-lea, ajunge în posesiunea lui Mihai Viteazul, care va așeza aici căpitani români dintre oamenii săi de încredere. Schimbarea numirii, din voievodat în district, ca fenomen general, nu va schimba situația în Chioar existînd și în secolul al XVII-lea „tot voievozi ca și în trecut și tot de origine română”³³. Cît privește organizarea districtului, sînt pomenite funcțiile următoare, în ordinea ierarhică stabilită de autor: *căpitan suprem, vicecăpitan* (numit, în decursul timpului, și *provizor* sau *pîrcălab*), *vicenotari districtuali, juzi, primari, pretori, jurați, casier, inginer, medic, contabil, registrator, castelan al cetății*.

„Cercetările privind istoricul instituțiilor — susține Sigismund Jakó — trebuie făcute în primul rînd de arhiviști, căci, cu ocazia muncii de ordonare, în fața lor apare întreg mecanismul funcționării unui oficiu”³⁴.

Într-un amplu studiu, în care se ocupă de principalele instituții („oficii”), din Transilvania³⁵ dă prețioase informații despre organele centrale ale guvernării principilor — *Consiliul principelui, cancelaria* (împărțită, începînd din 1556, în două secții „cancelaria minor” și „cancelaria maior”, ambele instituții cu caracter personal, sub autoritatea principelui), *Tabla și Tezauriatul*, modernizate în epoca stăpînirii habsburgice (1691—1848) și transformate în *Cancelaria aulică transilvană, guvernul regesc, Tabla regească și Tezauriatul transilvan*.

5) *Instituții din secolul al XVII-lea*. Pentru acest secol revista găzduiește doar contribuții la istoria instituțiilor din Țara Românească. Cu deosebire cercetările se opresc asupra Sfatului domnesc din primul deceniu al secolului al XVII-lea³⁶ și dintre anii 1669—1672³⁷. În marele divan Domnul rezolva principalele probleme de interes public, printre care pot fi amintite: fixarea și adunarea dărilor, delimitarea și apărarea hotarelor țării, judecarea slujbașilor abuzivi, sau chestiunile de ordin privat, ca proprietatea și transmiterea ei, tranzacțiile de cumpărare-vînzare, daniile, privilegiile etc.³⁸.

Marile dregătorii din timpul domniei lui Antonie Vodă din Popești — sînt prezentate de autor în ordinea ierarhică: *marele ban, marele vornic, marele logofăt, marele spătar, marele vistier, marele clucer, marele postelnic, marele paharnic, marele stolnic, marele comis, marele sluger, marele serdar, marele pitar, logofătul al doilea, marele agă, marele medelnicher, marele armaș, marele căminar, marele portar și logofeții* (scriitorii) *de divan*³⁹, ultimii dovedind că „Domnul avea o cancelarie impunătoare”⁴⁰.

În sfîrșit, pentru ultimele decenii ale veacului al XVII-lea se publică un studiu cu privire la rumâni⁴¹, „una dintre instituțiile fundamentale ale istoriei sociale a Țării Românești în evul mediu”⁴², și care îmbracă, în această perioadă, două forme: una, ruminirea țărănilor stăpîni de pămînt, moșnenii, care sînt vînduți împreună cu pămîntul lor, acest fenomen încadrîndu-se „în procesul multiseclar de extindere a marelui domeniu mănăstiresc și boieresc în detriamentul stăpînirilor de pămînt al moșnenilor”⁴³; și cealaltă, ruminirea țărănilor — aflați pe moșiile boierești și mănăstirești în baza unei înțelegeri cu stăpînii acestora — care, deși erau lipsiți de pămînt, beneficiaseră pînă atunci de statutul juridic de oameni liberi. La sfîrșitul acestui secol și la începutul celui următor apare și „ruminirea în silă”, asimilarea în chip arbitrar, după scurgerea unui interval de cîțiva ani, a țărănilor liberi așezați pe marile moșii boierești și mănăstirești cu ruminii și identificați cu aceștia.

6) *Instituții din secolul al XVIII-lea*. Cu ajutorul textului statutului din 1725 al breslei lumînărilor și săpunarilor din Craiova,⁴⁴ cercetările subliniază „stadiul avansat de organizare al acestei instituții din Țara Românească”⁴⁵.

O altă instituție studiată și care dovedește — după cum constată autorul — grija pentru rumânii ardeleni care trec în țara soră de peste munți, în speranța găsirii unei vieți mai bune este *isprăvniculul de „ungureni” din Țara Românească*⁴⁶, ale cărei începuturi sînt din anul 1776⁴⁷.

7) *Instituții din secolul al XIX-lea*. Paginile „Revistei Arhivelor” dovedesc că atenția cercetătorilor spre studiul așezămintelor veacului trecut a fost reținută ceva mai mult.

Un studiu consacrat instituțiilor din Moldova⁴⁸, se oprește, în special, asupra cancela-

³¹ A. Moldovan, *Districul Chioarului. Perioada de funcționare și arhiva creată*, Ibidem, vol. XXXIII, nr. 2/1971, p. 287.

³² Ibidem, p. 290.

³³ Ibidem, p. 291.

³⁴ S. Jakó, *Instrucțiuni arhivistice ale oficiilor din Transilvania, 1575—1841. Problema reorganizării arhivelor vechi din Transilvania*, Ibidem, vol. VIII, nr. 1/1958, p. 34.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Il. Leonte, *Sfatul domnesc al Țării Românești din anii 1601—1611*, Ibidem, vol. X, nr. 1/1959, p. 283.

³⁷ I. Ionașcu, *Marile dregătorii în domnia lui Antonie Vodă din Popești (1669—1672)*, Ibidem, vol. XXV, nr. 2/1966, p. 41.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Ibidem, p. 42—47.

⁴⁰ Ibidem, p. 48.

⁴¹ Fl. Constantin, S. Papacostea, *Aspecte ale rumânului în ultimele decenii ale veacului al XVII-lea*, Ibidem, vol. XIII, nr. 2/1960, p. 226.

⁴² Ibidem.

⁴³ Ibidem, p. 232.

⁴⁴ S. Papacostea, *Cel mai vechi statut de breaslă meșteșugărească din Țara Românească*, Ibidem, vol. XII, nr. 1/1960, p. 215.

⁴⁵ Ibidem, p. 217.

⁴⁶ G. D. Iseru, *Un dregător mai puțin cunoscut: Isprăvniculul de „ungureni” în Țara Românească*, Ibidem, vol. XXVIII, nr. 1/1968, p. 35.

⁴⁷ Ibidem, p. 43.

⁴⁸ Gh. Ungureanu, *Cancelaria instituțiilor din Moldova în anii 1800—1828*, Ibidem, vol. XXVII, nr. 2/1967, p. 93.

riilor Divanului, Departamentului pricinilor criminalicești; Vistieriei; Hătmăniei; Logofetei; Mitropoliei generale a spitalelor Sf. Spiridon, isprăvniciilor ș.a., instituții care concentrău pînă la 1832, toate problemele administrative, de justiție, finanțe etc.

Județelor sătęști din Moldova, singura instituție rurală realizată prin Regulamentul organic și care reprezenta într-o măsură însemnată, obșteea, le este consacrat un alt studiu⁴⁰. Aceste organe de administrație sătęască — la origine un fel de sfaturi de împăciuire cu atribuții judecătorești, destul de modeste la început, transformindu-se, treptat, în nucleul viitoarei administrații rurale — au avut, pînă la legea comunală din 1864, un caracter pur feudal, fiind puse în slujba intereselor boierilor⁴¹ și nici n-au funcționat într-o formă bine definită, atribuțiile și competența nefiindu-le precizate clar printr-un act normativ unic.

Prezentarea guvernelor lui Alexandru Ioan Cuza⁴², respectiv a listelor de miniștri, este folositoare atît cercetătorilor cît și arhiviștilor, ele

⁴⁰ C. Gonceariu, *Județele sătęști din Moldova și arhivele lor pînă la aplicarea legii comunale (1832—1864)*, Ibidem, vol. XXII, nr. 1/1965, p. 73.

⁴¹ Idem, p. 84.

⁴² D. Ecrindei, *Guvernele lui Alexandru Ioan Cuza (1859—1866)*, *Liste de miniștri*, Ibidem, vol. X, nr. 1/1959, p. 147.

putînd servi nu numai la identificarea de persoane și la ușurarea cercetărilor în arhive, dar și pentru istoria politicii interne a statului național român ale căruia baze au fost puse la 24 ianuarie 1859.

*Instanțele de carte funciאר*⁴³ — instituții de drept civil specifice pentru Transilvania și o parte din județul Suceava, unde se întocmesc și se păstrează registrele de publicitate imobiliară, introduse mai întîi pe teritoriul graniței militare din Banat, printr-o ordonanță din 1794, iar în restul țării la 5 februarie 1870 — sînt instituții cu caracter burghez. În lupta împotriva feudalismului, burghezia „s-a folosit de cărțile funciare ca de o armă puternică — arată autorul — deoarece proprietatea terenurilor, cumpărate de la feudali și înscrise în cărțile funciare, nu mai putea fi contestată de nimeni”⁴⁴.

Prin studiile consacrate instituțiilor — așa cum au fost înfățișate mai sus, la care mai pot fi adăugate și „Prezentările de fonduri” care conțin informații privitoare la instituțiile medievale, sau din epoca modernă, „Revista Arhivelor” și-a cîștigat un merit remarcabil în dezvoltarea științei istorice din țara noastră.

⁴³ L. Moldovan, *Instanțele de carte funciאר și arhivele lor*, Ibidem, vol. XXI, nr. 2/1964, p. 3.

⁴⁴ Idem, p. 9.

PARTICIPAREA „REVISTEI ARHIVELOR” LA PROPĂȘIREA ȘTIINȚEI ISTORICE ROMĂNEȘTI

TRAIAN LUNGU

Cinci decenii de slujire neîntreruptă pentru dezvoltarea științei istorice românești, acesta este într-o formulare stereotipă, însă plin de conținut, bilanțul unei prodigioase activități desfășurate de „Revista Arhivelor” de la primele sale numere pînă azi.

Conceptută ca o publicație menită să găzduiască studii de teorie și practică arhivistică, în decursul anilor, sumarul revistei și-a lărgit aria tematică, incluzînd în paginile sale alte științe auxiliare istoriei dar, mai ales, articole de analiză istorică, elaborate pe baze documentare de profil arhivistic. Se poate afirma deci că de-a lungul celor 50 de ani de apariție, caracterul de revistă, prin excelență de teorie și practică arhivistică, a suferit o apreciabilă metamorfoză, prin transformarea ei într-o publicație cu conținut de cercetare istorică.

Între cele două extreme ale existenței sale „Revista Arhivelor” a parcurs două etape de dezvoltare: prima, cuprinsă între 1924—1947, este dominată de articole cu un conținut dominant de arhivistică, pe care s-au brodat, în mod fericit, cercetări de cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, numismatică, paleografie sau sigilografie; acestea au alternat cu publicarea de studii și documente, în majori-

tatea lor inedite sau cu cercetări de bibliografie.

Dacă articolele de teorie arhivistică aveau menirea să servească o disciplină aflată în plină dezvoltare și, prin aceasta, să contribuie la punerea bazelor arhivisticii românești, cercetările consacrate celorlalte discipline auxiliare serveau nemijlocit știința istorică.

Prezența în coloanele primei noastre reviste a arhivelor a unora din cele mai ilustre condee ale istoriografiei românești postbelice constituia garanția dezvoltării acesteia pe o linie mereu ascendentă. Numele lui Ion Bîanu, aflat la apogeul unei activități laborioase, al istoricului Ion Lupaș, ilustru reprezentant al istoriografiei transilvane, al lui Ștefan Meteș, apreciat cunoscător al arhivelor românești din Transilvania, prezența lui Constantin Moisil, care va domina arhivistica românească timp de aproape trei decenii sau a lui Andrei Veress, constituiau dovada unei griji permanente pentru cultivarea unor prestigioși colaboratori din rîndurile celor mai de seamă reprezentanți ai științei și culturii românești. În preajma acestora își încep și își dezvoltă activitatea istoriografică discipolii celor dintîi, unii dintre ei iluștri reprezentanți de astăzi ai științei istorice românești: acad. Emil Condurachi, prof.

Aurelian Sacerdoțeanu, prof. Damian Bogdan, prof. Dan Simonescu, prof. Ion Ionașcu sau distinși decani de vîrstă ai școlii arhivistice românești contemporane: Ion Mărcuș și Gheorghe Ungureanu.

Pe măsura trecerii anilor, în coloanele revistei își face tot mai mult loc publicarea studiilor și documentelor. Elaborate, îndeosebi, pe baza unor documente inedite, studiile apărute în revistă sînt de o remarcabilă ținută științifică și oferă, prin conținutul lor, o variată gamă de răspunsuri date unor probleme importante ale istoriei noastre naționale. Amintim din această categorie: *Răscodale din Moldova în anul 1831 împotriva Regulamentului organic, Contribuțiunii documentare la istoria revoluției din 1821*. Vechea serie a revistei excelează însă prin publicarea de documente inedite, la care concură reprezentanți de seamă ai genului ca Teodor Bălan, I. C. Filitti, St. Meteu, Ilie Minea, Mihai Costăchescu și, ca un corolar al participărilor ilustre, marele savant român, Nicolae Iorga.

Începutul de drum făcut, în această primă etapă, de revistă în direcția valorificării bogatelor izvoare arhivistice existente, va căpăta noi coordonate o dată cu reorganizarea revistei.

Urișele transformări care au loc în țara noastră în toate sectoarele de activitate, își pun amprenta și în ceea ce privește diversificarea tematică a revistei. Astfel, alături de editorialele inspirate de procesele revoluționare petrecute în țara noastră sau de etapele de importanță istorică parcurse de poporul român în procesul de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate, apar și articole pe care le-am numi articole-program, menite să dea un răspuns autorizat și competent unor probleme de arhivistică ridicate de desfășurarea unitară a activității arhivistice din țara noastră, pe baza unui program care derivă din documentele de partid și de stat. Dintre acestea cităm: *Activitatea arhivistică în socialism, Desfășurarea unitară a muncii arhivistice în țara noastră, Sarcinile actuale ale activității arhivistice în lumina documentelor Congresului al III-lea al Partidului Muncitoresc Român, Sensul arhivistic al unității de păstrare și necesitatea definirii acestora pentru activitatea de prelucrare a materialelor documentare etc.*

Asemenea articole de teorie și practică arhivistică contribuie, în același timp, și la dezvoltarea științei istorice, prin abordarea nemijlocită a problemelor de tehnică a publicării documentelor. Dar schimbarea cea mai spectaculoasă sub raportul conținutului este dată de prezența constantă în tematica revistei a articolelor cu un pronunțat conținut științific, de cercetare.

Articolele de istorie medie reprezintă, de obicei, valorificarea documentelor medievale aflate în număr mare în arhivele noastre. Ele abordează laturi ale dezvoltării economice, sociale sau politice ale țărilor române, cu precădere acelea care pun în valoare aspecte

insuficient cercetate de vechea noastră istoriografie (forme ale luptei de clasă în evul mediu, istoria prețurilor, dezvoltarea breslelor și a meșteșugurilor etc.). Pentru exemplificare, cităm câteva din articolele mai reprezentative apărute în noua serie a revistei și care se referă la unele din domeniile amintite: *O prețioasă proclamație a eteriștilor adresată popoarelor balcanice, Aspecte ale rumaniei în ultimele decenii ale veacului al XVII-lea, Postăvăritul din Brașov în secolul al XVI-lea, Pagini din trecutul breslei măcelarilor brașoveni*.

În majoritatea lor, articolele apărute în coloanele revistei, aduc puncte de vedere noi, rezultate dintr-o cercetare mai amplă și mai completă sub raport documentar, dar, în primul rînd, dintr-o interpretare nouă, la baza căreia stă metoda materialist-istorică.

Preocupările de istorie modernă a României sînt abundent prezentate în revistă. Cu toată diversitatea lor tematică, acestea se pot circumscrie, în ultimă analiză, în jurul principalelor momente istorice nodale ale creării și consolidării statului modern român: revoluția burghezo-democratică din 1848 în țările române, Unirea Principatelor Române (1859), Începuturile mișcării muncitorești și socialiste în România, desfășurarea procesului de dezvoltare a capitalismului în ansamblul economiei românești în ultimul sfert al veacului al XIX-lea, desăvîrșirea statului național român, viața politică din România la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, chestiunea țărănească în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului al XX-lea (cu privire specială la mișcările țărănești cu caracter revoluționar din această perioadă), lupta de eliberare națională și socială a românilor transilvăneni la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Nu lipsesc nici problemele de istorie a culturii, care completează, în mod firesc, paleta largă a cercetărilor de istorie modernă. Nu poate fi trecută neobservată semnalaarea frecventă a rezultatelor investigațiilor efectuate în diferite arhive din străinătate, inițiate de Direcția Generală a Arhivelor Statului, cu colaborarea specialiștilor arhiviști și a unor cercetători istorici sau economiști. Prezentarea, chiar și sumară, a unor fonduri cercetate, constituie pentru specialist un prim pas spre introducerea lui într-un domeniu nou de investigare, pe care urmează să-l exploreze.

Ca și în cazul cercetărilor de istorie medie, dar într-o măsură mai largă, prezența articolelor de istorie modernă este justificată atît de abundența izvoarelor documentare intrate în circuitul științific ca urmare a organizării moderne a patrimoniului arhivistic național, cît mai ales de nevoia de a pune în lumină lupta maselor împotriva asupririi naționale și sociale, pentru unitate și independență națională. Privite din acest unghi de vedere, articolele de istorie modernă, apărute în noua serie a revistei, răspund tuturor exigențelor

de ordin științific și educativ. Numărul mare al articolelor de istorie modernă prezente în coloanele revistei, ne-a determinat să renunțăm la nominalizarea, chiar și numai selectivă, a celor mai valoroase.

Cercetările de istorie contemporană, mai frecvente în ultimul sfert de veac, constituie pentru cititorii seriei noi a „Revistei arhivelor” un domeniu obișnuit. Investigațiile documentare ample, făcute în fonduri arhivistice, până nu demult inaccesibile cercetătorilor, importanța problemelor cercetate, ca și pregătirea unui număr sporit de specialiști pentru studierea proceselor istorice contemporane, au făcut ca frecvența articolelor de istorie contemporană să sporească continuu în paginile revistei.

O primă formă de cercetare o constituie situația revoluționară existentă în țara noastră la sfârșitul primului război mondial, frământările revoluționare care au cuprins masele muncitoare din România sub influența ideilor înnoitoare ale vremii; valul mișcărilor greviste au dus la radicalizarea maselor și au pregătit terenul, în vederea transformării partidului socialist în Partid Comunist. Acestui moment i-au fost consacrate mai multe studii de analiză, rod al cercetărilor efectuate de specialiști în arhivele noastre. Din această categorie, semnalăm articolele: *Crearea Partidului Comunist Român, eveniment de importanță istorică în mișcarea revoluționară din țara noastră, Acțiuni greviste premergătoare grevei generale din octombrie 1920, Crearea P.C.R., rezultat al dezvoltării mișcării muncitorești și democratice din România.*

Un loc important în cercetările de istorie a mișcării muncitorești îl dețin articolele referitoare la luptele ceferiștilor și petroliștilor din 1933, la lupta împotriva dictaturii militare-fasciste și pentru scoaterea României din războiul antisovietic (*Treizeci de ani de la eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933, Contribuții la studierea luptei*

ceferiștilor împotriva exploatării capitaliștilor, Aspecte ale luptei clasei muncitoare din România împotriva dictaturii militarofasciste și a criminalului război antisovietic etc.).

Pregătirea și desfășurarea insurecției din august 1944, amplu ilustrată documentar, ca și etapele revoluției democrat-populare desfășurate sub conducerea Partidului Comunist Român formează, de asemenea, un capitol din istoria mișcării revoluționare din țara noastră, amplu ilustrat în coloanele revistei. Semnalăm în legătură cu această perioadă istorică următoarele studii: *Din contribuția maselor populare de pe Valea Prahovei, sub conducerea P.C.R. la insurecția armată de la 23 August 1944, Douăzeci de ani de la înfăptuirea reformei agrare din 1945.*

În sfârșit, semnalăm prezența în coloanele revistei a articolelor inspirate din înfăptuirile revoluționare obținute de poporul nostru sub conducerea Partidului, în perioada construcției socialiste.

* * *

Prezentarea sumară a activității desfășurate de „Revista Arhivelor” de-a lungul celor 5 decenii de existență atestă, neîndoios, contribuția sa valoroasă la dezvoltarea științei istorice românești.

Fără să părăsească rolul său de promotor al dezvoltării arhivisticii românești — care a cunoscut, în această perioadă, o creștere ascendentă remarcabilă — revista și-a asumat, în paralel, — cum era, de altfel, firesc — și pe acela de valorificare, sub forma unor studii și articole, a bogatului fond arhivistic de care dispunem. Prin aceasta, fără să-și diminueze caracterul ei inițial, revista a înțeles să slujească, alături de celelalte publicații de specialitate, dezvoltarea istoriografiei marxiste românești, aflată în plin progres.

OAMENI DE SEAMĂ, COLABORATORI LA „REVISTA ARHIVELOR”

VASILE ARIMIA

De la început încerc un sentiment de regret scriind aceste rânduri, dându-mi seama că săvîrșesc un act de oarecare nedreptate, evidențiind numai anumiți colaboratori ai „Revistei Arhivelor” sau numai unele din studiile și concluziile la care au ajuns cei ce au publicat în revista noastră.

Ce înseamnă personalități de seamă prezente în „Revista Arhivelor”, e dificil de răspuns. Ca unul ce am citit revista, ca unul ce am condus cîțiva ani această publicație, pot să spun că uneori un nume mare pe care faptele sale l-au înscris în istorie, n-a

avut prea mult timp să scrie și pentru „Revista Arhivelor” sau nu s-a putut ajunge așa de ușor la dînsul.

Sau invers, persoane care depunînd multe eforturi într-un sector mai limitat, multe anonime, de pe urma activității lor beneficiind cercetarea istorică, au scris și au publicat în „Revista Arhivelor” studii foarte interesante.

Se mai adaugă legile naturii, acele neiertătoare legi care fac ca unii dintre cei care, sacrificîndu-și din timp pentru a expune din cunoștințele, din experiența lor într-un articol mai mic sau mai mare, au părăsit rîndurile

nemaifiind decît în istorie, în paginile revistei și în amintirea noastră.

Indiferent dacă sînt sau nu în viață, dacă sînt sau nu prezenți în sală, cu ocazia împlinirii a 50 de ani de existență, autorul acestor rînduri își exprimă stîmă și respectul aducîndu-le omagiu său cel mai sincer. Îmi permit să le aduc acest omagiu pentru că în semn de respect am parcurs colecția, cunoscîndu-i astfel pe toți, admirînd înțelepciunea, îndeletnicirea, competența, la unii viziunea și mai ales curajul cu care și-au expus ideile, perseverența cu care mulți au militat pentru ca aceste idei să fie aplicate în domeniul arhivelor și al arhivisticii.

Să-mi fie permis să încep în primul rînd cu doi dintre cei mai mult prezenți în paginile revistei, care în același timp au fost directori generali și redactori ai publicației pe care o sărbătorim — Constantin Moisil, profesor, membru al Academiei Române și profesorul universitar Aurelian Sacerdoțeanu.

Constantin Moisil a avut cîntea să inaugureze revista cu un program de muncă în care, referindu-se la instituția sub egida căreia apărea, spunea printre altele: „o arhivă, deși cuprinde depozite de documente vechi, nu trebuie să rămînă o instituție moartă. Personalul ei care își trăiește viața în mijlocul acestor prețioase urme ale trecutului, care prin contactul zilnic cu ele se pătrunde de spiritul timpurilor apuse, căruia i se oferă nenumărate ocazii să descopere lucrări interesante și necunoscute, are obligația morală de a contribui cu informațiile sale, la cunoașterea, lămurirea și deslegarea problemelor istoriei naționale”¹.

Pentru a-și putea îndeplini misiunea, C. Moisil, socotea că arhivele trebuie în primul rînd să-și formeze un corp de specialiști care „să fie capabili de a pătrunde în toate amănuntele materialului documentar și monumental ce-l au în depozit”.

Acestea n-au rămas prevederi de program. Urmărind paginile revistei de-a lungul anilor se poate vedea cite informații noi au fost puse în circuit, ce contribuții au fost aduse în clarificarea unor probleme de istorie și de arhivistică iar cei mai mult prezenți în revistă sînt arhiviștii, unii dintre ei formați la Școala de arhivistică ce a funcționat pe lîngă Direcția generală.

În articolul *Problemele arhivelor românești*² C. Moisil avansa unele idei care și în zilele noastre sînt de actualitate; subliniind că după război, arhivele au cîștigat o valoare considerabilă, iar materialul arhivistic este recunoscut în toată lumea ca o avuție națională indiferent dacă se găsește în depozitele Arhivelor Statului ori în colecții particulare, el preciza „posesorii lui nu sînt în realitate proprietari ai acestui material; ei au numai calitatea de a fi deținătorii unei părți din avuția națională”.

În același timp socotea că „trebuie să adunăm și să organizăm pentru posteritate categoriile de materiale arhivistice care pot să lămurească generațiilor viitoare viața actuală a poporului nostru în toată deplinătatea ei”. Se gîndea la „recuperarea în orice chip și prin orice mijloace a documentelor ce le mai avem în țările străine pentru ca în totalitatea sa materialul să fie pus la dispoziția cercetării. Numai cercetîndu-se și studiîndu-se întreg complexul de izvoare de care dispunem în arhivele noastre din țară și străinătate — zicea Moisil — se va putea scrie istoria exactă și întreagă a poporului nostru, istorie care să-i prezinte trecutul așa cum a fost în realitate, un trecut de muncă, de luptă și de demnitate națională”.

Postul director general s-a ocupat cu cercetarea și publicarea în revistă a concluziilor pe teme de sigilografie, unde a adus o însemnată contribuție.

Cel ce urmează la conducerea instituției și a revistei a fost profesorul Aurelian Sacerdoțeanu. Cu eforturi mari, cu perseverență care l-a caracterizat, s-a ocupat, în condiții deosebit de grele, ale războiului, ca totuși revista să apară, cu un bogat conținut de idei pe teme de istorie și de științe auxiliare, în special de arhivistică.

Ca istoric, încă înainte de a fi la conducerea arhivelor publică studiul *Românii și barbarii în secolul IX. Un început de diferențiere*³, studiu care prezintă importanță istorică.

Următoarele patru numere pe anii 1940—1943 sînt închinete amintirii a patru mari personalități ale științei și culturii românești — Dimitre Onciul, Nicolae Iorga, B. P. Hasdeu, C. D. Aricescu — Aurelian Sacerdoțeanu prezentîndu-le personalitatea și opera fiecăruia.

Același autor este prezent în fiecare număr cu studii și comunicări atît pe teme de istorie cît și de arhivistică. Dar, omul cu o formație istorică solidă în primul rînd cu o practică îndelungată abordează în „Revista Arhivelor” probleme de arhivistică menite să pună la îndemîna specialiștilor orientări și îndrumări concrete. Pe această linie se înscriu studiile: *Ceva despre transcrierea documentelor românești, Transcrierea documentelor românești, Dependența arhivelor, Inventarea arhivistice, Ghidul Arhivelor Statului din București* etc.⁴

Paginile „Revistei Arhivelor” au fost onorate și cu numele unor mari personalități ale științei istorice: astfel N. Iorga, profesor universitar, membru al Academiei Române, a publicat *Un mînunchi de documente prahovene*⁵, Ioan Lupaș, profesor universitar, membru al Academiei Române, membru al Comisiei Arhivelor Cluj, a publicat *Un tabel statistic al Arhivelor județene și orășenești din Transilvania*⁶ în care sublinia că o lucrare similară este de neapărată trebuință dacă dorim să putem avea cuvenita orientare asu-

¹ C. Moisil. *Un program de muncă*, în „Revista Arhivelor”, vol. I, nr. 1—3/1924—1926, p. 1.

² Idem, vol. III, nr. 6—8/1936—1939, p. 1—46.

³ Ibidem, p. 100—122.

⁴ Idem, p. 263—321.

⁵ Ibidem, vol. I, nr. 1—3/1924—1926, p. 3—7.

⁶ Ibidem, p. 73—76.

pra materialului istoric risipit prin arhivele României.

Gh. Ghibănescu, profesor secundar, membru corespondent al Academiei, publica *Din documentele moșiei Urdești și Hrisovul lui Grigore A. Ghika Vodă pentru Zahariești ot Suceava*⁷, iar Mihai Costăchescu, profesor secundar la Școala normală din Iași dădea la iveală *Trei urice vechi moldovenești*⁸.

Zenovie Păclișanu, director general în Ministerul Cultelor, membru corespondent al Academiei Române, într-un studiu de prestigiu se ocupă de *Cenzura Cronicii lui Gh. Șincai*⁹ și mai târziu dă la iveală *Documente privitoare la istoria școlilor din Blaj*¹⁰.

O persoană de prestigiu, cu multă experiență dar și contribuție în munca de arhivă, prezentă în perioada de început a „Revistei Arhivelor”, a fost Dr. Andrei Veress, profesor, fost arhivar la Muzeul Ardelean din Cluj, autorul studiului *Un nou sistem de catalogare a arhivelor*¹¹. Nemulțumit de starea găsită în diverse arhive pe unde a cercetat el consideră că este o datorie a arhivelor de a pune la dispoziția publicului materialul aranjat, ordonat și catalogat. „Să nu se uite — scrie Veress — că și aici ca și în orice altă ramură a administrației, arhivarul este pus și numit pentru a servi publicul, și un bun arhivar trebuie să caute a satisface cât mai bine interesul științific pe care cercetătorul îl arată față de materialul conservat de dînsul și pe care-l însușește prin studiile sale, căci cu cit acest material devine mai cunoscut, cu atît îi crește valoarea și importanța sa istorică”.

El a publicat și studiul *Orinduieli vechi românești tipărite în Ardeal*¹².

Tot pentru perioada de început îl găsim prezent, cu un singur studiu intitulat *Arhivele*¹³ pe Paul Gore. Un român cult, membru onorar al Academiei Române, care merită să fie așezat printre reprezentanții de seamă ai arhiviștilor. Să-i urmărim cîteva idei: „Afară de dorința așa de naturală și înaltă, îndreptată spre păstrarea, pentru urmașii neamului a memoriei faptelor strălucite ale străbunilor — ceea ce avea mare rol în vechime — toate popoarele civilizate s-au convins că arhivele au o mare importanță nu numai în viața practică, ci și în viața științifică, păstrînd toate încercările și dovezile experienței și științei omenești. Fiecare arhivă este un izvor bogat pentru istoria și juris-prudența țării, prin urmare fiecare arhivă este în același timp o instituție științifică și ca atare, trebuie să fie sprijinită cu toate mijloacele de care dispune un stat civilizat”.

Pornind de la considerentul că arhivele sînt unul din factorii puternici pentru dezvoltarea

și mișcarea vieții culturale și științifice, afirma: „Deci putem să considerăm arhivele din două puncte de vedere: 1) asigurarea drepturilor persoanelor juridice și private și 2) serviciul ce aduc științei. Știința arhivelor (Archivwissenschaft, Science des Archives) are două scopuri: 1) de a elabora temeliile organizării celei mai perfecte și celei mai simple și raționale conduceri a arhivelor spre a se asigura integritatea materialelor arhivare și ușurința utilizării lor în interesele științei naționale și internaționale....

Știința arhivelor nu aduce nici un folos, dacă cineva o cunoaște numai pe dînsa. Fiecare adevărat arhivist nu trebuie să fie numai un specialist îngust; el trebuie să aibă o pregătire largă și mai cu seamă istorico-juridică; el trebuie să fie bun cunoscător al istoriei instituțiilor, care au materialele lor în arhivă. Afară de aceasta el trebuie să știe filologie, paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, limbi străine și, în special, limba veche a țării”....

„O arhivă, nu este un depozit de hîrtie care există numai pentru serviciul arhivei însăși, ci mai înainte de toate este o instituție științifică, care servește instituțiile statului și ale societății. Pentru rezolvarea diferitelor chestiuni, uneori foarte importante, atît instituțiile statului cît și societățile științifice și personale private se adresează la aceste depozite ale experienței și ale cunoștinței omenești care se cheamă „arhivă”. Prin urmare darea de informații, atît chestiuni practice, cît și științifice este cea mai principală funcțiune a oricărei arhive”.

I. C. Filitti, membru corespondent al Academiei Române, acela care a adus o contribuție valoroasă în domeniul istoriei instituțiilor publică *Arhondologia Munteniei de la 1822—1828*¹⁴ și despre *Schitul Aninoasa-Cislău (Buzău) și neamul Doamnei Neaga*¹⁵.

Tînărul elev al școlii de arhivari-paleografi. Dan Simonescu, reputatul profesor universitar de mai tîrziu, este prezent în paginile revistei cu studiile *O jalbă de la începutul veacului al XIX-lea*¹⁶ și *De la istorie la istorie literară*¹⁷.

Profesorul universitar D. Berciu, este prezent cu *Repertoriu arheologic de stațiuni și descoperiri preistorice în România. Material pentru un dicționar de geografie istorică*¹⁸, precum și cu *O descoperire arheologică la Ferigile județene Vilcea*¹⁹.

Un loc de seamă se cuvine lui George D. Florescu care a publicat un instrument de lucru deosebit de important pentru cercetarea istorică *Divane domnești din Muntenia în secolul al XV-lea mai precis 1389—1501*²⁰.

¹⁴ Ibidem, vol. II, nr. 4—5/1927—1929, p. 19—50.

¹⁵ Ibidem, vol. I, nr. 1—3/1924—1926, p. 210—225.

¹⁶ Ibidem, p. 272—274.

¹⁷ Idem, vol. III, nr. 6—8/1936—1939, p. 123—138.

¹⁸ Ibidem, vol. IV, nr. 1—2/1940—1941, p. 280—295 și vol. V, nr. 1—2/1942—1943, p. 22—68.

¹⁹ Idem, vol. V, nr. 1—2/1942—1943, p. 219—221.

²⁰ Ibidem, vol. II, nr. 4—5/1927—1929, p. 50—126, 360—388.

⁷ Ibidem, p. 117—120 ; 275—284.

⁸ Ibidem, p. 121—124.

⁹ Ibidem, p. 20—30.

¹⁰ Idem, vol. II, nr. 4—5/1927—1929, p. 403—435.

¹¹ Ibidem, vol. I, nr. 1—3/1924—1926, p. 177—188.

¹² Idem, p. 338—365.

¹³ Ibidem, p. 8—20.

Așa cum s-a arătat în cuvîntul redactorului șef, Ștefan Hurmuzache, una din temele revistei a fost genealogia. Susținătorul acestei teme a fost Sever Zotta, directorul Arhivelor Statului din Iași, membru corespondent al Academiei Române. Între altele este demn de subliniat și studiul de prestigiu *Despre neamul Cantemireștilor*²¹. Pe Sever Zotta îl găsim în toate numerele cît timp a fost în funcțiune, atît cu studii și articole cît și cu informații la rubrica „Miscelanea”.

Același lucru se poate spune și despre Ștefan Meteș, directorul Arhivelor Statului din Cluj, membru corespondent al Academiei Române, cercetător asiduu al soartei țărănilor din această provincie românească, apărător statornic al intereselor românilor și preocupat mereu de stringerea documentelor în depozitele filialei.

Preocupări pentru istoria românilor, pentru stringerea și publicarea de documente și pentru păstrarea și conservarea lor găsim și la profesorul *Teodor Bălan*, directorul Arhivelor Statului din Bucovina. Alături de aceștia dorim să amintim numele altor colaboratori ai revistei dintre cele două războaie mondiale ale căror studii și articole se înscriu la loc de cinste: Gh. Nicolăișca, T. Gh. Bulat, D. P. Bogdan, D. Mototolescu de la Oradea Mare, Gr. Avakian, Em. Virtosu, I. Minea, N. Georgescu Tistu, Simeon Reli, N. M. Vlădescu, Virgil Zaborowski, I. Miloia, N. Gh. Dinculescu, Stoica Nicolaescu, Mihail Popescu, H. Dj. Siruni, Georgeta Fintescu, C. A. Stoide, C. Turcu, Ioan I. Șucu, M. Regleanu, Elena Limona Moisuc, Bujor Surdu, Gh. Duzinchievici, I. C. Dobrescu, Vanghele Antoniu, Iosif Naghiu, H. Chircă și alții.

Al doilea război mondial a adus și arhivelor mari pagube, atît prin distrugere cît și datorită condițiilor de păstrare și deselor evacuări. Se cuvine să zicem un cuvînt de mulțumire tuturor acelor care neprecupețindu-și eforturile au făcut tot ceea ce omenșește a fost posibil să apere, să păstreze și să îngrijească arhivele.

Nu se terminase războiul și arhiviștii încep să adune în depozite arhivele împrăștiate. Pentru arhiviști în afară de problema spațiului care accentua starea grea a documentelor se puneau multe altele. Era necesară o concepție în organizarea fondurilor și colecțiilor și în sistemul de evidență. Acum publică Ion Mărcuș *Cîteva observații privitoare la selecționarea arhivelor vechi*²² și *Ceva despre distrugerile de documente. Aspecte și sugestii*²³, Ion Șucu despre *Selecționarea arhivelor judecătorești. Pregătirea și datoria arhivistului*²⁴. Profesorul Aurelian Sacerdoțeanu în studiul *Inventarul arhivistic* demonstrează ce sînt și cum se întocmesc instrumentele de evidență

și va relua această problemă în *Ghidul Arhivelor Statului din București*.

Cercetările întreprinse și experiența practică acumulată vor face posibilă tipărirea Instrucțiunilor arhivistice în anul 1948.

Publicarea documentelor a constituit o preocupare de prim ordin. A. Sacerdoțeanu își exprima opiniile în articolul *Transcrierea documentelor românești*, Ion Radu Mircea în *Observații cu privire la Catalogul documentelor Țării Românești (1369—1600)*²⁵, iar George Potra într-un studiu intitulat *Contribuțiuni la istoricul arhivelor românești*²⁶.

Apreciem că preocupările de teorie și practică arhivistică din această perioadă încep de fapt să reglementeze unele probleme ale muncii arhivistice. Contribuțiile unor arhiviști de seamă ca I. Mărcuș, Gh. Ungureanu, M. Regleanu, Ion Șucu, C. Stoide, C. Turcu, Ileana Leonte, Ion Comănescu, Dumitru Mîndroceanu și mulți alții au stat la baza legislației arhivistice din 1953 și 1957.

În timpul înfăptuirilor istorice care au urmat evenimentului de la 23 August 1944, arhivele, prin grija statului și a partidului, au căpătat un rol deosebit.

Toate acestea se oglindesc și în publicația noastră, care își mărește periodicitatea de la două la patru numere pe an. Cît despre colaboratorii săi la multe din numerele amintite se adaugă nume noi, iar conținutul revistei se lărgeste și se îmbogățește. Intrucît redactorul șef a vorbit pe larg despre aceasta, eu voi aminti cîteva persoane. În primul rînd dați-mi voie să amintesc numele primului ministru al guvernului, academicianul Manea Mănescu, care a publicat mai multe studii. Amintim: *Importanța organizării arhivelor statistico-economice*²⁷ și *Centenarul statisticii românești*²⁸. Prin modul cum puneau problema, prin grija și importanța ce acordau arhivelor, prin metodologia cercetării și a pregătirii pentru publicarea documentelor economice, studiile sale sînt o minunăție îndrumare, valabilă și azi cînd lucrăm la corpul de documente economice. Iată una din concluziile D-sale: „Elaborarea riguroasă științifică de pe poziția marxism-leninismului a Istoriei României, nu poate fi concepută fără studii serioase cu privire la istoria economiei naționale, istoria gîndirii economice românești, istoria statisticii autohtone, care să ajute la înțelegerea fenomenelor sociale, la înțelegerea luptelor de clasă, motorul istoriei tuturor popoarelor”.

Academicianul Andrei Oțetea a semnat două articole în „Revista Arhivelor” — *Legenda expatrierii lui T. Vladimirescu după pacea de la București (1812)*²⁹ și *Influența Moldovei și Țării Românești asupra politicii Porții*³⁰ în care aduce unele informații noi.

²¹ Ibidem, vol. I, nr. 1—3/1924—1926, p. 61—72 : 204—209 : 316—327.

²² Ibidem, vol. VI, nr. 1—2/1944—1945, p. 91—98.

²³ Idem, vol. VII, nr. 1—2/1946—1947, p. 74—84.

²⁴ Idem, p. 239—263.

²⁵ Idem, p. 264—277.

²⁶ Idem, vol. VI, nr. 1—2/1944—1945, p. 1—29.

²⁷ Ibidem, vol. VIII, nr. 1/1958, p. 13—20.

²⁸ Idem, vol. X, nr. 1/1959, p. 59—90.

²⁹ Ibidem, vol. XI, nr. 2/1959, p. 77—83.

³⁰ Idem, vol. XII, nr. 1/1960, p. 49—56.

Academicienii C. C. Giurescu și Ștefan Pascu sînt prezenți de asemenea în paginile revistei. Continuă să publice profesorii Aurelian Sacerdoțeanu, N. N. Constantinescu, Damian P. Bogdan.

De remarcat este faptul că, spre deosebire de perioada anterioară anilor 1944—1945, în anii următori se înmulțesc centrele din care se prezintă cercetători cu studii și comunicări. Astfel din Iași alături de Gh. Ungureanu, C. Turcu, Gh. Balica, D. Ivănescu și alți arhiviști, au colaborat profesorii și cercetătorii Valerian Popovici, Gh. Platon, N. Corivan, C. Botez, I. Saizu, L. Eșanu, O. Șandru și alții.

De la Cluj s-au publicat studii de valoare certă, semnate de Sigismund Jakó, Francisc Pall, Iody Paul.

De la Năsăud Ion Rusu, de la Tg. Mureș Ioan Ranca și L. Moldovan, de la Timișoara Moț Tiberiu, A. Caciora și Eugen Glück, de la Sibiu N. Nistor, de la Baia Mare V. Căpîlnean și I. Sabău, de la Suceava V. Miron și G. Irimescu aduc în paginile revistei informații despre viața, munca și lupta poporului nostru pe aceste meleaguri, precum și documente necunoscute.

Din Oltenia — Ileana Petrescu, N. Chipurici, Al. Bălăntescu, M. Măneanu, de la Brăila N. Mocioiu și de la Vrancea C. Gonceariu, prezintă cititorilor informații documentare valoroase.

O colaborare prețioasă are „Revista Arhivelor” din partea cercetătorilor de la Insti-

tutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., Institutul „Nicolae Iorga”, de la profesorii facultăților de istorie și de la alte instituții. Amintim pe A. Deac și M. Covaci, Dan Berindei, Stan Apostol, Al. Porțeanu, P. Cîncea, Șt. Papacostea, Ilie Corfus, Tr. Ionescu-Nișcov, Florin Constantiniu, Gh. Pîrnuță, Aron Petric, Gh. Georgescu-Buzău, R. Manolescu, N. Ciachir, C. Corbu, C. Velichi și mulți alții.

O mențione deosebită am dori să facem pentru profesorul M. Guboglu care în multe numere ale „Revistei Arhivelor” a studiat și prezentat documente turcești, pentru arhivistul D. Limona și cercetătorul N. Camariano care au contribuții de prestigiu la prezentarea documentelor grecești.

N-am vrea să încheiem înainte de a spune câteva cuvinte despre pleiada de arhiviști pe care nu i-am amintit nominal și cărora le cerem scuze, dar a căror contribuție este din ce în ce mai mare, cuprinzînd domenii tot mai variate. Le dorim să ajungă, prin muncă asiduă și permanentă, celebritați ale cercetării științifice.

Tuturor colaboratorilor amintiți și neamintiți în comunicarea noastră, respect și stimă pentru munca și pasiunea în slujba științei românești, în slujba patriei noastre scumpe Republica Socialistă România.

CONTRIBUȚIA „REVISTEI ARHIVELOR” LA CUNOAȘTEREA ȘI VALORIFICAREA IZVOARELOR EXTERNE ALE ISTORIEI PATRIEI

IOAN PUȘCAȘ

La aniversarea semicentenarei noastre Reviste, cînd aruncăm o privire retrospectivă asupra drumului parcurs încercînd să-i relevăm contribuția adusă la progresul arhivisticii românești, la dezvoltarea istoriografiei din țara noastră, ar fi nedrept să nu ne oprim cîteva clipe și asupra aportului său la cunoașterea și valorificarea izvoarelor externe ale istoriei patriei.

De la apariția Revistei Arhivelor și-au găsit loc în paginile sale articole consacrate arhivelor din alte țări, documentelor din aceste arhive, au fost publicate lucrări elaborate pe bază de documente din străinătate. Ilustrele personalități care s-au aflat în fruntea revistei au înțeles că Arhivele Statului din România trebuie să-și spună cuvîntul prin periodicul său și în problemele ridicate de cercetarea în arhivele din alte țări, să atragă continuu atenția asupra valorii informațiilor privind istoria țării noastre existente în aceste arhive, să contri-

buie la valorificarea izvoarelor externe ale istoriei patriei.

În timpul apariției seriei vechi a revistei atenția principală a fost îndreptată spre arhivele vieneze, despre care se afirma că sînt „cea mai importantă și inepuizabilă sursă documentară și de cunoaștere a trecutului românesc, mai ales pentru ultimele două secole ale epocii moderne”. Aprecieri asemănătoare făceau Virgil Zaborovski în articolul *Importanța arhivelor vieneze pentru Istoria românilor* și Constantin Moisiu în *Problema arhivelor românești*. Aceștia își argumentau afirmațiile prin prezentarea principalelor arhive, ale fondurilor și seriilor de acte care cuprindeau documente referitoare la cele trei țări românești.

Deși inaccesibile cercetătorilor români, în acel timp, arhivele maghiare intrau, de asemenea, în preocupările revistei. Articolul lui Ștefan Meteș, *Arhivele istorice românești din Budapesta* reușea să dea o imagine concisă și

clară asupra arhivelor create pe teritoriul Transilvaniei sau referitoare la această provincie românească și care se aflau în Arhiva Națională Maghiară. Articolul poate fi considerat chiar și azi drept un model de prezentare a unei instituții arhivistice din punctul de vedere al documentelor păstrate.

Revista Arhivelor oferea găzduire și articolelor care dezbatteau probleme teoretice ale cercetării în arhivele din străinătate, unele actuale și în prezent. În articolul lui V. Zaborowski, *Ceva despre Colecția Hurmuzaki*, se demonstra necesitatea unei temeinice pregătiri a cercetătorilor în arhive, atât în privința cunoașterii limbii documentelor, cât, mai ales, a perioadei la care se referă cercetările. Autorul susține afirmația prin confruntarea unor volume din Colecția Hurmuzaki cu arhivele vieneze de unde au fost culese documentele publicate în aceste volume, ajungând la concluzia că au fost neglijate sau copiate incomplet documente pe care copii necunosători în suficientă măsură a istoriei țărilor române le-au considerat lipsite de importanță, deși ele puteau răspunde unor probleme puse în fața cercetării istorice românești.

Dintre articolele scrise pe baza documentelor din străinătate, cele mai multe au ca sursă informațională tot arhivele vieneze. Astfel, articolul *Țările române spre sfârșitul secolului al XVIII-lea* este fundamentat pe documente din Arhiva de război din Viena, articolul *Contribuțiuni documentare la istoria revoluției din 1821*, pe documentele Ministerului de Interne, iar *Precizări documentare privitoare la mișcarea din anul 1848 în Moldova*, pe documente ale ministerelor de Justiție și de Interne. Au fost publicate și articole bazate pe documente din alte țări: de la Muntele Athos *Ajutoare bănești și danii ale domnilor români către Mănăstirea Sf. Filoteiu din Muntele Athos* și din Franța *Un manuscris necunoscut din vremea lui Napoleon I, referitor la Principatele Române*, numărul acestora fiind însă redus.

Cunoașterea și, mai ales, valorificarea izvoarelor externe ale istoriei patriei se realiza nu numai prin articolele ce foloseau aceste izvoare ca sursă informațională. Articolele erau însoțite de textele originale ale documentelor folosite și de traducerea lor, ceea ce permitea altor cercetători atât verificarea exactității concluziilor trase, cât și o eventuală exploatare mai profundă a respectivelor documente.

Apreciabilă din punct de vedere al problematicei articolelor publicate, contribuția seriei vechi a Revistei Arhivelor la cunoașterea și valorificarea izvoarelor externe ale istoriei patriei a fost totuși redusă cantitativ, fapt datorat posibilităților pe care le aveau în acel timp Arhivele Statului pentru a întreține relații cu instituții similare din alte țări.

Tradiția privind oglindirea în paginile Revistei Arhivelor a rezultatelor obținute în activitatea de cercetare a arhivelor din străinătate continuă în anii regimului nostru în condiții mult schimbate față de anii apariției vechii serii. Arhivele Statului devin o

instituție care se bucură de un prestigiu mereu sporit pe plan intern și extern, stabilind rodnice relații cu instituțiile arhivistice din alte țări și se înscrie în rîndul principalelor instituții științifice din țară, cărora li s-a încredințat misiunea de înaltă răspundere de a descoperi și valorifica numeroasele și deosebit de prețioasele surse externe ale istoriei țării noastre.

În aceste condiții „Revista Arhivelor” a devenit principala tribună de dezbatere a problemelor cercetării în arhivele altor țări, organul de presă gata în permanență să valorifice rezultatele acestora.

S-a acordat o deosebită atenție arhivelor din țările vecine, U.R.S.S., Bulgaria, Ungaria și Iugoslavia, cât și celor poloneze, arhive în care abundă documentele referitoare la țara noastră. Au fost publicate articole de prezentare a acestor arhive ca: *Documente privitoare la istoria României, păstrate în Arhivele de Stat din U.R.S.S.*¹, *Documente privind istoria României păstrate în Arhivele Statului din Moscova și Leningrad*², *Despre arhiva turco-orientală din Biblioteca de stat „V. Kolarov” — Sofia*³, *Vizitînd Arhivele Statului din R. P. Ungară*⁴, *Informații despre țara noastră în arhivele din R. S. F. Iugoslavia*⁵, *Cercetări în Arhivele Centrale ale actelor vechi din Varșovia*⁶. Majoritatea acestor articole nu se rezumau doar la o simplă prezentare de fonduri și la aprecieri generale despre conținutul lor, ci erau însoțite de anexe cuprinzînd textul în original și traducerea unor documente mai importante sau rezumate detaliate ale altora.

Articolele de prezentare a marilor depozite de arhivă europene s-au extins treptat și la alte țări: Franța *Date cu privire la unele fonduri documentare din Arhiva Ministerului de Externe de la Paris care cuprind știri referitoare la istoria țării noastre*⁷, Anglia — recenzia lucrării lui E. D. Tappe, *Documente privind istoria României (1427—1601) culese din Arhivele Britanice*⁸; Turcia *Despre materialele arhivistice otomane din Turcia și importanța lor pentru istoria țărilor române*⁹ etc.

Prezența delegaților Direcției generale a Arhivelor Statului la manifestări arhivistice internaționale și naționale organizate în alte țări și organizarea unor schimburi de experiență au constituit tot atîtea ocazii de a cunoaște arhivele din străinătate, de a obține informații cu privire la documentele ce interesează cercetarea istorică din țara noastră, păstrate în arhivele respective. Cronicile publicate de delegați în „Revista Arhivelor” au

¹ „Revista Arhivelor”, vol. VIII, nr. 2/1958, p. 160—176.

² *Idem*, vol. XVI, nr. 1/1962, p. 27—45.

³ *Idem*, vol. XI, nr. 2/1959, p. 180—214; vol. XII, nr. 1/1960, p. 134—182.

⁴ *Idem*, vol. XI, nr. 2/1959, p. 293—300.

⁵ *Idem*, vol. XXV, nr. 2/1966, p. 167—174.

⁶ *Idem*, vol. XXVI, nr. 1/1967, p. 313—316.

⁷ *Idem*, vol. XI, nr. 2/1959, p. 215—224.

⁸ *Idem*, vol. XXIII, nr. 2/1965, p. 304—306.

⁹ *Idem*, vol. XXV, nr. 2/1966, p. 175—194.

constituit, în majoritatea cazurilor, ample articole în care evidențierii documentelor referitoare la țara noastră i se acorda spații însemnate.

O considerabilă creștere a înregistrat numărul articolelor scrise pe baza documentelor externe, cât și numărul documentelor publicate în original sau traducere. Ele se refereau la o mare diversitate de probleme, la elaborarea lor fiind folosite informații provenite din mai toate marile arhive europene. Cităm dintre ele doar câteva: *Date statistice noi despre București în anii 1810—1811 culese din arhivele Moscovei*¹⁰, *Două documente inedite, din Arhivele Ministerului de Externe de la Paris, din epoca Unirii*¹¹, *Documente inedite privitoare la răscoala țărănească din 1907 aflate în arhivele de la Paris și Bruxelles*¹², *Documente din Arhivele Vaticanului, privind anul 1595*¹³, *Diplomele de înnobilitare ale lui Nikolaus Olahus*¹⁴, *Mărturii documentare engleze despre Unirea Principatelor Române*¹⁵.

Participarea delegaților Direcției generale a Arhivelor Statului la activitatea de cercetare a arhivelor din străinătate și creșterea vertiginosă a numărului copiilor de pe documente obținute de Arhivele Statului au creat condiții deosebit de favorabile pentru amplificarea contribuției Revistei Arhivelor la cunoașterea și valorificarea izvoarelor externe ale istoriei țării noastre. Tot mai numeroase sînt articolele scrise pe baza microfilmelor primite din străinătate, autori fiind atît cei care au avut satisfacția descoperirii documentelor, cît și cercetători cărora li s-au pus la dispoziție spre studiu aceste microfilme. Menționăm doar câteva, lista lor cuprinzînd un însemnat număr de titluri: *Alexandru Ioan Cuza la Viena de Constantin C. Giurescu*; *Correspondența consulatului S.U.A. în România, 1858—1906* de S. Racovicianu și V. Costake; *Noi documente*

turcești privitoare la istoria Transilvaniei, din secolul al XVII-lea de Mustafa A. Mehmet și L. Demény; *Două documente din arhivele italiene despre mișcarea revoluționară din 1821* de Zaharia Dumitru; *Avram Iancu și Curtea de la Viena* de C. Bodea; *Cîteva date economice privind moșiile din Moldova ale Fondului bisericesc bucovinean* de E. Moisuc; *Correspondența reprezentanței diplomatice a Belgiei în România (1852—1920)* de S. Racovicianu.

Deosebit de utilă pentru cunoașterea documentelor externe depistate de delegații Direcției generale a Arhivelor Statului și mai ales pentru utilizarea lor ulterioară considerăm publicarea în Revista Arhivelor a cronicilor întocmite după încheierea cercetărilor dintr-un an, grupate sub titlul „Cercetări în arhivele de peste hotare”. Ele permit cercetătorilor să ia un prim contact cu rezultatele celor mai recente depistări de documente, schițînd și perspectiva unor posibile studii pe baza lor.

În întreaga sa activitate Revista Arhivelor nu a încetat niciodată să militeze pentru cercetarea arhivelor din alte țări, deschizînd cale liberă pentru valorificarea în paginile sale a rezultatelor unei activități a cărei însemnătate nu mai este necesar s-o evidențiem. Meritele obținute prin strădania de a face cunoscute și a valorifica izvoarele externe ale istoriei patriei sînt evidente. Ele fac parte din roadele bogate ale unei existențe începute în urmă cu 50 de ani, rezultate ale unor concepții înaintate care au stat la baza arhivisticii românești.

La semicentenarul Revistei Arhivelor, omagînd pe făurarii remarcabilelor realizări din cele cinci decenii și a unor valoroase tradiții, felicitînd pe actualii săi lucrători, care pășesc pe căile deschise de înaintași, dorim ca, în condițiile deosebite de care se bucură munca științifică și publicistica din țara noastră, să se amplifice succesele revistei, să sporească prestigiul, să crească contribuția la dezvoltarea arhivisticii din țara noastră, a istoriografiei românești.

SPRIJINUL DAT DE „REVISTA ARHIVELOR” ACTIVITĂȚII ARHIVISTICE DE LA ORGANIZAȚIILE SOCIALISTE

VIRGIL TATOMIR

În acest an se împlinesc cinci decenii de activitate a „Revistei Arhivelor” timp în care a pus la îndemîna cititorilor, cu o grijă mereu sporită, lucrări dintre cele mai izbutite și mereu actuale.

Ca periodic unic de profil „Revista Arhivelor” și-a asumat sarcina de a desfășura o

susținută activitate în rîndurile specialiștilor din arhive pentru perfecționarea pregătirii lor și să ajute la organizarea activității arhivistice, stimularea schimbului de experiență și cultivarea noului în munca noastră.

Peste ani, putem afirma că seria veche a revistei, dîndu-le arhiviștilor o orientare uni-

¹⁰ *Idem*, vol. X, nr. 1/1959, p. 175—191.

¹¹ *Idem*, vol. IX, nr. 2/1958, p. 177—186.

¹² *Idem*, vol. XXVI, nr. 1/1967, p. 263—274.

¹³ *Idem*, p. 199—208.

¹⁴ *Idem*, vol. XXX, nr. 1/1969, p. 13—31.

¹⁵ *Idem*, vol. XXXI, nr. 2/1969, p. 239—256.

tară în probleme profesionale, a îmbogățit literatura de specialitate cu ceea ce era original în arhivistica românească, de certă valoare pentru viața științifică a Arhivelor Statului.

Au rămas însă mai puțin cercetate, în deceniile trecute, preocupările de arhivistică de la instituții și întreprinderi.

Odată cu atenția deosebită acordată de legislația socialistă organizării arhivelor și punerii documentelor perioadei contemporane în slujba cercetării din diferite sectoare de activitate se observă o schimbare corespunzătoare a profilului tematicii abordate de seria nouă a „Revistei Arhivelor“.

Revista va urmări să contină pe lângă cercetări de istoria patriei diferite studii asupra muncii cu arhivele curente. În rindul lor se aliniază îndrumările date de specialiști cu bogată experiență *Cu privire la evidența, păstrarea și folosirea materialelor documentare aflate la organizațiile socialiste și Unele observații cu privire la stadiul de elaborare a nomenclatoarelor și indicatoarelor la unitățile socialiste din agricultură*. Altele erau destinate să ajute lucrările arhivistice ce se desfășurau la instituții și întreprinderi și care vor sta la temelia viitoarelor cercetări ale oamenilor de cultură. S-au publicat articole ca *Întocmirea nomenclatoarelor de dosare și a indicatorului cu termene de păstrare în arhiva Ministerului Agriculturii sau Importanța organizării arhivelor statistico-economice* prin care s-au dat celor interesați, cu sprijinul unui cerc larg de colaboratori, explicații cu privire la tehnica de executare a acestor instrumente de lucru, s-au subliniat, ca în orice domeniu, elementele noi care și-au făcut loc în organizarea și folosirea arhivelor curente ce se crează de contemporani.

Alături de astfel de articole menite să sublinieze importanța legislației, să dea cele mai bune metode de muncă și să explice migăloasele operațiuni arhivistice, de mare interes social, au văzut lumina tiparului articole care au căutat să releve realizările obținute de instituții și întreprinderi pe linia aplicării și respectării normelor tehnice arhivistice. Nu de puține ori au fost însă combătute și unele metode și practici dăunătoare păstrării, conservării și folosirii izvoarelor istorice care se crează în epoca noastră.

Mai de curînd, militînd pentru o activitate bine organizată, destinată cunoașterii tuturor actelor normative referitoare la arhive și a modului de aplicare atît de arhiviștii din Arhivele Statului, cît și de cadrele de conducere, arhiviștii și arhivarii de la organizațiile socialiste, creatoare de arhive cu valoare documentară permanentă, „Revista Arhivelor“ a urmărit să lărgască informarea specifică, pu-

blicînd *Decretul 472/1971, Normele tehnice* care stau de altfel la baza organizării arhivelor curente din țara noastră și unele articole ca *Reglementări noi în munca de arhivă, Aplicarea Decretului 472/1971 în unele întreprinderi bucureștene*, toate avînd darul să reamintească îndatoririle pe această linie.

Totodată revista, prin articolele *Inregistrarea documentelor și constituirea arhivei curente, Selecționarea documentelor și depunerea lor la Arhivele Statului ș.a.*, a adus un real folos în ceea ce privește uniformizarea lucrărilor arhivistice ce trebuie executate în mod obligatoriu de toate organizațiile socialiste.

Tot pe această linie redacția a înființat în afară de „Pagina arhivarului“ rubrica „Întrebări și răspunsuri“ la care, prin intermediul unor arhiviști, s-a răspuns întrebărilor puse de numeroși arhivari ce aveau nedumeriri în organizarea arhivelor existente la instituții.

Preocupări din partea revistei au fost și pentru publicarea unor articole care se referă la folosirea documentelor din arhivele organizațiilor socialiste în scopuri științifice și practice.

Putem spune că prin întreaga sa activitate „Revista Arhivelor“ s-a străduit să-și îndeplinească rolul de mijlocitor în transmiterea experienței înaintate, reușind să-și informeze periodic cititorii cu cele mai actuale realizări ale arhivisticii din țara noastră.

Activitatea din ultimii ani, de a da răspuns cerințelor practicii, constituie un sprijin evident pentru ridicarea eficienței muncii arhivistice de la organizațiile socialiste. Așa se explică creșterea an de an, odată cu aprecierea revistei și a numărului de cititori și a numărului de abonamente.

Realizările revistei în sensul arătat sînt indisolubil legate și de aportul colaboratorilor săi care au sprijinit revista cu materiale valoroase.

Dezvoltîndu-și și îmbunătățîndu-și continuu planul tematic, acordînd o și mai mare prioritate materialelor ce se referă la organizarea arhivelor de la instituții și întreprinderi, aplicînd în continuare experiența pozitivă cîștigată în cei 50 de ani de activitate, stimuînd pe mai departe inițiative noi, considerăm că „Revista Arhivelor“ are asigurate toate condițiile îndeplinirii cu cinste a înaltelor sale îndatoriri.

În lumina acestei perspective urez revistei cu prilejul sărbătoririi unei jumătăți de secol de activitate, în numele arhiviștilor Filialei Municipiului București, continuarea cu succes a activității editoriale, parte integrantă din vasta mișcare spre înainte a culturii noastre naționale.

„REVISTA ARHIVELOR” ÎN SPRIJINUL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI SUPERIOR AL ISTORIEI ȘI FORMĂRII CADRELOR DE ARHIVIȘTI

GHEORGHE D. ISCRU

După ce, prin eforturi deosebite, istoria se constituise, în sfârșit, ca știință și în țara noastră în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, începutul secolului nostru trebuia să răspundă unui deziderat major al tuturor celor care, până atunci, inițiind sinteze în materie, le abandonaseră curind, cu excepția temerarului A. D. Xenopol, declarându-și nepuțința de a le continua în condiții de cunoaștere cu totul insuficientă a izvoarelor. Se inițiaseră, e drept, și citeva mari colecții — cea mai importantă fiind, desigur, colecția „Hurmuzaki” —, dar mijloacele materiale modeste ale Academiei, ca și ale altor instituții de cultură care militau pentru progresul științei istorice, impuneau, pe de o parte, rețineri avîntului spre sinteză, pe de altă parte răbdare și perseverență în adunarea și publicarea izvoarelor. Au început să se facă incursiuni retrospective și să se traseze jaloarele unei munci de perspectivă. Au apărut noi și bune ediții de izvoare, acelea ale lui Ioan Bogdan. Demostene Russo dădea — de la catedră și prin studiile publicate — cele mai competente îndrumări privind critica textelor și tehnica edițiilor. În sfârșit, în 1910, s-a înființat un organism colectiv de muncă, Comisia istorică a României. Dar a venit războiul și ceasul altor împliniri, de cea mai mare importanță, pentru existența României moderne.

După 1918, România întregită avea multe de făcut. Sectoarele materiale rămăneau, evident, prioritare. Dar nu trebuiau uitate învățămintele trecutului: istoria se putea ridica, mai ales pentru națiunile mici, în anumite momente, până la nivelul unei condiții de existență. Armonia pămîntului românesc se refăcuse, ca urmare a unei legități obiective și a unui efort permanent spre împlinire al poporului român. Cu atît mai mult se impunea acum cunoașterea trecutului de luptă, preluarea și valorificarea experienței generațiilor.

Dar, oricît de rapidă se cerea a fi înaintarea, trebuia pornit de la ce se realizase. Iar analiza realistă a condus pe cei care erau conștienți de importanța și răspunderea unei asemenea munci la concluzia că în materie de adunare și publicare a izvoarelor istorice aproape totul trebuia luat de la capăt.

În această situație, misiunea Direcției Arhivelor Statului era una dintre cele mai grele. În cadrul ei trebuia începută munca de ordonare a arhivelor răvășite de război, de prelucrare și dare în folosință a izvoarelor — materia fără de care istoria nu poate fi scrisă. În cadrul acestei Direcții un vast program de muncă a fost conceput și pus, treptat, în aplicare. „Revista Arhivelor”, de la a cărei

apariție se împlinesc anul acesta 50 de ani, era un punct important al acestui program.

Editorialul primului număr, semnat de Constantin Moisiu, director al Arhivelor Statului, pune problema unei activități științifice susținute, în cadrul Direcției, privind munca cu izvorul istoric, de la preluare și pînă la studiul de mare erudiție menit să-i restituie valoarea sub toate aspectele. „Revista Arhivelor” se anunța, cum era firesc, ca o revistă a științelor auxiliare ale istoriei. Și se poate aprecia că, de la apariție și pînă acum, ea a rămas consecventă acestui program.

Cultivarea științelor auxiliare ale istoriei a fost, este și va fi o chestiune prioritară pentru progresul științei istorice în general și un indicu de maturitate a acestei științe. De ținută în care este prezentat izvorul istoric și de nivelul la care este stabilită valoarea lui, cu ajutorul științelor auxiliare, depinde valoarea oricărei lucrări de istorie. Prin însăși specificul ei de revistă a științelor care se ocupă cu studiul izvorului istoric, „Revista Arhivelor” a servit și servește în cel mai înalt grad știința istorică, deci implicit învățămîntul superior al istoriei. Cît timp a funcționat o școală specială de arhivistică — de fapt, de științe auxiliare ale istoriei (1924—1950)¹ —, cadrele de arhiviști s-au pregătit cu precădere în această școală. După 1950, desființându-se Institutul de arhivistică, bibliologie și muzeografie, sarcina pregătirii arhiviștilor a fost preluată de facultatea de istorie din București, în cadrul căreia a fost integrată, ca secție, fosta școală de arhivistică. „Revista Arhivelor” era chemată să răspundă unor exigențe sporite în ceea ce privește învățămîntul superior al istoriei: pe de o parte, prin profilul său, revista continua să se adreseze cu precădere viitorilor arhiviști; pe de altă parte însă era chemată să contribuie la cultivarea în mai mare măsură a științelor auxiliare ale istoriei în facultate. Redacția s-a străduit să răspundă acestor exigențe, publicînd cîteva studii utile în materie, între care remarcăm pe cele ale profesorilor Aurelian Sacerdoțeanu și Damian Bogdan. Secția de Arhivistică a facultății de istorie, utilizînd, în pregătirea studenților săi, și materialele publicate în „Revista Arhivelor”, a reușit să dea Direcției Generale a Arhivelor Statului un număr important de arhiviști. Din păcate, pe măsura înaintării în timp studiul științelor auxiliare ale istoriei nu a cunoscut în facultate o evoluție corespunzătoare importanței lor datorită unor cauze pe care nu

¹ Traian Rus și Ioana Burlacu, *Școala de arhivistică*, în „Revista arhivelor”, vol. XXX, nr. 1/1969, p. 135—150.

ne-am propus să le arătăm aici. Martoră a acestei situații „Revista Arhivelor” era chemată să atragă atenția mai deschis asupra implicațiilor negative pe care o are minimalizarea locului științelor auxiliare ale istoriei într-o facultate de profil, căreia i se dăduse și sarcina pregătirii cadrelor de arhiviști.

O contribuție importantă în formarea cadrelor de arhiviști, ca și în pregătirea în general a studenților facultății de istorie pentru cercetarea în arhivă, a adus-o „Revista Arhivelor”, mai cu seamă după 1958, prin materialele referitoare la instrumentele de lucru în arhivă: inventare arhivistice, cataloage arhivistice etc. O mențiune specială în acest sens, atât pînă în 1947 cît și după 1958, merită contribuția profesorului Aurelian Sacerdoțeanu, fost director general al Arhivelor Statului.

Reflectînd munca intensă desfășurată în cadrul D.G.A.S. și în filiale pentru conservarea și prelucrarea fondurilor, „Revista Arhivelor” publică, cu tot mai multă consecvență în anii din urmă, studii privind metodele de conservare și prezentări de fonduri. Primele sînt utile actualelor și viitoarelor cadre de arhiviști, iar prezentările de fonduri contribuie mai ales la orientarea studenților în alegerea lucrărilor de diplomă sau în documentarea pentru lucrările de seminar special.

O chestiune prioritară pentru progresul științei istorice, ca și pentru formarea de specialiști, în cadrul facultății de profil, este, precum se știe, publicarea izvoarelor istorice. „Revista Arhivelor” a fost întotdeauna receptivă la publicarea de izvoare istorice inedite, de obicei în cea mai corectă ținută științifică, aducînd, pe această cale, nu numai un plus de informație ci, în interesul formării viitorilor specialiști, o contribuție importantă la însușirea tehnicii de publicare a izvoarelor. După părerea noastră, „Revista Arhivelor”, în colaborare cu alte reviste și foruri de specialitate, ar trebui să militeze pentru a se ajunge, în sfîrșit, și în țara noastră, la uniformizarea regulilor de publicare a izvoarelor istorice.

Cercetarea istorică în general, munca de elaborare a sintezei istorice îndeosebi presupune studierea instituțiilor. În atenția „Revistei Arhivelor” au stat, pînă acum, în primul rînd instituțiile centrale. Prezentînd fondurile de documente ale instituțiilor — de regulă, fonduri recent prelucrate — sau consacîndu-le monografii, revista contribuie la orientarea studenților atît în viitoarea lor muncă la catedră cît și în cercetarea științifică. În acest sens, „Revista Arhivelor” a dat și îndrumări metodologice utile privind elaborarea unui studiu de istorie. Pentru studiile mai ample asupra unor instituții, redacția revistei a utilizat o soluție adecvată — nu originală, desigur, dar cam evitată de revistele de specialitate. Este vorba de felul

în care a fost publicată partea cea mai utilă din studiul Theodorei Rădulescu asupra *Sfatului domnesc al Țării Românești în secolul al XVIII-lea*. Un material asemănător pentru epoca modernă și contemporană din istoria României este cel care cuprinde listele de miniștri² pentru care sugerăm aducerea lor pînă la zi.

Pentru orice revistă de specialitate, atragerea tineretului studios în rîndul colaboratorilor este o chestiune de cea mai mare importanță. În paginile „Revistei Arhivelor”, alături de nume de prestigiu întîlnim, semîndu-și contribuțiile, tineri arhiviști sau cercetători din institute de specialitate, absolvenți ai facultății de istorie și, uneori, chiar studenți. Aceasta este un important stimulente pentru munca de cercetare în cadrul facultății de profil.

Un interes special a stîrnit în cadrul facultății de istorie din București publicarea în „Revista Arhivelor” a unui studiu privind folosirea calculatorului pentru ușurarea muncii de cercetare. Dorind să afle mai multe detalii și mai ales să cunoască din experiența acumulată în cadrul D.G.A.S. pe această linie, două grupe de specializare (arhivistică și istorie medie a României) au solicitat și au primit, anul acesta, explicații competente de la unul din autorii studiului amintit, tov. Constantin Ciochină.

Utilitatea științifică a recenzării lucrărilor de specialitate nu mai are nevoie să fie demonstrată, mai ales într-o perioadă în care se creează o nouă metodologie istorică. Pe studenți, recenzii le ajută să privească în mod critic orice lucrare de specialitate, indiferent cui s-ar datora. În acest sens, „Revista Arhivelor” a subliniat și subliniază, în recenzii critice, contribuțiile valoroase ale istoriografiei românești și străine, fără a trece cu vederea lipsurile lor. De dorit ar fi ca rubrica de recenzii să fie despărțită de cea de prezentări iar prezentările să fie cît mai concise. În ceea ce privește recenzii, acestea, după părerea noastră, ar trebui să aprecieze cît mai succint contribuția lucrărilor analizate la îmbogățirea informației științifice, spațiul cel mai întins rezervîndu-se discuției metodologice, adică felului în care autorul a știut să folosească izvorul istoric. Personal, socotim că în istoriografia noastră se manifestă lipsuri mai ales sub acest aspect. Volumele de izvoare ar trebui privite îndeosebi din punctul de vedere al publicării izvoarelor în ediție critică, atrăgîndu-se atenția în modul cel mai serios autorilor și editurilor că edițiile științifice de izvoare trebuie să aibă numai o asemenea ținută. În acest fel, „Revista Arhivelor” și-ar

² M. Tudorică, I. Burlacu: *Guvernele României între anii 1866—1945. Liste de miniștri*, în „Revista Arhivelor”, vol. XXXII, nr. 2/1970, p. 429—476.

contura mai bine profilul între revistele de specialitate, ar contribui mai mult la înlăturarea diletantismului în publicarea izvoarelor istorice, iar pe studenți i-ar ajuta mai mult să se pregătească în vederea editării științifice a izvoarelor și, în general, în vederea folosirii corecte a acestora în orice împrejurare. Redacția, angajând recenzii, și-ar putea orienta colaboratorii în această direcție.

*

În concluzie, putem aprecia că „Revista Arhivelor“, de la apariție și până acum, a adus o contribuție însemnată în primul rând la formarea cadrelor de arhiviști și, în general, la pregătirea de specialitate a tuturor acelor care, într-o împrejurare sau alta, lucrează cu cartea de istorie și cu izvorul istoric.

„REVISTA ARHIVELOR“ – SPRIJIN IMPORTANT ÎN ÎNVĂȚĂMÎNTUL DE PARTID ȘI AL PROFESORULUI DE ISTORIE ÎN INSTRUCȚIA ȘI EDUCAȚIA ELEVILOR

ELENA SEFTIUC,
ECATERINA CÎRȚINA

Anul acesta „Revista Arhivelor“ a ajuns la sărbătorirea semicentenarului. Ea a fost și continuă să fie, desigur în noua sa orientare de conținut, ca urmare a atenției de care se bucură, ca de altfel toate revistele de istorie, din partea partidului și statului, un izvor important de cunoaștere și scriere a istoriei noastre naționale și a istoriei universale, aducându-și o contribuție însemnată la educarea patriotică și internaționalistă a tuturor oamenilor muncii, a tineretului și îndeosebi a elevilor.

O coincidență fericită, face ca „Revista Arhivelor“ să împlinească semicentenarul în anul în care poporul nostru întîmpină cu noi succese în toate domeniile vieții economice, social-politice și culturale, cea de a 30-a aniversare a eliberării patriei noastre de sub dominația fascistă și Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român.

Acest moment este fără îndoială un moment sărbătoresc, dar el este deopotrivă și un prilej de bilanț, de stabilire de noi perspective ale „Revistei Arhivelor“, revistă care, potrivit orientărilor date de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, ne ajută să cunoaștem prin forța documentelor, istoria așa cum a fost ea.

În intervenția noastră, dorim să ne referim la modul în care „Revista Arhivelor“, acest instrument de înaltă profesionalitate, ne ajută pe noi cei ce ne ocupăm cu această știință, să o folosim pentru a cultiva în rîndul maselor de oameni ai muncii, prin intermediul studiului politico-ideologic, sau în rîndul tinerei generații prin intermediul predării istoriei, dragoste: pentru cunoașterea trecutului de luptă al poporului nostru, pentru prețuirea faptelor de ieri și de azi, pentru a aprecia dimensiunile viitorului de mîine.

Desigur că se pot face multe referiri la locul și rolul „Revistei Arhivelor“ încă din primii ani ai apariției sale, noi dorim însă, să ne referim îndeosebi la ultimii ani, în anii de după Congresele al IX-lea și al X-lea ale partidului, cînd a luat curs hotărît spiritul novator și

deschis, promovat de secretarul general al partidului nostru în cunoașterea și predarea istoriei patriei, a mișcării noastre muncitorești, ca și a istoriei universale.

„Revista Arhivelor“ prin conținutul său, sprijină efectiv îmbunătățirea conținutului predării istoriei, ajută deopotrivă pe omul de știință aplecat să cunoască în detaliu evenimentele, faptele istorice, ca și pe cetățeanul care dorește să știe pe ce se bazează multe din afirmațiile pe care le găsește înscrise în lucrările de istorie.

„Revista Arhivelor“ se distinge, în primul rînd, prin noutatea informației puse la îndemîna cititorului, prin studiile sale competente care acoperă toate epocile istorice, începînd din cele mai vechi timpuri și pînă la istoria noastră contemporană, se distinge prin gradul înalt de documentare, se distinge prin punerea în circuit istoric a multor documente necunoscute încă pînă astăzi.

Atunci cînd vorbești de Arhive în general și de o revistă a arhivelor în special ești tentat să crezi că îți oferă documentație mai ales, pentru epocile mai îndepărtate. Meritul „Revistei Arhivelor“ este că s-a orientat spre a aduce lumină și asupra unor momente mai importante din istoria noastră contemporană, fapt care merită evidențiat ca o preocupare statornică a colegiului redacțional.

Predarea istoriei nu mai poate fi concepută astăzi, fie că este vorba de școală, fie pentru adulți, numai prin sistemul clasic, al tinerii lecției. Este absolut necesar să folosim mijloacele moderne de care dispunem, pentru ca predarea să fie și mai convingătoare și mai eficientă. În acest sens, este cunoscut, că atît în școli cît și în multe întreprinderi și instituții, s-au creat, pe baza hotărîrii Plenarei C.C. al P.C.R. din 3—5 noiembrie 1971, care a adoptat Programul ideologic al partidului, cabinete de științe sociale, în care cabinetele de istorie ocupă o pondere însemnată; „Revista Arhivelor“ este și trebuie să fie prezentă în aceste cabinete ca un instrument de documentare de primă importanță.

În vederea pregătirii expunerilor și dezbaterilor, atât profesorul de istorie, cât și propagandistul în învățământul politico-ideologic găsește în „Revista Arhivelor” multe materiale deosebit de interesante. De asemenea este deosebit de important faptul că revista acordă o mare atenție publicării de documente și materiale, privind evoluția vieții economice în diferite perioade istorice, problemelor luptelor sociale, luptei poporului român împotriva asupririi străine, pentru apărarea independenței, problemelor de politică externă, mișcării muncitorești. În revistă găsim publicate, și acestea pentru a ne referi numai la cunoașterea istoriei contemporane a României și a Partidului Comunist Român, documente referitoare la: proclamarea Republicii, naționalizarea principalelor mijloace de producție, transformarea socialistă a agriculturii, etc. care folosite cu grijă, pot întregi imaginea despre aceste evenimente importante din viața poporului nostru.

„Revista Arhivelor” oferă posibilitatea profesorilor de istorie ca în activitatea lor de cercetare sau în întocmirea de monografii, pe plan local să folosească multe materiale și documente, fără să fie nevoie să se deplaseze în arhivele centrale.

O problemă demnă de subliniat este și preocuparea revistei pentru prezentarea de recenzii ale unor lucrări mai importante, care au menirea să facă o analiză critică și care să ajute și în acest fel la orientarea cititorului. Am remarca recenziile făcute unor volume de documente sau unor lucrări de specialitate printre care: „Documente hunedorene din istoria mișcării revoluționare (1921—1944)”, „Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie”, „Istoria învățământului și gândirea pedagogică din Țara Românească în secolele XVII—XIX”, etc.

Paralel cu folosirea revistei pentru pregătirea propagandistului și profesorului, ea este de un real sprijin și în însușirea unor cunoștințe pentru cursanți și elevi.

Documentele publicate ne dau posibilitatea ca ele să fie studiate pe grupe, astfel încât dezbaterile sau lecția să fie mai vie, dându-ne posibilitatea să clarificăm o diversitate de probleme și să putem scoate esențialul din lecție. Studiile și documentele din revistă ne ajută deopotrivă la însușirea cunoștințelor folosind metoda pedagogică modernă a învățării prin descoperire.

Folosirea documentului la lecție ne dă posibilitatea ca elevul sau cursantul să aibă imaginea clară a unui document și să-și formeze gândirea corectă a momentului istoric.

În acest scop și mai atractive sînt documentele colorate publicate în revistă, care trezesc curiozitatea și interesul pentru studiul istoriei.

Un instrument de lucru la îndemînă, atât a profesorului, propagandistului, cât și a elevului sau cursantului îl constituie lista guvernelor României între anii 1866 și 1945, publicată în revistă și care dă posibilitatea cunoașterii, mai în detaliu, a unor probleme ale istoriei politice a țării noastre.

Un mare merit al revistei este și acela că a

acordat o atenție deosebită și problemelor cunoașterii evoluției culturale a poporului român ca parte integrantă a istoriei noastre naționale. Astfel, problemele dezvoltării culturii românești în secolele X—XVII sînt tratate în revistă în mod unitar, constituind o importantă pirghie pentru cunoașterea evoluției culturii românești, drumul străbătut de aceasta.

O acțiune de prestigiu, utilă pentru orice profesor de istorie este și publicarea în coloanele revistei a unor documente importante aflate în arhivele altor state, care ne dau posibilitatea să cunoaștem și alte aspecte ale istoriei poporului nostru pe care altfel nu le-am fi putut studia. Problemele de istorie universală nu au fost nici ele neglijate în coloanele revistei. Este cunoscut că la îndemîna profesorului de istorie sînt mai puține lucrări, culegeri de documente privind istoria universală. De aceea ni se pare că publicarea de documente privitoare la istoria altor state care se află în arhivele noastre este o acțiune utilă și necesară pentru că ele ne dau posibilitatea să adăncim problema raporturilor țării noastre cu alte state, să integrăm istoria noastră națională în istoria universală.

Pentru a face lecția de istorie mai atractivă și mai interesantă și pentru a aduce și alte noutăți, profesorul ca și propagandistul folosește ca material ajutător și memoriile unor personalități, unele dintre acestea publicate și în „Revista Arhivelor”.

Ar fi extrem de util ca, folosind bogăția de documente din arhivele locale, să se publice și mai multe documente despre istoria poporului nostru, a mișcării muncitorești din țara noastră.

Desigur că se pot spune și alte lucruri interesante despre conținutul „Revistei Arhivelor”, despre utilizarea ei în cunoașterea istoriei poporului nostru, a istoriei mișcării noastre muncitorești, ca și a istoriei universale. Gradul ei înalt de profesionalitate, orientarea ei fermă spre probleme fundamentale ale istoriei poporului român, ne oferă garanția că ea va fi și mai mult folosită în munca de educare și formare a tinerei generații, în activitatea de propagandă.

Deși ne aflăm într-un moment aniversativ, nu putem să nu folosim acest prilej pentru a face și unele sugestii colegiului redacțional. Aceasta cu intenția ca revista să vină și mai mult în întîmpinarea unor cerințe ce se impun în predarea istoriei.

Pentru a veni în ajutorul Cabinetelor de științe sociale din întreprinderi, instituții și școli, propunem să se întocmească seturi de documente pe principalele probleme ale istoriei patriei și ale partidului nostru. Aceste documente ar putea apoi fi transpuse pe peliculă și folosite ca diapozitive pentru aspectomate care se găsesc în dotarea cabinetelor de științe sociale.

Sugerăm revistei ca în concordanță cu programa școlară sau tematica cursurilor de istorie din învățământul de partid, să publice în anexe ale revistei documente care să ne ajute în clarificarea și însușirea unor momente semnificative din istoria patriei și a partidului nostru.

COMEMORAREA LUI EUDOXIU HURMUZAKI

EUDOXIU HURMUZAKI ȘI FAMILIA SA *

MIHAIL BERZA

La îndemnul delegației guvernamentale române, centenarul morții lui Eudoxiu Hurmuzaki se află în calendarul datelor propuse de UNESCO popoarelor spre meditație și mai bună cunoaștere între sine, prin valorile permanente din care-și hrănesc ele ființa națională și care, venite din orice mare, înnobilează societatea umană în întregul ei. Pentru noi, el este prilej de cunoaștere de sine în una din paginile luminoase ale trecutului nostru. Pentru Academia sub cupola căreia ne aflăm, el reprezintă, în sfârșit, prilej de cinstire a unuia dintre cei mai vechi membri ai săi, a cărui prezență în sinul ei a fost de scurtă durată, dar de numele căruia se leagă una din operele sale de mai înalt preț.

Istoric de înaltă ambiție și unul din marii îmbogățitori ai tezaurului nostru documentar, conducător al vieții publice din colțul lui de țară și luptător al cauzei românești, om de reflexie și de acțiune, trăind în prezent cu gândul viitorului dar adunându-și puterile din trecut și îmbinând căldura sufletului cu sobrietatea manifestărilor într-o viață de muncă sta-tornică și de demnitate exemplară, Eudoxiu Hurmuzaki constituie, desigur, un remarcabil exemplu de aleasă umanitate. Dar figura lui ciștigă, fără îndoială în relief, se îmbogățește în semnificații, atunci când e privit în mijlocul familiei sale. Pentru că e vorba de una din acele familii în care, printr-o fericită conlucrare a naturii și a tradiției, pare că se adună în anumite ceasuri simfămintele cele mai înalte ale unui popor. Printr-o osmoză permanentă cu societatea în mijlocul căreia trăiesc, vlăstarele lor primesc impulsurile din afară și, înche-gînd sentimente difuze, le dau glas și le trans-formă în acțiune. Acesta era, într-o perioadă hotărîtoare a istoriei noastre, cazul familiei Hurmuzaki, al cărei acoperămint a fost unul din acele locuri privilegiate în care a vibrat mai puternic avîntul de înnoire al unui vechi

popor devenit o tină ră națiune. Astfel se explică, de altminteri, și faptul, unic desigur în istoria Academiei, că o singură familie, într-o singură generație, i-a dat trei membri — cărora li s-a adăugat, mai tîrziu, un al patrulea — și impune și mai mult ca comemorarea de astăzi, și de aici, să nu-l despartă pe Eudoxiu Hurmuzaki de ai săi.

Capul stirpei pînă la care au ajuns genealogiștii se arată a fi Cârstea, mare pitar în Moldova și probabil nepot al lui Duca Vodă, trăit pînă la adînci bătrînețe și mort, în călugărie, pe la 1741—1742. Cu acel Manolaki Hurmuzaki, mare comis în divanul lui Nicolae Mavrocordat în 1711 — pe care generația lui Eudoxiu poate prin lectura lui Neculce, nu refuză să-l socotească între premergători — nu ar fi decît o potrivire de nume, patronimicul urmașilor vel pitarului Cârstea derivînd din prenumele unuia din fiii săi. Acest fecior, Hurmuzaki, căsătorit cu Ilinca, fiica marelui vistier Ștefan Luca și nepoata cronicarului Neculce, mort înaintea părintelui său, a fost logofăt al doilea, dregătorie însemnată prin pregătirea de cultură pe care o cerea. În generația următoare, doi dintre fii, postelnicul Alexandru, căsătorit cu o descendentă a lui Miron Costin, și vel paharnicul Matei, ne sînt cunoscuți prin interesul arătat față de trecut, căci unchiul lor, ieromonahul Ioasaf Luca, le copia cronicile moldovenești — între care unul din însemnatele manuscrise ale lui Neculce — celui dintîi în 1766, celui de al doilea în 1775. Dar marea generație a Hurmuzacheștilor se trage dintr-un al treilea frate, Constantin, prin fiul acestuia Eudoxiu sau Doxaki. Dar cu acest prim Eudoxiu, sau Doxaki bătrînul, ajungem în plină istorie modernă și ne găsim încă de pe acum înaintea unei personalități de primă mînă. Născut în 1782, cînd moșiile familiei se aflau împărțite între noua provincie austriacă și Moldova, Doxaki, după o scurtă încercare de călugărire, cu totul nepotrivită cu temperamentul său, se așează, în 1805—1806, la Cernaucă, moșie așezată la 15 km de Cernăuți. Venise, după tradiția familiei, călare de la Horodiștea natală, din ținutul Hirlăului, pentru a deveni bucovinean, fără a rupe însă legăturile cu Moldova, unde va primi ranguri boierești ; căminar

* Comunicările prof. Mihail Berza, membru corespondent al Academiei R.S. România, Dan Berindei și Lucian Boia, cuprinse în acest număr, ca și cele prezentate de Maria Soveja și Ioan Pușcaș pe care le vom publica în alt număr, au fost susținute la adunarea comemorativă organizată cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la moartea lui Eudoxiu Hurmuzaki.

mai întâi, apoi vel agă pe la 1827, și, în cele din urmă, în 1856, cu un an înaintea morții, mare vornic. Cu deosebită tenacitate, Doxachi luptă mai bine de un deceniu, ca prin schimbări și aranjamente familiare să rămână singur la Cernauca. Aici construiește el în 1825 biserică de zid și largă curte boierească, înconjurată de grădini. Prin generozitatea stăpînului ei, va deveni faimoasa așezare de la Cernauca, casă deschisă tuturor pribegilor luptei naționale românești și tuturor visurilor pe care le purtau aceștia cu ei.

Aici Doxachi, în afara muncii lui de gospodar, va realiza marea sa operă, creșterea românească a celor cinci fii și două fiice — din cei doisprezece pe care i-a avut — într-o vreme cînd stăpînirea austriacă ducea rapid la germanizarea clasei dominante. Meritul acesta îl împărțea de altminteri cu soția sa, Ileana Murguleț, a cărei spiță de neam ajungea pînă la Movilești și la un frate al lui Vasile Lupu și care trimitea în dar, în 1833, împărătesei la Viena scoarte românești țesute la Cernauca, fără a uita să repete acasă: „Să grijim, iubite soțule, cu tot adinsul ca în amestecătura asta de limbi, copii noștri să rămână aceea ce sînt”¹.

Pe întîiul Eudoxiu, îl vedem cu deosebire în anii marilor frămîntări din 1848—1849 — deși Barițiu ne asigură că Cernauca fusese tot atît de ospitalieră în 1821—1823 și 1828—1829 — cînd ni se arată, în lumina afitor mărturii, bătrîn falnic încălecindu-și voinicește armăsarul arab la cei 70 de ani către care se îndrepta, înțelept gata de glumă, iubitor de ospețe și mai ales de tovărășia oamenilor. Dar îl cunoaștem și din unele scrisori ale lui de om care știe să stăpînească condeiul, cu fraza păstrînd vechea unduire, dar în care limba nu ocolește neologismul, iar sentimentul e tînăr. Ce am putea adăuga noi azi judecății lui din scrisoarea către Bariț din 1850: „Din parte-mi, chiar deși ultima mișcare a românilor nu ar fi avut alt scop, eu totuși aş binecuvînta apropierea duhurilor, unirea inimilor, frăţietatea caracterurilor, solidaritatea soartei, combucurarea și compătîmirea unuia cu toți: și a tuturor cu unu', care au izvorît din aceea mișcare și prin care răsălitul trup a naţiunii noastre fără îndoială s-au îndesit și s-au încheat”².

Dar îmi place să mi-l închipui mai ales în belșugul de la Cernauca, ținut, cum s-a văzut, în mare parte din împrumuturi, primindu-și oaspeții înconjurat de cei cinci feciori, din care în 1848 cel mai mare avea 37 de ani iar ultimul 22, și de cele două fiice, care-și găsiseră soți pe potrivă în logofătul Sturdza de la Dulcești Romanului și în Petru Petrino, toți stăpîniți de aceleași gînduri, dar fiecare aducîn-

du-și nota proprie, de vîrstă, de temperament, de preocupări imediate. Grupul este larg evocat de George Sion, în „suvenirile” sale, vag deformate de trecerea anilor: „Capul acestei familii, anume Eudoxiu, un bătrîn octogenar, plin de virtuți antice, soția sa venerabilă ca și el, reprezintă în adevăr tipul patriarhilor biblici. Casa acestora era casa lui Avram: totdeauna deschisă și gata a îmbrățișa pe orice trecător sau emigrat care ar fi purtat numele de român. Cinci frați, fii ai acestora, toți tineri cu instrucțiune solidă, cu inime generoase, erau adevărați emuli ai părinților lor sub toate privirile”³.

Dar prefer, în ce mă privește, draparea antică în care-i înfășoară Barițiu: „...casa lui, altarul naționalității și al limbei noastre; soția și fiicele sale, locuitoare ale virginelor vestali lîngă focul sacru, fiii săi tot atîți Fabi luptători pentru sînta cauză, ginerii săi demni imitatori ai socrului lor”⁴. Șirul lung al celor adăpostiți la Cernauca sau în casele din Cernăuți ale vel agăi Hurmuzaki a fost adesea amintit. Între ei se aflau, cei mai mulți, moldovenii, în frunte cu: Costache Negri, Ioan și Vasile Alecsandri, Al. I. Cuza, M. Kogălniceanu, Anastasie Panu, Petre Casimir, Alecu Russo. Cei mai mulți se adună la Cernauca în timpul holerei din vara lui 1848. Ultimii părăsesc orașul bîntuit de molimă Manolachi Costachi Epureanu și George Sion. „Cu venirea noastră la Cernauca — spune Sion — numărul emigranților noștri ajunse la 18... O casă mare și confortabilă ca un palat ne oferă camere indestulătoare și un salon comun. Acolo ne adunam, ceteam, studiam scriam, discutam sau ne dădam în convorbiri și glume interminabile”⁵. Dar și toamna, în Cernăuți, „cartierul general în care ne făcăm veacul, unde adesea mîncam și ne adunam, era casa fericitului întru memorie Doxaki Hurmuzaki, singura casă particulară în care se păstra limba și datinile vechi vieți patriarhale românești”⁶.

Muntenii vor fi fost mai rari, deși legăturile Hurmuzăcheștilor cu intelectualii și oamenii politici din Țara Românească sînt și ele întinse — căci drumurile lor se îndreptau în alte direcții. Dar transilvănenii par să fi fost cu deosebire numeroși, căci Barițiu ne vorbește de „ardelenii refugiați, sau altminteri călători, ofițerii de la Năsăud, funcționari, profesori”⁷. Între aceștia, Iacob Bologna, protopopul Grigore Mihali, Timotei Cipariu și, amici de lungă durată, Aron Pumnul și Gh. Bariț. Primul dintre cei doi din urmă, Aron Pumnul, a venit din Transilvania pe calea ocilită a Țării Românești și a Moldovei, în toamna anului 1848. Despre sosirea lui la Cernăuți avem două relatări discordante, una a lui Iralie Porum-

¹ S. Zotta, *Eudoxiu Hurmuzaki, 1812—1912*, în „Arhiva Genealogică”, I, 1912, p. 159; cf. G. Barițiu, *Familia Hurmuzaki*, în Eudoxiu Hurmuzaki, *Fragmente din istoria românilor*, tom I, București, 1879, p. XIV—XV.

² T. Bălan, *Moșia Cernauca și familia Hurmuzaki*, în „Anuarul Liceului Aron Pumnul”, 1923/1924, Cernăuți, 1925, p. 26.

³ George Sion, *Suvenir contimporane*, vol. II, Ediție îngrijită de Radu Albala, Biblioteca pentru toți. Editura Minerva, București, 1973, p. 140.

⁴ Cf. G. Barițiu, *Familia Hurmuzaki*, în op. cit., p. XXIV.

⁵ G. Sion, op. cit., p. 155—156.

⁶ Ibidem, p. 164.

⁷ Ibidem, cf. G. Barițiu, *Familia Hurmuzaki*, în op. cit., p. XX.

bescu, tânăr semănătorist și secretar, atunci, al gazetei „Bucovina“, despre care vom avea îndată de vorbit, cea de a doua a lui George Sion. Nu știu cum se pot împăca între ele cele două relațiuni, dar oricare îl va fi întâmpinat cel dintîi, și unul și altul nu are alt gînd decît a-l duce la Hurmuzăchești. Frumoasă e povestirea lui Porumbescu, care, la ceasul amurgului, scria în chilia lui „niște stihuri... al căror subiect era... : O, de-am ajunge toți românii sub un sceptru !“, cînd în ușă se arată călătorul : „— Sum (cum putea rosti altminteri romanul ?) Aron Pumnul ! zise venitul“⁸. Și, în așteptarea trăsuri trimise îndată de bătrînul Doxachi, năvălesc în încăpere, vestiți de Porumbescu, seminaristii dornici a-l saluta pe Pumnul, despre care aflaseră ce bărbat distins și prețuit al națiunii noastre“⁹ era. Prin sprijinul Hurmuzăcheștilor, care-l adoptă pe loc, Pumnul va deveni, citeva luni mai tîrziu, primul profesor al catedrei de limba și literatura română de la liceul din Cernăuți, atunci înființată, în mare măsură prin străduința acestora.

Pe aceeași cale a Țării Românești ajunge la Cernăuți, în vara următoare, însă sub stare de arest, ca extrădat, Gh. Barițiu. Aceleași inimi românești intervin pentru eliberarea lui, îl primesc la Cernaucă, apoi la Dulcești, pentru a rămînea legați de o prietenie căreia îi datorăm o lungă corespondență, în mare parte pierdută, dar care constituie, cită a rămas, una din lecturile ce-ți înfățișează mai viu marea generație pașoptistă, lupta ei comună și unitatea năzuințelor ei.

Dintre frați, cei doi mai mari, Constantin și Eudoxiu, își începeau — în toamna anului 1830 — studiile juridice la Universitatea din Viena — unde vor fi apoi urmați de George și Alecu, cel mai mic, Nicolae, făcîndu-și-le la Paris și Berlin. O scrisoare a lui Eudoxiu din 1833, către mamă, vorbește de cumpătarea lor în perioada balurilor, iar acum, în apropierea examenelor, spune tînărul, „precum călugării nu mai fac alt drum decît din chilie la biserică și înapoi, așa și noi de acasă la școală înapoi, pînă cînd va trece zăoa ca înfricoșată pentru toți școlari...“¹⁰. Cel dintîi care e atras de viața politică, ce-i va cuprinde pe rînd pe primii patru frați, este Constantin, care încă din 1836 strecura în gazetele vieneze articole potrivnice guvernării lui Mihai Sturdza. Tot la el cel dintîi se readeșteaptă interesul pentru istorie al postelnicului Constantin, căci îl găsim oferind în 1840 lui Kogălniceanu numeroase documente culese și de la Odesa pentru primul volum al „Arhivei românești“. O lungă scrisoare a lui din 1856 către Ion Maiorescu, cuprinzînd însemnări cu privire la începuturile dependenței Moldovei față de Poartă, ne arată temeinica lui pregătire istorică pusă, evident, în serviciul cauzei româ-

nești. Această largă informație va fi folosită de altminteri în broșura anonimă publicată anul următor la Bruxelles, împreună cu același Ion Maiorescu¹¹, *Desvoltarea drepturilor Principatelor Moldo-Române în urma tratatului de la Paris din 30 martie 1856*, în care e făcută analiza istorică a raporturilor româno-turcești. C. Hurmuzaki își va duce viața în Moldova. În cartea publicată în 1856 la Paris, D. Bolintineanu îl zugrăvea astfel : „Hurmuzachi, a cărui minte, a cărui inimă sînt înobilate de o teminică cultură, al cărui caracter drept și patriotism sînt admirate de toată țara“¹². Membru în comitetul central al Unirii din Iași, ales în Adunarea ad-hoc și în biroul acesteia, apoi în Adunarea electivă, partizan convins al Unirii, dar susținător al candidaturii lui Gr. Sturdza, raliat apoi însă la aceea a lui Al. I. Cuza, marele vornic C. Hurmuzachi a fost în două rînduri ministru al lui Cuza Vodă. Îl vom regăsi cînd vom vorbi de legăturile cu Ardealul.

La rînd vin, după cei doi frați mai mari, Gheorghe și Alexandru. Despre ei, Bariț, care-i cunoscuse bine, spunea : „...George, acea figură dulce și amabilă, care dorea să aibă brațe spre a cuprinde cu ele cite un milion de români dintr-o dată... Alexandru, acel cap genial, cu inima simțitoare tot-d-a-una mai mult pentru alții decît pentru sine“¹³. Cel mai fermecător trebuie să fi fost Adexandru, poeticul Alecu, visător și impeutos, căruia i se frîngea inima de soarta românilor bănăneni și se-ntreba într-o scrisoare adresată lui Barițiu : „Nu am putea noi oarecum mintui Bănatul de pericolul ce-l amenință („întreparea cu Voivodina“) ? Zău, frate, că-mi vine a plînge și nu știu de mai e ertat a spera ceva bine“¹⁴. Și tot el, fremătînd de nerăbdare, așteptînd o puternică acțiune pentru unire și deplină autonomie, îl scria în 1855 lui Kogălniceanu : „Cine s-au mișcat, cine s-au adunat, cine au mers unde este de mers, cine au arătat trebuințele țărilor, au cerut și au strigat recunoașterea drepturilor lor ?“¹⁵. Sortit morții premature, Alecu intră cel dintîi în Academie, în 1865.

În 1848, Gheorghe avea 31 de ani, Alecu 25. Acești tineri își vor lua pe umerii lor sarcina de a scoate cea dintîi gazetă românească din provincia austriacă a Bucovinei. Întîi Gheorghe singur, apoi repede sprijinit de Alecu, în cele din urmă Alecu singur, cei doi frați au scos, înfrîngînd toate dificultățile, trecînd chiar și prin închisoarea habsburgică, în curs de doi ani, cele 60 de numere ale periodicului, redactat în română și în germană, „Bucovina, gazetă românească pentru politică, religie și literatură“. Luptînd în primul rînd pentru interesele politice și culturale ale populației locale, „Bu-

⁸ Documente privind Unirea Principatelor, vol. III, *Correspondență politică (1855-1859)*, ediție întocmită de Cornelia Bodea, Edit. Acad. R.P.R., București, 1963, p. 109, nota 3.

¹¹ *L'Austriche, la Turquie et les Moldo-Valaques*, Paris, 1856, p. 141, ap. C. Bodea, *op. cit.*, p. 141.

¹² *Ibidem*, p. XVI.

¹³ N. Bănescu, *Correspondența familiei Hurmuzaki cu Gheorghe Bariț, Valenii de Munte*, 1911, p. 50.

¹⁴ C. Bodea, *op. cit.*, p. 14.

⁹ Reprodus în *Almanahul paroh. ort. rom. din Viena*, XIII, 1974, p. 112-116.

¹⁰ T. Bălan, *O scrisoare a lui Eudoxiu Hurmuzaki către mama sa Ilina din anul 1833*, în „Omagiu I, P.S.S. Dr. N. Bălan, mitrop. Ardealului“, Sibiu, 1940, p. 283-286.

covinar¹⁵, larg deschisă problemelor Transilvaniei și ale Principatelor, a fost unul din marile organe ale afirmării românești. Invocarea trecutului românesc, argumentul istoric ca bază a drepturilor naționale se impuneau de la sine ziarului: „Națiunea română, precum am zis, are o istorie. Datoria românilor dar era să calce iarăși pe pământul istoric; din rolul neînsemnat ce au jucat până-acum să iae dimpotrivă o ființă, istorică”¹⁶. Suspendările „Gazetei” lui Bariț creșteau rolul „Bucovinei” în exprimarea intereselor transilvănene, ba chiar, ținând seama de situația din principate după înfrângerea revoluției, s-a putut spune pe drept cuvânt că au fost momente când „Bucovina” fraților Hurmuzachi a ajuns să fie „singurul organ publicistic românesc independent”¹⁶.

Au trecut anii dramatici ai marilor năzuințe și înfringeri, ani dătători de țințe care nu se vor mai putea ocoli. Îi regăsim pe Hurmuzachești strînși în reuniuni familiare, sub caldă privire a bătrînului Doxachi și a „mămucăi”. Deapănă amintiri, scriu calde episoade colective prietenilor îndepărtăți, dar nu rămîn la sentimente, ci trec la fapte, ca, de pildă, cheta familială de la Dulcești din decembrie 1851, cînd strîng 400 de florini destinați lui Bărnăuțiu care se afla la Viena, „pentru înlesnirea studiilor prea demnului acestui bărbat”¹⁷. Constantin strînge bani, veșminte și cărți pentru bisericile românești din Ardeal care suferiseră în timpul revoluției. Alți bani sînt trimiși pentru „Reuniunea femeilor române” din Brașov, dar și pentru școala românească. Tot Constantin, cel mai activ în această privință și care a susținut, pe de altă parte, și editarea Cronicei lui Șincai, apărută în 1853, trimite, pe lingă ajutoare în bani și în obiecte, și numeroase cărți în Transilvania. În 1852, el trimitea, astfel, ca să fie citite, dar și ca din vînzarea unei mari părți să fie ajutate instituții românești, 48 exemplare din Baladele lui Alecsandri și 6 volume de versuri ale lui Bolintineanu. Frații urmăresc cu stăruință publicațiile românești de pretutindeni și cer să li se procure ultimele cîrți apărute, fac abonamente la periodice și le asigură abonații. Cînd Bariț, înapoiat în Transilvania, scoate din nou *Gazeta Transilvaniei*, Alecu Hurmuzachi îi scrie: „Eu se înțelege că mă voi sili a-ți strînge prenumerații cît îmi va fi cu putință”¹⁸. Între timp, îi cere să trimită cite 2 exemplare pentru el, unul pentru bătrînul Doxachi, altul pentru fratele Gheorghe, altul pentru cumnatul Petrino și să mai fie expediate exemplare în Moldova lui Constantin și Eudoxiu și surorii Elisa Sturdza. Deci, fiecare membru al numeroasei familii devenea un abonat. În același timp, Barițiu asigura în Transilvania abonamente la „Bucovina” al cărei colaborator era el însuși, ca atîți alți ardeleni. Cînd P. Cazimir se pregătea să scoată la Iași *gazeta „Moldova”*, Alecu, bucuros, scria: „Cred

că vom avea în ea o aliată bună și o zeloasă conluptătoare”¹⁹.

După ce obținuseră prima catedră de limba și literatura română la liceu, tot strădaniilor familiei Hurmuzachi li se datorește, în primul rînd, crearea, în 1862, a Societății pentru cultura și literatura românească din Bucovina, al cărei vibrant discurs de inaugurare a fost ținut de Alecu și al cărui președinte foarte activ a fost din 1865 pînă la moartea sa în 1882 Gheorghe Hurmuzachi, om politic, deputat în camera de la Viena, dar care nu uită nicicînd de interesele culturii românești — atunci cînd se întemeiază Universitatea din Cernăuți care aici drepturi pentru limba română — și, reacționînd ca și frații săi împotriva purismului latinist al prietenului lor Pumnul, slujește ideea unei limbi unitare și vii pentru toți românii: „Limba română, scumpă moștenire de la strămoșii noștri — nota el cîndva — a ajuns prin întunerecul secolilor, prin vijeliile trecutului, după atîtea lupte cu hunii și cu avarii, cu turcii și cu tătarii, omogenă, una și nedespărțită pînă la noi, în secolul al XIX-lea, care se mîndrește a fi înaintat mai mult cultura românilor decît toți premergătorii săi. Și tocmai noi să fim aceia care am voi să isbim în unitatea limbii, care am voi să sугurăm mîndria și mîngîierea noastră, simbolul măreț al unității poporului românesc?”²⁰.

Nici cel mai mic dintre frați, Nicolae, singurul care nu se simte atras de lupta politică, nu rămîne străin de aspirațiile poporului român. Așa cum nota Iorga la moartea sa tîrzie, în 1909 — singurul dintre frați cu o viață lungă — „lupta neamului său, pe orice teren, nu l-a lăsat vreodată nepăsător”. Pentru participarea sa la viața culturală românească, ca și pentru meritele sale științifice, Nicolae era ales, în 1883, membru de onoare al Academiei Române. Fiul său, entomologul Constantin Hurmuzachi, îi va urma în aceste cînte, în timp ce vărul său mai vîrstnic, fiul lui Gheorghe, cel de al treilea Eudoxiu, zis, spre deosebire, Doxuță, membru al partidului național și președinte al aceleiași Societăți pentru cultură și literatură și al asociației pentru cultivarea muzicii românești „Armonia”, prezida la 1904 memorabilele serbări de la Putna.

Dar cu aceștia din urmă am ajuns la o nouă generație, care depășește tema noastră. Ne-au rămas însă din cea veche, din cea mare, care singură interesează aici, două figuri a căror lăsare la o parte ar fi nu numai nedreaptă, dar ne-ar lipsi de una din notele care dau mai mult relief grupului.

Este vorba, ca să ne exprimăm ca Barițiu, de cele două „locoțiitoare ale virginelor vestali”, Elisa Sturdza și Eufrosina Petrino — mama poetului mort atît de tînăr D. Petrino —, amîndouă femei de aleasă cultură, cunoscînd numeroase limbi străine dar — lucru mai rar! — scriind o admirabilă românească, generoase

¹⁵ Ap. T. Bălan, *Frații George și Alexandru Hurmuzachi și ziarul „Bucovina”*, Cernăuți, 1924, p. 21.

¹⁶ *Ibidem*, p. 13.

¹⁷ N. Bănescu, *op. cit.*, p. 101.

¹⁸ *Ibidem*, p. 57.

¹⁹ *Ibidem*, p. 54.

²⁰ Ap. C. Loghin, *Gheorghe Hurmuzachi*, în „*Corul Cosminului*”, VII, 1931—1932, p. 475—476.

în sentimente și în mijloace materiale și vibrând de aceleași idealuri ca și frații lor. Iată-o, de pildă, pe Elisa vorbind de „visul de aur a tuturor românilor”²¹ sau pe Eufrosina Petrino care trimite de la Cernauda ajutoare pentru răniții din războiul de la 1877 și care dorește românilor din „scumpa Românie și admirabila națiune”: „sporire, înflorire, pace și prosperitate spre gloria patriei și Națiunii”²². În diversitatea preocupărilor culturale și naționale ale familiei, interesul lor particular este îndreptat spre muzica populară și patriotică românească. Bariț, în calda lui evocare, în care aduce cel mai înalt elogiu celor două surori, apasă deosebit pe „grija lor cea mare de a înmulți colecțiunile cîntecelor naționale din țările locuite de români, a le clarifica și a face spese considerabile, ca la cele ce se aflau calificate, melodia să fie pusă pe note”²³. Informații în această privință găsim și în corespondența cu Bariț, publicată de N. Bănescu, la care ne-am mai referit și pînă acum. Astfel, încă din noiembrie 1849, la scurtă vreme, deci, după înapoierea lui Bariț în Transilvania, Eufrosina Petrino îi vestea că „în zilele trecute s-au pus aice „Hora cea cu flori la pălărie”, „Soarele în vîrf de munte” și a lui Bolintineanu „Radu Domnu’ și fata din casă”, în muzică pentru clavier și din gură, de domnul Carl Mikuli”, care „au întrebuițat toată măiestria, păstrînd totodată toată sfințenia sublimă a melodiei naționale...”²⁴. O lună mai tîrziu, Alecu Hurmuzachi îi scria aceluiași: „Sora mea Eufrosina îți mulțumește mult pentru notele, dintre care mai cu seamă două cîntece sînt foarte frumoase și bine puse. Eu în luna viitoare voi publica culegerea noastră, adică începutul ei... Am și trimis manuscrisele de muzică și text, spre a fi tipărite...”²⁵. Nu știu ce va fi ieșit din acest început, dar după doi ani, în noiembrie 1851, chestiunea era reluată într-o scrisoare, de data aceasta a lui Constantin Hurmuzachi, din care, cu privire la același Mikuli, aflăm că „păr’ acum, acest rar talent au transcris, sub nemijlocita asistență și îmboldire a mea și a surorii mele Săltica — e vorba de Elisa Sturdza —, după executarea celor mai buni lăutari, ce i-am adus din toate părțile, mai bine de 36 de cîntece naționale, din cele mai frumoase, care se vor trimite la Lipsca”²⁶. Nu cunosc ce folosire au dat, acestor prețioase informații, istoricii muzicologiei românești.

Ajung tîrziu la Eudoxiu, a cărui personalitate formează obiectul direct al acestei sedințe comemorative, pentru că cele patru comunicări ce vor urma îi sînt destinate exclusiv. Dar să lipsească cu totul din sinul familiei sale, asupra căreia ne-am oprit cu deosebire, desigur că nu

s-ar cădea. Chipul lui frumos, de bătrîn cu cătătura pătrunzătoare și blindă totodată, ne este cunoscut din paginile atîtor publicații unde pe drept se găsește. T. V. Stefanelli, vechi membru al Academiei Române, într-un excelent studiu din 1912, folosit ca discurs la centenarul nașterii lui Eudoxiu Hurmuzachi, ni-l descrie astfel: „Pare că-l văd și astăzi, mic de stat, cu înclinație spre grosime, cu fața sa expresivă, barba lată, mai mult albă decît sură” — totuși, n-avea decît 62 de ani la moarte! — „și cu un pîncez care îi atîrna pe piept, prins de o sferiță neagră. Cu minile vecinic la spate sau în buzunar”²⁷. Tot de la Stefanelli aflăm despre memoria sa remarcabilă care-l făcea să rețină mii de versuri, despre cele 8 limbi pe care le cunoaștea — între care latina pe care o vorbea curent —, ca și despre vigoarea lui sportivă — lua iarna baie în Dunăre, la Viena, punînd să-i spargă ghița și, ne asigură memorialistul, a trecut înot Bosforul și lacul Como — sau despre colaborarea la buna-i înfățișare a familiei care-i procura hainele noi și a feciorului care i le strecura pe nesimțite. Tip de savant, am zice, la acest om politic. Ce a fost mai mult dintr-aminouă, e greu de spus, și cu atît mai mult cu cît preocupările istorice sînt atît de legate — cum se întîmplă indeobște — de acele politice. Dar mai întîi, deși jurist de formație, nu fără a se fi preocupat încă din facultate și de studii istorice, istoria este cea care l-a cîștigat. Era, de fapt, o cale ocolită pentru a ajunge la politică. În vara anului 1845 el se afla din nou la Viena și în ianuarie 1846 făcea prima cerere de intrare în arhive. Proiectul lui era de la început limpede și dacă în cerera de permis din 1845 pentru Haus-Hof-und Staatsarchiv pomeneste poate din precauție, numai de cercetări în vederea unei „istorii positive” a Principatelor dunărene²⁸ în scrisoarea către fratele său Constantin, din aprilie 1852, după reluarea lucrului întrerupt din 1848, el vorbește lămurit de o „istorie întemeiată pe documente a Moldo-Valahiei și a națiunii române în general”²⁹. Deci, nu numai că vedea mare, dar și vedea serios, căci, în situația de la mijlocul veacului trecut, numai printr-o largă documentare se putea înnoi istoria românilor și pune baze temeinice. De unde i-a venit impulsul? De la fratele său Constantin, colaboratorul din 1840 al lui Kogălniceanu? De la Kogălniceanu însuși, care scotea chiar în acel an 1845 primul volum al „Letopisetilor” sau de la Bălcescu, care tot atunci începea publicarea „Magazinului”? De peste tot fără îndoială, într-o vreme în care ideea era în aer, ca o necesitate a însăși luptei naționale. E greu astăzi să realizăm tot ce a însemnat studiul istoriei în conștiința generației de la ‘48. A adunat Hurmuzachi, în lungii ani de investigare a arhivelor străine, cele 3.000 de documente pomenite de D. A.

²¹ *Ibidem*, p. 129.

²² Ap. Maria Verona, *O româncă din Bucovina: Eufrosina Petrino, născ. Hurmuzaki*, în „Revista Bucovinei”, an. III, nr. 4, Cernăuți-Timișoara, aprilie 1944, p. 181.

²³ Cf. G. Barițiu, *Familia Hurmuzachi, op. cit.*, p. XXVII.

²⁴ N. Bănescu, *op. cit.*, p. 37.

²⁵ *Ibidem*, p. 58.

²⁶ *Ibidem*, p. 93—94.

²⁷ T. V. Ștefanelli, *Eudoxiu Hurmuzachi*, în „Junimea literară”, an IX, 1912, nr. 11 și 12, p. 198.

²⁸ T. Bălan, *Eudoxiu Hurmuzachi și colecția lui de documente*, în „Anuarul Institutului de istorie națională” Cluj-Sibiu, X, 1945, p. 245, anexa 1.

²⁹ *Ibidem*, p. 248, anexa 3.

Sturdza, care le-a primit de la familie și le-a încredințat Academiei, cele 2.717, de care vorbește cu atîta precizie Sever Zotta, nepotul istoricului sau, cumva, cele 6.000 de documente socotite de T. Bălan, în unul din numeroasele studii prin care a îmbogățit cunoștințele noastre despre Eudoxiu Hurmuzachi și familia lui? Nu vom ști-o poate niciodată, sau vom afla-o astăzi, dacă vreunui din colegii mei îi va fi venit în gînd să reia calculele lui Bălan. Dar ceea ce interesează mai presus de orice, fie ele și 3.000, e tenacitatea efortului și, alături de ea, sacrificiile materiale și mai ales claritatea conștiinței cu care au fost adunate, pentru a nu mai vorbi de valoarea de cunoaștere pe care o reprezintă. Discret, a vorbit rar de tezaurul acumulat, deși încă din 1852 se gîndea la o eventuală tipărire a ceea ce adunase. Dar în acea societate în care legătura între românii luptători era atît de vie, cercetările lui erau cunoscute, căci încă din 1847 Bălcescu îi scria că „aș dori tare să știu de ați putut trage copii după documentele ce se află în arhivele d'acolo” — de la Viena — „și care privesc istoria românilor”³⁰, cerîndu-i totodată un desen după „o monedă de aur, grea de zece galbeni, tăiată în 1600, cu portretul lui Mihai Viteazul” din „cabinetul împăralescu de monete din Viena”. Opera de istorie propriu-zisă era de asemenea una de ample proporții și de aceea, de lungă durată. Visînd monumentul, Hurmuzachi n-a vrut să-i risipească fărîmele în studii mărunte. A rămas neterminată, deși impunătoare ca volum, cu cele 5 tomuri ale „Fragmentelor”. Și mai ales — deși departe de a fi fost inutilă tipărirea ei, căci foloase reale a adus — a venit la lumină prea tîrziu, strivită curînd — cum pe drept observa un tînăr cercător, Șt. Gorovei — de vasta construcție a lui Xenopol. Ce valoare avea ea într-adevăr, în momentul apariției, și mai ales atunci cînd a fost gîndită — nici un studiu temeinic nu ne-a arătat pînă azi și de aceea e important să ascultăm cele două comunicări ce i se închină.

Eudoxiu Hurmuzachi a cules însă, în viață încă fiind, roade ale muncii sale de istoric. Dar aceasta punînd istoria direct în slujba politicii. La politică este adus de acel an hotărîtor în istoria țării, dar și pentru rolul Hurmuzăcheștilor, care a fost anul 1848. Mai multe despre rolul lui în mișcarea revoluționară vom afla iarăși astăzi. Din ce se știe, dacă nu a redactat, cum i s-a atribuit, faimoasa „petiție” din iunie 1848, prin care se cere, în primul rînd, despărțirea Bucovinei de Galiția, el îi dă după aceea o largă bază istorică, de istorie românească. În anul următor, 1849, el trebuie să fi alcătuit noua și temeinică pleoarie din „Promemoria zur bukowiner Landespetition”, largă documentare istorică, avînd la bază ideea romanității românilor și a unității lor etnice. După un an de eforturi, în care Hurmuzachi folosește din plin erudicția-i și talentele-i diplomatice, pe lingă legăturile ce-și crease în cercurile condu-

cătoare ale Imperiului și în Camera constituantă, cauza este cîștigată și Bucovina declarată ducată autonom în cadrul Imperiului habsburgic. Legiuirile urmau să fie traduse în românește, funcționarii erau obligați să învețe și româna, iar între timp se cîștigase și catedra de limbă și literatură română, la care oficia acum Pumnul. Din aceeași perioadă datează și principalele contribuții ale lui Eudoxiu Hurmuzachi la gazeta Bucovina, două articole tratînd, unul despre „Poziția ierarhică a românilor din Austria”, în care pleda pentru organizarea unei biserici unitare a românilor din Imperiu, desprinsă de alte ierarhii, cu un mitropolit român în frunte, iar cel de al doilea, „Centralizația românilor și sașii”, extinzînd problema la organizarea unitară a aceloror români pe plan politico-administrativ. Această atitudine reprezenta de fapt un moment din lupta generală a românilor de sub Habsburgi, în acord cu mișcarea națională din Moldova și Țara Românească, scopul ei fiind crearea unui bloc unitar românesc în Imperiu, cu largă autonomie și instituții proprii, care ar fi putut servi ca treaptă spre viitor. Români din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina — între care Eudoxiu Hurmuzachi — semnează memoriul prezentat de delegație și citit de Șaguna la 13/25 februarie 1849 în fața împăratului. Gazeta Bucovina publică cea dintîi memoriul. Încercarea, de vaste perspective, eșuează, dar o săptămînă mai tîrziu Bucovina își vedea dobîndită autonomia. Autonomia suprimată din nou în 1860—1861, dar redobîndită printr-o largă acțiune în fruntea căreia se afla Eudoxiu Hurmuzachi. Totodată se acorda Bucovinei prima ei cameră provincială. Acum începe și cariera de parlamentar și de guvernănt a lui Eudoxiu Hurmuzachi, carieră dominată de ideea afirmării și respectării drepturilor românești, în cadrul monarhiei habsburgice. Deputat în dieta țării și apoi președinte al ei, deputat în camera imperială, vice-căpitan al Bucovinei din 1862, căpitan — sau mareșal — din 1864, cu mici întreruperi pînă la moartea-i în 1874, Eudoxiu Hurmuzachi a reprezentat permanent aceeași politică, care i-a cîștigat titlul de baron de la împăratul, iar de la românii săi, o caldă recunoștință. Românii din mica lui patrie, mai întîi, românii de pretutindeni, totodată, pe care nu se sfîia să spună, în plină dietă, că-i consideră drept conaționali săi și că-i iubește pentru acasta. Austriei, deci, fidelitatea; românilor, dragostea. Pînă unde va fi mers gîndul acestui om puțin expansiv, în lungile-i ceasuri de singurătate, cine va ști-o vreodată? Dar știm pînă unde i-a mers fapta, și e destul.

Ca și frații săi, a participat la o revoluție, dar revoluționarul care să zguduie din temelii o societate, n-a fost. A fost însă o minte deschisă și un suflet larg, care s-a silit să-și facă neamul să păsească înainte. Academia Română nu l-a putut chema la ea pentru meritele sale de istoric, pe care nu putea să le cunoască — deși faima sa de învățat era desigur mare — și nici, firește, pentru colecția sa de documente, pe

³⁰ D. Onciul, *O scrisoare a lui Nicolae Bălcescu către Eudoxiu Hurmuzachi*, în „Convorbiri literare”, XLI, 1907, p. 561.

care n-avea cum să bănuiască că o va moșteni. Într-o vreme cînd, în hotarele înguste ale țării, se străduia să aducă în sînul ei tot ce reprezenta o cugetare românească mai înaltă, ea l-a re-

cunoscut ca pe unul dintre ai săi. La un veac de la moartea lui Eudoxiu Hurmuzachi, nu avem decît să ne înclinăm înaintea acestei judecăți.

RÉSUMÉ

Communication faite à la session commémorative organisée à l'occasion du centenaire de la mort de Eudoxiu Hurmuzaki (1812--1874), par l'Académie de la R. S. de Roumanie, l'Académie des sciences sociales et politiques et la Direction générale des Archives d'État. Eudoxiu Hurmuzaki est pris dans son milieu familial, lié à l'habitation de Cernaucă, lieu de refuge et de réunion pour la génération de 1848 de toutes les provinces roumaines. Avec le père sont évoqués les quatres frères et les deux

soeurs de l'historien, tous participants, sous diverses formes, à la lutte nationale des roumains et au mouvement culturel de l'époque. Une esquisse de la personnalité de Eudoxiu Hurmuzaki et de son activité de chercheur du passé des roumains et de son activité d'homme politique, mise au service de l'autonomie de la Bucovine, au sein de l'Empire des Habsbourgs, et de la promotion de la population roumaine de cette province.

PRÉCIS

Dissertation occasionnée by the session devoted by Romanian Academy, the Academy of Social and the General Direction of State Archives to the commemoration of Eudoxiu Hurmuzaki's death centennial. The author considers Eudoxiu Hurmuzaki in his familiar background at Cernaucă, a refuge and meeting place for the 1848 generation from all over the Romanian provinces. Together with their father, were evoked too, the historian's four brot-

hers and two sisters all of them participants, in various forms, in the Romanian national struggle and cultural movement of the time. Its sketched Eudoxiu Hurmuzaki's personality and his activity as researcher of Romanian past, toghether with his political activity dedicated to Bukovina's autonomy within the framework of Habsburg monarchy and the promotion of Romanian population in that province.

EUDOXIU HURMUZAKI ȘI ISTORIOGRAFIA EPOCII SALE

DAN BERINDEI

Eudoxiu Hurmuzaki, cel pe care un biograf, care l-a și cunoscut, l-a caracterizat, aducându-i un frumos elogiu drept „cel mai modest om din lume”¹, se înscrie în perspectiva centenarului morții sale printre făuritorii României moderne. „Liniștit, serios, tăcut, puțin comunicativ și de o simplitate spartanică în port și în trai — ni-l prezintă Teodor Ștefanelli — nimeni n-ar fi putut ghici ce comoră de știință și energie se ascunde sub această înfățișare simplă și modestă”. „Pare că-l văd și astăzi — continua el, reînviindu-i portretul — mic de stat, cu înclinațiune spre groșime, cu fața sa expresivă, barba lată, mai mult albă decât sură și cu un pince-nez care îi atârna pe piept, prins de o sferiță de mătășă neagră; cu mâinile veșnic la spate sau în buzunare...”².

Eudoxiu Hurmuzaki s-a așezat în primele rinduri ale celor pe care Alecu Russo îi definea, el însuși fiind unul dintre ei, „ostași ai propășirii”, ale celor care au făcut România și i-au afirmat încă în secolul trecut individualitatea. Aparținând Hurmuzăkeștilor, prestigioasă familie bucovineană, care-și găsește replica doar în familia Goleștilor munteni, în ceea ce privește puterea de dăruire și patriotismul, Eudoxiu Hurmuzaki a consacrat națiunii cei 62 de ani ai existenței sale. Biografia sa ne dezvăluie necontenit și sirguincioasa sa activitate: școlar pe băncile școlii bucovinene, student pe cele ale Universității veneze, jurist, bărbat de stat și, desigur, istoric³. Deși contemporanii l-au definit drept

„tipul unui bărbat de stat adevărat cult, statornic și plin de caracter” — aprecierea îi aparține lui Dimitrie Sturdza⁴ — posteritatea l-a nedreptățit într-o oarecare măsură, datorită poate și realizărilor sale din domeniul istoric, evidențiind într-o măsură mai restrinsă meritele politice ale acestui membru al familiei Hurmuzăkeștilor, definită de „Românul”, în necrologul consacrat lui Eudoxiu, drept „floare a Bucovinei”⁵. Într-adevăr acest om de bine n-a apărut numai drepturile cîmpulungenilor⁶, ci în primul rînd, și cu o rară pricepere și energie, drepturile provinciei sale natale, căreia i-a apărut autonomia, aflat în anii 1848—1849, cît și în anii 1860—1861, cînd din nou a amenințat-o o contopire administrativă cu Galiția, și în fruntea căreia s-a găsit, apoi, în anii următori în ducatul bucovinean⁷. Dar concepțiile lui Hurmuzaki nu se mărgineau la un patriotism local, deoarece atît pe tărîm științific cît și în viața publică el s-a afirmat fără sfială ca român. „O mărturisim franc și sincer — spunea el — că iubim pe frații noștri români din țară și străinătate, pe cei din Transilvania, ca și pe cei din Moldova, îi iubim cu aceea dragoste firească care este explicabilă între conaționali”⁸. Nu întîmplător, relatînd mamei sale în 1854 întîlnirea cu Hurmuzaki, în tren, între Leipzig și Dresda, Alexandru Odobescu îl numise „un român... locuind la Viena și ocupîndu-se de istoria națională”⁹. Apartenența lui Eudoxiu Hurmuzaki comunității poporului său a fost evidențiată pregnant cu prilejul morții. Atunci „Familia” lui Vulcan a scris că „prin moartea lui națiunea noastră a pierdut un viu bun al ei” și a publicat, pe prima pagină, elogiuul lui V. Bumbac adus „Umbrei marelui a baronului Eudoxiu Hurmuzaki” din partea societății „România Jună”¹⁰, „Telegraphul” bucureștean

¹ Teodor V. Ștefanelli, *Eudoxiu Hurmuzaki 1812—1912*. Discurs rostit la festivalul aranjat în ziua de 1 decembrie 1912 în Cernăuți, 1913, p. 9.

² *Ibidem*.

³ Vezi, între altele. D. A. Sturdza, *Eudoxiu Hurmuzaki*, București, 1877; Sever Zotta, *Eudoxiu Hurmuzaki 1812—1912*, în „Arhiva Genealogică”, I, 1912, nr. 9 și 10; T. V. Ștefanelli, *op. cit.*, T. Bălan, *Eudoxiu Hurmuzaki. Discurs festiv*, Cernăuți, 1924; Idem, *Eudoxiu Hurmuzaki și colecția lui de documente*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională” Cluj-Sibiu, X, 1945; Ștefan S. Gorovei, *Eudoxiu Hurmuzaki, un pionier al istoriografiei românești*, în „Magazin Istoric”, nr. 1/1974, p. 62—68; C. Șerban, *Eudoxiu Hurmuzaki, cititor de seamă al istoriografiei românești moderne*, în „Revista de istorie”, XXVII, nr. 1/1974, p. 43—54.

⁴ D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 4.

⁵ „Românul”, nr. din 1 februarie 1874, p. 99, col. I.

⁶ Aceștia recunoscători îi vor ridica „Movila lui Hurmuzaki”, Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 67.

⁷ Teodor V. Ștefanelli, *op. cit.*, p. 13—29.

⁸ *Ibidem*, p. 25.

⁹ Al. Odobescu, *Pagini regăsite*, ediție critică Geo Șerban, București, 1965, p. 150—151.

¹⁰ „Familia”, Pesta, nr. 7 din 17 febr./1 martie 1874, p. 84 și nr. 9 din 3/15 martie 1874, p. 97—96.

a făcut o semnificativă apropiere între „pierderea eruditului și patriotului cetățean Eudoxiu Hurmuzaki” tocmai când și „din Paris o scire analogă ne anunță moartea marelui istoric Jules Michelet”¹¹, iar în „Românul” un amplu necrolog a evidențiat meritele dispărutului, caracterizat „mai presus de toate, bun român și stîlp al naționalității sale în Bucovina”¹².

Eudoxiu Hurmuzaki a aparținut unei generații deosebite, numărîndu-se printre cele cîteva zeci de tineri intelectuali moldoveni, munteni și transilvăneni care au înțeles momentele de cotitură pe care le trăia națiunea lor și și-au consacrat viața creării unui stat unitar, independent și modern românesc. Conclucînd strîns, considerîndu-se aparținînd aceleiași entități naționale și avînd ca obiectiv suprem a da viață statului românesc, acești tineri au acționat neobosiți, multilateral, afirmîndu-se ca luptători pe tărîm social-politic, recurgînd fără sfială și la arma revoluției și totodată înțelegînd imperioasa necesitate a creării și dezvoltării unei culturi naționale, prin intermediul căreia să fie afirmate valorile spirituale ale poporului cărui îi aparțineau. Ei n-au făcut artă pentru artă, știință pentru știință, sau literatură pentru literatură, ci toată strădania lor și deseori jertfele lor n-au avut în vedere, înainte de toate, decît țelul marelui ca *reînvierii* națiunii, al afirmării României ca o *realitate europeană*.

Hurmuzaki n-a reprezentat în această privință o excepție. Viața și-a dăruit-o conaționalilor, activității publice și istoriografiei, în care a văzut domeniul în care prin însușirile sale — cunoștea, între altele, opt limbi¹³! — el putea contribui în măsura cea mai mare la dezvoltarea culturii naționale românești. Istoriografia modernă română își avusese începuturile în prestigioasa activitate a marelui Dimitrie Cantemir, principele cărturar, la realizările cărui, ilustrînd atît istoria poporului român cît și istoria universală, s-a adăugat, apoi, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale veacului următor, harnica activitate a corifeilor Școlii Ardelene, dintre care, neîndoielnic, s-a impus contemporanilor — de la Tudor Vladimirescu și pînă la Kogălniceanu — Petru Maior a cărui *Istorie pentru începutul românilor în Dacia* a văzut lumina tiparului în 1812. Lui Dionisie Fotino — tradus în românește abia în anul Unirii de George Sion —, cronicarilor întîrziți ai aceleiași perioade, unui Dionisie Eclesiarhul, unui Naum Rîmniceanu, unui

Zilot Românul sau unui Alecu Beldiman, avea să le urmeze noua generație de cărturari „europenizați”, animați — pe întreg teritoriul locuit de români — de conștiința necesității unei afirmări pe tărîmul istoriei, la nivelul țărîlor înaintate ale vremii. Nu întîmplător se întîlesc preocupări de istorie la aproape toți oamenii de cultură mai marcanți ai epocii, istoria intrînd în preocupările lui Asaki sau ale lui Seulescu în Moldova, ori ale lui Aron Florian și Iosif Genilie în Țara Românească, pentru Barițiu — vajnicul animator al mișcării culturale românești din Transilvania — ea fiind, de asemenea, o firească și necesară preocupare.

Dar *înnoirea* nu o vor aduce acești cărturari cu răspîndite activități în cultură, ci doi tineri, care se vor evidenția în perioada efervescentă pe tărîm cultural din deceniile premergătoare revoluției pașoptiste. Kogălniceanu și Bălcescu vor fi cei dintîi care vor încerca să creeze fundamente temeinice noii istoriografii românești, istoria fiind în viziunea lor o deosebit de însemnată armă de luptă social-politică¹⁴. Primele reviste de specialitate — „Arhiva istorică”, încă din 1840 și „Magazin istoric pentru Dacia”, în 1845 —, prima sinteză modernă — cea realizată de cel dintîi la 20 de ani, într-o limbă străină pentru a avea putere de penetrație dincolo de hotare și a apăra drepturile naționale¹⁵, prima monografie de proporții — nu întîmplător consacrată de Bălcescu lui Mihai Viteazul —, edițiile de izvoare — și în primul rînd *Letopisețele* lui Kogălniceanu¹⁶ —, sînt datorate lor, dar mai ales lor li se datorează maniera europeană de abordare a istoriei, străduința de a alinia istoriografia românească, prin instrumente și realizări cursului istoriografic general al epocii. Desigur că n-au fost singuri în efortul lor; Aron Florian a publicat manualul său încă în cel de-al patrulea deceniu al secolului al XIX-lea și secundantul lui Bălcescu, la „Magazin istoric pentru Dacia”, Laurian avea să publice la Iași, în 1853, în trei tomuri, *Istoria românilor din timpurile cele mai vechi pînă în zilele noastre*, dar și el ca și Florian, a fost lipsit de puterea de creație și de afirmare a inteligenței Kogălniceanu și a minții atît de luminate a lui Bălcescu. Un pas mai departe nu va însemna, decît în privința informației, arhaica, chiar în momentul apariției, *Istorie a Moldovei pe timp de 500 de ani* a lui Manolache Drăghici, unchiul celui mai mare istoric dăruit umanității de români (Iași 1857). În schimb, atît Bogdan Petriceicu Hasdeu, cît și Alexandru Papiu Ilarian se vor afirma prin realizările lor, la nivelul istoriografic european. „Colecția

¹¹ „Amîndouă perderile — continuă comentariul — sînt pentru noi două goluri ce se fac între acei puțini oameni cari au iubit România, cel dintîi ca o patrie mamă, cel din urmă ca o amantă ideală pe care n-o văzuse dar o visase”. „Telegraful”, nr. 574 din 5 febr. 1874, p. 1 col. 1—2.

¹² „Această pierdere — se mai comenta în oficiosul liberal radical — lasă în adevăr un gol cu atît mai mare, cu cît răpește întregii naționalități, un bun român”. „Românul”, nr. din 1 febr. 1874, p. 99 col. I.

¹³ Teodor V. Ștefanelli, *op. cit.*, p. 9.

¹⁴ Vezi A. Oțetea, *Mihail Kogălniceanu, istoric și om de stat, în 90 de ani de viață academică în țara noastră*, București, 1956, p. 79—104 și L. Boicu, *Istoricul Nicolae Bălcescu*, în „Studii și articole de istorie”, XIV, 1969, p. 41—49.

¹⁵ Este vorba de *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*, Berlin, 1837; încă o ediție în 1854.

¹⁶ *Letopisețele Țării Moldovei*, Iași, 1845—1852, 3 vol.

se înfățișa în cele mai elegante condiții tipografice — comenta N. Iorga în 1903 „*Tesaurul de monumente istorice pentru România*” al lui Papiu — „și supt acest raport, ea poate fi considerată ca un model... Notele și Prefața... erau tot așa de bune cum și un învățat din Apus ar fi fost în stare să le redacteze”¹⁷. „Arhiva istorică a României” revista lui Hasdeu — precedată de alte patru publicații efemere și urmată apoi de „Traian” și de „Columna lui Traian” —, avea și ea să însemne un moment în procesul evolutiv al tinerei istoriografii moderne românești, după cum — cu toată orientarea sa precumpănitor filologică — merită a fi evidențiat și periodicul lui Timotei Cipariu „*Archiv pentru istorie și filologie*”. Străduințele acestei perioade, evocate atât de N. Iorga în largul său studiu publicat în „*Prinos lui D. A. Sturdza*, cit și de Ioan Bogdan în discursul său de recepție la Academia¹⁸, nu pot fi apreciate în toată amploarea lor, fără a se ține seama de importantul aport al lui Eudoxiu Hurmuzaki la dezvoltarea istoriografiei moderne românești. Aceasta reprezintă, neîndoielnic, în perspectiva unui secol, una din contribuțiile majore la dezvoltarea istoriografiei române și la afirmarea prestigiului cultural al țării pe plan universal.

Ceea ce Bălcescu considera că nu putea fi rodul decît al unei societăți, care ar fi urmat să grupeze pe cărturarii români cu preocupări istorice¹⁹, a fost realizat de Hurmuzaki, prin sîrguință, devotament și jertfă. Pe drept cuvînt, a caracterizat el acțiunea de depistare și copiere a documentelor căreia i s-a dedicat, ca fiind „o întreprindere de amploare, pentru care trebuie mulți bani și răbdare, atît știință cît și voință, dar care în cele din urmă va fi foarte folositoare”²⁰. Preocupări identice — dar doar în privința documentelor interne — le manifestaseră și autoritățile românești ale vremii sale, sub administrația generalului Kiselev alcătuiindu-se o comisie pentru stringerea de izvoare „spre luminarea geografiei și a istoriei țării”, iar în vremea lui Alexandru Ghica constituindu-se o comisie rînduită de Obșteasca Adunare a Țării Românești pentru a cerceta și a copia documentele mănăstirești²¹. Practic însă rezultatele nu s-au văzut. De asemenea semnalările lui Kogălniceanu și ale lui Bălcescu — cel dintîi arătînd în 1843 că documentele ce interesau cursul său de istorie națională se găseau „prin țeri străine... în bibliotecile Ungariei, Poloniei, Transilvaniei, a Moscovei, Petersburgului,

Vienei și chiar a Stockholmului”²² n-au fost urmate de inițiative concrete de remediere. Singur Hurmuzaki, de unul singur, a izbutit să efectueze cercetările sale nu numai la Viena, dar și la Budapesta, Cracovia, Lemberg, Innsbruck, München, Stockholm, Paris, Veneția, Milano și Roma²³. Aceste călătorii nu vor fi reluate, de data aceasta sub auspiciile Societății Academice Române, decît după moartea lui Hurmuzaki, în anul cuceririi independenței, cînd Tocilescu a efectuat cercetări la Odesa, Kiev și Moscova, alte călătorii de studii similare fiind apoi întreprinse în anii următori, de N. Densușianu, C. Esarcu A. Odobescu etc.²⁴.

Uriășul fond de documente externe referitoare la români a fost strîns de Hurmuzaki cu o rară pasiune, dar în primul rînd ca o sacră datorie. El și-a exprimat convingerea că „este necesar să se jertfească unui indivizi pentru binele public și să fie gata să cheltuiască în măsura mijloacelor sale, timp muncă și bani pentru promovarea unei laturi a culturii spirituale a națiunii lor”, arătînd că alesese, în ceea ce îl privea „domeniul istoriei, care la români stă încă în mare suferință”²⁵. El considera că efectua munca uriașă în care se angrenase „pentru națiunea română” ori „în interesul națiunii”²⁶. Nu trebuie văzut, în același timp, în Hurmuzaki un simplu culegător de documente, ci un istoric, care urmărea să reconstituie, pe baze înnoite, „o istorie documentată a Moldo-Valahiei și a națiunii românești în general”, animat, cum a scris-o el însuși de „dorința clarificării istoriei românești”²⁷.

În prima parte a vieții, activitatea publică a lui Hurmuzaki a fost relativ restrînsă, ceea ce i-a îngăduit să consacre cercetării istoriei un timp destul de îndelungat, dacă am face o comparație cu timpul pe care l-au putut afecta acestor preocupări Kogălniceanu sau Bălcescu. Timp de 12 ani, cu unele întreruperi, între 1846 și 1858, el și-a desfășurat activitatea de cercetare peste hotare, îndeosebi la Viena, dar

¹⁷ M. Kogălniceanu, *Opere*, ediție critică A. Oțetea, tom. I, București, 1946, p. 644–645.

¹⁸ T. Bălan, *op. cit.*, p. 239–241.

¹⁹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 90–94; Dan Simonescu, *Publicarea izvoarelor istorice naționale în preocupările Academiei Române*, în „*Studii*”, XIX, nr. 6/1966, p. 1123.

²⁰ T. Bălan, *op. cit.*, p. 249.

²¹ *Ibidem*, p. 254, 255.

²² *Ibidem*, p. 246. Contemporanii îl considerau, de altfel, un istoric informat; lui i se adresează Bălcescu în vara anului 1847 cerîndu-i relații privind copile de documente ce le efectua în arhivele vieneze, precum și un desen al monedei de aur cu efigia lui Mihai Viteazul. N. Bălcescu, *Opere*, ediția critică, G. Zane, vol. IV, p. 27. Hurmuzaki, la rîndul său, își procura în 1852 „Magazinul istoric pentru Dacia” — probabil ultima parte a colecției — iar patru ani mai tîrziu, el scria lui George Sion, rugîndu-l a-i transmite o litografie a lui Ștefan cel Mare realizată în Țara Românească, cerîndu-i informații privind o litografie a lui Mihai Viteazul și relații referitoare la „noua istorie a României” a cărei apariție o anunța librarul Ioanid (de fapt o culegere de cronici). Șt. Mețes, *Din relațiile și corespondența poetului Gheorghe Sion cu contemporanii săi*, Cluj, 1939, p. 25, 26–27.

¹⁴ N. Iorga, *Despre adunarea și tipărirea izvoarelor relative la istoria românilor. Rolul și misiunea Academiei Române, în Prinos lui D. A. Sturdza*, București, 1903, p. 59–60.

¹⁵ *Ibidem*: I. Bogdan, *Istoriografia română și problemele ei actuale*, București, 1905.

¹⁶ N. Bălcescu, *Cuvînt preliminaru despre izvoarele istoriei românilor*, în „*Opere*”, ediția critică G. Zane, tom. I, partea I-a, București, 1940, p. 115–116.

¹⁷ T. Bălan, *Eudoxiu Hurmuzaki și colecția lui de documente...*, p. 246.

¹⁸ N. Iorga, *op. cit.*, p. 30.

și în alte centre europene, alegând documente și punând a fi copiate, de cel puțin doi copii, dar ajungând uneori și la patru²⁸. Uriașul fond pe care l-a strîns va fi inclus apoi, după moartea sa, în anii 1876—1899, în 12 tomuri ale colecției ce-i va purta numele²⁹. Dar și în ultimele decenii de viață, cînd treburile publice i-au dat un răgaz mai mic, „aceste cercetări, aceste lucrări” cum scria Dimitrie Sturdza, „neobositul învățat nu le-a părăsit niciodată”. „În mijlocul luptelor politice celor mai viue și mai arzătoare, în timpuri de victorie ca și în ore de tristețe — adaugă el — nu scăpa un singur moment din ochi lucrarea lui și rămăsese credincios științei căreia i se dedase cu o adevărată predilecțiune și iubire”³⁰. După moartea sa, fratele său Nicolae aprecia că Eudoxiu se ocupase „mai virtos cu culegerea de documente istorice”³¹, iar prietenul Barițiu considera și el că frunzașul bucovinean înțelesese să se devoteze „pe toată viața sa studiului istoriei”³².

Cele circa 6000 de documente rămase de la Eudoxiu Hurmuzaki³³, care au fost apoi cuprinse în colecția amintită, după ce mai întîi un prim lot servise la întocmirea broșurii menite să evoce la centenar pierderea Bucovinei de către Moldova, au reprezentat un fond de bază, un tezaur național, în temeiul căruia istoriografia modernă și contemporană română a putut face însemnați pași mai departe, desprinzîndu-se din perioada de început, căreia i-au aparținut, prin informația limitată de care au beneficiat, și cei doi deschizători de drum Kogălniceanu și Bălcescu³⁴. Documente externe au mai fost publicate chiar în timpul în care Hurmuzaki își desfășura activitatea de colectare, în „Arhiva românească” — și nu în timpplator unul dintre colaboratorii lui Kogălniceanu, care mai tîrziu a furnizat unele documente și lui Papiu³⁵, a fost Constantin Hurmuzaki, fratele mai mare al lui Eudoxiu — și în „Magazin istoric pentru Dacia”. Cîte ceva a fost cuprins și în colecția haoticului „Uricariu” a lui Teodor Codrescu, și, de asemenea, respectîndu-se toate rigorile științei din aceea vreme, documente externe, transcrise chiar de Papiu în arhivele din Prusia și Italia, au fost cuprinse în „Tezaur de monumente...”, în care însă au dominat precumpănitor izvoarele narative externe, și, în sfîrșit, Hasdeu a dat și el la lumină un număr de documente

externe. Toate aceste străduințe n-au reprezentat însă decît o palidă contribuție față de uriașul aport al istoricului bucovinean, mulțumită eforturilor căruia a putut fi creată o colecție de însemnătate și la nivelul istoriografic mondial, care a folosit opere în însăși de înnoire a istoriei naționale românești. N. Iorga a arătat pe drept cuvînt că „marea colecție Hurmuzaki... a aruncat în urmă, ca povestiri fără valoare actuală, tot ce se scrisese pînă atunci, în monografiile sau în opere generale asupra istoriei românilor”³⁶. „Se poate zice că niciodată o dezvăluire de izvoare n-avusesse un caracter așa de mareț, prin proporțiile ei — mai preciza în 1903, N. Iorga, subliniind meritele deosebite ale lui Hurmuzaki — și nu influențase într-un chip așa de hotărîtor, preschimbind tot, ca seria de volume care veșnicesc, înaintînd neconținut, despîcînd negurile necunoașterii, numele baronului Eudoxiu de Hurmuzaki”³⁷.

Dar nu trebuie văzut în Eudoxiu Hurmuzaki, cum am arătat, doar un harnic culegător de texte, animat de calde simțămînte patriotice, deoarece el a fost, totodată și un adevărat istoric, numele său putînd fi înscris alături de cel al contemporanilor mai tineri ca deschizător de drum al istoricilor români de talie mondială. Nici Xenopol și nici Iorga nu ar fi putut înregistra succesele pe care le-au reputat, dacă n-ar fi putut beneficia de capitalul științific strîns cu atîta dăruire de sine de către cărturarul bucovinean. Acesta însuși n-a vrut să fie doar un harnic culegător de texte, ci un istoric, care să interpreteze și să înțeleagă materialul descoperit de el. De aceea, *Fragmente*³⁸ sale nu reprezintă doar un episod pe drumul ascendent al istoriografiei moderne românești, ci dovada capacității și însușirilor de istoric ale lui Eudoxiu Hurmuzaki. Nu sînt decît „fragmente” ale acelei istorii la care Hurmuzaki visase, dar ele dezvăluie nu numai o mare bogăție de informații și un stil atractiv, ci și puncte de vedere ce merită a fi luate în considerare, spiritul istoric al autorului lor, inteligența și erudiția sa. Întocmirea lor inițială în limba germană nu reflectă numai educația pe care Hurmuzaki o primise, ci și intenția sa de a realiza o istorie documentată într-o limbă de circulație în vederea slujirii idealurilor pentru înfăptuirea cărora

²⁸ T. Bălan, *op. cit.*, p. 231, 233.

²⁹ Este vorba de vol. II 1, III 1, III 2, IV 1, IV 2, V 1, V 2, VI, VII, VIII, IX 1, IX 2. T. Bălan, *op. cit.*, p. 237.

³⁰ D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 3.

³¹ N. Bănescu, *Correspondența familiei Hurmuzaki cu Gheorghe Barițiu*, Vălenii de Munte, 1911, p. 127.

³² George Barițiu, *Familia Hurmuzaki, în Eudoxiu de Hurmuzaki, Fragmente din istoria românilor*, vol. I, București, 1879, p. XVI.

³³ T. Bălan, *op. cit.*, p. 237. Pentru colecție, vezi Aurelian Sacerdoteanu, *Colecția Hurmuzaki*, în „Revista Arhivelor”, vol. XXXI, nr. 2/1989, p. 31—37.

³⁴ Pe vremea cercetărilor lui Bălcescu, bogăția arhivei naționale se rezuma la „vreo șapte sute de brisoave și alte acturi diplomatice interesante”. N. Iorga, *op. cit.*, p. 31.

³⁵ *Ibidem*, p. 70.

³⁶ *Ibidem*, p. 108.

³⁷ *Ibidem*, „Pentru publicarea izvoarelor externe — arată la rîndul său I. Bogdan, în 1905 — s-a deschis cea mai fecundă eră prin marea întreprindere a Academiei Române, a cărei bază a pus-o Eudoxiu Hurmuzaki prin documentele adunate într-un lung șir de ani în arhivele curții imperiale și ale Ministerului de război din Viena... Astfel colecția Hurmuzaki reprezintă astăzi cel mai bogat repertoriu de acte și documente referitoare la istoria politică a românilor din cele mai vechi timpuri și pînă la domniile regulamentare”. I. Bogdan, *op. cit.*, p. 14—15.

³⁸ *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, București, 1879—1886, 5 vol. și în limba română, traduse de M. Eminescu și I. Slavici, primele trei volume sub titlul *Fragmente din istoria românilor*, București, 1879 și 1900.

își consacrau eforturile devotate făuritorii României moderne.

Eudoxiu Hurmuzaki a fost ales membru al Societății Academice Române abia în septembrie 1872³⁹; el n-a trecut decît „ca un me-teor“, cum se exprima un contemporan⁴⁰, prin Academie, deși a întâmpinat cu vie satisfacție vestea alegerii sale. Prin bogata sa colecție Hurmuzaki și-a legat însă pentru veșnicie numele de prestigioasă instituție, care, la rîndul ei, înainte chiar de a primi de la Ministerul instrucțiunii, spre valorificare, tezaurul de documente dăruit de frații ilustrului dispărut, a înțeles a-l omagia prin glasul lui Dimitrie Sturdza, care i-a prezentat în septembrie 1877 o „schită biografică“ pricinuind, potrivit procesului verbal, o „emoțiune generală“⁴¹.

³⁹ „Analele Societății Academice Române“, V, 1872, Secțiunea I, p. 4; la 10/22 septembrie 1872, Alexandru Papiu Ilarian îi anunță lui D. A. Sturdza alegerea și a rudei sale Eudoxiu Hurmuzaki. Iosif Pervain și Ioan Chintîș, *Correspondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, vol. I, Cluj, 1972, p. 192.

⁴⁰ D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 1.

⁴¹ „Analele Societății Academice Române“, X, 1877, Secțiunea I, p. 79. („În mijlocul emoțiunii generale ce cauzează cuvintele simpatice și bine simțite ale d-lui Sturdza, la propunerea d-lui Urechia,

Hurmuzaki ocupă un loc marcant printre istoricii români ai secolului trecut, iar roadele muncii sale se vădese și astăzi vii, confirmînd aserțiunea celui ce-i elogia memoria în fața celui mai înalt for de cultură al țării că „memoria acestui bărbat va fi neștearsă nu numai în sinul Societății Academice, ci ori și unde bate o inimă românească“ și că „mulți bărbați, iubitori de știință și laborioși se vor nutri la fîntînele ce el a deschis exploratorilor adevărului“⁴². Eudoxiu Hurmuzaki și-a cîștigat prin viața sa, dar mai ales prin rezultatul străduințelor sale pe tărîmul istoriografiei locul pe care l-a avut în procesul de dezvoltare a culturii românești, iar numele său se înscrie firesc printre acelea ale marilor făuritori de cultură.

d. Președinte <I. Ghica> invită pe membrii a manifesta sentimentele lor de venerațiune și pietate către memoria ilustrului reposit. După care arată prin sculare omagiile lor zicînd toți cu o voce: Eternă fie memoria lui Eudoxiu Hurmuzaki!“).

Textul comunicării, p. 39—44. La 17/29 septembrie 1877, membrilor Societății Academice le este anunțată primirea a 24 exemplare din primul volum de documente, vol. VII, al colecției Hurmuzaki. *Ibidem*, p. 136.

⁴² D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 8.

RÉSUMÉ

Eudoxiu Hurmuzaki, homme de culture roumain originaire de Bucovine, occupe une place spéciale dans la constellation des historiens roumains du XIXe siècle. Patriote et homme d'Etat, il a conuait déployer la lutte pour l'accomplissement des aspiratons de sa nation. A l'instar de Kogălniceanu et Bălcescu, il a compris que l'histoire représentait une arme, mais dans une plus grande mesure que ses contemporains il a accordé une attention particulière aux sources historiques, estimant que par le renforcement et le renouvellement de la base documentaire on pouvait assurer un solide progrès de l'historiographie roumaine. Par des sacrifices d'ordre matériel et des efforts personnels persévérants, il a collectionné plus de 6 000 copies de documents, dans des

archives étrangères, notamment dans celles de Vienne. Ce matériel documentaire a servi à l'élaboration de 12 tomes de la prestigieuse collection qui porte son nom et qui, inaugurée en 1876, continue de nos jours encore. Mais Hurmuzaki ne s'est pas borné à recueillir des textes, car ses écrits d'interprétation réunis dans les cinq volumes de *Fragmente zur Geschichte des Rumänen* font la preuve de sa capacité et de ses aptitudes d'historien. Son apport au progrès de l'historiographie roumaine mais aussi universelle a justifié pleinement le fait que l'UNESCO a inscrit le centenaire de la mort de Hurmuzaki parmi les moments culturels marquants qui méritent d'être commémorés au cours de cette année.

PRÉCIS

Eudoxiu Hurmuzaki, a Romanian scholar native of Bukovina, holds a particular place among the Romanian historians of the 19th century. Patriot and statesman, he always considered history as a ground on which could be developed the struggle for the accomplishment of the ideals of his nation. Like Kogălniceanu and Bălcescu, he understood that the history is a weapon, but more than all his contemporaries, Hurmuzaki paid a special attention to history sources, considering that by strenghtening and renewing the documentary base could be ensured a steady progress of Romanian historiography. By constant endeavours and money sacrifices, he collected over 6 000 record copies from foreign archives especially those in

Vienna. This documentary material has been used to constitute 12 volumes of that imposing collection named after his name, that has begun in 1876 and went on since there till even nowadays. But Hurmuzaki wasn't merely a text collector as his interpretation writings gathered in those five volumes of *Fragmente zur Geschichte der Rumänen* proved his capacities and qualities as historian. His contribution to the progress of Romanian as well as of the world historiography, fully justified the decision of UNESCO to consider Hurmuzaki's death centennial among the outstanding cultural events worthy of being commemorate this year.

ACTIVITATEA ISTORIOGRAFICĂ A LUI EUDOXIU HURMUZAKI

LUCIAN BOIA

La 6 aprilie 1852, Eudoxiu Hurmuzaki îi scria fratelui său Constantin, informându-l asupra cercetărilor întreprinse în arhivele austriece. Ocupația sa principală — arăta el — este „explorarea tuturor arhivelor minișteriale... pentru a putea scrie o istorie documentată a Moldo-Valahiei sau, mai bine zis, a națiunii românești”¹. Adunarea materialului documentar nu era deci, în concepția sa, un scop în sine, ci numai baza indispensabilă alcătuirii unei istorii monumentale a românilor. Încercînd să redacteze o asemenea lucrare, M. Kogălniceanu se lovea, nu cu mult înainte, tocmai de lipsa unei baze documentare suficient de largi, fapt ce îl îndemnase, ca și pe N. Bălcescu în Țara Românească, să înceapă publicarea cronicilor, precum și a unor vechi documente.

Pentru strîngerea materialului necesar istoriei ce o visa, E. Hurmuzaki a lucrat, vreme de 9 ani, în arhivele austriece, între 1846—1848 și 1852—1858, rezultatul fiind copierea a circa 6000 documente, unele inedite, altele reproduse din diferite lucrări, acoperind o perioadă cuprinsă între a doua jumătate a secolului XIV și sfîrșitul epocii fanarioților. Ele se referă în special la politica externă a țărilor române, dar aduc și numeroase mărturii străine referitoare la dezvoltarea lor internă. Cele inedite provin în cea mai mare parte din arhivele aflate pe teritoriul de atunci al Austriei (Viena, Budapesta, Cracovia, Lwow, Innsbruck, Veneția, Milano), dar unele și din Germania (München), Suedia (Stockholm), Franța (Paris), Italia (Roma). Publicate după moartea istoricului bucovinean, sub titlul *Documente privitoare la istoria românilor*, au apărut între 1876—1899, formînd 12 volume, care inaugurează monumentală colecție de izvoare străine referitoare la istoria noastră, ce avea să poarte numele lui Hurmuzaki.

Volumele de documente s-au bucurat de o apreciere aproape fără rezerve din vremea apariției și pînă în prezent. Pentru prima dată un istoric român realiza o adunare sis-

tematică a izvoarelor privind istoria noastră, aflate în diferite arhive. B. P. Hasdeu și Al. Papiu Ilarian publicaseră la rîndul lor izvoare, dar, în comparație cu Hurmuzaki, nu procedaseră potrivit unui plan precis, nu își propuseseră să inventarieze exhaustiv arhivele cercetate. După cum arăta, cu dreptate, Titu Maiorescu, în 1882, colecția Hurmuzaki era „singura publicare istorică de o valoare netăgăduită, completă în felul ei, folositoare pentru istoriografia viitori, întrucît îi scutește de munca de a mai cerceta ei înșiși arhivele din Viena...”². În continuare, Maiorescu scria însă: „Dar Hurmuzaki a murit, culegerea lui de documente este o condițiune pentru scrierea istoriei, dar nu este însăși istoria...”.

Aceasta fusese și părerea lui Hurmuzaki. Opera care l-a făcut celebru — adunarea citorva mii de documente străine — nu era, în concepția lui, marea lucrare a vieții sale, ci doar materialul brut care avea să ajute la construirea acesteia. Posteritatea a hotărît altfel, inversînd, (pe bună dreptate, după cum vom vedea) raportul valoric. Nu vom mai insista asupra excepționalei colecții de documente, atît de prețioasă și astăzi, care reprezintă una din piesele rare ale întregii noastre istoriografii. Este bine cunoscută, și despre ea s-a scris în repetate rînduri. Mai puțin cunoscută este însă activitatea propriu-zisă de istoric al lui E. Hurmuzaki, încercarea sa de a prezenta și lămurii problemele principale ale istoriei românilor. Asupra acestui aspect, puțin cercetat, vom zăbovi mai mult.

Valoarea deosebită și succesul colecției Hurmuzaki au pus în umbră încercarea de a realiza — bazîndu-se în mare măsură pe izvoarele descoperite de el — o mare istorie a poporului român. Moartea timpurie — în ianuarie 1874 — l-a împiedicat să ducă la bun sfîrșit lucrarea plănuită. Părțile redactate au fost publicate, în limba germană, sub titlul *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, în 5 volume, în anii 1878, 1881, 1884 și 1886. În traducere românească au apărut doar primele trei, cel dintîi, publicat în 1879, fiind tradus de

¹ T. Bălan, *Eudoxiu Hurmuzaki și colecția lui de documente*, în „Anuarul Institutului de istorie națională”, Cluj—Sibiu, X, 1945, p. 231.

² T. Maiorescu, *Literatura română și străinătatea*, în *Critice*, vol. III, București, 1908, p. 29.

M. Eminescu (numele poetului nu apare însă pe foaia de titlu), iar celelalte două, tipărite în 1900, de Ioan Slavici.

Spre deosebire de colecția de documente, lucrarea istoricului bucovinean nu a fost apreciată în chip deosebit la vremea apariției, iar apoi rareori s-au mai făcut referiri la ea. Cauza principală constă, evident, în diferența valorică a celor două lucrări. *Istoria românilor*, neterminată, este fără îndoială o lucrare inferioară monumentalei colecții. Chiar dacă autorul și-ar fi putut încheia opera, este greu de crezut că ea s-ar fi putut impune, la vremea publicării, în cimpul istoriografiei românești. Apariția la scurt timp a lucrării lui A. D. Xenopol *Istoria românilor din Dacia Traiană*, scrisă dintr-o perspectivă mult mai modernă, cu o înțelegere mult mai adâncă a dimensiunilor și sensului istoriei, ar fi pus oricum în umbră o scriere alcătuită într-un spirit romantic, concepută cu mai multe decenii în urmă.

În cele ce urmează nu vom încerca deci să răsturnăm raportul de valoare stabilit în istoriografia noastră și unanim recunoscut între cele două opere ale lui Eudoxiu Hurmuzaki. Ne propunem numai ca, cercetînd *Fragmentele din Istoria românilor*, să căutăm a desprinde metoda de lucru, concepția, stilul istoricului Hurmuzaki, să arătăm ce este valoros și ce este sau a fost încă de la început depășit în lucrarea sa, în sfîrșit să explicăm soarta ingrată de care a avut parte această operă.

În analiza lucrării pornim de la baza documentară, care constituie, desigur, elementul esențial al fiecărei opere istorice. În ce privește acest aspect, cele mai valoroase materiale folosite de el sînt, fără îndoială, cele inedite, care alcătuiesc — dacă exceptăm primul volum — imensa majoritate a informațiilor întrebuintate. Este vorba de documentele descoperite și copiate de autor în arhivele austriece, care vor alcătui apoi primele volume ale cunoscutei colecții. Sub raport informativ, valoarea *Fragmentelor* este astfel de netăgăduit, și dacă istoricii le-au consultat doar în treacăt, cauza stă în faptul că documentele folosite și comentate aici, sînt reproduse în întregime în cealaltă lucrare a istoricului. În afara acestora, Hurmuzaki folosește, mai ales în primul volum, diferite lucrări și izvoare publicate (în lista bibliografică a acestui volum sînt indicate 43 de titluri)³. Dintre ele, în chip deosebit este întrebuintată *Geschichte der Moldau und der Walachey* a lui Engel, apărută la 1804, de asemenea Istoriile Imperiului Otoman ale lui Dimitrie Cantemir și Hammer, *Istoria declinului și căderii Imperiului Roman* de Gibbon, *Romänische Studien* de Rössler, ultima apărută în 1871. Sînt folosite de asemenea documente publicate, maghiare, cehe, polone, precum și izvoare bizantine, mai ales cronici. Este citată cronică

lui Șincai dar, lucru curios, Hurmuzaki nu face referiri la cronicarii noștri din secolele XVII-XVIII, pentru expunerea evenimentelor acelei perioade recurgînd mereu la izvoare externe. A consultat în schimb, citînd-o în mai multe rînduri, *Arhiva istorică a României*, editată de B. P. Hasdeu. Desigur, o asemenea bibliografie nu e deosebit de bogată, valoarea lucrării — sub raport informativ — constînd în primul rînd în documentația inedită folosită.

Să urmărim cum, pornind de la această bază, a reușit istoricul să proiecteze dramaticele evenimente ale trecutului nostru și ce interpretare le-a dat.

Părerile lui Eudoxiu Hurmuzaki asupra istoriei noastre vechi le cunoaștem mai puțin, căci expunerea sa începe abia cu întemeierea statului româno-bulgar la sfîrșitul secolului XII. El se pronunță numai asupra unei singure probleme a acestei epoci — este drept cea mai importantă — formarea poporului român. Împotriva exagerărilor latiniste, arată în chip just că românii au apărut ca urmare a contopirii daco-geților cu coloniștii romani, însă, în chip ciudat, în volumul I, susține că în anul 271 această populație amestecată a fost retrasă de Aurelian și așezată pe malul drept al Dunării. Este ușor de dedus că Hurmuzaki preia necritic fezele eronate susținute de istoricii austrieci citați în cadrul *Fragmentelor*. Nu trebuie crezut însă că aceasta era opinia definitivă a lui Hurmuzaki pentru că în prima pagină a volumului II citim următoarele: „Din timpul romanilor și în ciuda tuturor învălmășelilor migrațiunii de popoare, neamul românesc a știut să se afirme statornic și nestîrpit ca moșnean străvechi în Ardeal... și revîrsîndu-se, împins în parte de năvălirea maghiarilor, în colonii numeroase peste șirul de culmi al Carpaților asupra plaiurilor ce se coboară la sud-est spre Dunăre... a făcut, unit cu locuitorii găsiți aici, de același neam și ei, cu puțină întemeierea principatelor politicești de sine stătătoare Muntenia și Moldova”⁴. Aici apare clar ideea continuității, mai cu seamă în Transilvania. Contradicția între afirmațiile din primul și din al doilea volum este evidentă. Nu trebuie uitat însă că lucrarea nu a fost terminată; în cazul cînd însuși Hurmuzaki ar fi publicat-o, este lesne de înțeles că ar fi renunțat la o teză sau la alta. La care din ele este dificil de spus, dar credem totuși că afirmația din primul volum este mai curînd o preluare necritică din Engel, în timp ce fragmentul din al doilea ar putea fi mai aproape de concepția personală a lui Hurmuzaki.

Înainte de a prezenta întemeierea Principatelor Române, istoricul tratează pe larg întemeierea și evoluția Imperiului româno-bulgar. El consideră că acest stat a avut o „temelie precumpănitor românească”, deoarece „poporul românesc... covîrșea pe altele în provinciile bizantine din Europa, anume în Tra-

³ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Fragmente din istoria românilor*, vol. I, București, 1879, p. 375—376.

⁴ *Ibidem*, vol. II, București, 1900, p. 1.

cia, Macedonia, Tessalia, parte și în Dacia ripensă...⁵. În descrierea evenimentelor, se bazează aproape exclusiv pe izvoare bizantine, mai ales pe cronica lui Nicetas Choniates. Figura principală este Ioniță, pe care nu îl idealizează, prezentându-l dimpotrivă ca un tiran sângeros, care și-a înjosit tronul, „pre-făcându-l în eșafod”. Oricare ar fi fost defectele acestui suveran, este evident că Hurmuzaki este în interpretarea sa prizonierul cronicarilor bizantini, care nu aveau nici un interes să prezinte într-o lumină favorabilă pe un adversar. Se observă însă la el și o puternică tendință moralizatoare; oriunde există cruzime, intoleranță, lipsă de scrupule, călcarea jurămintelor, atitudine ambiguă, oricare ar fi justificarea lor istorică, Hurmuzaki înțelege să opună propria-i concepție de viață, setea sa de cinste și înțelegere între oameni.

Interesantă este părerea lui Hurmuzaki în legătură cu influența bizantină asupra românilor. Fără a-i nega orice merit, el subliniază însă aspectul negativ al acesteia, care a dus la „putrejunie morală”, agravată apoi prin stăpânirea turcească. Urmele acestei influențe nefaste se păstrează — după părerea sa — și în secolul XIX⁶. Este desigur o eroare a istoricului faptul că, preocupat de tarele societății din timpul său, le găsește obirșia tocmai la bizantini și nu e capabil să înțeleagă ce au reprezentat aceștia pentru civilizația sud-est europeană cu mai multe veacuri înainte.

Este prezentată apoi întemeierea Principatelor Române, firește în versiunea tradițională a descălecătului, atît în Țara Românească, cît și în Moldova. Sistemul mixt de succesiune la domnie, ereditar-electiv, a dus la „tulburare și penibilă nesiguranță la orice schimbare de domnie”, la lupte interne și amestec străin. Titlul de voievod îl explică istoricul prin motive de politică externă; domnii, deși „nu recunoșteau nici o supremație, dar totuși lăsară deschisă posibilitatea pentru viitor a unei asemenea recunoașteri. Titlul ce și-l luase cuprindea în el un program de politică eventuală față cu puternicele state vecine”.⁷

Deși narațiunea sa are un pronunțat caracter de istorie politică, Hurmuzaki nu ignoră nici aspectele sociale și economice. Descriind starea grea a poporului de rînd — deși, după părerea sa, nu atît de dificilă ca mai tîrziu — el subliniază că interesele țărănimii erau „cu totul nereprezentate și puse la discrețiunea și bunul plac al boierimii... Iar acolo unde guvernul e strîns îngemănat cu interesul unei singure clase, nu prea poate fi vorba de-o îngrijire egală pentru interesele vitale a celorlalte clase”.⁸ Este aici și o aluzie la sistemul de guvernare al vremii lui.

Volumul I cuprinde istoria țărilor române pînă la începutul secolului XV, la urcarea pe tron a lui Alexandru cel Bun și la moartea lui Mircea cel Bătrîn. Politica ultimului este

analizată pe larg; Hurmuzaki îl admiră pe domnul „energic și cu minte, întreprinzător și viteaz, iubitor de libertate și războinic, accesibil pentru planuri mari, dispus a faptui lucruri înalte...”. Totuși, nu este pe placul său politica de „clătinare” a lui Mircea între marile puteri din Europa Centrală și Răsăriteană⁹. Este de mirare cum istoricul și omul politic Hurmuzaki nu acceptă nici un fel de concesi, nici un fel de politică de conjunctură, considerînd că singura atitudine valabilă este diplomația deschisă, fără ascunzișuri. Firește, dreptatea este a lui Mircea, nu a istoricului lui său.

Volumul al doilea — cel mai valoros — este un istoric al bisericii române din Transilvania. Prima fază a evoluției acesteia, pînă la cucerirea austriacă, este tratată sumar. O analiză amănunțită a evenimentelor începe abia de la sfîrșitul secolului XVII. Prezentarea ce o face Hurmuzaki unirii cu Roma și frămîntărilor bisericesti — cu largi implicații sociale — din secolul XVIII este deosebit de interesantă, bazîndu-se pe numeroase documente inedite, culese din arhivele austriece. Critica adresată bisericii unite este totală, fără nici un fel de concesi. „Dorința de îmbunătățiri materiale — arată el — iar nu temeinica convingere religioasă, cîștigul lumesc, iar nu transformarea sufletească, considerațiuni egoiste, iar nu abnegațiunea morală, au dictat actul de uniune și au avut drept urmare înființarea unei biserici care, avînd în vedere numai interese materiale, ar trebui să se surpe îndată ce n-ar mai corespunde cu aceste, ca fiind lipsită de orice rațiune internă”¹⁰. Este o formațiune hibridă, nesuștinută de popor, care în cele din urmă va trebui fie să dispară în cadrul bisericii romano-catolice, fie să revină la ortodoxism. El subliniază că „asupririle confesionale erau însoțite și de multe alte mizerii de natură politică, economică ori socială, care îi făceau poporului greu prigonit cu desăvîrșire nesuferită viața”¹¹. Această atitudine nu îl împiedică să descrie pe larg și să aprecieze pozitiv acțiunea episcopului Inochentie Micu Klein, prolog al mișcării naționale românești din Transilvania. În schimb, răscoala lui Horia e tratată mai sumar, fiind considerată o mișcare „sîngeroasă și întinsă, care a luat un caracter socialist”¹². Reformele limitate din timpul Mariei Tereza și al lui Iosif II nu sînt explicate atît prin bunăvoința suveranilor, cît, în chip just, prin „considerațiuni de natură fiscală, comercială și militară”¹³.

Întreaga expunere caută să dovedească rolul nefast al Unirii cu Roma, care a dezbinat națiunea română, „a slăbit coeziunea ei genetică și politică, a scăzut în mod simțitor greutatea ei politică”¹⁴. Apropierea de Roma este

⁹ *Ibidem*, p. 257. 274.

¹⁰ *Ibidem*, vol. II, p. 70—71.

¹¹ *Ibidem*, p. 181.

¹² *Ibidem*, p. 270.

¹³ *Ibidem*, p. 266.

¹⁴ *Ibidem*, p. 279.

⁵ *Ibidem*, vol. I, p. 14.

⁶ *Ibidem*, p. 211—213.

⁷ *Ibidem*, p. 229.

⁸ *Ibidem*, p. 231.

considerată un non-sens, deoarece poporul român, oricare ar fi originea sa îndepărtată, își are civilizația sa proprie, la care nu se poate renunța, pentru a ne întoarce spre trecut. Hurmuzaki ar fi trebuit totuși să analizeze și unele avantaje, pe care unirea, în chip obiectiv, indiferent de scopurile inițiatorilor săi, le-a adus mișcării naționale române din secolul XVIII. Ca și în cazul negării oricărui aspect pozitiv al influenței bizantine, și condamnarea în bloc a greco-catolicismului dovedește o excesivă contemporaneizare a acestor fenomene, insuficient analizate în raportul lor cu epoca ce le-a generat.

Volumele III, IV și V au numeroase trăsături comune, putând fi prezentate în ansamblu. Ele tratează istoria politică a țărilor române de la 1600 pînă spre sfîrșitul secolului XVIII (1782). Documentația este aproape exclusiv inedită, bazîndu-se pe documentele copiate de Hurmuzaki în arhivele austriece. Volumele reprezintă, într-un fel, un comentariu al acestor materiale. Accentul se pune astfel nu pe istoria internă — economică, socială sau politică — a Principatelor Române, ci pe evoluția lor în cadrul politic mai larg al marilor transformări din Europa Centrală și Răsăriteană, în secolele XVII—XVIII. De aceea într-un sens problematica este mai restrînsă dar, pe de altă parte, se încearcă acum — pentru prima oară la o asemenea scară — o prezentare detaliată a istoriei politice a țărilor noastre în secolele XVII—XVIII în cadrul european. Este ceea ce va face, dar după Hurmuzaki, și A. D. Xenopol, în *Istoria românilor din Dacia Traiană*.

Idei deosebite întîlnim mai puține în aceste ultime volume. Pe alocuri materialul este insuficient prelucrat. În general, primează prezentarea strictă a evenimentelor, ordinea cronologică fiind preferată celei cauzale.

Volumul III debutează cu ultima parte a domniei lui Mihai Viteazul, începînd cu expediția sa în Moldova. Domnul este admirat pentru „marea idee a unirii politice a neamului său” arătîndu-se că această idee s-a prefăcut la el în „instinct irezistibil”, „pentru care nici un risc nu era prea mare, nici o osteneală prea spinoasă, nici o primejdie prea înspăimîntătoare”¹⁵. Dar, ca și în cazul lui Mircea cel Bătrîn, și dovedind iar o curioasă înțelegere a politicii timpului, Hurmuzaki îl învinuiește pe Mihai pentru nerespectarea „jurămintelor de fidelitate” și obligațiilor „luate în scris și morale”, „care pentru el n-aveau, așa se vede, valoarea decît ca mijloc pentru realizarea marii idei”¹⁶. Pentru politică externă echivocă sînt critici, printre alții, Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu. În ce-i privește pe fanarioți, regimul lor este prezentat exclusiv sub aspect negativ.

O mențiune merită stilul lui Eudoxiu Hurmuzaki. Fără îndoială istoricul posedă arta scrisului, știe mai ales să povestească, să prezinte evenimentele într-o înlănțuire dramatică,

să folosească acele cuvinte și expresii care să coloreze și să dea savoare expunerii. Toate acestea fără ostentație, fără acea grandilocvență, fără retorismul ce caracterizau pe unii dintre contemporanii săi. Mai întîi de toate stilul său se remarcă prin simplitate, dar printr-o simplitate sugestivă.

Încadrarea lui Eudoxiu Hurmuzaki într-o anumită școală istorică nu pune probleme dificile. El aparține în chip evident curentului romantic, opera sa înrîndindu-se astfel prin spirit cu lucrările lui Nicolae Bălcescu, Mihai Kogălniceanu sau Alexandru Papiu Ilarian. Este drept, preocupat mai ales de istoria politică și religioasă, el acordă un spațiu mult mai redus problemelor sociale, dar acolo unde totuși acestea apar, sînt tratate în același spirit — de înțelegere a rolului și aspirațiilor populare — ca la ceilalți istorici romantici. În rest, sublinierea accentuată a specificului național românesc, înțelegerea istoriei ca un mijloc de îndreptare a rețelilor prezentului, prezentarea călduroasă a marilor personalități, expunerea detaliată și cît mai concretă a faptelor, cu încercarea de redare a culorii locale și atmosferii timpului, toate sînt trăsături ale istoriografiei romantice, în vremea înfloririi căreia Hurmuzaki s-a format și a conceput planul *Istoriei românilor*.

Din păcate, lucrarea a fost redactată mai tîrziu — în deceniul 7 și începutul deceniului 8 al secolului trecut — atunci cînd curentul romantic se estompa, lăsînd locul pozitivismului și apoi școlii critice. Contemporan cu Bălcescu, Hurmuzaki își scria opera două decenii mai tîrziu, fapt ce nu putea rămîne fără urmări asupra răsunsetului lucrării. Apoi, de la vremea redactării, pînă la publicarea cărții în limba germană a trecut alt șir de ani, ultimul volum apărînd în 1886, cu numai doi ani înainte ca A. D. Xenopol să publice primul tom al *Istoriei* sale. Traducerea românească, rămasă incompletă, a întîrziat și mai mult. În aceste condiții, ce șansă putea avea o sinteză fragmentară, concepută și redactată în spiritul romantic al generației de la 1848, să se impună în ultimii ani ai secolului trecut, dominați de alt spirit? Sinteza lui A. D. Xenopol, mult mai completă și scrisă în spiritul vremii a făcut inutilizabilă lucrarea istoricului bucovinean. Încercarea sa rămîne însă meritorie și nu trebuie uitată. După Gheorghe Șincai, Hurmuzaki a fost primul care a îndrăznit să încerce elaborarea, la o scară monumentală, a unei istorii a poporului nostru. Riscăm să nu îl înțelegem dacă îl reducem la rolul unui simplu adunător de documente, oricît de talentat și de zelos. Această muncă a constituit pentru Hurmuzaki doar temelia pe care urma să se înalțe marea sinteză istorică. Pentru contemporanii și urmașii săi munca învîtatului bucovinean a constituit un exemplu.

Fragmentele ne ajută să-l caracterizăm mai bine și pe omul Hurmuzaki. Ne apare din paginile cărții un om cumpătat, de o mare corectitudine, poate puțin rigid, cu norme morale

¹⁵ *Ibidem*, vol. III, București, 1900, p. 65.

¹⁶ *Ibidem*, p. 61

bine stabilite, patriot înflăcărat, dar fără fraze grandilocvente, adversar hotărât al minciunii, tiraniei și vrajbei dintre oameni. Cartea sa este nu numai mesajul unui istoric, dar și al

unui educator, al unui mare iubitor de oameni, care consideră că omenirea are multe de învățat din faptele — atât bune cât și rele — ale trecutului.

RÉSUMÉ

Parmi les œuvres réalisées par l'historien Eudoxiu Hurmuzaki, la collection de *Documents concernant l'histoire des Roumains*, qui porte son nom et qui a été continuée même après la mort de l'auteur, reste la principale. Mais selon sa conception, la réunion des matériaux documentaires ne devait constituer que la base pour une ample synthèse de l'histoire du peuple roumain. La mort prématurée — en janvier 1874 — a rendu impossible la conduite à bonne fin de l'œuvre projetée. Les parties rédigées déjà ont été publiées, en langue allemande, sous le titre *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, en 5 volumes, au cours des années 1878, 1881, 1884 et 1886. En version roumaine n'ont paru que les trois premiers volumes, en 1879 et 1900.

Le premier volume de l'œuvre traite de l'histoire des Roumains depuis la fondation de l'état roumain — bulgare (fin du XIIe siècle) et jusqu'au commencement du XVe siècle; le second — le plus précieux — est un historique de l'église roumaine en Transylvanie notamment au XVIIIe siècle; les trois derniers volumes présentent l'histoire des pays roumains, de 1600 jusqu'à la fin du XVIIIe siècle (1782). Exception faite pour le

premier volume, la documentation est presque exclusivement inédite, basée sur les documents copiés par Hurmuzaki, dans les archives autrichiennes en premier lieu. L'histoire économique et sociale constitue moins une préoccupation pour l'auteur, mais, une attention toute spéciale a été accordée par celui-ci à l'histoire politique, regardée principalement à travers le prisme des relations étrangères.

Le soulignement accentué du spécifique national roumain, la conception de l'histoire — moyen de corriger les maux du présent, la description plaine de chaleur des grandes personnalités, l'exposé détaillé et concret au possible des faits, avec des efforts de rendre la couleur locale et l'atmosphère du temps, sont les principaux traits de l'œuvre, spécifiques à l'historiographie romantique, à l'école de laquelle Hurmuzaki s'est abreuvé. Mais, rédigé tardivement — alors que le courant romantique était en train de s'estomper — et resté inachevé, son essai de synthèse, à l'encontre de la collection de documents qui a joui d'une appréciation unanime, n'a réussi à s'imposer à la conscience contemporaine.

PRECIS

Eudoxiu Hurmuzaki's main achievement as historian comes out from the collection entitled "Documente privitoare la istoria românilor" (Documents on History of Romanians) continued after his death and known as „Hurmuzaki Collection".

In his outlook, the gathering of documents had to serve only as a basis for a great synthesis of Romanian people history.

Hurmuzaki's early death — in January 1874 — prevented him from performing the planned work. The chapters already drawn up were published in German in 5 volumes in the years 1878, 1881, 1884 and 1886 under the title of „*Fragmente zur Geschichte der Rumänen*". In Romanian translations there were published only the first three volumes in 1879 and 1900.

The first volume of the work deals with the history of the Romanian people from the setting up of Romanian-Bulgarian State (the end of 12th Century) until the beginning of the 15th Century; the second — and the most valuable one — treats of the Romanian church

in Transylvania especially in the 18th Century and the last three volumes dwell on the history of Romanian countries from 1600 till the end of the 18th century (1782). Except for the first volume, the reference material is almost entirely original, proceeding from the documents transcribed by Hurmuzaki, mainly in the Austrian archives. The author concerned himself less with the economic and social history, paying a particular attention to the political history chiefly seen in the light of foreign relations.

The main features of the work that is specific to the romantic historiography, in the school in which Hurmuzaki was formed, consist of: the stressed outlining of history as a way of reforming the evils of the time, the warm presentation of personalities and a detailed explanation of facts, as concrete as possible, by trying to give the local colour and the epoch atmosphere.

Drawn up later — when the romantic trend dimmed — and left unfinished, his experiment of synthesis, unlike his appreciated collection of documents, couldn't be imposed to contemporary consciousness.

EXPOZIȚIA JUBILIARĂ „REVISTA ARHIVELOR 50”

Al treilea deceniu al secolului nostru a dus la realizarea unor deziderate exprimate de mai multe generații de arhiviști din țara noastră. Este demn de amintit că în perioada anilor 1923—1926 trei din acestea au cunoscut prin preocuparea directorului general, Constantin Moisil, traducerea în viață. Ne referim la apariția „Revistei Arhivelor”, înființarea și inaugurarea activității la Muzeul Arhivelor și respectiv deschiderea cursurilor în cadrul Școlii de arhivistică.

Acum, la a 50-a aniversare de la apariția numărului 1 al „Revistei Arhivelor” este necesar să reamintim acele încercări care marchează începuturile din secolul XIX, dificultățile materiale care au frânat aceste inițiative. În acest sens sînt mărturii concludente referitoare la măsuri

preconizate și parțial realizate de către directorii generali Cezar Bolliac și C. D. Aricescu.

Apariția numărului 1 și în continuare a celor editate pînă în 1947, precum și reluarea acestei preocupări din 1958 marchează etapele parcurse. Expoziția jubiliară fiind o evocare a principalelor momente a fost elaborată ca urmare a parcurgerii unui mare număr de documente, selecționarea impunînd, în funcție și de spațiul afectat, structura pe care catalogul pe care-l publicăm mai jos o va sugera. Expoziția organizată în sala mare a Muzeului Arhivelor, în care s-au desfășurat și lucrările sesiunii jubiliare, a înmănușat acele informații care să permită o înțelegere de ansamblu a rolului jucat în viața

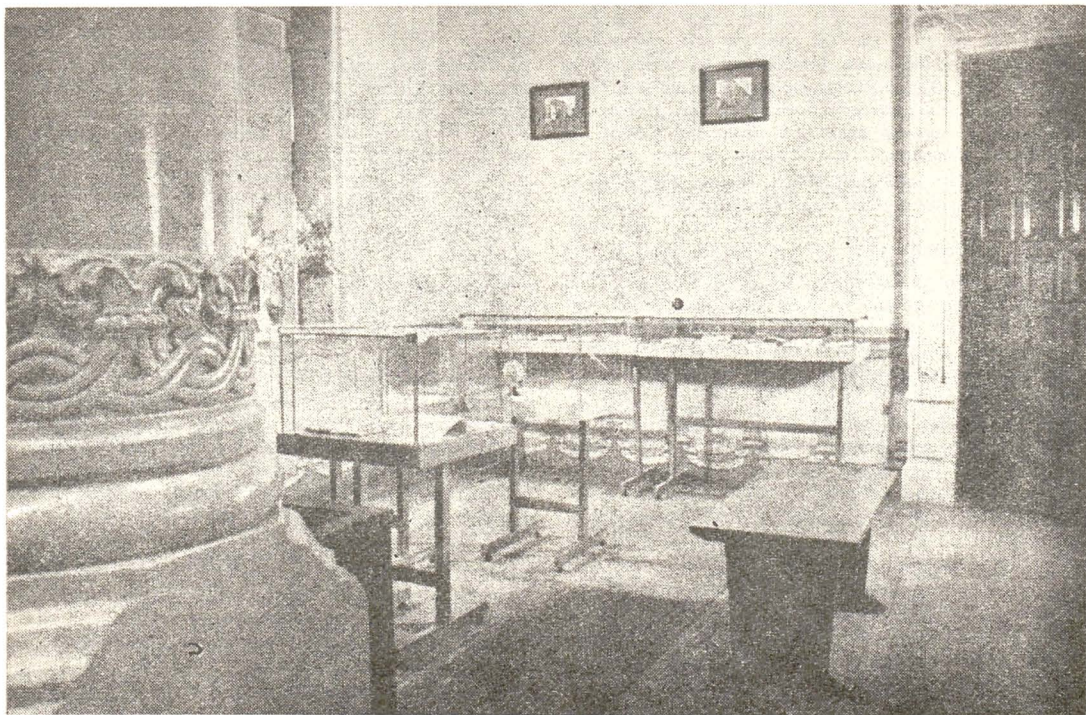

Fig. 1 — Aspect din sala expoziției.

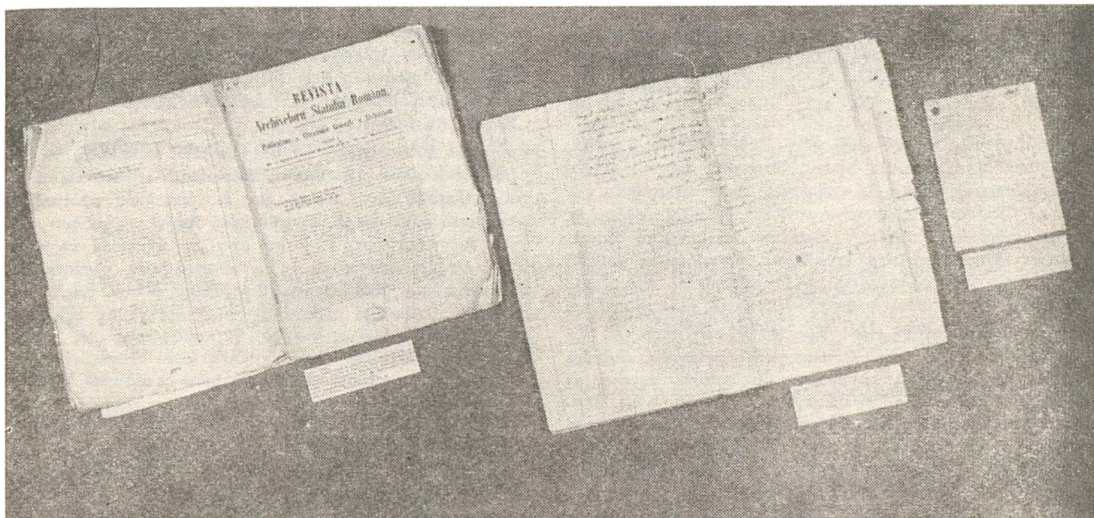

Fig. 2 — Vitrina nr. 3.

cultural-științifică, precum și de aprecierea de care se bucură în țară și în străinătate.

Prilej de evocare a unei activități semicentenare, a experienței înaintașilor ca constituie în același timp un imbold spre noi realizări pe tărîmul popularizării tezaurului documentar

Catalogul expoziției „REVISTA ARHIVELOR 50”

Vitrina 1 : „Revista Arhivelor” anii 1924—1940

Volumul I, nr. 1—3, anii 1924—1926 ; volumul II, nr. 4—5, anii 1927—1929 ; volumul III₁, nr. 6—7, anii 1936—1937, volumul III₂, nr. 8, an 1939 ; volumul IV₁, an 1940.

Vitrina 2 : „Revista arhivelor” anii 1941—1947.

Volumul IV₂, an 1941 ; volumul V₁, an 1942 ; volumul V₂, an 1943 ; volumul VI₁, an 1944 ; volumul VI₂, anii 1944—1945 ; volumul VII₁, an 1946 ; volumul VII₂, an 1947

Vitrina 3 : „Precursorii”

<1862—1865>. Prima fascicolă a publicației preconizate la Arhivele Statului pentru a publica tezaurul documentar, „Revista Arhivelor Statului Român” nu a fost finalizată rămînînd un deziderat pentru alte generații de arhiviști.

Arh. St. Buc. Biblioteca, P. II, 41.

1923 noiembrie 10. Constantin Moisil, directorul general al Arhivelor Statului, aduce la cunoștința arhivelor din teritoriu hotărîrea de a edita o revistă a arhivelor care urmează să publice „studii, comunicări și informațiuni din domeniul tuturor științelor ce au legătură cu documentele vechi : arhivistică, paleografie, heraldică, etc.”. Se solicită colaborarea.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 915/1923, f. 117.

1923 decembrie 15. Constantin Moisil, directorul general al Arhivelor Statului, aduce la cunoștință apariția, începînd din 1924, a publicației trimestriale „Revista Arhivelor”. Pentru a asigura o largă participare a celor interesați în propășirea arhivisticii românești se solicită colaborarea cu materiale de specialitate.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 915/1923, f. 122.

Vitrina 4 : „Începuturi”

1924 mai 16. Constantin Moisil, directorul general al Arhivelor Statului, solicită sprijin material din partea Ministerului Instrucțiunii pentru asigurarea publicării semestriale a „Revistei Arhivelor”.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 924/1924, f. 157.

1925 iulie 10. Constantin Moisil, directorul general al Arhivelor Statului, înaintează Ministerului Instrucțiunii un exemplar al nr. 2 din „Revista Arhivelor”, recent apărută, pentru a lua cunoștință de activitatea științifică desfășurată, demonstrînd și pe această cale modul cum a fost valorificat sprijinul anterior acordat. Se solicită în continuare sprijinul material.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 933/1925, f. 192.

Vitrina 5 : „Intervenții pentru fonduri materiale, pentru difuzarea revistei”.

1926 noiembrie 12. Constantin Moisil, directorul general al Arhivelor Statului, aduce la cunoștința administratorului Casei Școalelor situația materială precară a „Revistei Arhivelor”, solicitînd cumpărarea pentru bibliotecile școlilor secundare și normale din țară a acestei publicații periodice.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 942/1926, f. 343.

1927 iulie 8. Constantin Moisil, directorul general al Arhivelor Statului, aduce la cunoștință Ministerului Cultelor și Artelor importanța științifică a „Revistei Arhivelor”, instrument de mare folos pentru cadrele didactice, propunînd cumpărarea acestora pentru înzestrarea bibliotecilor în subordine.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 951/1927, f. 271.

Vitrina 6 : „Solicitarea revistei de instituții științifice din străinătate”

1928 ianuarie 15, Roma. Școala Română din Roma solicită Arhivelor Statului pentru completarea fondului de publicații al bibliotecii, publicațiile Arhivelor Statului, inclusiv „Revista Arhivelor”. Rezoluția lui Constantin Moisil de aprobare a trimerii acestora.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 960/1928, f. 98.

1929 iulie 7, *Varșovia*. Teodor Iolban solicită pentru completarea bibliotecii Muzeului de istorie națională din Varșovia numerele apărute din „Revista Arhivelor”.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 970/1929, f. 46.

Vitrina 7: „Aprecieri din țară și străinătate”

1930 mai 3. Constantin Moisil, directorul general al Arhivelor Statului, aduce la cunoștință Subsecretariatului de Stat al Cultelor importanța apariției „Revistei Arhivelor” pentru cercetarea științelor auxiliare ale Istoriei României. În scopul depășirii greutăților materiale se solicită o subvenție anuală, urmînd ca în schimb să fie oferite exemplare ale revistei pentru bibliotecile din subordine. Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 987/1930, f. 80.

1930 iulie 31, *Anvers*. Conservatorul Arhivelor Statului din Anvers aduce la cunoștință directorului general al Arhivelor Statului din România, primirea nr. 5 al „Revistei Arhivelor”, pe care o consideră ca o publicație interesantă.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 979/1930, f. 197.

1931 octombrie 13. Institutul Economic Românesc aflînd despre existența „Revistei Arhivelor” al cărei conținut îl apreciază în mod deosebit propune un schimb de publicații între bibliotecile celor două instituții.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 990/1931, f. 233.

Vitrina 8: „Aprecieri din străinătate”

1932 februarie 15. Legația Republicii Cehoslovace din București, în numele Ministerului de Instrucție, solicită pentru biblioteca Institutului Central Româno-Cehoslovac din Praga publicațiile editate de Arhivele Statului. Totodată se aduce la cunoștință intenția Arhivelor Statului din Cehoslovacia ca și a Arhivei orașului Praga de a face schimb de publicații.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 1 004/1932, f. 32.

1932 decembrie 19. Subsecretariatul de Stat al Presei și Informațiilor din cadrul Ministerului Afacerilor Străine

aduce la cunoștință Direcției generale a Arhivelor Statului înființarea unui curs de limbă și literatură română la Universitatea din Amsterdam. Se solicită pentru completarea bibliotecii cărți românești editate de Arhivele Statului. Prin rezoluția lui Constantin Moisil se trimite și „Revista Arhivelor”.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 1 012/1932, f. 153.

1933 octombrie 14, *Bassel*. Directorul adjunct al Arhivelor Statului din Basel, dr. A. Bruckner aducînd la cunoștință că Arhivele Statului din Basel au primit „Revista Arhivelor” nr. 1—5 pe care le apreciază ca excelentă solicită trimiterea și a următoarelor numere. La 21 septembrie 1933 Constantin Moisil pune următoarea rezoluție: „Revista Arhivelor” n-a mai putut apare de la 1929. Cînd va fi posibil să apară un nou număr se va trimite”.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 1 018/1933, f. 301.

Vitrina 9: „Solicitarea revistei, dificultăți materiale, omagiere lui Al. Lapedatu”.

1934 iulie 7. Direcțiunea Presei și Informațiilor din Ministerul Afacerilor Străine solicită concursul Arhivelor Statului pentru trimiterea unor publicații la Universitatea din Leipzig.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 1 057/1934, f. 59.

1936 februarie 10. Constantin Moisil aduce la cunoștință Ministerului Culturii necesitatea traducerii în viață a prevederilor legii de organizare a Arhivelor Statului referitoare la publicarea periodicului „Revista Arhivelor”.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 1 070/1936, f. 31.

1937 octombrie 20. Constantin Moisil aduce la cunoștință lui Alexandru Lapedatu omagiul Arhivelor Statului cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani exprimat și prin realizarea unui volum omagial al „Revistei Arhivelor”.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 1 091/1937, f. 28.

Vitrina 10: „Intervenții pentru susținerea materială a „Revistei Arhivelor”.

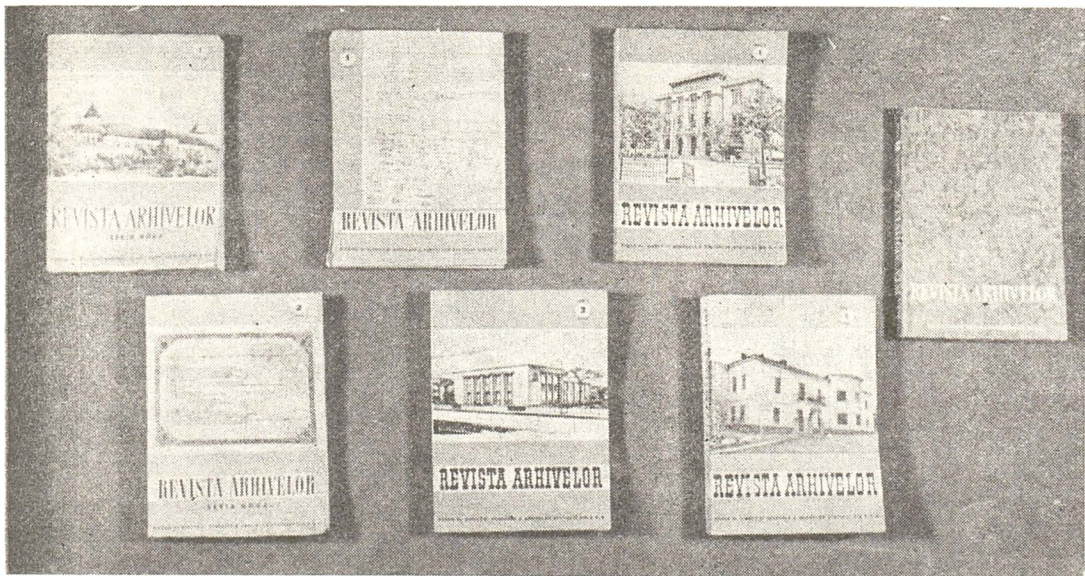

Fig. 3 — Vitrina nr. 19.

1938 iulie 13. Constantin Moisil, director general al Arhivelor Statului, solicită președintelui Tribunalului Ilfov înscrierea în registrul publicațiilor periodice a „Revistei Arhivelor”, dînd relații despre istoricul acestei publicații. Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 1105/1938, f. 85.

1940 martie 28. Aurelian Sacerdoțeanu, directorul general al Arhivelor Statului, solicită Ministerului Educației Naționale prevederea sumelor necesare pentru publicațiile arhivistice.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 1138/1940, vol. 1. f. 139.

Vitrina 11 : Recapariția „Revistei Arhivelor”, manuscris, colaborări ale oamenilor de știință.

1957. Referatul Direcției Arhivelor Statului prin care expune motivele care impun editarea „Revistei Arhivelor”, „tribună eficientă în răspindirea ideilor despre arhive. Pe această cale experiența anterioară va fi valorificată continuîndu-se tradițiile arhivistice românești”.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar „Revista Arhivelor”, 1/1957, f. 5.

1958. Manuscrisul articolului „Aaron Florian ca participant la revoluția din 1848 în Țara Românească” de Mihail Regleanu, publicat în „Revista Arhivelor” nr. 2/1958

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar „Revista Arhivelor”, 6/1958, f. 150

1958. Scrisoarea lui Trocsanyi Zoolt, arhivist la Arhivelo Naționale Maghiare, către redacția „Revistei Arhivelor”, prin care oferă spre publicare o serie de studii referitoare la istoria Transilvaniei.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar „Revista Arhivelor”, 11/1958, f. 164.

Vitrina 12 : „Manuscrise și corespondență cu redacția.

1960. Manuscrisul articolului „Studii pentru construirea Direcției generale a Arhivelor Statului” de arh. N. Sulescu publicat în „Revista Arhivelor” nr. 1/1960.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar „Revista Arhivelor”, 1/1960, VIII/130, f. 73.

1962 martie 30, Iași. Scrisoarea lui T. N. Corivan adresată redacției „Revistei Arhivelor” prin care trimite articolul referitor la activitatea lui Alexandru Ioan Cuza anterioară anului 1859.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar „Revista Arhivelor”, 19/1962, IV, 113, f. 18.

Vitrina 13. „Consfătuiri cu cititorii, corespondență cu redacția”.

1964 noiembrie 9. Proces-verbal încheiat la consfătuirea cu cititorii „Revistei Arhivelor” din orașul Cluj.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar „Revista Arhivelor” 17/1964, H 105, f. 8.

1965 mai 19. Referat prezentat de redacția „Revistei Arhivelor” la consfătuirea cu cititorii din orașul Brașov.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar „Revista Arhivelor” 7/1965, H 7, f. 2.

1966 ianuarie 14, Fălticeni. Scrisoarea lui Ștefan S. Gorovei adresată „Revistei Arhivelor” prin care propune o serie de teme de colaborare pe baza arhivei familiei Gorovei.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar „Revista Arhivelor”, 1/1966, H 6, f. 1—2.

Vitrina 14 : „Manuscrise, consfătuiri cu cititorii”.

1966 martie 17. Articolul „Scrierea latină în Moldova și Țara Românească în evul mediu” de Radu Manolescu publicat în „Revista Arhivelor” nr. 2/1966.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar „Revista Arhivelor”, 10/1966, H 3, f. 40.

1966 iulie 5, Bacău. Proces-verbal încheiat cu ocazia consfătuirii cu cititorii „Revistei Arhivelor” din orașul Brașov.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar „Revista Arhivelor”, 11/1966, H 7, f. 35.

1966 octombrie 12. Articolul „Alexandru Ioan Cuza la Viena” de Constantin C. Giurescu publicat în „Revista Arhivelor” nr. 2/1966. Manuscrisul rezumatului acestui articol întocmit de autor.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar „Revista Arhivelor”, 11/1966, H 3, f. 108.

Vitrina 15 : „Manuscrise, consfătuiri cu cititorii”.

1967. Articolul „Instrucțiunile arhivistice — factor de seamă în îmbunătățirea muncii” întocmit de I. Mărcuș și V. Arimia; articolul a fost deschis la pagina 5 cuprinzînd adnotările și intervențiile autorilor. Publicat în „Revista Arhivelor” nr. 1/1967.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar „Revista Arhivelor” 2/1967, H. 3, f. 9.

1968 mai 9, Timișoara. Proces-verbal încheiat cu ocazia consfătuirii cu cititorii „Revistei Arhivelor”.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar „Revista Arhivelor”, 3/1968, H. 7, f. 7.

1969 noiembrie 19. Proces-verbal încheiat la consfătuirea cu cititorii „Revistei Arhivelor” organizată în București.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar „Revista Arhivelor”, 3/1969, H 7, f. 1.

Vitrina 16 : „Recenzii despre „Revista Arhivelor” din țară”

1961—1972. Recenzii referitoare la „Revista Arhivelor” publicate în revistele : Anale nr. 4/1961, 2/1964 ; Studii nr. 2/1965, 2/1967, 3/1968, 6/1972.

Arh. St. Buc., Biblioteca.

Vitrina 17 : „Correspondență cu străinătatea”.

1972—1973. Correspondența unor institute de cercetări istorice din străinătate (S.U.A., R.F.G., Anglia etc.) cu Direcția generală a Arhivelor Statului prin care solicită „Revista Arhivelor”.

Arh. St. Buc., fond D.G.A.S.

Vitrina 18 : „Recenzii despre „Revista Arhivelor” publicate în străinătate”.

1966—1973. Recenzii și note referitoare la „Revista Arhivelor” publicate în revistele de specialitate arhivistice „La Gazette des Archives” (Franța), „Arhivist” R. S. F. Iugoslavia), „Archeion” (R. P. Polonă), „The American Archivist” (S.U.A.).

Arh. St. Buc., Biblioteca.

Vitrina 19 : „Numere din „Revista Arhivelor” anii 1958—1964.

Numerelo : 1/1958, 2/1958, 1/1959, 2/1959, 1/1960, 2/1960, 1/1964.

Vitrina 20 : „Numere din „Revista Arhivelor” anii 1961—1973.

Numerelo : 2/1961, 1/1963, 1/1968, 1/1970, 4/1972, 1/1973.

Cronica referitoare la Sesiunea de comunicări organizată de „Revista Arhivelor” în anul 1972.

„Sfatul domnesc și alți mari dregători ai Țării Românești din secolul al XVIII-lea” de Th. Rădulescu, București, 1972.

Vitrina 21 : „Comunicări științifice, sesiunea octombrie, 1972”.

„Problemele conservării filmului alb-negru” de Viorel Tudorică.

Vitrina 22 : „Lista cuprinzând evidența difuzării „Revistei Arhivelor” în străinătate în cursul anului 1973” în 42 de țări.

Globul pământesc.

Vitrina 23 : „Revista Arhivelor an L, vol. XXXV, Supliment, București, 1973”.

Ionel Gal „Cuvînt de deschidere la sesiunea de comunicări științifice organizată de D.G.A.S., cu prilejul aniversării a 125 de ani de la Revoluția din 1848”.

Alexandru Matei „Revoluția de la 1848 moment de seamă al afirmării ideii de solidaritate și unitate națională la români”.

VIRGILIU Z. TEODORESCU

EXPOZIȚIA DOCUMENTARĂ „EUDOXIU HURMUZAKI”

În galeria ilustrațiilor reprezentanți ai vieții culturale și politice românești din secolul al XIX-lea un loc de înaltă cinste îl ocupă Eudoxiu Hurmuzaki. Patriot, participant la evenimentele epocii pentru a servi cauza românilor, a fost în același timp un neobosit om de știință care s-a aplecat cu răbdare și migală peste filele din veac, căutându-le peste tot pentru a le aduna în scopul lărgirii bazei democratice care să permită cercetarea trecutului poporului român.

Po parcursul a 100 de ani de la încetarea din viață, contemporanii și apoi generațiile care i-au urmat au adus cinstirea cuvenită omului și faptelor sale. În acest sens so înseriu și manifestările organizate pe plan național, iar prin recomandarea UNESCO și pe plan internațional în cursul anului 1974, cu prilejul comemorării a 100 de ani de la moarte.

Arhivele Statului ca instituție care păstrează tezaurul documentar al patriei și care-l consideră pe Eudoxiu Hurmuzaki ca unul din cei care și-au adus contribuția la lărgirea acestui patrimoniu au căutat să contribuie* la evocarea personalității și preocupărilor lui Eudoxiu Hurmuzaki.

Colaborînd cu Academia Republicii Socialiste România și Academia de Științe Sociale și Politice la organizarea unei adunări comemorative în aula Academiei în ziua de 4 aprilie a.c. Direcția generală a Arhivelor Statului a adus din partea tuturor lucrătorilor din arhive piosul omagiu precedesorului în cercetarea arhivistică.

Prin cuvintele de înaltă prețuire rostit de dr. Ștefan Ștefănescu, prof. univ. dr. docent Mihail Berza, membru corespondent al Academiei R. S. România, Maria Soveja, Ioan Pușcas, dr. Dan Berindei, dr. Lucian Boia s-au conturat portretul fizic și moral, contribuția lui Eudoxiu Hurmuzaki la propășirea istoriografiei românești. Contribuții pe baza cercetării mărturiilor epocii, comunicările prezentate au definit rolul lui Eudoxiu Hurmuzaki.

Ca rod al colaborării Muzeului Arhivelor cu Biblioteca Academiei R. S. România cu acest prilej a fost organizată în holul aulei o expoziție documentară care a oferit participanților posibilitatea de a se întâlni cu manuscrise, corespondență, iconografie, publicații ce redau

complexitatea preocupărilor lui Eudoxiu Hurmuzaki, modul cum a fost apreciat de contemporani și urmași. Atît sesiunea de comunicări cît și expoziția s-au bucurat de aprecierea participanților, fapt exprimat prin interesul cu care au fost urmărite comunicările și respective vizionate exponențele.

Concludento în acest caz sînt și însemnările în cartea de impresii a expoziției. Catalogul expoziției pe care-l publicăm mai jos exprimă tocmai modesta contribuție adusă la comemorarea lui Eudoxiu Hurmuzaki.

Catalogul expoziției „Eudoxiu Hurmuzaki”

Vitrina I.

Poziția manifestată de Eudoxiu Hurmuzaki în problema situației românilor în epoca anilor 1848—1849, combătînd atitudinea Rusiei care s-a amestecat în treburile interne ale Țărilor Române.

Arh. St. Buc., Colecția A. N. MMDCLVI/36.

Alexandru Hurmuzaki (1823—1871), fotografie realizată în atelierul A. F. Czihak-Viena, 10,6 × 6,5 cm.

Arh. St. Buc., Colecția de fotografii, I/3 524.

Nicu Hurmuzaki (1826—1909) fotografie realizată în atelierul Dr. Heid-Viena, 6,3 × 10,2 cm.

Arh. St. Buc., Colecția de fotografii, I/3 523.

1848, iunie 6, Cernăuți. Corespondența lui Eudoxiu Hurmuzaki în problema referitoare la documentare privind istoria românilor precum și problemele politice la ordinea zilei.

Arh. St. Buc., fond Hurmuzaki, dosar 316, f. 96.

Eufrosina Hurmuzaki, născută Flondor, soția lui George Hurmuzaki, mama Elenei Zotta. Fotografie realizată în atelierul dr. Heid-Viena, 10,2 × 6,4 cm.

Arh. St. Buc., colecția de fotografii, I/3526.

Elena Zotta născută Hurmuzaki. Fotografie realizată în atelierul dr. Heid-Viena, 10,3 × 6,4 cm.

Arh. St. Buc., colecția de fotografii, I/3 520/2.

Doxuță Hurmuzaki (n. 1845) fotografie realizată în atelierul J. Lafranchini — Viena.

Arh. St. Buc., colecția de fotografii, I/3 527/3.

Vitrina 2

Manuscrisul lucrării „Transilvania în anul 1848”, o scurtă istorie a Transilvaniei redactată de Eudoxiu Hurmuzaki.

* Acțiunile de la Arh. St. Suceava și Muzeul Arhivelor București.

Arh. St. Buc., colecția A. N. MMDCLIV/46.

Vitrina 3

Manuscrisul redactat de Eudoxiu Hurmuzaki al articolului referitor la situația dinastiei românești în Imperiul Austriac.

Arh. St. Buc., fond Hurmuzaki, dosar nr. 3.

„Am, pentru moment, o ocupație care va folosi națiunii... Am înțeles să mă jertfesc alegându-mi specialitatea istoriei...”

Eudoxiu Hurmuzaki

1850 martie 10, Viena. În scopul aplicării corecte a legislației în Imperiul Austriac, se solicită participarea lui Eudoxiu Hurmuzaki în Comisia de traducere a textului legii și de realizarea unui dicționar care să fie în concordanță cu termenii juridici folosiți în redactarea legislației.

Arh. St. Buc., fond Hurmuzaki, dosar 1, f. 7.

Vitrina 4

Manuscris cuprinzând documente istorice transcrise prin preocuparea lui Eudoxiu Hurmuzaki.

Biblioteca Academiei R. S. România, A. 414, f. 1, lb. germană, autograful lui Eudoxiu Hurmuzaki.

Caiet cuprinzând regeste de documente, vol. I, 1218—1562, întocmit de Eudoxiu Hurmuzaki.

Biblioteca Academiei R. S. România, A. 415 (I), f. 1—2.

Manuscrisul notelor istorice întocmite de Eudoxiu Hurmuzaki.

Biblioteca Academiei R. S. România, A. 1379.

1846—1847, Paris. Corespondența purtată de Iancu Alecsandri (?) cu Eudoxiu Hurmuzaki.

Biblioteca Academiei R. S. România, Ms. 3349, f. 77—80.

Alexandru Ioan Cuza, Vasile Alecsandri, Costache Negri, fotografii 6/9 cm.

Biblioteca Academiei R. S. România, Cabinetul de stampe.

Vitrina 5

Felicitare semnată de președinții societăților și corporațiilor din Cernăuți adresată lui Eudoxiu Hurmuzaki pentru activitatea politică și obștească desfășurată în calitate de conducător politic al Districtului și deputat dietal. Arh. St. Buc., fond Hurmuzaki, dosar nr. 2.

„Ocupația mea principală este explorarea tuturor arhivelor ministereale, îndeosebi, însă, a Arhivei Ministerului de Externe pentru a putea scrie o istorie documentată a Molodo-Valahiei, sau, mai bine zis, a națiunii românești”.

Eudoxiu Hurmuzaki

Eudoxiu Hurmuzaki (1812—1874) fotografie realizată în atelierul Wil Beldoviz — Cernăuți, 6,1 × 10,5 cm.

Arh. St. Buc., colecția de fotografii, I/3525.

Hurmuzaki Eudoxiu „Fragmente zur Geschichte der Rumänen”, București, 1871—1886.

Arh. St. Buc., Biblioteca.

Hurmuzaki Eudoxiu, „Fragmente din Istoria Românilor”, București.

Arh. St. Buc., Biblioteca.

1874 februarie 10, Cernăuți. Anunțul aducând la cunoștință încetarea din viață a lui Eudoxiu Hurmuzaki.

Arh. St. Buc., fond Hurmuzaki, dosar, nr. 1, f. 17.

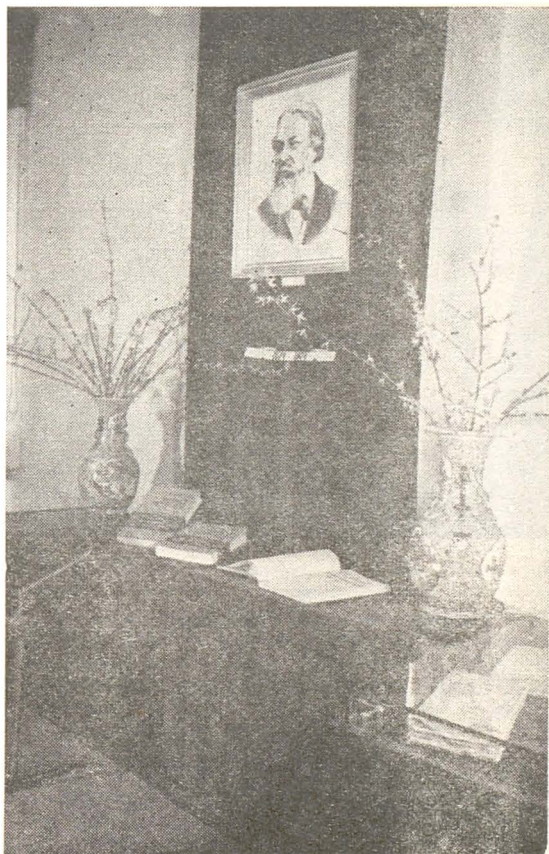

Fig. 1 — Portretul lui E. Hurmuzaki realizat de Mircea Voiculescu (Colecția Muzeului Arhivelor).

Vitrina 6

Alexandru Odobescu, Mihail Kogălniceanu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Titu Maiorescu, fotografii.

Biblioteca Academiei R. S. România, Cabinetul de stampe.

Eudoxiu Hurmuzaki, „Documente privitoare la istoria românilor” vol. V, București.

Arh. St. Buc., Biblioteca.

1874 decembrie 22. Titu Maiorescu, ministru al Cultelor și Instrucțiunii, anunță pe D. A. Sturdza că s-a hotărât publicarea de către statul român a documentelor din colecția Eudoxiu Hurmuzaki. Pentru realizarea acestei acțiuni s-a alcătuit o comisie formată din M. Kogălniceanu, Al. Odobescu, D. A. Sturdza, Th. Rosetti, B. P. Hasdeu și Ioan Slavici ca secretar. Biblioteca Academiei R. S. România, A. 413 (I), f. 22.

D. A. Sturdza, fotografie 6 × 9 cm.

Biblioteca Academiei R. S. România, Cabinetul de stampe.

„...Eudoxiu Hurmuzaki unește un stil sobru, dar plăcut, și o expunere clară, așa zice chiar plastică. El este... obiectiv, în fața faptelor ce descrie, are necurmat dovezile în mână, și chiar acolo unde este cuprins de căldură, aceasta este produsul faptelor ce el descrie”.

D. A. Sturdza

Ioan Slavici, fotografie 6 × 9 cm.

Biblioteca Academiei R. S. România, Cabinetul de stampe.

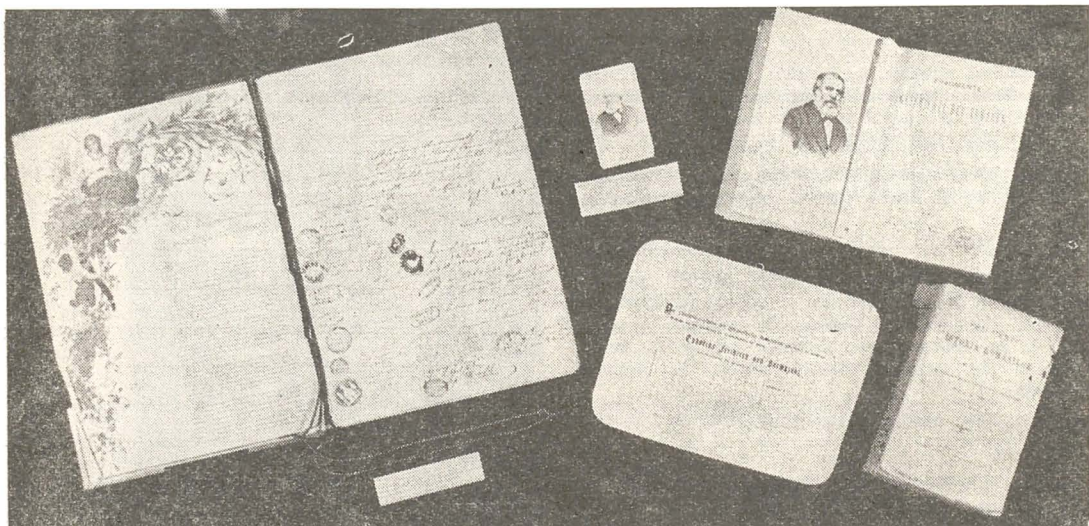

Fig. 2 — Vitrina nr. 6.

„O redeşptare a sentimentului național românesc se produse pe la jumătatea secolului al XIX-lea; contribuiri la aceasta mai ales frații Hurmuzaki, în casa cărora aflară adăpost refugiații din Moldova după revoluția de la 1848...”

Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu

Eudoxiu Hurmuzaki „Documente privitoare la Istoria Românilor” vol. IX, p. 1, București.
Arh. St. Buc., Biblioteca.

„...pentru această Bucovină și pentru neamul românesc a muncit și s-a luptat Eudoxiu Hurmuzaki până la moarte și a îndeplinit în cursul vieții sale o operă măreață care în veci va stârni admirațiunea și nesfârșita recunoștință a urmașilor, și-i va asigura pentru totdeauna o pioasă amintire, o amintire de care numai figuri strălucite și bărbații mari ai neamului au parte”.

Teodor V. Ștefanelli

VIRGILIU Z. TEODORESCU

SESIUNEA DE COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE „PROBLEME DE TEORIE ȘI PRACTICĂ ARHIVISTICĂ”

În zilele de 5—6 decembrie 1973, la Direcția generală a Arhivelor Statului a avut loc Sesiunea de comunicări științifice „Probleme de teorie și practică arhivistică”. Cuvântul de deschidere a fost rostit de tov. Ionel Gal, care a transmis salutul conducerii ministerului. Vorbitoarea a relevat faptul că sesiunea de comunicări reprezintă o verigă din complexul de măsuri luate în ultimii ani de conducerea Direcției generale pentru dirijarea cercetării științifice spre acele teme, care cad în incidența activității specifice arhivistico, că această manifestare științifică este un mijloc fericit de a le aduce în atenția unui cerc larg de arhiviști și cercetători, constituind astfel o invitație spre o investigație mai adâncită.

Comunicările prezentate s-au încadrat într-o tematică încheiată. Astfel, mai multe dintre ele datorate lui I. Mărcuș, A. Caciora, Al. Tamaș, V. Sima, A. Moldovan și Tr. Pop au tratat probleme de terminologie arhivistică. Primii patru autori au demonstrat fiecare prin modalități

distincte, importanța cunoașterii termenilor arhivistici în conținutul lor precis, necesitatea găsirii unor soluții unitare în definirea noțiunilor de bază ale arhivisticii, utilitatea și stringența pentru activitatea practică, a elaborării unui dicționar de terminologie arhivistică.

A. Moldovan și Tr. Pop au dezbătut o problemă deosebită și anume *Terminologia administrativ-juridică românească din Transilvania în perioada absolutismului* (1849—1867). Comunicarea lor se oprește asupra unor termeni folosiți mai frecvent în Administrația de stat — atât în actele emise de oficialități cît și în petițiile care plecau de la populație către acestea — în perioada de după 1848 în Transilvania. Din acest punct de vedere ea constituie un util instrument de lucru, necesar mai ales arhiviștilor, în activitatea de lișare a fondurilor din această perioadă.

Pe linia cunoașterii istoriei instituțiilor s-a remarcat comunicarea prezentată de Andrei Kiss, *Locurile de adevărire din Transilvania în timpul secularizării lor*

(1556—1716). Pe baza numeroaselor izvoare publicate, cît și a unor surse primare, autorul și-a propus ca obiectiv urmărirea în mod deosebit a efectului secularizării asupra activității și rolului a două locuri de adevărită din Transilvania (capitlurile din Alba-Iulia și din Cluj-Mă-năștur), precum și unele caracteristici ale acelei activității în condițiile noi de funcționare a instituțiilor sus-numite.

Un grup de alte patru comunicări, care s-au distins prin rigurozitate științifică, au tratat probleme de diplomatică. Elena Stepan (*Intocmirea actelor comunale în scaunele săsești din Transilvania la începutul secolului al XIX-lea*) a prezentat geneza actelor comunale pe baza unui stilionar din 1815; Doina Tinculescu a desprins caracteristicile documentelor emise de cancelaria lui Radu Șerban (*Date privind cancelaria domnească a lui Radu Șerban*); Emilia Poștăriță a analizat formularul diplomatic al actelor emanate din cancelaria lui Constantin Brîncoveanu, distingînd pe lingă elementele tradiționale, pecetea individualității (*Considerații privind formularul diplomatic al actelor din cancelaria domnească a lui Constantin Brîncoveanu*), iar Veronica Vasilescu a expus bibliografia falsurilor diplomatice ale documentelor moldovenești (*Considerații din bibliografia falsurilor diplomatice cu referire la unele documente moldovenești*).

Ștefan Godorogea a cuprins într-un documentat studiu evoluția cercetărilor de paleografie în România, demonstrînd cu argumente convingătoare utilitatea elaborării unui album de paleografie pe baze moderne (*Studiul paleografiei în România*).

Date noi și deosebit de interesante privind istoria arhivelor a prezentat Tudor Mateescu în comunicarea sa „*Arhivele din Dobrogea în timpul stăpînirii otomane*”.

O altă problemă dezbătută în cadrul mai multor comunicări a constituit-o cea privitoare la editarea documentelor. Sintetizînd experiența cîștigată de un colectiv de la Arhivele Statului din Sibiu în pregătirea pentru tipar a unui volum de documente de breaslă, Liliana Popa și

Monica Vlaicu au prezentat comunicarea *Cîteva probleme de arheografie a documentelor în limba germană ale breslelor din Transilvania (sec. XV—XVI)*. Autoarele au sesizat problemele de ordin grafologic, etimologic, dialectal, fonetic, morfologic și sintactic pe care le ridică editarea acestor genuri de documente și au demonstrat necesitatea studierii adîncite a scrierii medievale germane din Transilvania.

Alte două comunicări s-au referit la publicarea documentelor din epoca modernă.

Dumitru Ivănescu și Virginia Isac în comunicarea *Propuneri privind editarea documentelor din epoca modernă* militează ca în traducerea textelor să se folosească metoda „interpretativă”, renunțîndu-se la metoda transliterației, a redării fotografice a textului, dar nu atunci cînd documentul poartă semnătura unei personalități sau a unui cîrturar de seamă.

Ioana Botezan expunînd *Cîteva considerații privind publicarea textelor documentare românești transilvănene din a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, pornește de la ideea că menirea editorului de text este aceea de a efectua cît mai puține abateri de la original, pentru ca textul să poată servi drept bază de cercetare și interpretare atît istoricului, istoricului literar, etnografului sau folcloristului, cît și filologului, lingvistului. Păstrarea cît mai fidelă a textelor documentare conchide autoarea, se impune atunci cînd sînt înmănușiate în volume ce se adresează cu precădere cercetătorilor și oamenilor de știință. În schimb, în texte sau fragmente selecționate pentru cercuri largi de cititori este mai utilă modernizarea, aducerea lor la zi pentru a le face ușor accesibile.

Ambel puncte de vedere asupra editării textelor românești în epoca modernă au suscitât vii discuții care au condus la concluzia că Arhivele Statului împreună cu instituțiile specializate sînt chemate să creeze un sistem unic privind editarea documentelor în limba română în epoca modernă.

Interesante prin problematica abordată și mai ales prin modalitățile de rezolvare ale acesteia au fost cele patru comunicări care au adus în discuție chestiuni desprinses din experiența cîștigată de arhiviștii din D.G.A.S. pe

* Vezi textul integral publicat în „Revista Arhivelor”, an. LI, vol. XXXVI, nr. 1—2/1974, p. 229—240.

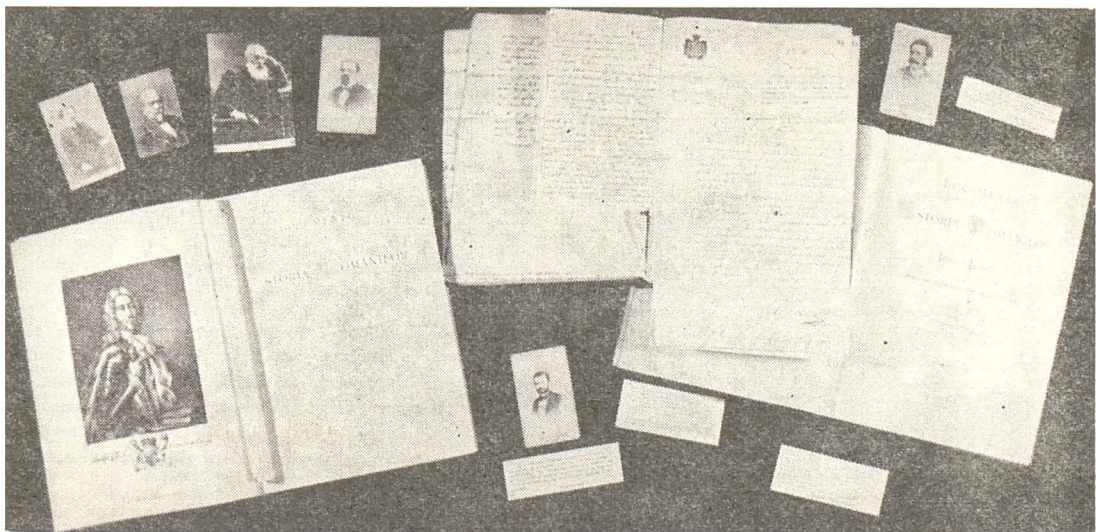

Fig. 3 — Vitrina nr. 6.

linia introducerii sistemului automat de înmagazinare și regăsire a informațiilor în Arhive. Constantin Ciochină a făcut o succintă trecere în revistă a principalelor probleme care stau în fața Arhivelor Statului, în etapa actuală, în acest domeniu (*Probleme ale informaticii arhivistice*), în timp ce Maria Pirvulescu a expus modul de adaptare a sistemelor dovedite a documentelor din arhivă în vederea prelucrării automate a datelor (*Evoluția sistemelor de evidență a documentelor din arhive. Adaptarea lor în vederea prelucrării și regăsirii informațiilor cu ajutorul calculatorului*). Maria Dogaru, ocupându-se de noile genuri de materiale documentare create pe suporturi tradiționali și suporturi speciali, ca urmare a introducerii sistemului informațional în țara noastră, distinge sarcinile ce stau în fața Arhivelor Statului pe linia evidenței și păstrării acestora, iar Eleonora Mitrescu a atras atenția asupra unor probleme mai deosebite legate de selecționarea cuvintelor cheie, prezentând unele caracteristici pe care le ridică indexarea rezumatelor cu cuvinte cheie și câteva reguli ce trebuie respectate atunci când se efectuează indexarea, caracteristici și norme specifice sistemului S.A.R.I.A.S. (*Principii de selecționare a cuvintelor cheie în sistemul automat de înmagazinare și regăsire a informațiilor pentru Arhivele Statului*).

Pe aceeași linie de a împărtăși din experiența proprie se înscriu comunicările întocmite de Florea Oprea (*Tehnici și substanțe pentru tratamente de dezinsecție și dezinsecție în arhive*), Grațiana Bobulescu (*Pelicula fotografică, probleme ale conservării ei în cadrul fondului de asigurare*) și Olivia Strachină (*Unele probleme actuale în activitatea de facsimilare a documentelor din Fondul Arhivistic Național*) care au tratat teme legate de păstrarea și conservarea documentelor în Arhivele Statului.

Alte două comunicări au surprins granițele și zonele de contact dintre cele trei mari instituții de cultură arhivă, bibliotecă și muzeu, reliefând totodată necesitatea extinderii și diversificării formelor de cooperare dintre acestea (Ion Rusu, *Delimitări și interferențe între atribuțiile*

arhivelor, bibliotecilor și muzeelor; Simion Rață, *Cîteva păreri despre relația dintre arhive, biblioteci și muzeu*).

Vasile Miron în comunicarea *Deținători particulari de documente în jud. Suceava*, după ce a evidențiat valoarea documentar-istorică a unor arhive deținute de unele persoane particulare, a expus câteva metode folosite cu eficiență de filiala Arhivelor Statului jud. Suceava pentru atragerea lor, iar Teodor Necșa a prezentat modalitățile dovedite și folosire a documentației tehnice, precum și condițiile de păstrare și conservare a acesteia. (*Arhivele tehnice și importanța lor*).

Pe linia îmbunătățirii metodologiei de lucru a arhiviștilor, mai ales în realizarea operației de stabilire a paternității unor documente, se înscrie comunicarea prezentată de Ion Toacă și Gheorghe Tudor, *Consultarea mișcărilor mișcării muncitorești, acțiune valoroasă pentru verificarea unor date și fapte consemnate în documentele elaborate de P.C.R. în anii ilegalității*.

Comunicările susținute de Valeria Șindelar (Microfilmarea de completare. Teorie și practică) și Mihail Guboglu (*Acțiunea de completare a Fondului Arhivistic Național cu documente aflate în arhivele din Turcia*) au adus în discuție probleme de stringență actualitate legate de îmbogățirea depozitelor Arhivelor Statului. În sfârșit câteva probleme ale activității de valorificare a documentelor au fost expuse într-o formă atractivă cu numeroase sugestii și propuneri de Sergiu Purece (*Aspecte ale folosirii documentelor la filiala Arhivelor Statului jud. Vilcea*) și Georgeta Penelea (*Modalități de valorificare a documentelor. Volumele tematice de documente*).

Privită în ansamblu sesiunea de comunicări științifice a Direcției generale a Arhivelor Statului a constituit o reușită. Ea a evidențiat cu prisosință o serie de preocupări majore ale arhiviștilor pentru rezolvarea unor probleme de mare utilitate în activitatea de zi cu zi, indicând totodată temele care se impun să fie cercetate sau aprofundate de către cercetătorii arhivelor, în viitorul apropiat.

IOANA BURLACU

PREGĂTIREA PROFESIONALĂ A ARHIVIȘTILOR

Perfecționarea continuă a pregătirii profesionale a tuturor lucrătorilor în pas cu noile cuceriri ale științei constituie o latură esențială a politicii P.C.R. de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate, o condiție fundamentală a participării active a tuturor oamenilor muncii la dezvoltarea și propășirea societății, la conducerea construcției socialiste.

În condițiile actuale sarcini multiple și de mare răspundere revin și activității arhivistice pe linia păstrării și valorificării documentelor din Fondul Arhivistic Național în care scop este necesară adîncirea cunoștințelor de specialitate. Acest lucru este determinat și de conținutul și specificul activității desfășurate de arhiviști: varietatea genurilor de documente și a sistemelor de datare, numeroasele limbi în care au fost scrise, multiplele aspecte ale folosirii lor, întocmirea instrumentelor de informare științifică etc.

Direcția generală a Arhivelor Statului, în concordanță cu principalele direcții de dezvoltare a arhivisticii românești și mondiale și ținînd seama de sarcinile actuale și de perspectivă ce-i revin, de gradul de pregătire și preocupările arhiviștilor și de cerințele muncii de cercetare științifică, a stabilit ca principale mijloace ale pregătirii de specialitate: învățămîntul profesional la locul de muncă sub forma cercurilor de studii și referate; organizarea de cursuri de instruire și de reciclare, de limbi străine și paleografie; participarea la cursuri de specialitate în țară și străinătate la stagii tehnice internaționale ale Arhivelor și la viața științifică și culturală a țării.

Începînd cu anul 1974 o parte din arhiviști urmează cursurile post-universitare în specialitatea istorie-arhivistică, fără frecvență, organizate de Facultatea de Istorie a

Universității București. Un număr tot mai mare de arhiviști sînt doctoranzi în istorie și arhivistică.

Cercurile de studii și referate au fost reorganizate în aparatul central pe compartimente de muncă și pe grupe de filiale în teritoriu, în funcție de specificul documentelor, existența istorică a județelor respective și sarcinile profesionale, cuprinzînd cadre de aceeași specialitate. Activitatea cercurilor se desfășoară în două sesiuni anuale (iunie și noiembrie).

Orientarea tematicii referatelor, modul de pregătire a acestora și participarea la dezbateri au loc sub îndrumarea conducerii D.C.A.S., a conducătorilor de cercuri și directorilor de filiale cît și a membrilor Comisiei metodice.

Prin această formă se urmărește deprinderea tuturor arhiviștilor cu munca de cercetare științifică și se finalizează anual cu întocmirea de către fiecare arhivist a unui referat științific axat pe probleme de istorie, de teorie sau practică arhivistică, pe baza documentelor păstrate de Arhivele Statului.

Pentru tinerii arhiviști, s-a inițiat, începînd din acest an, un curs de pregătire profesională, cu o durată de doi ani cu scopul de a-i introduce în problemele de teorie și practică arhivistică, de a le expune istoria arhivelor, legislația arhivistică, aspecte ale dezvoltării științelor auxiliare ale istoriei și a le crea deprinderea citirii documentelor în paleografiile în care sînt scrise. Desigur, un accent deosebit se va pune pe activitățile practice, desfășurate sub îndrumarea unor cadre competente.

Prima convocare din cadrul acestui curs a fost axată pe probleme de legislație arhivistică, teorie și practică arhivistică, istoria arhivelor și a instituțiilor. Ea s-a încheiat cu o întîlnire a cursanților cu arhiviștii pensionari cu activitate remarcabilă care au împărtășit impresii din

bogata lor experiență de muncă și au dat îndrumări spre o activitate de cercetare științifică fructuoasă.

Conform planului de pregătire a personalului Direcției generale a Arhivelor Statului, în anul 1974 va avea loc cursul de reciclare, organizat pentru arhiviști în trei serii pe o perioadă de 20 de zile fiecare.

Acest curs are menirea de a lărgi cunoștințele de specialitate și prin aceasta sporirea capacității personalului în organizarea fondurilor și colecțiilor arhivistice, în valorificarea completă și multilaterală a acestora. Tematica din acest an a cuprins însușirea temeinică a documentelor de partid, a rezolvării unor probleme controversate sau puțin tratate din domeniul arhivisticii și al istoriei, în concordanță cu necesitățile prezente și de perspectivă ale activității Arhivelor Statului.

În perioada cursului au fost vizitate obiective social-culturale din capitală, depozite de arhivă, ateliere de restaurare și microfilmare ale Direcției generale, urmărindu-se realizarea unui schimb de experiență și de informare în problemele noi ce apar în procesul muncii.

Convocarea, care a prilejuit întîlnirea arhiviștilor de pe întreg cuprinsul țării, oferind un cadru propice pentru dezbateri și propuneri de soluții, a permis cunoașterea mai multor colective de muncă, stabilirea căilor celor mai corespunzătoare în vederea creșterii calității și eficienței muncii.

Aria problemelor de instruire, a dezbaterilor și a activităților practice este axată pe însușirea și aprofundarea problemelor care fac obiectul acestor activități, perfecționarea metodelor de muncă pentru realizarea unor mutații calitative, reflectînd nevoia de a circumscrie preocupările în procesul general de dezvoltare și perfecționare a muncii.

EMILIA POȘTĂRIȚA

CERCETĂRI ÎN ARHIVELE DE PESTE HOTARE

ANGLIA

Cercetările întreprinse de arhiviștii români în anii 1968 și 1972 la PUBLIC RECORD OFFICE¹ din Londra, au continuat și în 1973. Două evenimente importante în istoria Arhivelor din Londra au făcut să crească numărul cercetărilor și mai mult: darea în cercetare în anul 1972 în bloc a celor mai importante documente privind cel de-al doilea război mondial — în total 700 clase — și a celor ce se referă la recensămîntul (*Census*) din 1871. Primul eveniment a fost precedat de darea în cercetare a documentelor create de *Cabinet Office*. Aceste materiale au atras un mare număr de cercetători a căror cifră totală în 1972

a fost de 97.000 și este demn de menționat că aproape o treime din documentele cercetate (în total 316.000 unități) au fost puse la dispoziția cercetătorilor străini². Documentele Cabinetului britanic sînt xerografiate și legate în volume, iar cele ale recensămîntului din 1871 sînt microfilmate și studiate sub această formă în sălile de studiu, fiind mult cercetate de genealogiști și de cei care solicită informații prin poștă. De asemenea, în 1972 PRO a preluat în custodie de la Departamentul Căilor Ferate, împreună cu clădirea respectivă — unde funcționează o sală de studiu —, arhivele istorice ale transportului englez. Este interesant de menționat că PRO întreprinde, la cereri trimise prin poștă, contra unei taxe de 5f, cercetări, multe din ele fiind între-

¹ Pentru bibliografie asupra Arhivelor din Londra (PRO) și a cercetărilor efectuate în anii 1968 și 1972 v. „Revista Arhivelor”, an. L, vol. XXXV, 1972, nr. 1, p. 97-99, notele nr. 1-5; v. și Sir David Evans, *The Public Record Office 1954-1959*: A. Causerie, în „Mélanges Charles Braibant”, Bruxelles, 1959, p. 141-151.

² Lord Chancellor's Office, *The fourteenth annual report of the Keeper of Public Record Office and the fourteenth report of the Advisory Council on Public Record 1972*, London, HMSO, 50 p.

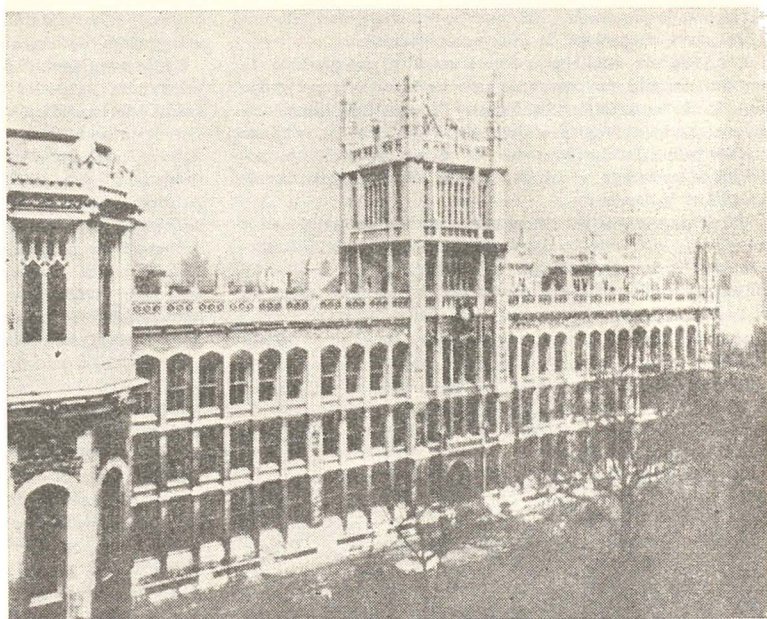

Fig. 1 — The Public Office din Londra*.

prinse în scopuri genealogice, juridice sau de afaceri. Un număr de 18.000 scrisori de cercetare, conținând comenzi de fotocopii au fost primite în același an, iar Muzeul a fost vizitat de un număr de aproape 18.000 vizitatori. Documentele, în cantitate de 381.000 feet, sînt păstrate în cinci mari depozite: Chancery Lane unde este și sediul PRO, Portugal Street, (unde se păstrează fondurile *Foreign Office* și *Census*, care sînt foarte cercetate), Ashridge, Porchester Road și Hayes. În 1972 s-a preluat o cantitate mare de documente (8086 feet) deosebit de importante dintre care menționăm cele referitoare la cel de-al doilea război mondial (Documentele „Confidential” and „Operational” ale Oficiului Primului ministru și operațiile militare în nordul Africii, Sicilia și Italia).

Activitatea serviciilor tehnice ocupă un loc important în desfășurarea procesului de muncă al instituției: restaurări de toate genurile, microfilmări, fotocopieri, microfise, xerografii și alte procedee tehnice moderne de reproducere a documentelor sînt folosite în mod curent și pe o scară largă. Este suficient să menționăm că Filmoteca (Film Library) la care în 1972 s-au adăugat 5000 role, păstrează în prezent 3.600.000 feet peliculă microfilm, reprezentînd o valoare de 720.000 £. Dintre publicațiile apărute merită a fi semnalat un ghid al documentelor referitoare la cel de-al doilea război mondial³.

PRO colaborează cu Academia Britanică, cu diferite universități, institute de cercetare științifică și cu firme comerciale în scopul publicării de lucrări științifice, cum sînt: ediții de documente, indexuri, ediții de documente pe microfilm (publicații-microfilm), împărțind cheltuielile și beneficiile. Astfel, numai în colaborare cu corporația Kraus-Thomson Ltd. s-a continuat seria *Indexes to Foreign Office General Correspondence*, publicîndu-se 20 volume în 1972, pentru perioada 1941—1945, ce interesează și cercetările privitoare la istoria țării noastre. Publicarea cu ajutorul microfilmului urmează să ia o mai mare dezvoltare, fiind anunțată apariția în primul an a unui număr de 439 role microfilm privitoare la perioada 1776—1892, referitoare la istoria Americii, Africii etc. S-a început aplicarea tehnicii calculatorului pentru întocmirea unor instrumente de informare științifică (localizarea fondurilor pe depozite, evidența cercetătorilor, indexuri de nume etc.) și rezultatele sînt puse la dispoziția cercetătorilor.

Menționăm, de asemenea, că în ce privește preluarea se aplică regula de 30 de ani, documentele fiind în general preluate și date în cercetare după 30 de ani de la crearea lor.

În localitatea Hayes există un mare depozit intermediar unde departamentele ce vor să-și

* The Second World War, A Guide to documents in the Public Record Office (Handbooks No. 15), London HMSO, 1972; mai semnalăm: Public Record Office, *List of Cabinet Papers 1880—1914*; Idem, *List of Cabinet Papers 1915 and 1916*; *The Records*

of the Foreign Office 1782—1939; *The Records of the Cabinet Office to 1922*; cu ocazia aniversării bicentenarului independenței Statelor Unite s-a proiectat o colecție intitulată *Documents of the American Revolution, 1770—1783* de către Irish University Press.

* Fotocopie pusă la dispoziție prin amabilitatea conducerii PRO.

depoziteze arhiva plătesc o taxă redusă pînă la distrugerea sau transferul documentelor lor la PRO. O construcție modernă pentru PRO este în curs de executare în localitatea Kew lângă Londra, urmînd să fie deschisă pentru public la sfîrșitul lui 1975. În cadrul instituției funcționează un Consiliu Consultativ, un Comitet al Publicațiilor cu următoarele subgrupuri: medieval, modern și contemporan.

Cercetările efectuate la PRO în anul 1973 au continuat pe cele din anul precedent, respectiv documente din arhiva Ministerului de Externe englez (Foreign Office, *General Correspondence Political FO 371*) pentru perioada 1906—1925 și 1944—1945 și FO 372 — *Treaty* — 1906—1925. Toată corespondența pînă la 1920 este constituită în volume groase, între 500—1000 file. Activitatea de cercetare a fost ușurată prin existența și posibilitatea de a consulta numeroase și variate instrumente de informare științifică în manuscris sau publicate⁴.

Pentru perioada anilor 1906—1917 există în fiecare an volume de corespondență diplomatică privind exclusiv România, dar numeroase și importante documente referitoare la țara noastră se găsesc și în alte volume care privesc alte țări, în special statele vecine (Rusia, Austro-Ungaria, statele balcanice etc.). Începînd cu anul 1914, corespondență de un interes deosebit despre România se găsește în clasa *Balkanswar* (W 19); începînd cu anul 1918, după încheierea păcii de la București din 24 apr./7 mai 1918 cu Puterile Centrale, corespondență privitoare la România se află amestecată cu aceea referitoare la statele balcanice (Bulgaria, Grecia, Serbia, Muntenegru) în clasa menționată mai sus. Volumele privitoare la Balcani (W 19) în timpul primului război mondial sînt numeroase. Astfel, pentru anul 1918 există 21 volume, pentru 1919 46 volume și pentru 1920 56 volume și foarte rar se găsește cite un volum care să conțină în exclusivitate documente referitoare la România⁵. Pentru anii 1921 cînd în FO 371 — *Ge-*

neral Correspondence încep să se constituie din nou separat volumele de corespondență diplomatică privitoare la România, acestea ca și problemele tratate, sînt mult mai numeroase față de perioada anilor 1906—1917: 23 volume pentru anii 1921 și 1923, cite 18 volume pentru anii 1922 și 1924 și 9 volume pentru 1925⁶. Pentru anii 1944—1945, corespondență se găsește în mape, nelegată încă în volume: 78 dosare pentru 1944 și 154 pentru 1945⁷.

Corespondența diplomatică engleză privitoare la România conține o bogăție extraordinară de informații referitoare la toate evenimentele mai mult sau mai puțin importante petrecute în țara noastră. În problemele de politică internă și externă, de economie și cu privire specială la relațiile economice anglo-române, de finanțe și bănci, tarife vamale, exploatarea miniere, industrie, agricultură, transporturi, armată etc., totul este relatat și analizat temeinic, cu o minuțiozitate și precizie admirabilă. În afară de rapoartele obișnuite, curente, la sfîrșitul fiecărui an ministrul Angliei la București făcea un raport anual, o adevărată sinteză în care se prezentau toate evenimentele ce au avut loc în decursul unui an în România. Începînd cu anul 1905, rapoartele anuale se imprimau de obicei și aveau o circulație în cadrul Ministerului de Externe și al guvernului englez.

Raportul pe anul 1907 și un altul special din 8 aprilie 1907 tratează pe larg despre răscoalele țărănești din acel an, despre cauzele și desfășurarea lor. Se afirmă că represiunea prin forță „nu va fi sfîrșitul. Țăranul se va ridica din această încercare mai puternic decît s-a ridicat înainte. El poate fi timorat, dar nu trebuie să rezulte că a fost învins. El nu poate uita lecția pe care a primit-o și a dat-o și cred desigur că va veni timpul cînd își va încerca din nou puterea cu moșierimea și va plăti mai vîrtos decît a plătit-o azi”⁸. În raportul anual se spune că „anul 1907 va fi totdeauna un an memorabil în analele României ca urmare a izbucnirii celei mai formidabile insurecții pe care a văzut-o vreodată țara”. Într-o convorbire a lui Carol I cu Conyngham Greene, ministrul englez la București, în privința răscoalelor țărănești din 1907, regele declara printre altele că nu știe cîți răsculați au căzut și că nici nu se îngrijea prea mult, dar că numărul lor era de ordinul miilor. El credea că nu vor mai fi încercări serioase de revoltă. Țăranul, spunea Carol I, este periculos cînd este sătul; cînd stomacul îi este gol preferă să-și vadă de griji și să stea liniștit⁹.

Rapoartele anuale au fost întocmite pînă în anul 1913 inclusiv și redate după primul război mondial la începutul lui 1920 pentru anul 1919¹⁰. Acesta conține 31 pagini tipar în folio,

⁴ Dintre acestea putem menționa: *Guide to the contents of the Public Record Office*, vol. II, London, 1963, p. 127, 146, 156—7, 164 și vol. III, London, 1968, p. 63; *British documents on the origins of the War 1898—1914*, edited by G. P. Gooch, and Harold Temperley, vol. I—XI, London, HMSO, 1926—1938; *Documents on British Foreign Policy 1919—1939*: First series, vol. I—XVII, London, HMSO, 1947—1948, pentru perioada 1919—1922. Public Record Office London (List and indexes. Supplementary Series No. XIII). *List of Foreign Office Records*. Vol. 8. *Embassy and Consular Archives (1879—1913)*. Roumania—Venezuela, New-York, 1963, 375 p.

Pentru anii 1920—1925 și 1944—1945: *Index to the correspondence of the Foreign Office for the year 1920*, part. III N to R; *Idem*, for the year 1921, Part IV R to Z; *Idem*, for the year 1922, part IV R to Z; *Idem*, for the year 1923, Part III M to R; *Idem*, for the year 1924, Part III N to S; *Idem*, for the year 1925, Part N to S; *Idem*, for the year 1944, Part III M to R și *Idem*, for the year 1945, Part III M to R, published by Kraus-Thomson Organisation Ltd, Nendeln/Lichtenstein, 1969—1972; pentru orice alte probleme speciale referitoare la istoria țării noastre au fost consultate și alte volume din colecția *Indexes* decît cele indicate mai sus.

⁵ FO 371 vol. 3140—3160, 3563—3608, 4656—4710.

⁶ FO 371 vol. 6212—6234, 7689—7706, 8913—8935, 9960—9984 și 10798—10806.

⁷ FO 371, files 43983—44060 și 48535—48608.

⁸ FO 371, vol. 317, file 11113.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ FO 371, vol. 4705/1920, files 6306—6982, p. 244—280.

imprimat cu un corp mic și cuprinde o expunere a evenimentelor ce au avut loc în România între anii 1913—1919: situația politică la începutul războiului, negocierile cu Antanta, situația militară a României, distrugerea sonodelor și a instalațiilor petrolifere în timpul retragerii în Moldova, luptele din vara anului 1917, pacea de la București cu puterile centrale, relațiile cu țările vecine și chestiunea Dunării. În continuare raportul tratează despre situația țării în anul 1919, respectiv despre finanțe, comerț, legislație economică, import-export, Banca Națională. Se caracterizează principalele personalități politice: rege, regină, Alexandru Averescu, Constantin Argetoianu, Take Ionescu, Alexandru Marghiloman, Ionel L. C. Brătianu, Alexandru Vaida-Voievod, Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Octavian Goga, Barbu Știrbey, Nicolae Titulescu, sesizându-se admirabil trăsăturile fundamentale ale fiecăruia.

Rapoartele trimise de către șefii reprezentanței diplomatice engleze la București între anii 1905—1925, redactate de Ed. Browne, Conyngham Greene, Walter Townley, George Barclay, ultimul în timpul războiului, la Iași și Herbert Derring după 1920, constituie o sursă extraordinară de informații pentru istoria României în această perioadă. Viața politică internă, economia, industria, relațiile cu țările vecine, răscoalele țărănești din 1907, războaiele balcanice și tratatul de pace de la București din 1913, neutralitatea țării noastre în primii ani ai primului război mondial, intrarea și participarea României la acest război alături de puterile aliate, sacrificiile și eroismul armatei române, retragerea în Moldova și ravagiile tifosului exantematic, mizeria și foametea, refacerea armatei române și vitejia sa în luptele din vara anului 1917, ajutoarele militare și pentru populația civilă, proiectele de distrugere a instalațiilor industriale, petrolifere și a proviziilor din Moldova așa cum se procedase în toamna anului 1916 în Țara Românească și de retragere a armatei și administrației în sudul Rusiei în cazul unei victorii germane, negocierile și încheierea păcii de la București de către guvernul condus de Alexandru Marghiloman etc. sînt ample comentate în rapoartele lor de către diplomații englezi de la București și Iași.

Coroană pentru anii 1920—1925 este, după cum am mai precizat, mult mai voluminoasă și problemele sînt foarte variate: recunoașterea României ca urmare a înfăptuirii unității sale naționale, relațiile cu țările vecine, despăgubirile cerute Angliei și Franței pentru distrugerea zonei petrolifere din Muntenia în toamna anului 1916 de către sir Norton Greffiths (despăgubirile au fost cerute din România și marile trusturi petrolifere, partea cunoscută țării noastre fiind reținută în contul plății datoriilor de război); rezolvarea unor litigii economice anglo-române, problema minorităților și activitatea României la Liga Națiunilor în această privință, refacerea transporturilor și a căilor de comunicație distruse

în timpul războiului, partidele politice, revizuirea Constituției, reforma agrară, legea minelor ce a fost întâmpinată cu ostilitate de marile companii petrolifere, refacerea economiei țării și împrumuturile contractate în occident în condiții extrem de oneroase pentru țară, crearea Partidului Comunist Român și activitatea sa ulterioară etc.

Situația țării noastre este admirabil caracterizată de către istoricul și marele prieten al poporului român R. W. Seton-Watson care, cu prilejul unei vizite la Cluj, la 10 iunie 1923, declara printre altele: „Pot să vă asigur că toți cei care știu ceva despre România au un sentiment personal de simpatie pentru români și ei cred că dat fiind condițiile geografice favorabile, România ar putea deveni în curînd un paradis pe pămînt, un paradis în miniatură. Din nefericire nu putem să nu vedem contrastul dintre splendidele posibilități ale viitorului și deplorablele realități ale situației politice din prezent. O stabilitate politică reală nu poate exista în sistemul prezent de guvernare“.

O altă serie din arhiva Foreign Office — Treaty, FO 372 — conține documente referitoare la negocieri cu caracter economic între România și Anglia, la aplicarea tratatelor comerciale și rezolvarea diferitelor litigii economice între cele două țări, chestiuni cu caracter consular, decorații acordate de România unor militari și civili englezi participanți la primul război mondial în țara noastră.

Un volum¹¹ conține documente importante provenind de la lordul Balfour, ministru de externe al Angliei în timpul războiului. Printre acestea semnalăm mesagii schimbate cu regele George al V-lea al Angliei în timpul luptelor din vara anului 1917 în Moldova și de felicitare cu ocazia marilor victorii obținute de aliați pe frontul din vest împotriva puterilor centrale¹², într-o perioadă cînd evoluția ostilităților era urmărită la Iași cu emoție și cu atenție încordată.

Documentele din anii 1944—1945 cuprind multe și valoroase informații despre evenimentele politice și militare care au dus la înlăturarea dictaturii militar-fasciste, la încheierea armistițiului și la participarea României alături de puterile aliate, la războiul antifascist pînă la victoria finală asupra Germaniei naziste. Ele mai conțin informații ample despre problema Transilvaniei, relațiile externe ale țării noastre în special cu țările vecine; despre situația economică a țării și a transporturilor, despre instaurarea primului guvern democrat condus de dr. Petru Groza și înfăptuirea primelor reforme cu caracter democratic, situația internă, partidele politice etc.

Ca urmare a cercetărilor efectuate, Arhivele din Republica Socialistă România urmează să primească un număr important de microfilme de o valoare documentară deosebită pentru istoria țării noastre. Valoarea lor este cu atît

¹¹ FO 800.

¹² FO 800, vol. 204, p. 213—248.

mai mare cu cât cercetările istoricilor și arhi-
viștilor români s-au îndreptat pînă de curînd
mai puțin asupra arhivelor engleze, atît de bo-
gate în documente importante privitoare la is-
toria poporului român și a relațiilor româno-
engleze.

Din punct de vedere al activității arhivistice
a PRO ar putea fi menționate următoarele as-
pecte ca prezentînd interes mai deosebit: folo-
sirea din ce în ce mai mult a sistemului de
publicație-microfilm, pentru unele fonduri
mult solicitate la cercetare; ca gen de instru-
ment de informare științifică publicarea a nu-
meroase volume de indexuri (*indexes*), din
care, după cum am arătat, numai în 1972 au
apărut 20 volume din seria *Indexes to Foreign
Office General Correspondence*, pentru anii
1941—1945; înființarea de depozite interme-

diare în care instituțiile mari își depun provi-
zoriu, contra unei taxe, arhivele scoase din
uz, în vederea selecționării și transferului
celor cu termen permanent de păstrare la
PRO; colaborarea cu academii, universități și
societăți științifice, precum și cu mari case
editoriale în scopul publicării de ediții de do-
cumente și de instrumente de informare știin-
țifică; aplicarea pe o scară largă a tehnicii
moderne în restaurarea documentelor și sigi-
liilor, în reproducerea lor prin diferite sisteme
the Public Record Office; perceperea, în baza
unor dispoziții legale, de taxe pentru diferitele
informări — cum ar fi de exemplu cercetările
în arhive cu caracter genealogic — cerute de
persoane particulare din țară și de peste
hotare.

MIHAIL FĂNESCU

AUSTRIA

În luna iunie 1973, cercetările în arhivele
Vieniei, inițiate de Direcția generală a Arhi-
velor Statului încă din anul 1966, au fost con-
tinuate de către subsemații.

La *Hofkammerarchiv* (HKA), au fost duse
mai departe investigațiile începute în anii tre-
cuți în fondurile „*Kommerz*“, „*Münz und Berg-
wesen*“, „*Banater-Akten*“, selectîndu-se pentru
microfilmare 7874 pagini de document.

Fascicolele cercetate¹ din fondul „*Kom-
merz*“ privesc perioada 1749—1821. Ele aparțin
unor serii de acte constituite pentru alte pro-
vincii ale Coroanei Habsburgice decît Tran-
silvania și Banat. Dacă în anii trecuți cerceta-
rea noastră s-a îndreptat în mod firesc spre
seriile de acte „*Transilvania*“ și „*Banat*“, de
data aceasta am făcut sondaje într-o direcție
nouă, cunoscînd din experiența depistărilor an-
terioare că documente de sinteză, de deosebită
importanță pentru istoria Transilvaniei și Ba-
natului, se găsesc adesea în seriile de acte ale
altor provincii, ca „*Boemia*“, „*Stiria*“, „*Lito-
rale*“. Mai puține numeric decît în seriile
„*Transilvania*“ și „*Banat*“, am găsit totuși și în
fascicolele cercetate anul acesta unele docu-
mente privind comerțul supușilor turci în cu-
prinsul Imperiului Habsburgic: un extras din
procesul-verbal al Consiliului Aulic Comer-
cial² din 1768, în care se precizează că sub
noțiunea de negustori „supuși turci“ sînt in-
cluși și negustorii „valahi“ și „moldoveni“; o
reglementare³ din 1766 a comerțului de tranzit

prin Austria cu produse de Nürnberg, exercitat
de negustorii supuși turci; o reglementare⁴
din 1768 privind în general comerțul de tranzit
prin Austria, efectuat de aceeași categorie de
negustori ș.a. Ca majoritatea documentelor care
au fost selectate pentru microfilmare din fon-
dul „*Kommerz*“, și acestea constau din acte
normative și tabele privind importul și exportul
Transilvaniei și Banatului din și în Țara Ro-
mânească și Moldova. Ele atestă încă o dată, pe
de o parte strînsa unitate și intercondiționare
economică dintre cele patru provincii româ-
nești, iar pe de altă parte eforturile Imperiului
Habsburgic de a-și statonici influența econo-
mică asupra acestora și de a le transforma în
piețe de desfacere pentru produsele manufac-
turiere și industriale din „țările ereditare ale
Coroanei“.

Fondul „*Münz-und Bergwesen*“ constituie
principala sursă de documentare privind dez-
voltarea industriei miniere, siderurgice și me-
talurgice din Transilvania, Banat și Mara-
mureș, oferind totodată numeroase informații
privind exploatarea pădurilor, situația econo-
mico-socială a populației, învățămîntul etc. din
așa numitele zone montanistice, în general
scopse de sub jurisdicția autorităților comi-
tatense ori provinciale, fiind administrate și
subordonate direct Camerei Aulice Monetare
și Montanistice (K. Hofkammer in *Münz-und
Bergwesen*). Din acest fond am cercetat anul
acesta fascicule⁵ din anii 1783—1788, aparți-

¹ Hofkammerarchiv, Kommerz, rote Nr. 680, 789, 850, 855, 1125, 1161.

² Ibidem, rote Nr. 680, f. 1112—1115.

³ Ibidem, f. 812—820.

⁴ Ibidem, f. 1104—1111.

⁵ Hofkammerarchiv, Münz- und Bergwesen, rote Nr. 2041, 2043—2046, 2257, 2258.

nind seriilor „Baia Mare“ și „Banat“. Am găsit aici date privind cantitatea de minereu preschimbat de comunitățile de minerit din zonă, cheltuielile de producție și beneficiul realizat în anii 1776—1781, producția de aur, argint și plumb de la Capnic între 1779—1783, spălarea aurului în Bistrița la Iacobi în Bucovina, cheltuieli efectuate pentru construirea de noi capacități la Ferenziu și Lăpușul Românesc în anul 1784, prospecțiunile miniere la Solca și situația stabilitamentului de prelucrare a fierului de la Iacobi în anul 1784, evidența roboți pe domeniul montanistic Lăpuș în același an etc. O categorie aparte formează procesele verbale ale sesiunilor Inspectoratului superior montanistic Baia Mare și ale judecătoriilor montanistice din Baia Mare și Baia Sprie, din anii 1783 și 1784, documente a căror arie tematică largă și variată este bine cunoscută de cercetători.

În ce privește seria „Banat“, fasciculele cercetate cuprind în primul rînd bilanțuri trimestriale și anuale, inclusiv rapoartele de activitate, dar și documente care ilustrează situația economică a populației. Între documentele cu informații mai interesante amintim pe cele care indică producția de cupru de la Dognecea în anii 1782—1786, producția trimestrială raportată de oficiile montanistice din Banat, producția anuală de metal și de lemne din Banat, clasificarea comunităților de minerit din anul 1786, bilanțurile pe anul 1787 ale comunităților de minerit din Banat, separat pe oficii montanistice, evidența nominală a spălătoriilor de aur din Banat și producția realizată în 1787, robota cu brațele și carele prestată de populație în 1787 la construirea noului furnal de la Bocșa, necesarul de cereale pe anul 1788 pentru stabilimentele montanistice etc.

După cum se știe, Banatul, care în secolul al XVIII-lea pînă în 1776 a constituit un domeniu al Coroanei, sub directă subordonare a erariului imperial, prezintă trăsături caracteristice în dezvoltarea economică și socială, diferențiate oarecum de celelalte provincii românești, trăsături care au fost puțin studiate, în parte datorită și lipsei de surse documentare, arhiva fostei Administrații provinciale cez. cr. a Banatului nefiind accesibilă decît prin intermediul rezumatelor și extraselor publicate de Baroth⁶. Pentru aceste considerente am continuat și anul acesta cercetarea fondului „*Banater-Akten*“. Fasciculele cercetate⁷ furnizează informații privind arendarea drepturilor regaliene, contribuțiile financiare, navigabilitatea Mureșului, cultura orezului, loturile experimentale de cultivare a orezului de la Opațița, Denta și Singeorge ale companiei „*Secondo Limoni*“ din Mantua, creșterea viermilor de mătase, înființarea de manufacturi de mătase în anul 1750, cultivarea inului și a cînepei între 1771—1775, stupăritul și dijma de miere

în 1772, cultura de plante tehnice pentru tăbăcărie în 1773 etc.

Cercetarea la Hofkammerarchiv a fost extinsă și asupra unor fonduri și colecții cu documente din secolele al XVI-lea și al XVII-lea. Astfel, colecția „*Urkunden*“, seria „*Urkunden*“ din fondul „*Siebenbürgen*“, precum și fondul „*Hoffinanz*“, anii 1691—1693. Din parcurgerea inventarului („*Urkunden-Verzeichnis*“) colecției „*Urkunden*“, precum și din cercetarea directă (materialul nefiind inventariat) a seriei „*Urkunden*“ din fondul „*Siebenbürgen*“⁸, am constatat un număr destul de mare de documente vechi privind țările române. Astfel, în fondul „*Siebenbürgen*“ există 168 documente din anii 1554—1792 de interes pentru noi. Am făcut unele confruntări cu cunoscutele publicații de documente din colecțiile E. Hurmuzaki și A. Veress. Cele mai multe „*Urkunden*“ sînt publicate. Cu toate acestea, ținînd seamă de exigențele cercetării istorice de azi, care preferă copia mecanică față de copia manuală care a stat altădată la baza publicațiilor, apoi de faptul că unele documente au fost publicate numai în rezumat, că între timp s-au făcut unele modificări de cote, că documentele respective au fost publicate în diverse reviste și colecții greu accesibile, o microfilmare a tuturor acestor „*Urkunden*“ va trebui luată în considerare în viitorul apropiat.

Din fondul „*Hoffinanz*“ au fost comandate microfilme după 219 documente din anii 1691—1693. Ele privesc următoarele probleme: finanțarea reparațiilor la cetatea Lipova, construirea fortificațiilor de la Oradea, finanțarea și aprovizionarea trupelor imperiale în Transilvania, excelele militarilor imperiali în Transilvania, combaterea foametei din Transilvania, transportul și desfacerea sării din Maramureș și Transilvania, organizarea încasării dijmei, vămilor și veniturilor salinelor din Transilvania, administrarea comitatului Bihor, proprietățile episcopiei Oradea etc.

Pentru a ilustra varietatea tematică și valoarea documentelor microfilmate din fondurile de la HKA, cităm cîteva exemple: unele documente (datele la 3 oct. 1691 și 18 iul. 1693) din fondul „*Hoffinanz*“ privesc întreținerea solilor Țării Românești la Viena; altele, din același fond, se referă la revolta unor trupe care asediau Oradea, motivată de neprimirea soldei (29 febr. 1792), propunerea generalului Veterani de a relua corespondența cu voievozii Țărilor Române (6 mart. 1692), achitarea a 1000 taleri promiși vistiernicului Moldovei, respectiv vistișierii Moldovei (1 și 6 mart. 1692), memoriul stărilor și ordinelor din Transilvania despre comerțul cu sare (17 apr. 1692), situația minelor de la Baia Mare și repunerea lor în exploatare (27 sept. 1692), anchetă în legătură cu naufragiul luntrelor care transportau sare pe Mureș (27 oct. 1692); decontarea sumei de 40 000 taleri, donată de Papă pentru construirea fortificațiilor de la Oradea (21 apr. 1693), contractul dintre Eva von Her-

⁶ Baroth, Lajos, dr. Adattár, *Délmagyarország XVIII századi történetéhez*, Temesvár, 1893—1896.

⁷ Hofkammerarchiv, Banater-Akten, rote Nr. 27, 60, 205.

⁸ Ibidem, Siebenbürgen, rote Nr. 95, 96.

berstein și orașul Baia Mare pentru mina „Fekete Banya” și posesiunea Lăpuș (8 aug. 1693), încasarea dijmei de cereale, oi și porci în districtele Lipova și Hălmagiu (4 sept. 1693), petiția nobililor din Satu Mare în legătură cu contribuția (5 dec. 1693); din fondul „Kommerz”, două documente (1 dec. 1750 și 23 ian. 1751) privind înființarea de agenții ale Companiei Orientale la Brașov și Brăila, în vederea cuceririi de piețe de desfacere pentru comerțul austriac, câteva documente de sinteză și normative (6 febr. 1759, 10 ian. 1766, 20 aug. 1768) referitoare la reglementarea tarifului vamal pentru vitele exportate în și tranzitate prin Transilvania de către negustorii „supuși turci”, modalitatea de limitare a pagubelor produse monarhiei de către acești negustori, situația comerțului „supușilor turci” în Transilvania; din fondul „Banater-Akten”, un document (29 febr. 1772) privind rezultatele plantațiilor experimentale de duzi în Banat, un memoriu care analizează cauzele nerentabilității producției stabilimentelor de prelucrare a fierului de la Bocșa și Reșița (11 mart. 1788), un amplu raport (23 mai 1788) care tratează pe capitole: convenția între erarii și comunitățile de minerit din Banat cu privire la tariful de preschimbare a cuprului și aprovizionarea cu cereale a membrilor comunităților, mineritul, exploatarea pădurilor, activitatea funcționarilor erariali, situația stabilimentelor erariale de prelucrare a fierului de la Bocșa și Reșița, activitatea Direcției montanistice din Oravița; în fine, ca ultimă exemplificare, tabele statistice (1788) cu situații „totale”, întocmite separat pentru stabilimentele de la Băița (jud. Bihor), Bocșa, Dognecea, Moldova, Oravița, Reșița și Sasca din Banat, cuprinzând denumirea comunităților de minerit, localitatea unde își au sediul, unitatea teritorială administrativă din care fac parte, obiectul exploatării, numărul funcționarilor după naționalități, numărul muncitorilor după naționalități, consumul anual de cereale și furaje, consumul anual de alte materiale (scinduri, lemne, cărbuni, cărămizi, unelte), cantitatea și valoarea producției anuale.

Paralel cu activitatea desfășurată la Hofkammerarchiv, au fost făcute cercetări și la *Haus-Hof-und Staatsarchiv*. Aici s-a tins, în primul rând, la o epuizare a materialului de interes pentru noi din fondul „*Politisches Archiv*”. Acest fond cuprinde actele Ministerului de Externe din anii 1848–1918. De aici au fost aduse în anii trecuți unele documente, care se cereau completate prin noi investigații. Astfel, au fost microfilmate patru pachete⁹ cu cca 2 000 pagini de documente, cuprinse sub titlul „*Couvents dédiés*”, care privesc nu numai problema secularizării averilor mănăstirești în țara noastră, ci întreaga politică a domnitorului Al. I. Cuza și a oamenilor politici din vremea sa. În afară de lucrările comisiei

internaționale de cercetare și luare de poziție față de actul secularizării, se află aici rapoartele și corespondența reprezentanților diplomați de la București și Constantinopol, care oglindesc nu numai atitudinea fiecăreia dintre Marile Puteri, ci reproduc adesea sub formă de citat convorbirile purtate cu Al. I. Cuza, M. Kogălniceanu și alte personalități române, permițându-ne să surprindem oarecum „imediat” gândurile, sentimentele, comportarea lor. Găsim aici atestări ale demnității naționale care determina respingerea amestecului puterilor străine într-o chestiune internă, ca aceea a secularizării, afirmarea deschisă a necesității unei politici de echilibru între cele două Mari Puteri vecine care amenințau deopotrivă ființa noastră etnică, iar pe de altă parte modul în care era considerată pe plan european politica lui Cuza, aprehensiunea internunțului austriac de la Constantinopol față de efectele mai îndepărtate ale acestei politici („nu-mi pot înlătura impresia că în principele Cuza se dezvoltă pentru noi un pericol real. Vom vedea născându-se la Dunărea de Jos un stat român, care nu poate fi decât ostil Austriei”), înțelegerea ambadorului francez față de înfăptuitorul loviturii de stat („Dacă aș fi ministrul Porții, departe de a-l blama pe principe pentru curajul și cinstea de care a făcut dovadă la 14 curent, l-aș lăuda pentru că a îndrăznit să iasă din cercul vicios în care îl închidea o constituție absurdă; l-aș ajuta să zdrobească oligarhia... Poarta să nu se speire că această țară începe să folosească autonomia ei, e ca și cum ai cere unui copil să nu crească”).

O altă grupă de documente¹⁰ din același fond privește tratativele secrete cu Puterile Centrale pentru încheierea tratatului de alianță din 1883, precum și pentru reînnoirea sa în anii 1892, 1896, 1902. Găsim aici convorbirile cu regele Carol, cu Brătianu, Sturdza, Carp în chestiunea încheierii tratatului, a convenției militare, adaptării armamentului la cel austriac, politica României în Balcani, relațiile sale cu Turcia și Bulgaria, problema cuțovlahilor, străduințele Ministerului de Externe român de a obține ca România să fie pusă pe picior de egalitate cu Puterile Centrale aliate. de a încheia tratat separat cu fiecare din cele trei Puteri.

Dintr-o grupare¹¹ de „copii de memorii și notițe” din același fond, am selectat pentru microfilmare un memoriu privind problema naționalităților în Austro-Ungaria și efectul ei asupra politicii externe a monarhiei, în care autorul, contele Kálnoki, ministru de externe al Austro-Ungariei, recunoaște că „chiar și acei români mai lipsiți de prejudecăți, care se uită la poziția pe care o ocupă în țară <Transilvania> numele lor atit de puternic reprezentate, se simt nevoiți să se plângă de

⁹ Ibidem, Politisches Archiv I. 2. K. 460, 471, 472, 479.

¹¹ Ibidem, Politisches Archiv XL. Interna, K. 316, 317.

* Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Politisches Archiv XII. Türkei, K. 213–216.

neglijența și îndepărtarea lor de la centru. Reprezentarea lor în Dieta maghiară a fost totdeauna minimă. Nici un român nu se găsește și nu s-a găsit vreodată într-o funcție publică proeminentă. Nici unui talent român, căruia îi era netezită calea spre București, nu i s-a deschis un drum spre funcțiile de stat din capitala maghiară. A fost inevitabil ca privilegiile românilor din Ungaria să se îndrepte adesea către statul înrudit ca neam, stat care, „s-a înălțat într-un membru al familiei popoarelor europene, egal în drepturi pe plan internațional, care își sporește forțele, își lărgeste capacitatea militară și care în mod vizibil a obținut în afară putere și prestigiu“. El sfârșește prin a arăta că „a întreține cele mai bune și mai prietenești relații cu statul român constituie interesul de netăgăduit al politicii noastre externe și în special al politicii noastre comerciale“.

Un alt memoriu tratează modificările teritoriale (împărțirea teritoriului român între statele vecine) care urmau să aibă loc la sfârșitul primului război mondial, în cazul victoriei Puterilor Centrale.

Un al treilea memoriu (autor: Kral, 1915) privește chestiunea dunăreană, evoluția istorică a ei, posibilități de rezolvare în legătură cu războiul.

Un alt grup de acte¹² din fondul „Politisches Archiv“ se referă la „chestiunea Brialmont“. E vorba de generalul belgian Brialmont, specialist în probleme de construcții de fortificații, care, la invitația guvernului român, ne-a vizitat țara în anii 1882—1883, pentru a întocmi un proiect de construcții de fortificații în Carpați și în jurul orașului București, precum și un lagăr pe Siret. Cum aceste fortificații nu conveneau guvernului austro-ungar, prin intrigi și intervenții se obține demiterea generalului din cadrele armatei belgiene, ceea ce dă prilej coloniei române din Bruxelles să desfășoare în presă și pe stradă manifestații în sprijinul unității naționale a românilor de pe ambele versante ale Carpaților.

Un grup de acte¹³ privește construirea — cu subvenția statului român — în anii 1911—1912, a bisericii române din Viena.

În legătură cu istoria cercetării științifice geologice în țara noastră, menționăm documentul¹⁴ din 1881, semnat de Franz von Hauer, directorul Institutului de Geologie din Viena și de Eduard Suess, profesor de geologie, care solicită subvenții pentru cercetări geologice în România, „câci progresele pe care tinerii geologi români le-au făcut deja ne determină să credem că ar fi timpul să folosim forțele lor, pentru ca împreună să realizăm o cercetare geologică și să întocmim hărți geologice“.

Dar grupa cea mai masivă și poate cea mai importantă din fondul „Politisches Archiv“ o

constituie documentele¹⁵ privind primul război mondial. Găsim aici corespondență secretă din anii 1914—1915 privind tratativele cu România și mijloacele folosite de guvernul austro-maghiari pentru menținerea neutralității României (acțiunea de spionaj a agenților Ludwig Roselius, Mannesheim și Carsten Nielsen, tentativa de corupere a presei române și a unor oameni politici, tentativa de atentat împotriva lui Brătianu, Costinescu, Filipescu, Take Ionescu); schimb de scrisori între regele Carol și împărații Franz Joseph și Wilhelm II; tratative pentru concesiile teritoriilor reclamate de români, discutarea autonomiei Transilvaniei, convorbirile între Tisza pe de o parte, și Maniu, Vaida, Hossu, Mihali, pe de altă parte, precum și între Czernin și Vaida sau Pop, în care plenipotențiarul austriac considera concesiile pe care Tisza era dispus să le facă românilor — în domeniul școlilor și al împărțirii în cercuri electorale — ca o acțiune similară celei „de a stinge o casă incendiată cu o stropitoare de grădină“; evenimentele din 1915 din Bucovina, mișcarea daco-română de acolo, atitudinea episcopului Repta și a prof. I. Nistor; formarea Legiunii ardelen (1915), demonstrații naționale în sprijinul ideii daco-romane (1915), intrarea trupelor ruse în România (1915—1916), acordul României cu Antanta (august 1916), impresia făcută de declarația de război a României; organizarea teritoriului ocupat, rapoartele despre relațiile românilor cu trupele ocupanților (rapoartele lui F. Sobotka, comisar civil cezaro-crăiesc și ale lui Robert v. Dombrowski) din anii 1916—1918, constituirea Legiunii române (1917—1918) din prizonierii transilvăneni din Rusia, Comitetul de la Kiew și săptămânalul „România Mare“; încercarea lui Carp-Pisoski de a încheia pace separată în partea ocupată a României; planul unei lovitură de stat (1917), conceput de Sturdza și Carp; atitudinea lui Carp, Marghiloman, Maiorescu, Stere, Vaida în chestiunea uniunii personale cu monarhia austro-ungară; tratative în chestiunea Dobrogei, administrația bulgară în Dobrogea (1917—1918), memoriul lui Marghiloman pentru apărarea dreptului României asupra Dobrogei; întrevăderea de la Răcăciuni (1918) între Czernin și principele Ferdinand; scrisorile Martei Bibescu către principele Nic. v. Hohenlohe în legătură cu plecarea ei din România îndată după ocupația militară străină, deținerea ei într-un lagăr din Boemia. Nu putem lăsa nemenționat din această grupă de acte protestul din 1917 al lui Hans Schlitter, directorul Arhivei din Viena (Haus-, Hof- und Staatsarchiv) împotriva intenției ocupanților austrieci de a da la topit arhiva confiscată a Poliției din București („Nu pot să nu-mi ascund un sentiment de rușine, citind adresa Ministerului de Răz-

¹² Ibidem. Politisches Archiv XXII. Belgien, K. 50.

¹³ Ibidem. Politisches Archiv XL. Interna, K. 250.

¹⁴ Ibidem. K. 201.

¹⁵ Ibidem. Politisches Archiv I. 2., K. 515—517, 520; Politisches Archiv 9. Personalia, K. 800; Politisches Archiv 10. Krieg 1914—1918, K. 816, 881, 302, 884, 904, 940, 954, 976, 1043—1046.

boi. Noi nu avem dreptul să dăm la topit arhive străine, fie că prezintă sau nu interes istoric; ele trebuie păstrate în siguranță cel puțin până la încheierea păcii, căci și arhivele formează un obiect, nu lipsit de importanță, al tratatelor de pace“).

Din fondul „Politisches Archiv“ am mai cercetat documente¹⁶ privind tratativele dintre Austro-Ungaria și Anglia din 1877/78 în legătură cu războiul pentru independență, precum și rapoartele plenipotențiarului austriac de la Petersburg în legătură cu același eveniment.

La Haus-, Hof-und Staatsarchiv a fost cercetată de asemenea colecția „Handschriften“, din care am selectat: raportul¹⁷ din 1611, în limba italiană, semnat de Petru Gregorovici Armeanul, adresat împăratului Rudolf, despre întrevăderea cu Radu Șerban, domnitorul fugit la Hotin, precum și cu Constantin Movilă, domnitorul Moldovei, declarația acestora de a rămâne fideli tratatului de alianță cu imperialii și cererea lor de a fi ajutați „să-și apere mai bine țara, spre binele întregii creștinătăți“, precum și relatarea despre solia regelui Persiei la domnul Moldovei și propunerea făcută acestuia cu privire la o debarcare în Dobrogea, la câștigarea de partea lor a tătarilor, prin intermediul domnului moldovean, și întreprinderea unei expediții împotriva turcilor; un manuscris¹⁸ intitulat „De Moldavia et Transsylvania discursus“, care pare să fie materialul pregătit al lucrărilor lui Georg Pray, bibliotecarul Universității din Pesta de la sfârșitul sec. al XVIII-lea, în care se repro-

duce un document din 1415 în legătură cu pretențiile regelui Ungariei asupra Moldovei; un manuscris¹⁹ cu „încheierea de la Thokai“, din 1611, între împărat și Gabriel Bathori, principele Transilvaniei, precum și documente din 1595, 1599, 1613 și 1614, legate de acest tratat; un manuscris²⁰ din 1790, cuprinzând un memoriu despre avantajele îndreptării comerțului Austriei spre Dunărea și Marea Neagră. Menționăm că multe manuscrise din această colecție, cuprinse în catalogul Böhm, nu se mai găsesc în prezent la Viena, ci la Budapesta, cedate după primul război mondial.

La Haus-, Hof-und Staatsarchiv, s-a continuat de asemenea cercetarea colecției „Ungarische Akten“, reținându-se pentru xerografiere documente din anul 1540, privind evenimentele din Transilvania, precum și o corespondență a lui Ștefan Lăcustă, domnul Moldovei, cu regele Ferdinand.

De la *Nationalbibliothek*, Secția Cartografică, au fost comandate fotocopii după 15 desene, din care unele în culori, reprezentând: castelul Hunedoara, trecătoarea de la Turnu-Roșu cu clădirile carantinei, stinca de bazalt Detunata Goală, trecerea Oltului, vederi din Sibiu și Mediaș²¹.

Numărul paginilor de documente microfiliate de la Haus-, Hof-und Staatsarchiv se ridică la cifra de peste 20 000.

ELENA MOISUC
TIBERIU MOȚ

¹⁶ Ibidem, Politisches Archiv VIII. England, K. 170; Politisches Archiv X. Russland, K. 70.

¹⁷ Handschriften, W 290 (595) 6. Bd., f. 3-6.

¹⁸ Ibidem, Nr. 1183 W.o.S. B 762, f. 1-72.

¹⁹ Ibidem, B 381 25. Collectanea historica 33, f. 407-441.

²⁰ Ibidem, W 543 Miscellanea 2) 196 a - 110 u.

²¹ Österreichische Nationalbibliothek Wien, Kartenabteilung, F.K.B., Vues Siebenbürgen.

BELGIA

Misiunea de studiu a Direcției generale a Arhivelor Statului întreprinsă în Belgia în perioada 19 septembrie - 4 octombrie 1973 a avut drept scop studierea instrumentelor de lucru aflate la Arhivele Regatului în vederea cunoașterii fondurilor de arhivă în care se află documente referitoare la țara noastră și la relațiile româno-belgiene, precum și continuarea cercetărilor în Arhiva Ministerului de Externe și a Comerțului Exterior, începute de misiunile de studiu din anii 1966 și 1969. Un alt obiectiv l-a constituit cercetarea presei din anul 1944 pentru cunoașterea ecoului istoricului eveniment de la 23 August 1944.

Intrucât timpul afectat a fost foarte scurt, cercetările au fost întreprinse concomitent la Arhivele generale ale Regatului, Arhiva Ministerului de Externe și Biblioteca Regală Albert I.

Arhivele Generale ale Regatului, adăpostite în noua clădire, modernă și spațioasă din rue

de Ruysbroeck, în vecinătatea Bibliotecii Regale Albert I, constituie depozitul de arhivă cel mai important din Belgia, deținând documente din provincia Brabant, arhivele instituțiilor centrale ale fostelor Țări de Jos și ale Belgiei contemporane. O parte din manuscrisele prețioase au fost transferate la secția de manuscrise a Bibliotecii Regale Albert I. inventarele lor găsindu-se însă și la Arhivele Regatului.

Prin bunăvoința arhivistului general D. Wyffels și a solitudinii colaboratorilor săi: d-ra Scufflaire, d-ra Van Derveeghe și d-ra Nieuwenhuysen, cărora le aducem pe această cale mulțumirile noastre, ne-au fost puse la dispoziție o serie de instrumente de lucru ca: inventare, cataloage, ediții de documente, reviste de specialitate, bibliografie istorică. Din acestea s-au studiat: Inventarul arhivelor Camerelor de Comerț; Inventarul documentelor P. Hymans; Inventarul arhivelor Minis-

terului de Justiție — Administrația Siguranței Publice; Inventarul Langrand — Dumonceau; Inventarul Societății Cockerill-Ougree (fabrică de oțelărie și locomotive).

Din cercetarea acestor instrumente de lucru au reieșit unele date de interes general și cu referire la relațiile diplomatice în timpul primului război mondial, intrarea României în război, mersul operațiunilor pe front, situația țărilor beligerante (documentele P. Hymans), bursieri români în Belgia, ziariști și corespondenții ziarelor străine (Arhiva Siguranței publice — Poliția străinilor).

Intrucît este cunoscut faptul că umanistul Nicolae Olahus și-a petrecut 10 ani (1531—1542) în Țările de Jos în calitate de secretar și consilier al regentei Maria de Ungaria, timp în care a întreținut legături cu umanistii Universității din Louvain precum și cu Erasmus de Rotterdam, s-a încercat îmbogățirea documentației referitoare la umanistul de origine română. Astfel, a fost consultat articolul lui Alphonse Roersch intitulat „Correspondența lui Nicolae Olahus”¹ în care este prezentată culegerea publicată în tomul XXV din Monumenta Hungariae Historica (2) 1875 ce cuprinde co-

respondența lui Olahus între 1527—1538 păstrată la Kismarton, conte de Vas, în Ungaria în arhiva conților de Esterházy. În acest articol ca și în restul bibliografiei consultate se emite aceeași ipoteză a existenței unor urme documentare lăsate pe teritoriul fostelor Țări de Jos de către umanistul Olahus, fără a se da însă nici cel mai mic indiciu asupra locului unde s-ar fi putut păstra acestea. Informațiile culese ne determină să considerăm ca necesară, în viitor, cercetarea documentelor vechii Universități din Louvain, a documentelor păstrate de la umanistii acesteia, corespondenți ai lui Olahus, precum și a manuscriselor din fosta cancelarie austriacă. Această din urmă prezintă interes și pentru istoria țărilor române, fapt atestat de consultarea doar a citorva din perioada regenței Mariei de Ungaria.

La Arhivele Regatului a fost studiată și Culegerea consulară belgiană (Recueil consulaire Belge) 1839—1855, vol. I, în care la capitolul Turcia Europeană, se găsesc rapoarte comerciale care demonstrind necesitatea înființării unor consulate belgiene la Galați și Brăila (1848), arată circulația vaselor comerciale între Anvers și Constantinopol cu trecerea prin Galați, importurile și exporturile în porturile dunărene Galați și Brăila ș.a.m.d.

¹ „Bulletin de la Société d'Histoire et d'Archéologie”, t. XI, p. 297—307, Gand, 1903.

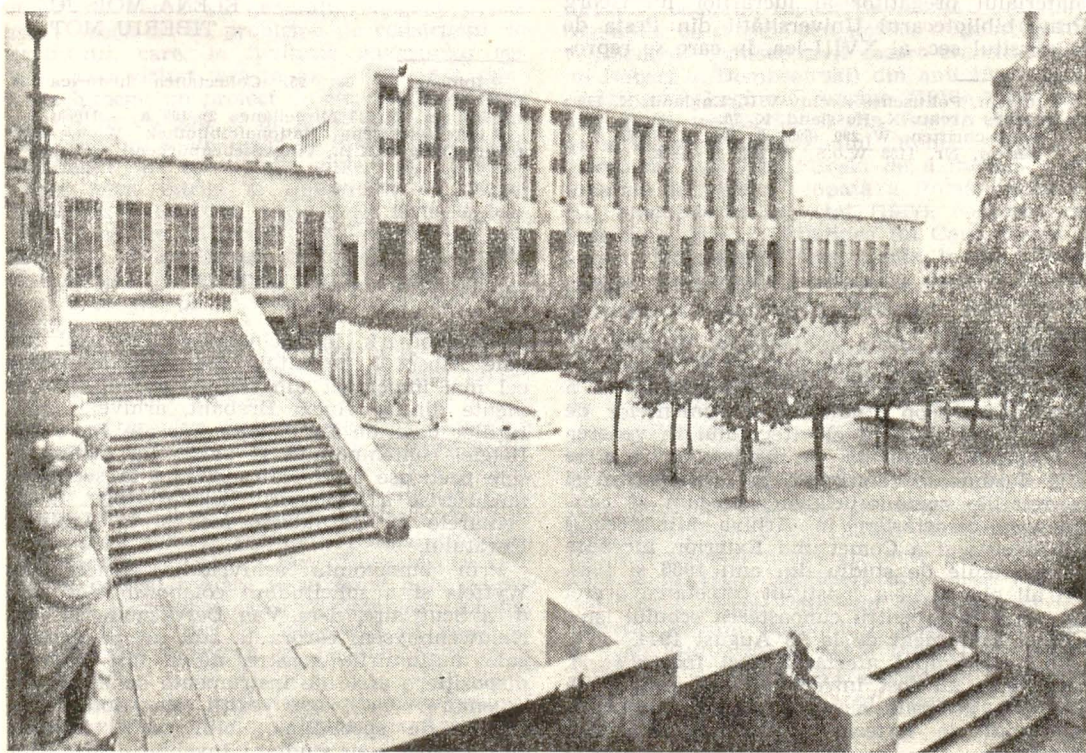

Fig. 1 — Biblioteca Regală Albert I din Bruxelles.

Întrucît culegerea de la Arhivele Regatului nu este completă, iar cea completă se află la Arhiva Ministerului de Externe, studierea acestor documente rămîne ca obiectiv al unei viitoare cercetări.

La Biblioteca Regală Albert I, construcție, de asemenea modernă și spațioasă cu numeroase săli de lectură și expoziții pe profil, s-au studiat unele surse bibliografice precum și inventarul colecției de manuscrise, hărți, și stampe. Menționăm lucrarea lui Paul Crokaert „Brialmont. Eloge et Mémoires” apărută la Bruxelles în 1925 în care capitolul IV al memoriilor lui Brialmont se intitulează „Lucrările mele pentru România. Fortificațiile din București”. După cum se cunoaște, generalul belgian Brialmont, specialist în probleme de construcții de fortificații, a fost invitat în țara noastră în 1882 pentru a executa o serie de fortificații militare în jurul Bucureștiului. Fiind în România el intenționează să demisioneze din armata belgiană și să intre în rândurile armatei române, fapt de altfel atestat și de scrisoarea pe care o scrie în 18 noiembrie lui Jules Devaux, șeful de cabinet al regelui Belgiei, care este reprodusă în capitolul sus-menționat. În capitolul respectiv din memorii, Brialmont redă, de asemenea, o parte a corespondenței cu Ministerul de Război belgian și Ministerul de Externe, precum și cu regele Carol I și Brătianu. De aceea conside-

răm că un obiectiv de cercetare în viitor îl poate constitui și arhiva generalului Brialmont și alte arhive cu caracter militar care, din informațiile primite, este probabil că se găsesc la Muzeul militar sau Serviciul istoric al armatei.

La *Arhivele Ministerului Afacerilor Externe și al Comerțului Exterior* prin sollicitudinea șefului acestei arhive domnul P. H. Desneux, căruia ținem să-i aducem mulțumirile noastre, ni s-au furnizat informații privind grupele de documente referitoare la România pînă în anul 1924 cînd era permis accesul pentru microfilmare pentru anul 1973, conform regulii de permisiune a cercetării după 50 ani de la emiterea actelor. În Arhiva Ministerului Afacerilor Externe și al Comerțului Exterior fondurile sînt clasate alfabetic (pe țări) și tematic. În următoarele grupe: dosare politice și economice, dosare de personal, dosare filmate: P (politic), B (economic), Pr. (presă), documente personale. Întrucît nu există inventare sau alte instrumente de lucru, singurele indicii orientative fiind fișierul alfabetic și tematic, cercetătorii sînt sprijiniți cu multă bunăvoință de către arhivistul șef la care se păstrează acest fișier. Ni s-au oferit, astfel, o serie de cote de dosare privind protejarea intereselor românilor în Belgia, activitatea atașailor militari în Italia, Franța și Elveția

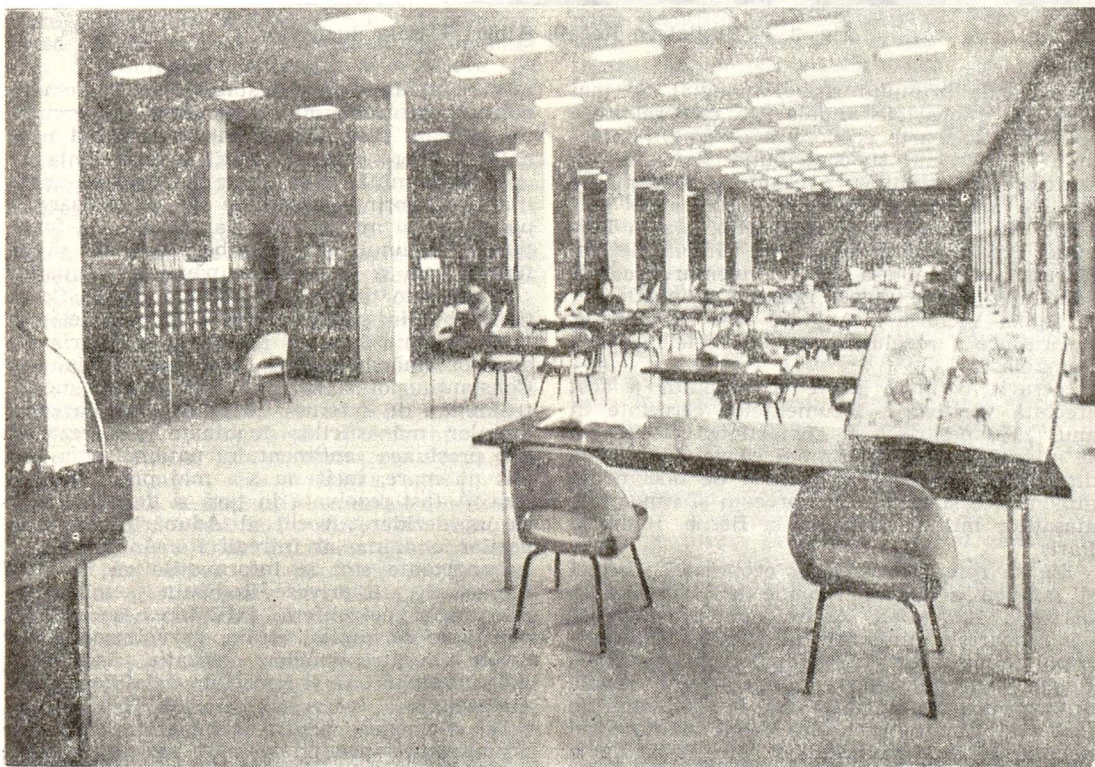

Fig. 2 — Sala de lectură a Rezervei prețioase din cadrul Bibliotecii Regale Albert I.

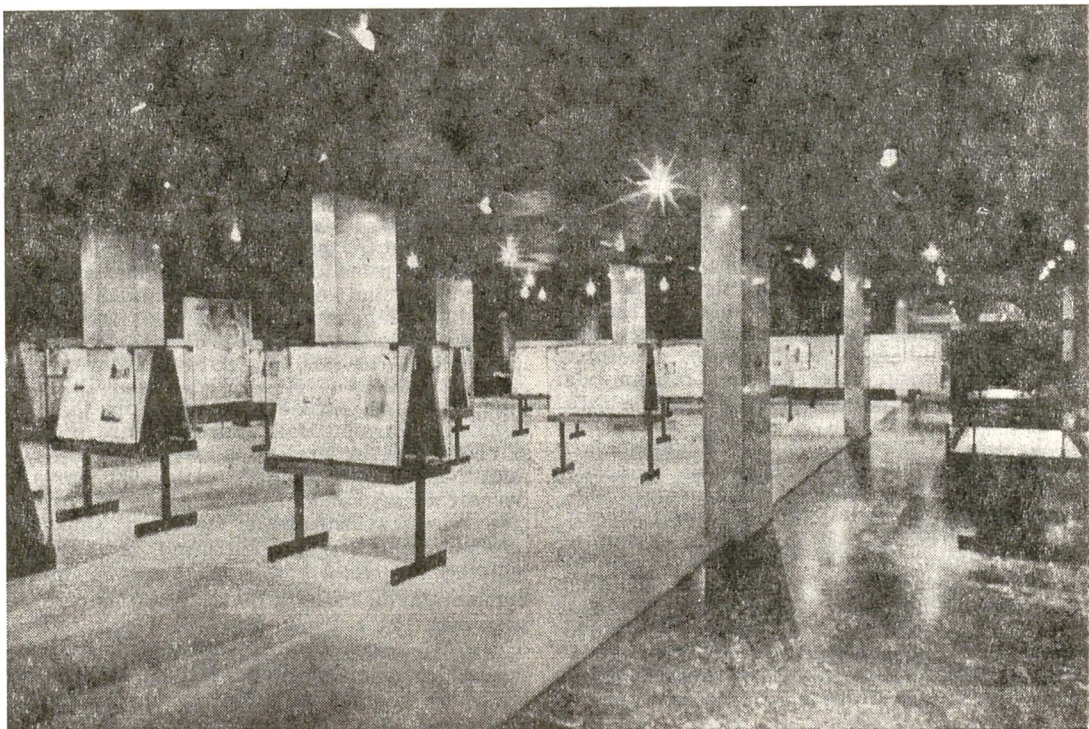

Fig. 3 — Biblioteca Regală Albert I. Sala donațiilor.

în perioada primului război mondial. Se mai află aici rapoartele anuale ale camerelor de comerț și rapoarte economice ce conțin informații comerciale și contribuția României la Societatea Națiunilor precum și documente politice ale reprezentanțelor diplomatice belgiene din Turcia, Austria, Franța, Marea Britanie, Prusia, Rusia, Germania, Grecia, Serbia. De asemenea, ni s-a arătat inventarul corespondenței dintre regele Leopold II al Belgiei și regina Victoria a Angliei, care cuprinde și o scrisoare a regelui Leopold II referitoare la România.

Intrucât o mare parte a timpului a fost afectată verificării documentelor cercetate în anul 1966 pentru a fi comandate cele ce nu se microfilmaseră, în timpul ce ne-a rămas la dispoziție s-au depistat o serie de documente diplomatice și comerciale precum și rapoartele atașailor militari belgieni la Berna, Roma și Paris.

Ele se referă la situația economică, socială și politică a țărilor române și României în perioada 1848—1924. Astfel, pentru anul 1848 din rapoartele ministrului Belgiei la Constantinopol reiese poziția de simpatie, dar neutră a Belgiei față de mișcarea de eliberare socială din țara noastră. Se poate cita, în acest sens, un fragment din instrucțiunea dată de ministrul belgian de la Constantinopol, consulului de la București în legătură cu atitudinea sa față de evenimentele anului 1848: „Misiunea dv. nu

este ca a altor consuli stabiliți în Principate, politică sau comercială, ci numai comercială. Ca belgian, cum s-ar spune, aparținând unei națiuni libere care a cucerit independența cu armele în mână, ți se poate forma în adâncul inimii o dorință arzătoare de emancipare a poporului în mijlocul căruia trăiești. Ca funcționar al unui guvern liber, trebuie să te ferești însă a te alătura părții absolutiste“.

Rapoartele diplomatice trimise de la Constantinopol scria în 5 martie 1864 ministrului său de externe: „Problema secularizării averilor mănăstirilor închinată s-a rezolvat sub presiunea sentimentului național și a fost atit de mare, încît nu s-a mai putut temporiza. A fost rezolvată în țară și de către țară, ca un deziderat vechi al Adunării, organ al vocilor unanime al întregii Români“.

Importante sînt și informațiile cu caracter economic care privesc România: exploatarea minieră și petroliferă, înființarea societăților petroliere cu capital străin, dezvoltarea căilor ferate, a tramvaielor, situația industriei, mărfuri importate și exportate, relațiile comerciale etc.

De asemenea, pentru completarea surselor documentare privind primul război mondial prezintă un interes sporit rapoartele din perioada 1915—1919 ale atașailor militari ai Bel-

giei în Anglia, Franța, Elveția, în care se expune situația țărilor beligerante, printre care și România. Din rapoartele referitoare la situația României în perioada neutralității, apoi a intrării în război, a operațiunilor militare și a tratativelor de pace reiese atât situația țărilor implicate cât și influențele exercitate și atitudinea diferitelor puteri. Se remarcă, de asemenea, atitudinea de simpatie a Belgiei față de România. Astfel, un raport al atașatului militar al Belgiei la Berna din 4 august 1918, referitor la moartea locotenentului Gramaticescu, atașatul militar român la Berna, arată inițiativa luată de atașatul militar belgian de a participa la înmormintare toți atașatii militari, deși erau interzise cortegele din pricina epidemiei de gripă infecțioasă: „O manifestație care să afirme în mod public, la Berna, simpatia noastră pentru sărmana Românie, victima Puterilor Centrale”².

SANDA RACOVICANU,
GHEORGHE UNGUREANU

² AME, dosar 10.944 mapa 300^a.

REPUBLICA SOCIALISTĂ CECOSLOVACIA

După cum se știe la Praga, Bratislava și Trnava se păstrează fonduri de o deosebită valoare pentru istoria și cultura țării noastre.

La Praga, în anul 1973, s-a cercetat colecția presei revoluționare confiscate de autoritățile burgheze în perioada 1921—1938. Această colecție cuprinde materiale documentare prețioase pentru istoria mișcării muncitorești din România. Documentele sînt formate din articole nepublicate, rămase în forma manuscriselor, a șpalturilor sau chiar a numerelor de ziare tipărite dar nedifuzate ale organului de presă „Rudé právo” al Partidului Comunist din Cehoslovacia, sau ale altor ziare ca „Tvorba” și „A.I.Z.” și cuprind relatări referitoare la o serie de acțiuni ale mișcării muncitorești și revoluționare din țara noastră.

Astfel sînt comentate: aderarea Partidului Comunist Român la Internaționala a III-a; hotărîrea conducerii sindicatelor reformiste de afiliere la Internaționala de la Amsterdam; măsurile represive luate de guvernul român împotriva Partidului Comunist Român, U.T.C. și altor organizații conduse de P.C.R. în 1924, starea de asediu, interzicerea demonstrațiilor de 1 Mai, interzicerea activității P.C.R.; comunicatele despre congresul federației comuniste a popoarelor Balcanice din 1924; datele referitoare la creșterea propagandei comuniste în România; desfășurarea manifestației publice din 1926 în localul bursei din Praga împotriva regimului din România; greva foamii declarată de deținuții comuniști din România în 1926; frământările din 1926; măsurile luate împotriva Blocului Muncitoresc-țărănesc pentru răspîndirea de manifeste în preajma alegerilor parlamentare din 1927; Apelul Internaționalei sindicale comuniste pentru o acțiune comună de protest împotriva măsurilor luate de autoritățile române, burghezo-moșierești împotriva sindicatelor unitare din România în 1927; protestul împotriva dizolvării sindicatelor unitare din România în 1928; evenimentele din preajma întoarcerii prințului Carol în 1927; procesul sindicaliștilor români din 11 iulie 1927; Manifestul Comitetului Cen-

tral al Partidului Comunist din Cehoslovacia prin care se face apel la o acțiune de protest împotriva expulzării din Cehoslovacia în 1927 a secretarului general al P.C.R.; manifestații de protest organizate de Partidul Comunist din Cehoslovacia la Praga, Hradec Kralove, Louny, Pilsen, Nemecky, Brod și la Vinohrady pentru apărarea cauzei mișcării comuniste din România; protestele din Germania, Franța, Belgia, Rusia, Ungaria pentru salvarea comuniștilor români; Manifestul Internaționalei sindicale comuniste către „Lucrătorii din toate țările” pentru salvarea comuniștilor români amenințați cu expulzarea din Cehoslovacia; acțiunile teroriste împotriva Partidului Comunist din România în 1928 și arestarea comuniștilor români la Galați, Ploiești, Iași etc.; declarațiile comuniștilor români la al VI-lea Congres al Internaționalei Comuniste din 1928; Manifestul Comitetului Executiv al Ajutorului Roșu de la Moscova împotriva teroarei din România în 1928; acțiunile întreprinse la București de „Liga pentru drepturile omului” și „Comitetul de amnistie” împotriva condamnărilor din anul 1929; protestele internaționale față de înăbușirea în singe a luptelor greviste de la Lupeni din 1929; victoria comuniștilor în alegerile comunale din 1930 în localitatea minieră Vulcan; reprimarea greviștilor textiliști din Cluj în 1930; manifestațiile studențimii române progresiste la Praga, în 1930, împotriva teroarei din România; grevele de la Grivița din 1933; protestul sindicatelor comuniste din Cehoslovacia împotriva procesului intentat ceferiștilor români de la Grivița; acțiunile organizate de comitetele de apărare din Cehoslovacia pentru ajutorarea ceferiștilor români în 1933; memoriul de protest al lucrătorilor din Cehoslovacia depus la Legația României din Praga împotriva arestării prof. Constantinescu-Iași în 1935; acțiunile „Comitetului pentru apărarea deținuților politici” din România, protestul baroului avocaților din Brno prin telegrama trimisă lui Tătărașcu, împotriva terorizării antifasciștilor din România în 1936 ș.a.

Tot la Praga s-a cercetat arhiva Ministerului Comerțului Exterior din perioada 1919—1942.

Datorită faptului că în această perioadă a existat o strînsă legătură economică între cele două țări fondul conține documente interesante privind: tratativele economice cehoslovace din 1919; concurența dintre Ungaria, Iugoslavia și România în industria hîrtiei în anii 1920—1921; situația economică din România în anii 1921—1922; relațiile comerciale ale Moraviei cu România; schimburile comerciale cu România în anii 1934—1935; importul de fier brut din România; înțelegerile economice dintre statele Micii Înțelegeri; colaborarea în transportul pe Dunăre între țările din Mica Înțelegere; activitatea Comisiei internaționale a Dunării etc.

În arhivele din Bratislava se păstrează printre alte fonduri și cel al Locului de adevărire al conventului din Leles, al premonatoriului din Oradea și Iașov. Aceste fonduri conțin documente deosebit de importante pentru istoria Transilvaniei, deoarece în sfera jurisdicției teritoriale a Conventului din Leles ca loc de adevărire, intrau și fostele comitate Maramureș, Satu-Mare, Bihor, Cluj, Arad, Timișoara.

Fondul, conținînd o mare cantitate de materiale documentare dintr-o perioadă îndelungată, de șapte secole, a necesitat o perioadă mai mare de cercetare.

Astfel, în 1973 s-a continuat cercetarea începută în anul 1971. Documentele se referă la tranzacții de drept privat, vînzări, cumpărări, zălogiri, testamente, hotărîri definitive în procese de hotărnicii, integrări în posesiuni, atestări de posesiuni, interdicții, diviziuni, donații, conșcrieri, înțelegeri, hotărîri definitive în diferite cauze, mărturii, relații, repuneri în stăpînire, schimburi de proprietate, contracte, plenipotențe, scrisori de mărturie etc.

Aceste documente au o importanță deosebită deoarece reflectă situația social-economică a localităților din teritoriile fostelor comitate Maramureș, Satu-Mare, Bihor, Cluj, Arad, Timișoara din perioada secolelor XIII—XVI. În unele documente din secolul al XIV-lea se fac referiri la o serie de localități din Transilvania ca: Turț, Abșa, Dolca, Isa, Siget, Voina, Voșa, Visc, Vișău, Zlatna, Baia-Mare, Dob, Gura, Moc, Satu-Mare, Sîntmarin etc.

O valoare deosebită prezintă conșcrierile estimative din secolul al XV-lea făcute la o serie

de posesiuni ce cuprind date referitoare la situația social-economică. Tot atît de importante sînt și procesele-verbale de punere în stăpînire, pentru că au anexate în original sau în copie actele de posesiune întocmite anterior. La fel sînt și procesele verbale încheiate cu ocazia executării poruncilor de punere în stăpînire, deoarece informațiile culese cu ocazia anchetelor conțin date concrete referitoare la posesiuni și la situația iobagilor.

Printre cele mai vechi documente amintim pe acela care consemnează o donație de sate în 1363, făcută de Maria, regina Ungariei lui Ioan și Ștefan, fiii voievodului român Stanislau. Alte documente sînt mărturii ale reintegrării în posesiuni ale familiilor românești Dobra, Nicolae, Roman Alexandru, Cosma Ion, Sinca Vasile, Petru Ion etc. în perioada anilor 1370—1560 în comitatele din nordul Transilvaniei.

Arhiva premonatoriului din Iașov din perioada 1255—1862 conține relatări deosebite referitoare la o serie de localități din Transilvania, instituția fiind în legătură directă cu mănăstirea din Oradea.

Datorită sferei largi de activitate, fondul documentar al conventului alcătuit din urbarii și acte urbariale conține date importante referitoare la cele 22 de ținuturi și sate (din care 13 sînt astăzi pe teritoriul țării noastre) aflate atunci în subordinea acestuia.

Prepozitura, ocupîndu-se de minerit, a păstrat documente referitoare la mineritul din Baia Mare din secolul al XVIII-lea. Avînd și conducerea gimnaziului din Oradea după 1750, documentele acestei instituții se referă și la probleme de învățămînt.

Fondul „Magistratului orașului Trnava” din perioada 1420—1920 conține materiale documentare privind relațiile multiple pe care le-a avut instituția cu o serie de localități din cadrul fostului imperiu. Documentele conțin date importante referitoare la: răscoalele anti-habsburgice din Transilvania din perioada 1605—1607; 1617—1621; 1645—1647; 1683—1692; 1703—1712; corespondența principilor Transilvaniei cu conducerea Magistratului din Trnava etc.

Bogatele arhive din Cehoslovacia îndeamnă la o activitate de cercetare și mai amănunțită. Prin amabilitatea arhiviștilor cehi și slovaci porțile lor rămîn deschise și pe viitor.

TIBERIU COLIBAN

FRANȚA

Intrate în tradiția activității Direcției generale a Arhivelor Statului, cercetările în arhivele și bibliotecile franceze au fost continuate și în anul 1973.

Delegația și-a concentrat activitatea, în principal, asupra materialelor păstrate în Arhiva

Ministerului Afacerilor Externe și Biblioteca Națională, făcînd și unele sondaje în Arhivele Naționale și Biblioteca Sainte-Geneviève.

La Ministerul Afacerilor Externe s-a continuat cercetarea volumelor din seria „Correspondance politique”, studiindu-se corespondența

ambasadelor franceze în Polonia, Rusia și Austria, cele 18 volume de documente grupate sub titlul „Hongrie et Transilvanie“ și citeva volume de „Memorii și Documente“ din grupele Franța și Rusia. La Biblioteca Națională s-a studiat la secțiile Periodice, Manuscrise, Planuri și Hărți.

Documentele cuprind perioada secolelor XVI-XIX, reflectând aspecte diverse ale vieții economice, sociale și politice din cele trei țări românești, îndeosebi din Transilvania.

Grupa „Hongrie et Transilvanie“ cuprinde un însemnat număr de documente de la începutul secolului al XVII-lea și pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea. Amintim scrisori ale principilor Transilvaniei (Gabriel Bethlen, Gheorghe Rákóczy I, Gheorghe Rákóczy II și Mihail Apafi) adresate regilor Franței (Ludovic XIII și Ludovic XIV) și cardinalilor Richelieu și Mazarin, memorii privind participarea Principatului Transilvaniei la războiul de 30 de ani și tratativele duse cu diferite state europene, rapoarte referitoare la situația economică, socială și politică a Transilvaniei și relațiile sale cu Țara Românească și Moldova. Numeroase documente din această grupă cuprind informații relative la asediul cetății Oradea (1660), răscoala condusă de Emerich Thököly, relațiile răsculaților cu curtea de la Versailles și sprijinul acordat acestora de regele Franței, pregătirea și desfășurarea campaniei militare otomane împotriva imperiului habsburgic, asediul Vienei din anul 1683 și ofensiva trupelor imperiale în Ungaria și Transilvania. Alte documente se referă la răscoala condusă de Francisc Rákóczy II, la ajutorul primit de răsculați din partea regelui Franței, sultanului și domnului Moldovei, precum și la exilul lui Rákóczy în Franța și Turcia.

Din volumele de corespondență politică — Austria, menționăm manuscrisul „Istoria războiului dintre împărat și turci (1682—1696)“ care descrie forțele participante la asediul Vienei și de mai târziu (1692—1693) la luptele pentru cucerirea cetății Oradea. Digne de evidențiat sînt și documentele ce se referă la situația Principatelor Române între anii 1810—1813 și la evenimentele ce s-au desfășurat pe teritoriul lor.

Corespondența politică a ambasadelor franceze din Polonia și Rusia, cit și „memoriile și documentele“ din grupele Franța și Rusia, cercetate în anul 1973, cuprind interesante relații privind participarea Transilvaniei la războiul de 30 de ani, familia Cantemir, activitatea lui Antioh Cantemir în calitate de ministru plenipotențiar al Rusiei în Franța. Un însemnat număr de documente oglindesc evenimentele de la 1848 în Transilvania, operațiunile militare în timpul revoluției și pentru înăbușirea ei. Printre anexele la rapoartele diplomatice se numără proclamațiile din timpul revoluției, între care se află și aceea a generalului Bem către populația Moldovei.

Cercetările la secția Periodice a Bibliotecii Naționale au permis descoperirea mai multor materiale utile îmbogățirii informației asupra unor evenimente importante ale istoriei noastre din Evul mediu și pînă în epoca contemporană.

Menționăm între altele colecția publicației periodice „Mercure de France“ care conține date relevante pentru activitatea și opera lui Dimitrie și Antioh Cantemir.

Din materialele studiate la secția manuscrise un interes deosebit prezintă corespondența domnilor Țării Românești și ai Moldovei și a principilor Transilvaniei cu regii Franței și cu ambasadorii francezi la Constantinopol la sfîrșitul secolului al XVI-lea și prima jumătate a secolului al XVII-lea.

Pentru evenimentele ce vor fi sărbătorite în anul 1974, prezintă interes articolele, comunicatele și fotografiile referitoare la insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944. Documentele scrise fac aprecieri privind însemnătatea trecerii României de partea coaliției antihitleriste pentru evoluția ulterioară a războiului.

Rezultatele cercetărilor din anul 1973 în arhivele și bibliotecile franceze au confirmat odată mai mult bogăția informațiilor din documentele deținute de aceste instituții, referitoare la istoria țării noastre, un argument în plus pentru continuarea și aprofundarea studiilor care au adus aproape an de an satisfacții cercetătorilor români.

IOAN PUȘCAȘ,
GHEORGHE UNGUREANU

REPUBLICA DEMOCRATĂ GERMANĂ

Cercetările în Arhivele Republicii Democratice Germane au continuat în anul 1973 între 22 noiembrie și 20 decembrie.

Mai întîi am mers la Merseburg, unde se află Secția istorică a II-a a Arhivei Centrale germane.

Arhiva din Merseburg este organizată pe nouă secții principale, dintre care am început

cu cercetarea primei, care cuprinde fondurile vechi, denumite „repozituri“.

În Repozitura 9-Polonia am depistat materiale documentare care se referă la alegerea principelui Transilvaniei, Ștefan Báthori, ca rege al Poloniei (1576); uciderea domnului Moldovei, Ioan Potcoavă (1578); diferite campanii antiotomane; rolul țărilor române în re-

lațiile polono-otomane; căsătoria principelui Transilvaniei, Gabriel Bethlen, cu principesa Ecaterina de Brandenburg (1624—1628).

Mai multe documente privitoare la istoria României se găsesc în repozitura 11 — relații externe, în cadrul căreia documentele sînt așezate pe țări. Cum materialele privind Transilvania au fost deja depistate în 1972 am cercetat fasciculele privind Moldova și Țara Românească și apoi materialele privind țările vecine, Rusia, Austria, Turcia și Ungaria.

Am găsit documente privind relațiile Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești cu Poarta Otomană de-a lungul secolelor XVI-XVIII, acțiunile antiotomane ale celor trei țări române în timpul lui Mihai Viteazul și prima unificare a lor; amestecul austrieilor în Transilvania la începutul secolului al XVII-lea. La Merseburg se găsește de asemenea un fascicol cu privire la refugiul domnului Moldovei, Gheorghe Ștefan, în Germania (1662—1668).

Unele documente se referă la cucerirea cetății Oradea de către turci în 1662 și la fortificațiile de la Satu-Mare.

În anul 1972 Elena Moisuc a găsit tratatul de alianță din 1542 dintre Joachim II, principe elector de Brandenburg și Petru Rareș, domnul Moldovei. Am aflat, în cadrul cercetărilor noastre, acte privind împrumutul contractat de Joachim II pentru a putea da domnului Moldovei suma făgăduită ca ajutor în războiul antiotoman precum și alte materiale referitoare la această datorie.

După terminarea programului la Merseburg, cercetările au continuat la Arhiva de Stat din Dresda, unde se păstrează vechea arhivă a Saxoniei.

Aici ne-am concentrat atenția asupra documentelor din „Geheimes Archiv“. Materialele din „Moldavisches Sachen“ (Probleme privind Moldova) se referă la domnia lui Despot Vodă și refugiul domnului Moldovei, Gheorghe Ștefan, în Germania.

La „Siebenbürgische Sachen“ se găsesc documente privind: istoria politică a Transilvaniei de la 1526 pînă la 1700; activitatea solului saxon Werdermann în Transilvania (1656); proiectul unei alianțe militare saxono-transilvănene (1633—1658); cetățile aflate pe linia de apărare împotriva turcilor. Alte materiale se referă la rolul țărilor române în relațiile dintre habsburgi și otomani, amestecul principelui Transilvaniei, Gabriel Bethlen, în războiul de 30 de ani.

Totodată cu prilejul cercetărilor ni s-au semnalat materiale cartografice din secolul al XV-lea despre cetatea Satu-Mare și o hartă colorată de pe la 1580, care cuprinde partea de vest a României.

Atît la Merseburg cît și la Dresden, sînt încă multe izvoare istorice privitoare la istoria României. În viitor studierea acestor arhive bogate în informații va oferi noi posibilități de documentare istoricilor din țara noastră.

GERNOT NUSSBACHER

GRECIA

Călătoriile de studii și schimburile de delegații, statornicite de mai mulți ani între institutele de cercetare istorică din țara noastră și institutele corespunzătoare din Grecia, au fost extinse anul acesta, cuprinzînd în raza lor — pentru întîia oară — și instituția noastră. Cu aceasta, s-a făcut și în Grecia un început de cercetare, pe care Direcția generală a Arhivelor Statului ține să o orienteze, ca și în celelalte țări, nu atît tematic, cît mai curînd sistematic, tinzînd să cuprindă în perspectivă tot ceea ce în izvoarele istorice externe prezintă interes pentru propria noastră istorie.

Delegația Arhivelor Statului a fost întîmpinată cu foarte multă înțelegere și bunăvoință atît din partea Ministerului Culturii și Științelor, care tutează instituțiile de arhivă și bibliotecile din Grecia, cît și din partea conducerii acestor instituții, bucurîndu-mă în tot timpul șederii mele acolo de sprijin larg și de condiții optime pentru buna desfășurare a muncii mele.

Pentru început, am urmărit o orientare asupra principalelor instituții deținătoare de

arhive istorice din Atena, asupra fondurilor și a instrumentelor de arhivă publicate, și mai ales nepublicate, pe care le posedă.

Arhivele Generale ale Statului¹ au fost create în 1914², fiind de atunci încoace singura instituție autorizată să preia arhive publice, însă din cauza spațiului restrîns (sediul se află într-o aripă a Academiei) documentele se păstrează în continuare la instituțiile creatoare. În perspectivă apropiată, A.G.S. își vor muta sediul într-o clădire special construită, ceea ce va aduce cu sine și o creștere a numărului de fonduri și colecții. În prezent, se păstrează aici puține materiale din timpul stăpînirii otomane. Majoritatea fondurilor încep cu anul 1821. Documentele cele mai vechi privesc lupta grecilor pentru independență națională.

¹ Prescurtat: A.G.S.

² Pentru legislația arhivistă greacă vezi Constantin Diamantis, *Grèce*, în „Archivum“, vol. XVII, 1967. La législation archivistique I. Europe 1-re partie: Allemagne-Irlande, Paris, 1971, p. 209—220.

Ele au fost cuprinse sub formă de catalog³ într-un volum publicat în 1971, cu ocazia împlinirii a 150 de ani de la revoluție. Se mai află documente de la instituțiile care au ființat în „perioada Capodistria”. Fondurile mai bogate provin din perioada regalității (Otto I și George I). La A.G.S. se mai găsesc diverse colecții, ca „Acte mănăstirești” (1833—1886), „Acte moldovale” (12 acte noi anii 1786—1828), „Arhiva Alexandru Mavrocordat” (acte din anii 1803—1880), „Arhiva Ioan Coletti” (1821—1832), „Arhiva Colocotronis” (1823—1878), „Colecția Ioan Vlahoiannis”, o colecție de 256 manuscrise, între care și cunoscuta „Istorie a evenimentelor din Ungrovlahia de la Șerban Vodă pînă la Gavril Vodă”, redactată de Matei al Mirelor din Pogoniani, la Tirgoviște, 1683. Ghidul general AGS⁴ cuprinde o descriere a fondurilor și colecțiilor, indicînd modul de clasificare a materialelor, datele extreme, cantitatea unităților de păstrare pentru fiecare grup de acte; în plus, colecțiile sînt prevăzute cu indici de nume. Colecția de manuscrise este catalogată. În afara ghidului general, au mai fost publicate și alte instrumente de arhivă, ca de exemplu catalogul colecției „Pericle Zerlentis”, catalogul scrisorilor sigilare patriarhale, ediții de documente din colecțiile „Lazaros și Gheorghios Konduriotis”, „Alexandru Mavrocordat” ș.a. După cum se constată din cataloage și ediții de documente, colecțiile păstrate la A.G.S. cuprind și materiale de interes pentru istoria țării noastre. Astfel, în colecția „Konduriotis” se găsesc documente privind revoluția din 1821 în țările române. Atît ghidul general, cît și celelalte instrumente de informare pot servi ca punct de plecare pentru determinarea grupelor de acte în care detectarea de documente referitoare la istoria românilor să se efectueze cu folos.

Înainte de 1914, instituția care avea dreptul să preia arhive publice și să colecționeze documente era „Societatea istorică și etnologică”. Ea a fost creată în 1882 și există încă și azi. Adăpostită cu Muzeul istoric în fostul palat al Camerei deputaților, ea a păstrat în continuare documentele colecționate, dar începînd din 1914 a încetat să preia arhive publice, acest drept revenind Arhivelor Generale ale Statului. La biblioteca „Societății istorice și etnologice” se găsesc numeroase documente din perioada otomană. Printre ele, vechi hrisoave de la voievozii țărilor române. Așa bunăoară un document din 1586, în limba slavonă, scris pe pergament, prin care Mihnea Turcitul, domnul Țării Românești, acordă ajutoare unei mănăstiri din Grecia. Prin bunăvoința d-lui Me-

letopoulos, directorul Muzeului istoric, o fotografie după acest document inedit se află în Arhivele Statului București. Periodicul „Νέος Ἑλληνομνήμων”, publicat de Biblioteca Parlamentului grec, dă informații despre manuscrisele păstrate la biblioteca Societății istorice și etnologice. Între ele, se află descrierea ceremoniei la numirea domnului Țării Românești, o descriere a ceremoniei la intrarea în București a soției domnitorului, scrisori de la dascălul Teodor către Ioan Caragea domnul Țării Românești ș.a. Periodicul „Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἑθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος”, publicat de „Societatea istorică și etnologică”, publică de asemenea un izvor de informare pentru prețioasele materiale păstrate în această bibliotecă.

O altă instituție care posedă documente importante este Biblioteca Parlamentului grec. Chiar și din simpla parcurgere a periodicalului editat de Bibliotecă se poate constata existența unor documente de interes pentru noi. Menționăm scrisori de la domnitorii Țărilor Române Constantin Duca, Ștefan Cantacuzino, Mavrocordat ș.a., cuvîntări rostite înaintea domnilor de către grămăticii, cu diverse prilejuri etc. O cercetare sistematică a manuscriselor din această Bibliotecă se impune în viitor.

Anul acesta ne-am concentrat activitatea de detectare de documente la Secția de manuscrise a Bibliotecii Naționale. Am cercetat colecțiile „Acte diverse din secolele al XVI-lea — XIX-lea” și „Manuscrise”. Aici am găsit originalele multor documente publicate după copii de cunoscutul elenist francez Emile Legrand și apoi reproduse în colecția Hurmuzaki, vol. XVI—3, precum și unele documente publicate de A. Papadopoulos-Kerameus în aceeași colecție, vol. XIII. Rezervele pe care atît Legrand, cît și N. Iorga le au față de calitatea copiilor care au stat la baza publicației vor trebui luate în considerare și va fi nevoie de o reproducere-foto sau pe peliculă chiar și pentru aceste documente, cunoscute prin conținutul lor. O reproducere mecanică oferă, în comparație cu copia manuală, nu numai un plus de exactitate, ci uneori și un plus de cunoaștere. Așa de exemplu, originalul documentului emis în octombrie 1630 de Chiril Lukaris, patriarhul de Constantinopol, (prin care întărește iertarea de dădă a locuitorilor satului Poieni, închinat de Leon-Vodă la Sf. Mormînt), mai cuprinde și un sigiliu. Dar în afară de aceste documente cunoscute, la Biblioteca Națională din Atena se găsesc foarte multe documente de interes pentru țara noastră, care n-au intrat încă în publicațiile românești. Se găsesc aici scrisori de la personalități române (domnitori, mitropoliți, negustori) precum și de la personalități grecești care au activat pe pămîntul țării noastre. Am selectat pentru microfilmare scrisori privind Școala greacă din București și profesorii ei, Ștefan Kommitas și Neofit Duca; documente, cuprinzînd informații despre tipărirea de cărți în limba greacă la București; scrisori de la Veniamin Costache, mitropolitul

3. Τὰ Ἱστορικὰ Ἑγγραφα τοῦ Ἀγῶνος τοῦ 1821 τοῦ Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους εἰς περιλήψεις καὶ περικοπὰς, Κατάλογος πρῶτος (10) ὑπὸ Κωνσταντίνου Ἀθ. Διαμάντη, διευθυντοῦ τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους, Ἀθῆναι 1971.

4. (11) Τὰ περιεχόμενα τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους, Τόμος πρῶτος, κατάλογοι καὶ εὑρετήρια τῶν συλλόγων ὑπὸ Κωνσταντίνου Ἀθ. Διαμάντη, Ἀθῆνα 1972.

Moldovei; „Amintirile“ lui Elianos în legătură cu domniile țărilor române și evenimentele din 1774—1776; 101 scrisori din București, Brașov și Pesta către Hagı Pop din Sibiu și către fiul acestuia, Zenobie, din anii 1778—1825 (scrisori donate Bibliotecii Naționale în 1914 de E. Venizelos, care a fost nu numai om politic, ci și pasionat colecționar de documente și cercetător istoric); scrisori către domnitorul N. Mavrogheni; un document pe pergament din 1778, prin care patriarhul Sofronie de Constantinopol reînnoiește privilegiile din 1709 ale patriarhului Ierusalimului asupra mănăstirilor și bisericilor din Țara Românească și Moldova; un glosar „moldovenesc sau valah“ din secolul al XIX-lea; o hartă a Moldo-Valahiei cu toate localitățile, nedată; o carte de rugăciuni din anul 1797, în limba română; scrisori de la patriarhul Chiril Lukaris către voievodul Radu Mihnea și către ortodocșii din Tirgoviște despre credința ortodoxă și unele dispute teologice; album cu semnături de boieri, mitropoliți și voievozi din secolul al XVII-lea; „Viața lui Mavrocordat și sfaturi date de domn fiului său Constantin“ din anul 1725 (un manuscris cu mult mai amplu decât cel cunoscut); o corespondență a domnitorului N. Mavrocordat; elogii aduse domnului Țării Românești de către Al. Turnavitu, profesor la școala greacă din București; scrisoarea lui Dositei, patriarh al Ierusalimului, către Gheorghe Duca, domnul Moldovei, din 1683; scrisori din 1836—1839 privind mănăstirea Dușicu din Tesalia și mănăstirile din Țările Române închinete acelei mănăstiri ș.a.

La Biblioteca Națională se mai găsesc: „Arhiva familiei Ipsilanti cu acte din anii 1774—1786 și 1818—1829“, „Arhiva unei Case comerciale din Tesalia“ care a avut relații cu Transilvania ș.a., colecții care reclamă un timp mai îndelungat de cercetare.

Ministerul de Externe al Greciei păstrează propria arhivă, începând cu anul 1821. Cercetarea acestei arhive se poate face numai cu îndeplinirea unor formalități speciale.

Arhive de interes pentru istoria țării noastre se găsesc de asemenea și în provincii. În primul rând în bibliotecile mănăstirilor de la Muntele Athos. În vederea ușurării cercetării manuscriselor din aceste biblioteci, Institutul Patriarhal pentru studii patristice, cu sediul în Salonic, a întreprins un vast proiect de microfilmare și fotocopiare a comorilor documentare. Proiectul va fi încheiat la sfârșitul anului 1974⁵. Până în prezent au fost microfilmate manuscrise în limbile greacă, slavonă, georgiană de la numeroase mănăstiri, precum și circa 4 000 miniaturi de pe codice, acestea din urmă în vederea publicării unui corpus de trei volume, din care primul se află deja sub tipar. La cererea cercetătorilor, se efectuează copii după microfilmele deja realizate.

Echipe de cercetători din cadrul Institutului

Național de Cercetări (Centrul de cercetări bizantine și Centrul de cercetări medievale și neo-elenice) întreprind misiuni științifice pe la diferite mănăstiri și arhive istorice locale, în scopul clasificării, catalogării, fotocopierii sau microfilmării materialelor documentare, precum și elaborării unor studii și publicații de documente. Din publicația Institutului Național, „Σύμμεκτα“ vol. II, Atena, 1970, luăm cunoștință despre unele rezultate ale acestor misiuni științifice. Astfel, P. G. Nicolopoulos ne informează despre „Manuscrisele mănăstirii Sf. Lavra din Kalavryta“, N. Oikonomides despre Arhivele grecești ale mănăstirilor Konstamonitou (din anii 1047—1686) unde se găsesc și documente valahe din sec. al XV-lea, și Stavronikita (anii 1533—1661) de la Muntele Athos, Loukia Droulia și Hrysa Maltezou despre „Arhivele mănăstirii Sf. Lavra din Kalavryta“ (menționând și două documente valahe din 1832), Hrysa Maltezou despre „Documentele latine ale mănăstirii din Patmos“ ș.a. O mențiune specială se cuvine articolului scris de Maria Nystazopoulou-Pelekidis și I. R. Mircea despre „Actele românești din arhivele mănăstirii din Patmos“, care cuprinde un studiu introductiv și regestele celor 36 documente „române“ (în limbile slavonă, română, greacă) din anii 1584—1820, referitoare la asistența financiară acordată de domnii moldo-valahi mănăstirii Sf. Ioan din Patmos și școlii sale; în anexe sînt date fotocopiile celor mai interesante din aceste documente.

Cercetările întreprinse de istoricii greci în arhivele Greciei scot adesea la iveală documente care prezintă interes și pentru istoria românilor. Amintim că prin amabilitatea d-lui L. Vranoussis, directorul Centrului de cercetări medievale și neo-elenice de pe lângă Academia din Atena, Arhivele Statului din București au intrat, încă de acum doi ani, în posesiunea fotocopiilor după documentele unei vechi condici a mănăstirii Sărințar din București.

Punerea în evidență și studierea documentelor din arhivele grecești de interes pentru istoria românilor, ca și acțiunea paralelă de scoatere la lumină a documentelor din arhivele românești de interes pentru istoria grecilor constituie o contribuție importantă la cunoașterea mai bună a relațiilor multilaterale și multiseculare dintre poporul român și poporul grec și, în ultimă instanță — așa cum arăta nu de mult tovarășul N. Ceaușescu, în mesajul adresat Asociației internaționale de studii sud-est europene — o contribuție la întărirea legăturilor de prietenie și colaborare în regiunea balcanică.

Nu putem încheia aceste rânduri fără a aduce mulțumirile noastre în primul rând d-lui Kournoutsos, director general în Ministerul Culturii și Științelor, d-lor Maletopoulos, Diamantis, Vranoussis, Sphyroeras, domnului director Maranghidis pentru sprijinul acordat, în mod deosebit d-nei A. Nicolopoulos și d-lui P. Nicolopoulos, prin amabilitatea cărora călătoria noastră de studiu a fost rodnică, în ciuda timpului extrem de scurt petrecut la Atena.

DUMITRU LIMONA

⁵ Evangelhos Chrysos. *An Archive of Microfilms and Slides of the Manuscripts of Mt. Athos*, în „Bulletin d'information et de coordination“, No VI (1972—1973), Athenes—Paris, 1973, p. 27—28 (publicată de Association Internationale des Études Byzantines).

R. S. F. IUGOSLAVIA

În lunile iulie-august 1973, continuînd depistarea documentelor referitoare la istoria țării noastre aflate în R. S. F. Iugoslavia am cercetat în localitatea Sremski-Karlovci (Carlovă), la Arhivele Voivodinei și la Filiala Academiei de științe și arte (Arhiv Sanu) a R. S. F. Iugoslavia.

Dintre documentele depistate în fondul „Deputația aulică ilirică” (Ilirska dvorska deputacija) o deosebită valoare documentară o au memoriile „Comunităților române” din Crișana și Banat, înaintate Deputației aulice ilirice și curții imperiale din Viena, pentru respectarea unor drepturi și privilegii, a „Obiceiurilor pe care le știm de la părinți”. Din aceste memorii, cit și din rapoartele Deputației sau Mitropoliei ortodoxe din Carlovă, care le însoțesc se pot desprinde, pe lângă o înaltă conștiință de neam și informații prețioase referitoare la: componența etnică a populației din comitatele situate în regiunile sus-amintite, obligațiile de natură economică ce grevau asupra maselor populare, populația proprietăților moșierești din aceste comitate, emigrări de populație din Transilvania în Țara Românească din cauza sarcinilor supraomenești ce apăsau în special asupra tărânimii, precum și la unele aspecte ale luptei de clasă (opziția la plata dărilor, fuga de pe moșii). Dintre acestea amintim memoriile românilor din comitatul Bihor (1774), al comunității ilirice din orașul și comitatul Arad și al comunității române din orașul Oradea (1776, 1777).

Cea mai mare parte a documentelor acestui fond ne furnizează informații culturale: înființarea și activitatea școlilor triviale și a preparanților românești din Banat, Crișana și Ungaria. Se păstrează astfel ample rapoarte privind procesul de învățămînt din preparanții din Arad și Oradea și din școlile românești din Lugoj, Lipova, Timișoara, Caransebeș etc.

Menționăm de asemenea recensămîntul școlilor greco-neune din Transilvania și Banat, regulamentul de organizare și funcționare a acestor școli (1774), precum și un raport detaliat privind metodele de predare în aceste școli, întocmit de Teodor Iancovici, directorul școlilor naționale ilirice din Banat.

Un alt fond cercetat, aflat la Arhivele Voivodinei, a fost „Cancelaria Aulică ilirică” (Ilirska Dvorska Kancelarija). Instituția creatoare de fond a continuat, pentru o scurtă perioadă, în anii 1791—1792, activitatea fostei Deputații aulice ilirice și a avut sediul tot la Viena, cu scopul de a referi, pe lângă curtea imperială în problemele națiunii ilirice din monarhie. Din materialul arhivistic creat de instituție se mai păstrează 4.30 m.l. arhivat, pe probleme, în 42 cutii.

Documentele cele mai importante din acest fond sînt cu conținut economic. Dintre ele amintim: raportul cancelariei privind relațiile comerciale ale Triestului cu Țara Românească

și Moldova (1791), inventarul moșiilor nobilului român Ioan Tămaș din districtul Făgărașului, dările de seamă privind proveniența și repartitia fondurilor comune ale națiunii ilirice, situații privind starea materială a populației de rit greco-neunit din Crișana și Banat, întocmite în vederea stabilirii impozitelor, administrarea teritoriilor aflate în folosința fostelor confinii militare Tisa-Mureș. O sinteză a problemelor economice reflectate de actele acestui fond, este procesul intentat de biserica greco-neunită, din monarhia austriacă, bisericii romano-catolice ca urmare a ocupării ilegale de către ultima, a unor teritorii agricole de natură alodială, proprietate a bisericii ortodoxe, precum și a stabilirii arbitrare a obligațiilor iobagilor aflați pe domeniile bisericii romano-catolice. Documentul, însumînd 184 pagini, descrie proprietățile celor două biserici, satele și numărul iobagilor așezați pe moșiile lor, obligațiunile în natură și în bani ale acestora, veniturile realizate de pe proprietățile improcesuate, situația social-politică a iobagilor aparținînd bisericii romano-catolice.

Și în acest fond se găsesc numeroase memorii și cereri ale națiunii române din monarhie, pentru respectarea sau acordarea unor drepturi. Amintim pe cele ale comunităților române din Lugoj, Oravița, Timișoara, Arad, Zărând, orașul Novi Sad, comitatul Bihor.

Documentele cu caracter cultural (liste despre manuale școlare și cărțile în limba română) tipărite la tipografiile Kuzbeck Iosif din Pesta și Barth din Sibiu; rapoarte ale cenzorului Seckereș asupra acestor manuale și cărți; manuale școlare tipărite în Țara Românească și folosite în școlile ilirice; regulamente de funcționare și programe de învățămînt ale acestor școli) se referă la procesul de învățămînt în școlile românești din Crișana și Banat. Documentele fondului „Cancelaria aulică ilirică”, descriu activitatea forurilor de jurisdicție militară și religioasă a națiunii ilirice, în perioada 1723—1792; modul de înregistrare, evidență și arhivare a documentelor instituției: organizarea bisericii greco-neune din Crișana și Banat; răscoala lui Sofronie și răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan.

La Filiala Academiei de științe și arte a R. S. F. Iugoslavia din Carlovă s-a continuat cercetarea, începută în anii anteriori, în fondul „Mitropolia și Patriarhia A.” (Mitropolijsko-patriaršiški A.).

Majoritatea documentelor, depistate în 1973, reflectă aspecte ale vieții social-politice și culturale a românilor și sîrbilor din imperiul austriac, o parte din ele și cu referiri la Țara Românească și Moldova. Pentru importanța sa documentară deosebită, menționăm în primul rînd jurnalul episcopului greco-catolic de Oradea, Vasile Erdeli, cuprinzînd observații pe marginea desfășurării lucrărilor dietei maghiare de la Bratislava din 1847; memoriile

lui Andrei Șaguna și ale românilor din diferite localități ale Banatului și Crișanei pentru egalitate în drepturi, iar în perioada 1842—1847 pentru abolirea servituților feudale (Semlac, Dombrovața, Munar, Lipova, Dezna etc.); rapoartele privind descrierea răscoalei iobagilor din Valea Crișurilor din anul 1831, precum și informațiile referitoare la desfășurarea revoluției burghezo-democratice de la 1848—1849, în special pe teritoriile comitatelor Arad și Bihor.

Tot din acest domeniu mai amintim: „mărturiile” unor preoți privind foametea din Transilvania din anii 1816—1819 și mișcările demografice legate de acest fenomen; rapoarte privind activitatea Societății bibliografice române din Ungaria; acțiunile întreprinse de nobilimea maghiară, biserica romano-catolică și autoritățile locale pentru atragerea populației de rit ortodox la religia greco-catolică; desfășurarea lucrărilor Congresului național iliric din 1849; rapoarte cuprinzând explicația legendei unor monede dacice și romane descoperite pe teritoriul Transilvaniei; regulamentele privind sistemul confinar și consistorial iliric din Ungaria.

Fondul mai conține informații de ordin economic în: recensăminte ale populației greco-neunite din Crișana, Banat, Bucovina și Ungaria, întocmite în vederea stabilirii impozitelor; rapoartele privind comerțul în comitatul Bihor și Banat; note prin care se explică repartitia și întinderea sesilor iobăgești în Crișana, Banat și Maramureș; situațiile în legătură cu proprietățile, veniturile și cheltuielile domeniilor aparținătoare mănăstirilor ortodoxe din Banat, Bucovina și Crișana; rapoartele preoților despre refuzul țărănimii din unele localități din Banat și comitatul Arad de a plăti impozitele (1851—1864) etc.

Alt fond studiat la Arhivele SANU, a fost „Deputația școlară din Pesta” (Skolske deputacije u Pešti). Instituția creatoare, înființată la începutul secolului al XIX-lea și subordonată Consiliului locotenențial regal maghiar, a avut un rol însemnat în organizarea, funcționarea și controlul școlilor greco-neunite din Crișana, Banat și Ungaria, teritoriul asupra căruia și-a exercitat competența și care, în perioada cit și-a desfășurat activitatea Deputația, era împărțit în trei districte școlare greco-neunite, cu sediul la Oradea, Timișoara și Caransebeș.

Materialul arhivistice păstrat, în cantitate de 42 m.l. din anii 1802—1878, a fost arhivat cronologic, potrivit numerelor de înregistrare, în 694 pachete.

Fondul, cu majoritatea documentelor inedite, reprezintă un izvor important pentru cunoașterea trecutului cultural al poporului nostru din teritoriile sus-amintite.

Astfel, se păstrează rapoarte, recenzii și corespondență referitoare la tipărirea și folosirea în școli a manualelor școlare și cărților scrise în limba română. Amintim „Gramatica limbii române”, „Octoihul”, „Tripticonul” și „Triodinalul” de Constantin Diaconovici Loga,

profesor la Preparandia română din Arad; „Manuducere către metodică cea nouă pentru învățătorii școalelor românești, slavo-sîrbești și grecești” (1816) de Uroș Nestorovici, conducătorul Deputăției școlare din Pesta: „Pedagogia” și „Metodica” de Ioan Mihui, din timpul cit era profesor la Preparandia din Arad; „Abecedarul” de Iosif Mager; „Metodica pedagogiei” în limba română, de Naum Petrovici, conducătorul resortului financiar din cadrul Deputăției; „Considerații asupra dezvoltării culturale a poporului român” de V. Georgievici din Timișoara; „Abecedarul” lui Gh. Mocion, profesor la școala trivială românească din Pesta și primele anuare școlare ale preparandiilor și școlilor triviale din Oradea, Arad, Lugoj, Caransebeș etc. Tipărirea cărților și manualelor școlare în limba română, s-a făcut în perioada 1814—1831, aproape în exclusivitate, la tipografia „Dimitrie Tirol” din Timișoara și Tipografia regească din Pesta. Din listele înaintate Deputăției, de către aceste tipografii, se pot desprinde atât aria de răspândire a acestor tipăriri, cât și prețul și numărul exemplarelor editate. În fond se mai păstrează, de asemenea, memorii ale învățătorilor școlilor românești, pentru tipărirea unui lexicon în limba română, a istoriei Daco-României și a unor manuale de fizică, matematică, științe naturale și practică agricolă. Tot în legătură cu tipăriturile, documentele fondului ne informează asupra organizării și dotării bibliotecilor școlare, în special a celor existente pe lângă preparandiile românești din Arad și Oradea.

O altă categorie importantă de documente sînt „relațiile anuale” (generale, aniversare) ale școlilor de rit greco-neunit, întocmite, pentru fiecare an școlar de cele trei districte școlare. Adevărate dări de seamă, întocmite pe localități, ele cuprind atât date statistice cât și observațiile directorului districtului școlar respectiv, cu privire la procesul de învățămînt din școală. Cu o rubrică bogată, ele consemnează: localitatea, comitatul și districtul în care funcționa școala, comitatul și districtul școlar, numele și prenumele învățătorului (profesorului) și caracterizarea pe scurt a nivelului său de pregătire și competență profesională, religia și naționalitatea locuitorilor din localitate, condiția socială și materială a acestora, numărul elevilor care frecventau școala (pe sexe), materiile de învățămînt predate cu arătarea numărului de ore pentru fiecare materie în parte, observațiile inspectorului școlar cu privire la starea și dotarea edificiului școlii, salarizarea cadrelor didactice, evenimente deosebite petrecute în comună etc. Pe lângă aceste „relații”, în fond se mai păstrează numeroase rapoarte, memorii și recensăminte, întocmite, fie de conducătorii districtelor școlare, fie de cei ai deputăției, în care, pe lângă o amplă descriere a desfășurării procesului de învățămînt, se încearcă îmbunătățirea și lărgirea lui prin înființarea de noi școli, folosirea limbii române, obținerea independenței învățămîntului românesc și a salarizării cadrelor. Un exemplu în

această privință îl constituie memoriile profesorilor de la Preparandia Arad pentru introducerea orelor de literatură română (1817, 1828), a cadrelor didactice de naționalitate română din Lipova pentru predarea materiilor în limba română, precum și al comunității române din Oradea, cu același subiect. De asemenea, documentele atestă strădaniile profesorilor de la preparandiile din Arad și Oradea în legătură cu predarea unor materii legate strict de practică (cunoașterea aparatelor electrice — 1825 — practica agricolă etc.), sporirea numărului orelor de predare a științelor exacte, folosirea unor manuale școlare de calitate, educarea tineretului în spiritul dragostei față de țară. În acest sens mai amintim și memoriul, întocmit în comun, în anul 1821, de cei trei directori ai districtelor școlare din Oradea, Timiș și Caransebeș, în care, pe parcursul a 228 pagini, se arată situația școlilor, a cadrelor didactice, calitatea manualelor școlare, lipsa de sprijin a statului în ceea ce privește dezvoltarea învățământului (și în special a celui greco-neunit) și se cere înlăturarea obstacolelor care îngreădeau școlarizarea tineretului ortodox, mai ales în institutele de învățămînt superior.

Fondurile școlilor greco-neunite erau administrate tot de către Deputăția școlară. După cum ne dovedesc actele cercetate, proveniența acestor fonduri avea două izvoare: contribuția benevolă a locuitorilor prin tasul al 3-lea din biserică și donațiile legate ale cetățenilor români și sîrbi. Sursa principală a fondurilor o constituie contribuția locuitorilor, a maselor populare, care depuneau eforturi susținute pentru întreținerea învățământului. Cît de mare era dorința fiecărei comune de a-și avea școală și învățător propriu, ne-o spun țărani români din comuna Griș, districtul Oradea, care, în cererea înaintată, în 1820, la Deputăția școlară pentru a li se repartiza un învățător, arată: „sîntem bucușoși să plătim cîte 5 florini de casă, numai să avem învățător în limba noastră...”. Documentele consultate în arhiva Depu-

tăției, arată că din fondurile astfel adunate se construiau școlile, se acopereau cheltuielile privind dotarea acestora, erau achitate salariile cadrelor didactice și manuale școlare și se acordau burse elevilor săraci. Actele mai importante care cuprind aceste probleme, cercetate în cadrul fondului sînt: bilanșurile anuale ale Deputăției școlare și ale districtelor, liste nominale și liste centralizate pe comune despre contribuția anuală a locuitorilor, liste cu donațiile, atestările protopopilor și parohiilor despre contribuții, rapoartele privind execuțiile bugetare, corespondența cu tipografiile privind achitarea costului tipăririi manualelor școlare, liste cu salarizarea cadrelor didactice.

Materialul arhivistic din fondul „Deputăția școlară din Pesta” furnizează informații și asupra altor probleme: activitatea artistică a elevilor de la preparandiile și școlile din Arad, Oradea, Lugoj și Timișoara, desfășurată îndeosebi la teatrele din orașele sus-amintite; date biografice referitoare la unele personalități ale învățământului românesc ca de exemplu Petru Maior, Dimitrie Țichindeal, Constantin Diaconovici-Loga, Dimitrie Constantini, Emanoil Gojdu etc.; aucta cadrelor didactice; școala și comunitatea română din Pesta; înființarea unei școli românești la Novi Sad; epidemia de holeră din anii 1831—1832; sigiliile în ceară folosite în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în secolul al XIX-lea de către comunele din Crișana și Banat, cu legenda în limba română; organizarea și competența instanțelor judecătorești din Transilvania, Ungaria și Austria; sesiile urbariale școlare și obligațiile ce reveneau ca urmare a folosirii lor; populația de religie ortodoxă existentă în comitatele din Crișana, Banat și Ungaria între 1812—1819.

Cercetările efectuate pînă în prezent în arhivele din R.S.F. Iugoslavia au dovedit că aceste arhive conțin documente de importanță deosebită pentru completarea izvoarelor documentare referitoare la istoria patriei noastre.

ANDREI CACIORA

REPUBLICA POPULARĂ POLONĂ

În cadrul deplasării efectuate în R. P. Polonă în anul 1973 am continuat depistarea documentelor referitoare la istoria României și la relațiile politice, economice și sociale dintre România și Polonia aflate în arhivele și bibliotecile poloneze.

În orașul Varșovia am vizitat Arhiva Principală a Actelor Vechi (Archiwum Głównie Akt Dawnych) unde am cercetat fondul „Zbiór Popielów” (Colecția Popiel), care cuprinde acte originale referitoare la perioada lui Stanisław August-Poniatowski, ultimul rege al Poloniei, precum și copiile unor documente mai vechi.

Materialele sînt în rapoarte diplomatice trimise de ambasadorii Poloniei acreditați în diferite țări ca Boskamp, Everhardt și alții, Cabinetului regal sau unor demnitari polonezi. Corespondența ilustrează politica externă a Turciei, Rusiei, Poloniei și Austriei precum și atitudinea acestora față de țările române.

Astfel, documentele se referă la luptele dintre Rusia și Turcia purtate pe teritoriul țărilor române (1768—1774), activitatea politică a lui Grigore Ghica, moartea lui Alexandru Mavrocordat, amplasamentul trupelor austriace, în diferite țări, între altele în Transil-

vania și Banat. Merită a fi semnalate textele unor tratate și convenții încheiate între Polonia și Turcia, Rusia și Turcia etc.

În tomul intitulat „Colecția de tratate, pacte și convenții” ale căror copii se găsesc în arhiva Majestății sale regale (1436—1732) se află, între altele, copia unui tratat de pace încheiat între Iliș, domnul Moldovei și Wladyslaw, regele Poloniei, în anul 1436. Copia este certificată de demnitari polonezi, avînd și un sigiliu ca semn al autentificării.

Alte documente ilustrează comerțul dintre Polonia și Moldova precum și cel dintre Polonia și Turcia, care se făcea pe căile comerciale din Principate.

La Cracovia am continuat cercetarea fondului „Dosarele lui Naruszewicz” (Teki Naruszewicza), aflat la „Biblioteka Czartorycka”, activitate începută cu ocazia precedentei deplasări în R. P. Polonă.

Materialele studiate datează din perioada anilor 1565—1600 și o bună parte din acestea se referă la relațiile dintre țările române cu Polonia și la cele dintre Polonia și Turcia, precum și la consecințele acestor relații asupra situației Moldovei și Valahiei. O parte însemnată a documentelor constă în privilegii, scrisori, cronici, relatări despre diverse evenimente istorice, emise în perioada sus-amintită.

Foarte multe documente oglindesc perioada domniilor lui Despot Vodă, Ștefan Tomșa, Alexandru Lăpușneanu și Bogdan. În această perioadă de dezbinare feudală, nobilimea poloneză, încălcînd de multe ori chiar ordinul suveranului, trecea granița Moldovei pentru a sprijini un pretendent sau altul la domnie. În acest sens sînt bine ilustrate acțiunile lui Laski, voievodul Sieradz-ului care l-a sprijinit pe Ioan Despot să ocupe scaunul Moldovei.

Multe din scrisorile schimbate între Sigismund August, regele Poloniei și sultanul Soliman se referă tocmai la ingerințele poloneze în afacerile Moldovei, cuprinzînd cereri de extradare a unor boieri moldoveni refugiați în Polonia sau a domnului Bogdan.

Unele documente se referă și la perioada lui Ion Vodă cel Cumplit. Astfel, într-una din cele patru scrisori, sultanul îi cere acestuia să sprijine Polonia în situația că va fi atacată de Rusia sau Austria.

O parte din documente aduc informații asupra istoriei Transilvaniei. Vom găsi, de exemplu, corespondența dintre Ștefan Bathory, principele Transilvaniei cu diverși nobili polonezi, între care Ioan Zamoycki și date privind alegerea lui ca rege al Poloniei. Documentele ilustrează, de asemenea, relațiile dintre Polonia și ceilalți principii transilvăneni din familia Bathory.

Multe materiale descriu expedițiile polone în Moldova și moartea domnilor Aron și Răzvan.

Epopeea eroului nostru național Mihai Viteazul este și ea reflectată în „Dosarele lui Naruszewicz”. Sînt semnificative documentele referitoare la relațiile acestuia cu Țările Române, Polonia și Turcia.

Alte documente importante aduc noi știri privind cucerirea Transilvaniei și Moldovei de către Mihai sau ilustrează politica contradictorie a diferitelor puteri europene în crearea unei cruciade antiotomane și rolul Țărilor Române în acest context.

În încheiere subliniez perfecta amabilitate a colegilor polonezi care mi-au dat un prețios sprijin în activitate, pentru care le mulțumesc.

VASILE MATEI

REPUBLICA POPULARĂ UNGARĂ

Cercetările întreprinse în anii trecuți au continuat în arhivele create de autoritățile guvernamentale ale Transilvaniei, de unele ministere ale Ungariei și diferite întreprinderi și instituții economice și financiare.

De la Gubernium Transilvanicum (în politicis) au reținut atenția documentele Comisiei Comerciale (F. 16 Commissio — Commercialis), importante pentru cercetarea economiei și comerțului Transilvaniei între anii 1771—1774. Documentele reflectă activitatea uneia dintre cele mai importante substructuri a Guberniului, în atribuțiile căreia intrau nu numai comerțul ci și meseriile (breslele), manufacturile, atelierele și fabricile a căror înființare și activitate le autoriza, procesul de apariție și consolidare a burgheziei comerciale românești, obiectul comerțului și nu arareori capitalul comercianților și așezămintelor comerciale, tendințele comerțului transilvănean de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea care merg

pe linia creării economiei unitare românești, forțele comerciale din Transilvania care activează pentru strînsa relații cu țările române „... quod exordio saevientis in vicina Valachia et Moldavia belliomne omnium nostro commercium caessaverit...” (Vezi O. L. Com. Commercialis doc. nr. 5021/1773).

Relațiile sociale din Principat, mai ales între domnii de pămînt și supușii lor pot fi studiate cu ajutorul datelor semnificative furnizate de seria de acte „Protocolla Imperatoria” (F. 65) constituită din cele peste 13 000 plîngeri înmîinate de iobăgimea oprimată împăratului Iosif al II-lea cu ocazia călătoriei făcute în anul 1773 prin Transilvania. Conținutul lor a fost însumat în centralizatoarele pe anii 1773—1782 și în protocoalele de ședințe din anii 1773—1779.

Studiul registrelor care cuprind aceste plîngeri menționînd persoana sau comuna petentă,

obiectul plingerii, data examinării, rezolvarea sau organul căruia i-a fost transpusă spre examinare și rezolvare, permite cunoașterea formelor frecvente de oprimare a iobăgimii.

Aspecte ale istoriei politice, ale luptei românilor pentru drepturi naționale se găsesc în documentele create de Secția religioasă și culturală a Guberniului Transilvaniei (F. 135. Vallás és művelődési osztály).

Conținutul lor se referă la activitatea comisiei, problemele mănăstirești, literare și economice, de care se ocupă acest organism, satelile săsești din afara pământului crăiesc, atitudinea comisiei față de pretențiile cuprinse în memoriile episcopului ortodox-român Vasile Moga din anii 1837 și 1842, demersurile pentru înființarea casei de orfani din Sibiu, reglementarea porțiunii canonice a preoților români uniți în anul 1744, fondul destinat înființării seminarului cerut pentru ortodocși de episcopul Moga. Această secție a Guberniului a examinat memoriul comun al episcopilor Lemeni și Moga din anul 1844 pentru drepturi egale ale românilor de pe cuprinsul Pământului crăiesc, precum și memoriile lor din 1845 pentru stabilirea taxei stolare. Între documentele cercetate se mai află planul de organizare a învățământului primar și preșcolar din 1844 în contextul noilor tendințe imprimate domeniului respectiv și două memorii ale episcopilor Lemeni și Moga despre starea școlilor în anul 1844. Unul din memorii are anexată statistica școlilor ortodoxe pe comune din același an. La câteva documente de la începutul secolului al XIX-lea sînt anexate altele mai vechi care ne transmit opiniile din anul 1780 pentru organizarea învățământului sau se referă la conținutul și programa sistemului de învățămînt la 1755, cu modificările propuse în 1803, categoriile de școli în funcțiune la 1795, instrucțiunile școlare în proiect etc. Mai semnalăm un plan de reformare a învățământului în anul 1823 cit și tipăritura: Învățătură către dascălii normalicești a școalelor neunite din Mare Principatul Transilvaniei, Sibiu, 1809 cu text paralel românesc chirilic și latinesc.

Din Arhiva Fiscului Transilvaniei (F 234, Erdélyi Fiskalis Levéltár) s-au selectat indicatele întocmite pentru actele din dulapurile 1—2, ce se întind între anii 1290—1756 avînd rezumate detaliate pentru fiecare act.

De un interes mai larg ni s-au părut actele Comisiei militare provizorii din Tg. Mureș din 1812. (F. 376 A marosvásárhelyi ideglenes hadparancsnokság) care s-a ocupat cu organizarea aprovizionării și transporturilor armatei în perioada de pregătire a Campaniei din Rusia.

Din categoria datelor fiscale ne-a reținut atenția fondul F 390 (Erdélyi adazok kimutatója) care reflectă situația capilor de familie imposabili din Transilvania din 1767—1768 cit și situația contribuabililor pe anii 1765—1816.

Au fost cercetate importante documente referitoare la istoria economică. Astfel din fondul Asociației Industriale Naționale (F. 1699

Országos Magyar Iparegyesület și P 1440 Kiállítási Bizottság) au fost propuse pentru microfilmare documente cu privire la: crearea și activitatea asociațiilor industriale din majoritatea orașelor din Transilvania; minerit și industria fierului din Reșița și Cugir; industria de mașini, sticlă, textilă, pielărie și alte ramuri; organizarea de expoziții industriale și agricole la Arad, Timișoara, Cluj, Oradea și Tîrnăveni. Este de menționat faptul că informațiile sînt relativ timpurii. Ele încep la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și reflectă de asemenea unele aspecte privind relațiile economice dintre Transilvania și Vechea Românie.

De asemenea activitatea delegației în anul 1973 a continuat în arhivele Ministerului Agriculturii (Földművelésügyi Miniszterium K 178), Ministerului Comerțului (Kereskedelemügyi Miniszterium K 230, K 231 și K 232) și Ministerul de Finanțe (Pénzügyminiszterium K 255). Documentele reținute pentru microfilmare se referă la evoluția economică, industrială și agricolă din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Crearea industriei de fabrică, mineritul de cărbune, de fier și metale neferoase, extragerea și prelucrarea sării, activitatea fabricilor de fier din Cugir și Hunedoara, industria spirtului, hîrtiei și zahărului, efectele politicii de încurajare a industriei, construcția de căi ferate în Transilvania, particularitățile reglementărilor urbane, relațiile agrare din Transilvania și altele, pot fi studiate cu ajutorul acestor documente.

Importante sînt de asemenea rapoartele comerciale ale consulilor Austro-Ungariei din București, Iași și alte orașe. Rapoartele ca și alte documente analizează situația și perspectivele relațiilor economice dintre Austro-Ungaria și România după încetarea războiului vama și importanța pieței românești pentru produsele industriale ale Transilvaniei și extinderea comerțului exterior al României.

O serie de documente din fondurile unor mari bănci ungare (Magyar Leszámitoló és Pénzváltó Bank Rt., Z 65, Magyar Olasz Bank Z 77, és Angol Magyar Bank Rt. Z 96) se referă la economia românească din anii 1917—1938, și îndeosebi la exploatarea și prelucrarea gazului metan, exploatarea minelor de aur din Maramureș a căilor ferate, precum și la activitatea S. A. Foresta și a unor bănci din Transilvania.

În timpul sederii noastre în R. P. Ungară, cu amabilitatea gazdelor, am vizitat depozitul de microfilme și arhiva din Esztergom, monumentele acestui străvechi oraș istoric și am avut un rodnic schimb de experiență cu academicianul Ember Győző, directorul Arhivelor Naționale ale Ungariei, dr. Borsa Iván, subdirector, conducătorul secției de restaurare-microfilmare și secretar al Comitetului de microfilmare al Consiliului Internațional al Arhivelor, cu alți arhiviști unguri.

ION RANCA
IOSIF ADAM

CATALOG DE DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA ORAȘULUI TR. SEVERIN (1833—1944), Tr. Severin, 1972.

Integrându-se în complexa acțiune inițiată de Direcția generală a Arhivelor Statului care urmărește întocmirea unor îndrumătoare și cataloage documentare în scopul facilitării muncii de cercetare, filiala Arhivelor Statului Mehedinți a luat salutară hotărâre de a sintetiza documentele referitoare la istoria municipiului Tr. Severin într-un catalog. Prima parte a lucrării apărute sub titlul: „*Catalog de documente privind istoria orașului Tr. Severin (1833—1944)*” a fost întocmită de N. Chipurici și M. Măneanu, fiind dedicată sărbătoririi a 1850 de ani de la prima atestare documentară a localității, de al cărei nume sînt legate importante evenimente ale istoriei poporului român.

Din numărul mare de documente depistate în fondurile Arhivelor Statului Mehedinți pentru prima parte a Catalogului au fost selecționate 385, desigur, din cele mai semnificative.

Începînd cu Ofisul din 22 aprilie 1833 care prevedea „...înființarea orașului de negoț Turnu-Severin, prin strămutarea locuitorilor orașului Cerneți în Cîmpia Severinului” ...o mare parte din documentele prezentate se referă la construcțiile edilitare efectuate atît în cursul sec. XIX cît și în prima parte a sec. XX, impuse de evoluția economico-culturală a orașului precum și măsurile preconizate de edili în scopul înzestrării localității cu instalații pentru alimentarea cu apă sau iluminatul electric.

O categorie importantă o constituie documentele referitoare la dezvoltarea economică a vechiului oraș, impulsionată în mare măsură odată cu înființarea portului dunărean și a construirii căii ferate, realizări ce s-au răsfrînt favorabil și asupra relațiilor comerciale al căror volum a crescut considerabil.

Documentele referitoare la perioada interbelică, permit cercetătorului să urmărească situația capitalului autohton a cărui creștere poate fi dovedită prin existența unor societăți bancare și firme ce dispuneau de sume substanțiale cum era cazul „Casei de credit” a agriculturilor din județul Mehedinți cu un capital de 5 000 000 lei; firma „Leopold Bauch Et Co” (3 500 000 lei) sau banca populară „Muncitorul”

înființată la 26 iulie 1925, cu un fond de 6 980 000 (vezi doc. 351; 353; 354).

Desigur că dezvoltarea economică și culturală ca și apariția diverselor societăți nu puteau rămîne fără urmări asupra situației social-politice. Paralel cu creșterea puterii capitalului orășenesc și consolidarea poziției deținătorilor lui, s-a întezit exploatarea muncitorilor, a celorlalte categorii sociale, care după cum demonstrează documentele, au intensificat lupta revendicativă mai cu seamă după crearea P.C.R.

Îmbrăcînd diverse forme — greve, demonstrații, mitinguri, întruniri — lupta maselor severinene a fost coordonată permanent de comuniști a căror organizație își avea sediul în localul „Casei Poporului” (vezi doc. 326). Dintre acțiunile menționate de documente merită a fi subliniate pentru amploarea lor, mitingul și demonstrația muncitorilor din 12 august 1920 împotriva legii Tranșu-Iași (doc. 295), aderarea muncitorilor de la șantierul naval la greva generală începînd cu data de 21 octombrie 1920 (doc. 298) greva celor 370 muncitori din 17 iulie 1922 (doc. 316), întrunirea comuniștilor din 21 februarie 1926 (doc. 332), întrunirea antifascistă ținută la Tr. Severin în prezența lui P. Constantinescu-Iași și a altor reprezentanți ai forțelor unite în Blocul Democratic (doc. 361).

Ultimele documente se referă la perioada anilor 1940—1944 reliefind pe lîngă operațiunile de ordin militar, starea de spirit a populației, nemulțumirile manifestate de comuniști și muncitorii din port, șantierul naval, atelierele C.F.R., împotriva războiului și a trupelor germane.

Merită a fi subliniată ideea autorilor de a încheia prima parte a catalogului cu un grup de opt fotografii care întregesc prin imagini concrete unele aspecte ale orașului și ale principalelor sale obiective industriale sau culturale.

Reunind în primul volum numai o parte a documentelor referitoare la istoria orașului Tr. Severin, filiala Arhivelor Statului Mehedinți a continuat acțiunea începută în primăvara anului 1972 cu un nou volum intitulat: „*Catalog de documente privitoare la istoria*

municipiului Drobeta Tr. Severin partea a II-a (1560—1900)” dedicat aniversării a 25 de ani de la proclamarea Republicii și a împlinirii a 140 de ani de la întemeierea orașului modern.

Referindu-se la o perioadă mai vastă lucrarea cuprinde același număr de documente (385) depistate însă nu numai în fondurile locale ci și în cadrul unora aflate la Arhivele Statului București.

Documentele sec. XVI—XVIII, aproximativ 50, — dintre care unele reproduse după lucrarea lui V. Demetrescu „Istoria orașului Severin” — redau trecutul moșiei Severinului, evidențiind în mod deosebit raporturile cu moșiile vecine: Trestinicul, mănăstirea Tismana sau Cerneți, conflictele ivite între ele ca urmare a încălcării hotarelor sau a nerespectării clauzelor unor acte de proprietate mai vechi, emise sau întărite de diverși domnitori.

Deosebit de valoroase ni se par știrile privind situația moșnenilor aflați pe moșiile respective, nemulțumirile manifestate ca urmare a încălcării drepturilor lor, „...pentru adet, clacă sau stricare de izlazuri”, după cum specifică un document din 18 iunie 1780.

Cu toate că unele aspecte ale vieții economico-social-politice, caracteristice sec. XIX s-au desprins și din documentele volumului I, cele înglobate în partea a II-a a catalogului, fără a da naștere unui paralelism, aduc noi date, lărgind sfera de informare a cercetării, ceea ce constituie un alt merit al lucrării de față.

Având convingerea, bazată de altfel pe afirmația autorilor, că în viitorul apropiat actualul catalog va fi îmbogățit cu noi mărturii documentare, ne permitem să schițăm câteva observații, cu scopul de a contribui la îmbunătățirea posibilului vol. III sau a unei eventuale noi ediții.

În primul rînd considerăm că pe viitor ar trebui folosit un sistem uniform de citare a surselor documentare cercetate, în scopul obținerii unui aparat științific corespunzător, sub toate aspectele. În ambele volume sînt folosite o serie de note explicative sau observații, utile de altfel, dar care s-au intercalat în interiorul paginilor în loc să apară la subsolul lor, conform unei reguli generale.

Probabil din vina tipografiei s-au strecurat, de asemenea în ambele volume, o serie de greșeli, dintre care semnalăm spre exemplificare doar câteva: anul documentului 347 din vol. I, înclinăm să credem că este 1930 și nu 1920; rezumatul doc. 164 din vol. II este incomplet etc.

Nu putem încheia succinta prezentare a utilului catalog fără a-l recomanda cu căldură nu numai celor care ar intenționa să întocmească o monografie a orașului, dar și cercetătorilor cu alte preocupări, care pot găsi aici date importante, semnificative, atît pentru istoria locală cît și a poporului român în general.

CORNELIU LUNGU

Ștefan Meteș, EMIGRĂRI ROMÂNEȘTI DIN TRANSILVANIA
ÎN SECOLELE XIII—XX, (Cercetări de demografie istorică),
Editura științifică, București, 1971.

Lucrarea, prin problematica abordată, demonstrează fără puțință de tăgadă o documentare exhaustivă de înaltă ținută științifică. Ea n-a fost numai așteptată, ci, prin analiza cauzelor emigrărilor românilor din Transilvania, onomastica și informația variată, precisă și convingătoare, necesară a umple lacune demult resimțite în istoriografia românească.

Subliniind cauzele emigrărilor masive, mai ales în secolele XVIII—XIX și al XX-lea autorul se ocupă în primul rînd de sistemul politic al Transilvaniei, bazat pe legislația medievală care s-a menținut pînă în anul 1849. Epoca reformismului austriac, formal avansat, cu proiectele de legi pentru ușurarea situației iobagilor români din Transilvania n-a dat rezultatul dorit, deoarece proprietarii feudali nu le respectau, iar pe de altă parte, legile erau în așa fel întocmite încît se pretau la felurite interpretări, conforme cu interesele nobililor. Asemenea interpretări erau des folosite pentru a demonstra „legalitatea” răpi-rii pămînturilor de la iobagi, nedecarate și

neînscrise în conscripțiile urbariale cizakiene din 1819—1820 care în loc să ducă la un rezultat real și pozitiv pentru iobăgimea română, aceștia i-au fost intentate lungi procese care au fost susținute cu cheltuială pe seama celor spoliați și năpăstuiți. Șirul lung de asemenea samavolnicii „legale”, numai potrivit sistemului politic, avea să dezlănțuie noi și masive emigrări românești spre Principatele române și alte țări vecine.

Avînd ca subtitlu „Cercetări de demografie istorică”, lucrarea relevă emigrări izolate sau masive ale românilor care n-au încetat în intervalul de timp de peste șase secole, perioadă pentru care autorul folosește cu îndemînare și erudiție, cele mai plauzibile și convingătoare trimiteri de bibliografie română, germană și izvoare nepublicate.

Lucrarea cuprinde șapte capitole, indici de nume și de localități judicios întocmiți de un colectiv de arhiviști de la Filiala Arhivelor Statului Cluj, și finalizată de rezumate în trei limbi: franceză, rusă și germană.

Cercetînd cu atenție și discernămint izvoarele documentare atît din țară cît și din străinătate, publicate la noi, în variate ediții de documente autorul face o succintă analiză a situației românilor din Transilvania și a cauzelor emigrării lor în epoca feudală (Capitolul I).

Analizînd cauzele emigrărilor și direcția în care se îndreptau românii sătui de oprimare, Ștefan Moteș dezvoltă în capitolele II—III, „Emigrări ale românilor din Transilvania în Polonia și în nordul și sud-vestul Ungariei”, accentuînd deseori, pe parcursul tratării problemei, cauzele de ordin social-economic, prigoana religioasă, nedreptățile de ordin național, factori determinanți care împingeau pe iobagii români să-și părăsească vetrele statornicite din moși strămoși și să emigreze spre meleaguri străine unde aspirarea socială era mai blîndă iar cea națională, ca în Principatele române, inexistentă.

Un alt capitol, al IV-lea, se ocupă de românii emigrați în Moravia și Silezia unde „erau un popor de cca 50—60 000 suflete” formînd „o insulă bine distinsă prin particularitatea ființei sale între ceilalți locuitori” cum încerca la 1864 să-i caracterizeze pe românii stabiliți în Moravia primul cercetător român, transilvanul Dionisie Pop Marțian.

Emigrările românilor din Transilvania n-au fost semnalate de-a lungul secolelor numai în sud-vestul și nord-vestul bazinului carpatic. Ei au emigrat în Rusia, Serbia, Bulgaria și spre îndepărtată Americă. În capitolul al V-lea se analizează cauzele emigrărilor spre aceste țări precizîndu-se că în Rusia românii încep să emigreze mai ales în veacul al XVIII-lea datorită persecuțiilor religioase proferate de Austria, în scopul convertirii lor la catolicism.

Un capitol aparte al lucrării, al VII-lea, se ocupă special de emigrările românilor transilvăneni în țările surori, Moldova și Țara Românească. Atenția deosebită pe care autorul o acordă acestor emigrări este pe deplin justificată dacă se are în vedere că pe lîngă cauzele de ordin social-economic, acestora li se adăugau și fireasca atracție spre frații de limbă comună, obiceiuri, datini și religie. Sub aceste aspecte Moldova și Țara Românească încă de la întemeiere au fost o mană cerească pentru românii din Transilvania care găseau un adăpost sigur și ocrotitor în vremuri de restriște. Numeroși iobagi români, mîrgineni oieri sau agricultori de pe granița cu Țara Românească treceau, începînd cu secolul al XIV-lea, cu sutele și chiar cu miile Carpații și se așezau în Țara Românească „unde viața era cu mult mai liberă, fiind, prin relațiile lor cu cei rămași acasă, un izvor permanent de îndemnuri la emigrație”.

Procesul emigrărilor se accentuează din ce în ce mai mult astfel încît la mijlocul secolului al XIX-lea acesta devine un fenomen alarmant pentru autoritățile din Transilvania. Este interesant de reținut că din anul 1850 pînă în 1914, arată autorul, „nu este oraș în România și ramură economică în care să nu-i întîlnim pe emigranții ardeleni; ei pătrund

și aici, unde înființează fabrici, instituții, prăvălii, hoteluri, restaurante, etc.”.

O mare parte dintre emigranții români din Țara Românească sînt menționați ca „intelectuali” ai neamului de atunci: dascălii, călugării și preoții dintre care mulți s-au refugiat spre a-și continua misiunea lor în condiții mai favorabile, cu îndemnuri pentru credincioșii ungureni emigrați mai înainte și care i-au privit pretutindeni cu dragoste frățească și omenie.

Pe plan cultural, capitolul al VI-lea, „Cauze și urmări pentru emigranți în veacul al XIV—XVIII-lea”, se subliniază că la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor a avut loc un curent din ce în ce mai rodnic pentru înființarea de școli domnești, județene sau sătești susținute de boieri și tot mai mult de domnii țărilor române. La această importantă acțiune de culturalizare și-au adus partea lor de contribuție dascălii ardeleni, susținînd prin cunoștințele și înțelepciunea lor cultivarea și întărirea sentimentelor naționale românești.

Continuînd analiza emigrărilor românești în Moldova și Țara Românească, autorul subliniază cu un accentuat spirit de obiectivitate, probată de valoarea izvoarelor documentare, participarea activă a emigranților la revoluția de la 1848/1849, ei contribuînd în mod activ la împacarea româno-maghiară. O contribuție importantă a emigranților români în țările române au adus-o și cu ocazia războiului de independență a României cît și în luptele pentru apărarea suveranității țării din timpul primului război mondial.

Bogăția de informații, comentate și analizate savant în prezenta lucrare, au drept corolar judicioase constatări și concluzii temeinic ordonate pe puncte, constatări care scot în evidență continuitatea românilor pe pămîntul Transilvaniei probată de o statornică cultură străveche românească de natură materială și spirituală, cultură care a influențat cele trei neamuri venite peste românii autohtoni: ungurii, sașii și secuii. Alte constatări pe care le considerăm a fi cele mai importante sînt de ordin social. Acestea pot fi probate de documentele vremii care atestă cu lux de amănunte exploatarea în creștere continuă, sub toate formele și în toate timpurile, a iobagilor români.

Emigrările cauzate de exploatarea socială cruntă împletită cu cea națională au fost sesizate nu numai de domnitorii principatelor române: Petru Rareș, Alexandru Lăpușeanul, Mihai Viteazul, Vasile Lupu și alții, ci chiar de principii Transilvaniei, Gavril Bethlen și Mihai Apaffy, apoi împăratul Iosif al II-lea, care recunosc asuprașii nemeritați a iobagilor și micilor nobili români de sub oblăduirea lor.

O constatare care se impune din capul locului și care este valabilă pentru toate cele peste șase secole de emigrări, este de natură să dezvăluie fenomenul solidarității tuturor românilor de pe ambele versante ale Carpaților. În acest sens autorul menționează că „la toate evenimentele mari și importante, românii

de pe ambele coborîșuri ale Carpaților, unii supuși, cei mai mulți liberi, acționau solidar și se bucurau împreună, sperînd totdeauna într-o îndreptare a situației lor în bine, progresistă, în folosul întregului popor român. Emigranții formau o legătură statornică între unii și alții, susținînd în tot cursul veacurilor „...ideea eliberării și unirii politice a tuturor românilor“.

După unirea Transilvaniei cu patria mamă, la 1 Decembrie 1918, mulți dintre emigranții români se întorc la vetrele lor în Transilvania. În România unificată ei vor constitui o forță uriașă morală și intelectuală pentru propășirea materială și culturală a poporului român. Avînd o experiență de viață dobîndită pe me-leagurile frățești ori străine, prin entuziasmul lor ei se vor angaja la consolidarea noului stat român în toate ramurile vieții publice. Pe drept cuvînt subliniază autorul că „numai cine a trăit în acea epocă, numai cine a cunoscut oamenii și greutățile imense ce s-au ivit din toate părțile, pînă și din exterior poate să

înțeleagă și să prețuiască drept și obiectiv opera extraordinară ce au realizat în scurt timp în domeniul civilizației materiale și al culturii spirituale, românii cuprinși „...în hotarele lor etnice — prin colaborarea și înfrățirea celor emigrați cu frații lor rămași la moșia părinților și strămoșilor“.

O constatare fundamentală a lucrării ne conduce la nedeazămintul adevăr, că deși numărul emigranților a fost destul de mare, de ordinul zecilor și chiar, uneori mai mult, românii au format întotdeauna în Transilvania marea majoritate a populației. În același timp analiza atentă a lucrării duce la concluzia că românii din Transilvania, indiferent de țările unde au plecat și s-au așezat, dar mai ales în principatele române, au adus importante contribuții de ordin material și spiritual avînd un rol însemnat în procesul de formare a națiunii române și desăvîrșirea unității statale.

VIOREL GRAMA

ARCHIVES-MIRROR OF CANADA PAST (ARHIVELE — OGLINDA TRECUTULUI CANADEI)

Sub această titlatură a apărut volumul editat de Arhivele canadiene cu prilejul sărbătoririi, în anul 1972, a centenarului înființării lor.

Volumul comemorativ realizat în condiții grafice excepționale cu texte bilingve, în franceză și engleză, cuprinde la început un istoric al arhivelor canadiene după care sînt descrise un număr de 306 piese ce au format expoziția organizată cu această ocazie și care sînt grupate în cadrul a 37 teme, pentru fiecare piesă arhivistică existînd o descriere completă și o notă explicativă acolo unde a fost necesar. Cele 134 reproduceri, din care o parte sînt în culori, ilustrează, în fapt, izvoarele documentare referitoare la trecutul politic și cultural al Canadei.

Din prezentarea istoricului arhivelor canadiene, se desprinde strădania depusă de cei ce au înțeles necesitatea constituirii unei arhive naționale, din documentele existente de la apariția acestui stat, aflate mai ales în Franța și Marea Britanie și a celor create de atunci înainte.

Arhivele publice din Canada încă de la înființarea lor au colecționat, din cele mai diferite surse, toate genurile de documente care se referă la istoria țării. Această concentrare într-o singură și aceeași instituție a tuturor arhivelor, indiferent de originea lor, a fost foarte utilă cercetării.

Referitor la istoricul Arhivelor publice din Canada se trec în revistă etapele parcurse de cînd intendentul Hocquart a propus în 1731 să se construiască o clădire destinată arhivelor. Pentru a reține doar cîteva din momentele importante ale dezvoltării arhivelor canadiene

menționăm dispoziția dată în 1845 lui Louis-Joseph Papineau de către Adunarea Provinciei Canada de a achiziționa originalele sau copiile documentelor referitoare la Canada care se găseau în Franța.

În fapt, Arhivele publice își datoresc apariția Societății literare și istorice din Québec care, înființată în 1824 de lordul Dalhousie, s-a ocupat activ de achiziționarea și publicarea de documente. În 1820 Henry Miles unul din membrii de seamă ai acestei societăți a sugerat guvernului să ia măsurile necesare pentru a strînge și conserva arhivele canadiene în care scop a întocmit și o petiție pe care au semnat-o peste 50 de oameni de știință din Québec și Montréal. Se cerea înființarea unui local în care arhivele istorice să fie strînse, ordonate și date în folosință cercetătorilor. În consecință, în 1872 Parlamentul a votat un credit de 4 000 dolari și a fost numit ca arhivist federal, ziaristul Douglas Brymmer. Prin strădania acestuia s-au început achizițiile cu arhivele militare britanice din perioada 1760—1871 (400 000 documente), apoi s-au obținut copii de pe documentele aflate la Londra, Paris și chiar de la Roma, din Québec și provinciile maritime și de la persoane particulare. În cei 30 ani pe care i-a petrecut în arhive, Douglas Brymmer a desfășurat o activitate neîntreruptă pentru ca documentele referitoare la istoria Canadei să fie strînse într-un singur loc. În 1903 un decret al Consiliului de Miniștri a dispus ca documentele de arhivă „să fie strînse într-un singur loc și date în custodia unei persoane și astfel ordonate și clasificate, încît să fie ușor accesibile“.

bile tuturor persoanelor interesate". În 1904 are loc prima depunere de arhivă a ministerelor, iar în 1907 toate documentele se găseau depozitate într-o clădire nouă cu 3 secții: secția manuscrise, secția hărți și secția publicații.

În 1912 printr-o lege a Parlamentului, Arhivele publice ale Canadei devin un organism autonom. Societatea canadiană de istorie înființată în 1923 avea ca obiectiv depistarea documentelor de importanță istorică pentru arhivele publice și publicarea lucrărilor istorice cu privire la Canada.

În ultimele decenii Arhivele canadiene s-au dezvoltat prin achiziționarea unui volum mare de documente guvernamentale și personale, înființarea de depozite intermediare, depozite regionale (Toronto și Montréal) și introducerea unui program de microfilmare.

În 1967 Arhivele s-au mutat într-un nou local în care se asigură păstrarea documentelor în cele mai bune condiții, cu echipament modern pentru restaurare și reproducere, în care sala de studiu este deschisă 24 ore din 24.

Din datele furnizate de volumul omagial, reiese că Arhivele naționale au un personal de 450 oameni, o clădire care poate adăposti 150 000 000 documente, precum și milioane de documente păstrate pe mii de role de microfilm, o jumătate milion de hărți geografice și planuri de arhitectură și construcții, aproximativ 2 250 000 fotografii, aproape 10 000 picturi, desene și acuarele, peste 75 000 litografii și gravuri, mai mult de 20 000 cărți și 5 000 medalii etc.

Expoziția organizată cu prilejul centenarului Arhivelor publice și volumul publicat au constituit o formă de popularizare a arhivelor în afara acțiunii largi pe care o desfășoară Arhivele canadiene prin editarea de publicații și prin colaborarea permanentă cu Societatea istorică din Canada.

Trecînd în revistă descrierea documentelor expuse cu prilejul centenarului conform tematicii pe care am amintit-o la început, ne dăm seama că arhivele canadiene păstrează o varietate de documente care ilustrează istoria țării, încît, pornind de la documente, se poate derula în trecut firul evoluției Canadei începînd cu primul pas din istoria ei „Descoperirea”, de fapt primul subtitlu al capitolului general „Țara” cu care începe tematica.

În primul capitol „Țara” se arată că printre evenimentele care marchează istoria Canadei, cel care a reținut în mod deosebit atenția savanților din toate țările îl constituie descoperirea în etape succesive a țării. Toate țările europene de la Atlantic și altele, îndeosebi Italia, au elaborat hărți și documente care se referă la geografia Canadei. Începînd cu secolul al XVI-lea coasta de răsărit a Canadei a fost trasată destul de exact de către geografii din acea vreme, apoi treptat documentele au devenit mai numeroase, cu o precizare mai științifică pe măsură ce s-au stabilit contururile Canadei. Arhivele publice posedă, ca atare, o serie de asemenea documente con-

ștind din jurnale de călătorii, atlase, desene și hărți.

În continuarea descrierii țării subcapitolul „Explorarea” este ilustrat cu documente referitoare la exploratorii, geometrii, hidrografii, misionarii și negustorii de blănuri, acest mozaic ce constituie istoria explorării Canadei. Arhivele canadiene dețin o colecție importantă nu numai de hărți ci și de manuscrise, jurnale de călătorii, schițe și fotografii făcute în cursul multor expediții. Se arată faptul că majoritatea documentelor mai vechi au fost reproduse după originalele care se găsesc în arhivele Franței și Angliei.

Două subcapitole la capitolul „Țara” se referă la Topografia și Arctica canadiană și arată că Arhivele publice dețin un număr foarte mare de documente privind ridicările topografice și cartografia. Referitor la Arctica canadiană, Biblioteca Arhivelor posedă o colecție de povestiri ce narează istoria explorării nordului canadian. Întrucît expedițiile cele mai importante au fost făcute de amiralitatea britanică sau au fost finanțate de guvernele străine, Arhivele au fost obligate să reproducă documentele privind explorarea de către alții decît canadienii, avînd și sarcina de a restaura și conserva documentele lăsate de exploratori chiar în Arctica. Dezvoltarea căilor de comunicație și de transport, importanța crescîndă a dezvoltării economice, a vieții eschimoșilor, rolul Arcticei în apărarea continentului, au determinat guvernul canadian să se intereseze tot mai mult de această regiune, lucru ce reiese din volumul mare de documente ale Ministerului Afacerilor Indiene și al nordului canadian și alte ministere dinaintea acestuia care se află în Arhivele publice.

Cel de-al doilea capitol intitulat „Populația” cuprinde la rîndul său, prezentarea documentelor deosebit de numeroase și valoroase care se referă la istoricul populației Canadei, populația băstinașă — indienii — și imigranții cu caracteristicile lor etnice, culturale și naționale care se reflectă în modul de constituire a populației pe întreg cuprinsul țării. Se specifică faptul că deși istoricul populației Canadei nu a fost neglijat, mai sînt multe de făcut în acest domeniu, ținîndu-se seama de faptul că arhivele publice posedă o bună parte din aceste documente. Se mai arată, de asemenea că Arhivele publice posedă un volum bogat de documente referitoare la rolul important jucat de femei în istoria Canadei, începînd cu secolul al XVI-lea, prin participarea lor activă la viața publică a țării. Ca atare arhivele posedă documente care vorbesc despre prima femeie aleasă în Camera Comunelor, prima femeie senator etc. Tot în legătură cu populația, există o documentație bogată privind dezvoltarea urbană, ce constă dintr-o colecție voluminoasă de anuare de orașe, monografii ale orașelor, regiunilor și comitatelor.

Capitolul al treilea intitulat „Forma de guvernămînt” se ocupă de documentele colecționate în mod sistematic și reproduse după originalele aflate în străinătate care se referă

la alegerile electorale, guvernământul federal, legislația și justiția, afacerile externe și probleme de ordin militar. Arhivele oficiale ale regimului în Canada au fost împărțite în 1760 între Canada și Franța, astfel încât la Arhivele naționale din Québec se păstrează cele referitoare la proprietăți și legi, iar la Paris cele referitoare la administrarea politică. Datorită acestui fapt s-a luat măsura copierii celor mai importante documente care se află la Québec, Montréal și în Franța.

Capitolul următor „Economia” este la rîndul lui bogat ilustrat de documentele aflate în Arhivele canadiene, referitoare la transporturi, comunicații, industrie, comerț, agricultură etc.

Arhivele publice posedă, de asemenea, o documentație extensivă asupra istoriei aviației provenită, îndeosebi, din arhivele Ministerului Transporturilor. În ceea ce privește industria, pare deosebit de interesantă documentația referitoare la diferitele aspecte ale exploatarea minelor și pădurilor ce însumează aproximativ 30 colecții de fotografii și gravuri. În problema comerțului, arhivele au strîns o documentație impresionantă cu privire la diferite întreprinderi. Se menționează faptul că primele articole comercializate au fost peștele și blana și pentru acestea arhivele coloniale ale guvernelor francez și britanic au o documentație valoroasă care continuă să se microfilleze pentru a fi date în cercetare. De asemenea, arhivele publice canadiene dețin o documentație abundentă privind aspectul relațiilor industriale, iar în decursul timpului s-au achiziționat documente ale mai multor organizații profesionale. Întrucît istoricul imigrației, transporturilor și comerțului este foarte strîns legat de cel al pămîntului și al fermierilor, arhivele dețin un volum mare de documente variate și deosebit de interesante. Hărțile, desenele, fotografiile, cererile și concesiunile de terenuri etc. constituie surse esențiale pentru studierea modului în care s-a făcut drumul spre vestul canadian. Se desprinde faptul că nu au scăpat atenției istoricilor, eforturile depuse de fermieri în secolul al XVIII-lea pentru o organizare politică și economică. În Arhivele publice se găsesc și documente referitoare la

criza economică din 1930 care a provocat asemenea schimbări economice, sociale și politice în Canada, încît amploarea efectelor lor nu a putut fi studiată încă în întregime pînă în prezent.

Ultimul capitol al tematicii documentelor prezentate se intitulază „Societate și cultură” în care sînt cuprinse documentele referitoare la: știință, literatură, presă, istorie, arhitectură, construcții civile, artă, filme, înregistrări sonore, sport și modă.

În ceea ce privește știința se specifică faptul că arhivele au în vedere crearea unei secții consacrate științelor care să fie asemănătoare cu cele specializate în sporturi. Documente deosebit de interesante conțin arhivele științelor medicale, arhivele comisiei de energie atomică, comisia geologică și alte ramuri ale ministerelor Energiei și Minelor. Referitor la istorie se arată că documentația istorică, grație arhivelor, este mai centralizată, mai bine clasată și mai accesibilă cercetătorilor. Arhivele se străduiesc, în prezent, să se adapteze cerințelor cercetării istorice actuale și noii tehnici de transmitere a informațiilor. În problema arhitecturii, interesul permanent pe care îl manifestă Arhivele publice pentru istoria arhitecturii din Canada, a culminat în 1970 cu crearea Arhivelor naționale ale arhitecturii. Între altele, Arhivele publice au reușit să-și procure documente referitoare la arta și artiștii canadieni. Ele dețin, de asemenea, arhivele oficiale ale Academiei regale din Canada. Un lucru interesant îl oferă și preocuparea arhivelor canadiene pentru reconstituirea istoriei modei grație diferitelor desene și gravuri păstrate, precum și cărților vechi ilustrate în care se pot găsi descrieri de costume sau ilustrarea lor directă.

Din volumul editat de Arhivele canadiene care constituie, în fapt, un ghid util pentru cunoașterea diversității și abundenței documentelor pe care le dețin, se desprind întreaga evoluție a țării și moștenirea sa culturală, constituind pentru cei ce studiază istoria Canadei o sursă valoroasă de informații.

SANDA RACOVICANU

Acad. Andrei Oțetea, *TUDOR VLADIMIRESCU ȘI REVOLUȚIA DIN 1821*, Edit. științifică, București, 1971, 564 p.

Rezultat al unei cercetări pasionate, de o viață de om, lucrarea pe care o recenzăm aici nu este o simplă reeditare a celei din 1945. Punerea la punct cu cele mai recente contribuții notabile, din țară și din străinătate, este impresionantă și ea definește o metodă de lucru fără cusur.

Cartea academicianului A. Oțetea reprezintă, în egală măsură, o cercetare și un punct de vedere asupra mișcării de la 1821. Cercetarea, prin folosirea tuturor surselor cunoscute, se

recomandă ca un model. Punctul de vedere — expus odată și apărut de-a lungul anilor, reluat apoi și adîncit, într-o ultimă formă, la vîrsta înțelepciunii — poate fi discutat și asupra lui vom stărui în paginile următoare.

Două ni se par a fi tezele de bază ale cărții: 1. încadrarea perfectă a mișcării lui Tudor în Eterie pînă la dezavuarea ambelor de către țară; 2. demonstrarea caracterului de revoluție al acestei mișcări.

Prima teză ni se pare greu de acceptat, mai ales pentru că autorul operează cu deducții care, oricât de logice ar fi, nu conving până la capăt, cită vreme lipsesc încă documentele cu mențiuni exacte. Însăși inițierea lui Tudor în Eterie este încă o problemă controversată. Cercetările cunoscutului specialist în mișcarea eteristă, Nestor Camariano — care, după câte știm, lucrează la o carte despre Eterie și legăturile ei cu țările române —, n-au putut ajunge totuși la certitudinile¹. Actul de inițiere a lui Tudor nu s-a găsit. Acad. A. Oțetea a descoperit, în 1955, „legământul” (cuvântul, în traducerea din germană, îi aparține autorului) dintre Tudor și cunoscutele căpetenii eteriste, Iordache Olimpiotul și Ion Farmache. Dar, în lipsa unei mențiuni exacte, actul nu poate demonstra, după părerea noastră, încadrarea, *prin subordonare*, a acțiunii lui Tudor în Eterie. „Legământul” însuși ni se pare că pledează împotriva inițierii lui Tudor în Eterie, deoarece, cunoscând regulile draconice ale societăților secrete din vremea respectivă, se ridică firesc întrebarea: ce nevoie mai era de un „legământ” de acest fel pentru un *inițiat* căruia nu-i era permisă o acțiune independentă decât cu riscul vieții? Și să nu uităm că actul descoperit de acad. A. Oțetea nu este original². La lipsa unei demonstrații științifice se adaugă un element secundar, subiectiv, dar care nu trebuie în nici un caz ignorat. Anume, cunoscând caracterul atît de voluntar și de independent al lui Tudor, este greu de admis acceptarea unei perfecte subordonări chiar și în condițiile în care nu s-ar fi produs dezavuarea țarului. Dar Tudor n-a fost numai un caracter voluntar pînă la exces. Faptele, acțiunile, gesturile sale, atîtea cîte. În 1821, s-au putut desfășura între Tismana și Golești, îl definesc ca pe un mare om politic. Înalta lui responsabilitate pentru destinele țării, ale „norodului”, reieșită din documentele pe care le-a emis, din mărturiile contemporane, este de natură să genereze întotdeauna îndoieli în ce privește încadrarea acțiunii sale, *ca subordonată*, în Eterie. Analiza logică a situației concret istorice nu permite o asemenea afirmație și nici documente cu mențiuni *exacte*, din cele cunoscute pînă acum, nu o susțin. Mult mai plauzibilă ni se pare ideea că între Tudor și eteriști au fost raporturi de ajutor reciproc, condiționate de îndeplinirea obligațiilor fiecărei părți, o greșeală a uneia — greșeală de natură să pună

în primejdie cauza — făcînd inoperant orice legămint.

Încadrarea acțiunii lui Tudor în Eterie i-a cerut autorului să rezolve trei chestiuni esențiale. Prima a fost să demonstreze că măsurile „Comitetului de oblăduire” din București, pentru pacificarea mișcării pornite din chiar ordinul lui, pe de o parte, că reacțiile și răspunsurile lui Tudor, pe de altă parte, au constituit numai o acțiune diplomatică abil ținută, cu știrea consulului general al Rusiei, pentru a adormi vigilența Turciei; că învină reciprocă dintre Tudor și boieri pînă la dezavuarea mișcării au fost, cu alte cuvinte, o farsă menită să ia puterii suzerane orice pretext de intervenție. Dar demonstrația se bazează în primul rînd pe asocieri logice, nu pe documente cu mențiuni exacte, oricum mai concludente. După câte știm, asemenea documente n-au fost descoperite. A doua chestiune la care autorul a trebuit să dea un răspuns este aceea a poziției lui Tudor față de țărănime. Cunoscînd caracterul lui Tudor, înalta lui responsabilitate pentru cei mulți, în numele cărora îmbrăcase „cămașa morții”, este dificil de acceptat ideea că un asemenea om a putut ajunge, într-un moment critic al mișcării (atunci cînd a trebuit să recunoască „vremelniceasca ocîrmuire”), la „renegarea tuturor revendicărilor și principiilor formulate în proclamația de la Tismana”, cum afirmă autorul cărții (p. 336)³. A treia problemă de rezolvat a fost aceea a raporturilor lui Tudor cu boierii în general, cu boierii eteriști — cei „făgăduiți” — în special. Din lucrarea academicianului A. Oțetea reiese că Tudor a plecat din București în perfect acord cu boierii eteriști, că în același acord cu ei a jucat turcilor, pînă la dezavuarea mișcării, o farsă, că, în sfîrșit, reintrat în București, după dezavua, a preferat pe boieri țărănilor cînd a recunoscut „vremelniceasca ocîrmuire”, pentru depășirea celui mai critic moment al mișcării. Această din urmă atitudine autorul, evident, o deplinge.

Aparențele nu trebuie să ne înșele. Căci după revenirea lui Tudor la București, atît „acordul” cît și „conlucrarea” cu „Comitetul de oblăduire” au însemnat, de fapt, subordonarea boierilor față de Tudor. În București, Tudor era stăpînul. Boierii, dacă ar fi avut posibilitatea, ar fi trecut munții, lăsîndu-l singur, cum au făcut-o atîția⁴. „Secretul lui Tudor era să ajungă domn”, spune autorul (p. 375—379). Se poate. Pentru aceasta avea

¹ Față de acad. A. Oțetea, N. Camariano plează cu mai bine de un an înainte data inițierii (martie 1819), dar își bazează afirmația tot pe deducții și nu-și permite o afirmație categorică privind inițierea lui Tudor în Eterie (vezi Nestor Camariano. *Les relations de Tudor Vladimirescu avec l'Uhtairie avant la revolution de 1821*, în „Balcan Studies”, Salonic, nr. 6/1965).

² Cunoaștem legământul din 1830 (act original) al membrilor societății secrete conduse de Ion Cîmpineanu (Cornelia Bodea. *Lupta românilor pentru unitatea națională, 1834—1849*, Edit. Acad. R. S. România, București, 1967, p. 210—218), despre care nu se poate spune că este un act de „inițiere”. El rămîne o legămint: care fixează obligații precise în prețuia trecerii la acțiune.

³ Să nu pierdem din vedere stilul și precizările cunoscutei proclamații către locuitorii județelor, dată după ce Tudor a hotărît să recunoască „vremelnicea stăpînire a țării” (20 martie 1821). Ele infirmă categoric afirmația prof. A. Oțetea (*Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*. Documente interne, vol. I, Edit. Acad. R.P.R., 1959, p. 385—387 — doc. nr. 230. În continuare: *Documente*, 1821.)

⁴ Și să nu uităm că teza autorului privind acordul perfect al lui Tudor cu boierii se bazează și pe o afirmație în fond nedemonstrată pînă acum: inițierea acestuia în Eterie. În fond nici „inițierea” în Eterie a unor boieri mîneni sau moldoveni n-a demonstrat-o nimeni pînă acum pe bază de izvoare cu valoare certă în acest sens.

nevoie de o alegere „legală”, pe care n-o putea obține decît de la boieri. Ulterior, dacă nu se opuneau „fericirii norodului”, deci dacă încetau, de fapt, să mai fie boieri, puteau fi acceptați în continuare, se putea conlucra cu ei spre binele țării. Căci hotărîrea lui Tudor în acest sens era nestrămîtată⁵. De aceea boierii trebuiau menajați, dar și împiedicați să facă rău țării. Ideea colaborării de clasă — reiesită din documentele epocii —, oricît de utopică ar fi, nu trebuie să ne surprindă. Ea a fost una din ideile politice aflate la baza acțiunii românilor în secolul al XIX-lea, cel puțin pînă în domnia lui Cuza inclusiv. Și aceasta din motive gîndite cu maturitate de militanții pentru progres și pentru binele țării. Unii au crezut, cel puțin o vreme, în posibilitatea acestei colaborări. Pentru cei mai lucizi însă era o chestiune de oportunitate politică: trebuia luate forțelor interne ostile transformărilor înnoitoare orice argument de împotrivire și astfel să se mențină liniștea internă în fața unor pericole mai mari a căror ignorare putea aduce prejudicii ireparabile. Prin urmare, recunoașterea de către Tudor a „*vremelniceștii ocîrmuirii*” a fost o chestiune de tactică politică, nu o schimbare de principii.

A doua teză a academicianului A. Oțetea se referă la caracterul de revoluție al mișcării de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Personal susținem caracterul revoluționar al acestei mișcări, dar considerăm că lucrarea de față convinge numai parțial. Autorul pornește de la caracterizarea dată de Lenin unei situații revoluționare și, aplicîndu-o la evenimentele anului 1821, încearcă să demonstreze posibilitatea transformării ei în revoluție. O „criză a virfurilor” exista, incontestabil, în Țara Românească și ea a atins punctul culminant în domnia lui Alexandru Suțu. Spiritul revoluționar al maselor asuprite, gata de acțiune, exista de asemenea. Dar care era clasa revoluționară? Autorul o definește astfel: „Noi am constatat că toate schimbările obiective care constituie o situație revoluționară au existat, ca și *capacitatea clasei revoluționare, a moșnenilor, negustorilor și a micii nobilimi* (subl. ns.) de a răsturna vechiul regim și de a institui, e adevărat, pentru un timp scurt, un nou regim” (p. 509). Cele trei categorii sociale menționate nu puteau alcătui, evident, clasa revoluționară⁶. În 1821, în Țara Românească, clasă revoluționară conducătoare în înțelesul propriu al cuvîntului nu putea fi decît burghezia, muncitorimea aflîndu-se într-un stadiu incipient de dezvoltare.

Dar dacă acceptăm că numai burghezia putea fi clasa revoluționară conducătoare, e firesc să ne întrebăm mai întîi în ce stadiu se afla ea. În calea răspunsului se interpune însă o mare dificultate: cercetarea istorică n-a rezolvat, în mod concret, problema burgheziei românești nici pentru perioade mai recente, cu atît mai mult pentru începutul secolului al XIX-lea. Fără îndoială, elemente burgheze existau în 1821, în primul rînd negustorii. Dar din cîți existau, prea puțini au sprijinit efectiv mișcarea. Cei cu stare — și printre ei erau mulți străini sau supuși străini — au fugit, de teamă să nu-și piardă averile. Prin urmare, nu găsim, în 1821, o clasă burgheză revoluționară și forță conducătoare a mișcării lui Tudor, ci numai o grupare sau „partidă” (nu partid!) revoluționară. Ea a gîndit programul transformărilor și a urmărit să-l pună în aplicare sub conducerea celui mai consecvent dintre oamenii acelui moment istoric. Ea a putut fi alcătuită din totalitatea elementelor, de apartenență socială diversă, care gîndeau tot mai mult în sens burghez la începutul secolului al XIX-lea, gîndind totodată și la binele țării. Aceste elemente, în măsura în care s-au putut manifesta pe acest tărîm, au creat o ideologie burgheză corespunzătoare nivelului social-economic atins de societatea românească. O parte din aceste elemente au sprijinit mișcarea, altele vor milita după 1821 în aceeași direcție. Acesta este, după opinia noastră, firul care leagă momentele revoluționare ale veacului trecut în țara noastră. Tudor, conducătorul mișcării, a fost expresia epocii sale. Tăria mișcării, forța motrice menită să distrugă vechiul și să deschidă calea transformărilor revoluționare au constituit-o, ca întotdeauna, masele populare, alcătuite atunci din țărănime (partea covîrșitoare) și din populația de condiție modestă a orașelor.

Caracterul de revoluție al mișcării n-a putut fi demonstrat de autor și din cauza minimalizării principalului document programatic al mișcării, *Cererile norodului românesc* (p. 387—391)⁷. Or, acest document exprimă atît principiile de bază ale transformărilor revoluționare cît și conținutul lor concret, în limbajul vremii și în limita gîndirii celor care l-au elaborat. Are, incontestabil, și prevederi minore, dar studiul principalelor „cereri”, în asociere cu prevederile altor documente ale mișcării, conduce la concluzia că se urmărea o schimbare structurală a societății.

Revenind la una din afirmațiile cu care am început, considerăm anul 1821 ca început cronologic al epocii moderne în istoria României, iar lucrarea aici recenzată ca pe una din lucrările serioase de cercetare în materie. Profesorul A. Oțetea a realizat, figurat vorbind, tabloul unei epoci și portretul unui om, le-a expus judecății noastre, adăugînd și propria d-sale părere, cu care cititorul poate fi de acord sau nu.

G. D. ISCRU

⁵ „Iar cea mai de temei hotărîre a mea, însoțită cu glasul norodului — asigură el pe locuitorii județelor, prin proclamația citată, din 20 martie —, iaste ca nici într-un chip să nu încetez din cererea dreptăților țării, pre care și de nu le voi vedea dobîndite printr-acele destoinice cuvinte... yă făgăduesc sufletește că să vor dobîndi negreșit prin vîrsare de sînge împotriva vericăruia vrăjmaș să va arăta călcătoriu acestor dreptăți de care întîi voi aveți să vă bucurați” (*Documente, 1821, I, p. 386*).

⁶ Iar formularea autorului surprinde.

⁷ *Documente, 1821, I, p. 272—281.*

C. Tamaș, P. Barașu, S. Purice, **INDRUMĂTOR ÎN ARHIVELE STATULUI JUD. VILCEA**, București, 1972, 224 p.

Înmănunchind un mare număr de fonduri și colecții arhivistice „Indrumătorul în Arhivele Statului Vilcea” se adresează unui cerc larg de arhiviști, cercetători științifici, cadre didactice și tuturor celor interesați în cunoașterea istoriei patriei.

Precedat de o introducere care definește obiectul lucrării și metoda de lucru folosită la întocmirea ei îndrumătorul a fost structurat în raport de specificul fondurilor și colecțiilor prezentate. În prima parte au fost grupate fondurile: administrative, judecătorești, economice (în cadrul acestora s-au format subgrupele industrie, agricultură, finanțe-bănci, comerț-cooperație). Grupa fonduri arhivistice continuă cu fonduri de muncă, de sănătate, sport și turism, fonduri școlare, culturale și familiale. A doua parte a îndrumătorului cuprinde prezentarea colecțiilor arhivistice: Colecția documente, Manuscrise, Sigilii, Planuri, Hărți, Holărnicii, Fotografii, colecția Stare civilă.

La instituțiile de același fel (prefecturi, primării, judecătoria) pentru a nu se mai repeta istoricul fondului s-au prezentat îndeosebi categoriile de documente.

Volumul se încheie cu o prezentare a bibliotecii documentare a filialei Arhivelor Statului Vilcea și cu un indice general.

Fiecare prezentare cuprinde un scurt istoric al instituției, categoriile de documente ce compun fondul și reliefaarea celor de importanță deosebită, numărul unităților de păstrare, anii extremi, numărul de inventar, limba în care sînt scrise documentele și o bibliografie sumară.

Recomandăm cu căldură cititorilor consultarea acestui util instrument de informare științifică datorită bogatelor informații istorice pe care le conțin documentele prezentate asupra dezvoltării social-economice și politice cu caracter local și general începînd din secolul al XIV-lea pînă în zilele noastre.

M. T.

Petre Constantinescu-Iași, **PAGINI DE LUPȚA DIN TRECUT, 1914—1936**, Edit. politică, București, 1972, 380 p.

Volumul, apărut cu prilejul aniversării semicentenarului Partidului Comunist Român, însumează numeroase articole scrise de autor într-o perioadă de aproape un sfert de secol, 1914—1936 și publicate în organele centrale ale partidului. Selecția lor, făcută de autor, a urmărit explicarea fenomenelor social-politice din societatea românească pe baza ideologiei marxist-leniniste.

Articolele, prezentate în ordinea cronologică a apariției, își păstrează în general forma originală menționîndu-se la fiecare locul și data apariției. De o incontestabilă valoare științifică pentru istoria noastră națională și

cea a mișcării muncitorești, culegerea de față se bucură și de o prezentare grafică și tehnoredactare executate în condiții optime.

M. T.

Biblioteca Centrală de Stat a Republicii Socialiste România, **ANUL REVOLUȚIONAR 1848 ÎN ROMANIA**, Recomandări bibliografice, București, 1973, 87 p. + 49 reproduceri.

Lucrarea, întocmită de Mariana Iova în colaborare cu Liliana Berezoșchi și Petruța Dumitrescu, se înscrie în amplul program de manifestări consacrate aniversării revoluției burghezo-democratice din 1848.

Volumul este precedat de un breviar istoric al momentului revoluționar 1848 extras din tratatele de istorie și continuă cu prezentarea unei bogate bibliografii a literaturii istorice consacrate acestui subiect compartimentată astfel: lucrări cu caracter general, lucrări privind diversele aspecte ale revoluției, fapte și evenimente din desfășurarea revoluției, aspecte regionale și locale ale revoluției, personalități ale revoluției. Recomandările bibliografice din domeniul creației artistice (literatură, muzică, arte plastice) sînt de asemenea de o largă utilitate.

Volumul se încheie cu citate semnificative din cuvîntări ale tovarășului Nicolae Ceaușescu și ale luptătorilor pașoptiști asupra evenimentelor din 1848 și este însoțit de un bogat material ilustrativ cuprinzînd portretele conducătorilor revoluției, reproduceri după principalele acte ale revoluției, după publicații ale vremii etc.

Menționînd, mai ales utilitatea lucrării de față, interesul ce-l prezintă pentru un cerc larg de cititori, bibliotecari, cercetători științifici, ne exprimăm speranța că în viitor va fi urmată de alte lucrări de acest gen.

M. T.

Constantin Olteanu, 1947. **UN AN DE TRANSFORMĂRI REVOLUȚIONARE ÎN ROMANIA**, Editura politică. București, 1972, 223 p.

Apărută în anul aniversării unui sfert de veac de la proclamarea Republicii Populare Române, lucrarea de față prezintă cititorului importante transformări revoluționare petrecute în anul 1947, care au încununat complexul proces de măsuri rezolvate în etapa desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice. Reliefaarea întreaga politică desfășurată de Partidul Comunist Român pe plan economic și politic, autorul evidențiază totodată aportul substanțial al maselor populare la consolidarea economică a țării și la înlăturarea monarhiei.

Continuînd vastul program de refacere economică a țării, elaborat de Conferința Națională a P.C.R. din octombrie 1945, măsurile adoptate în anul 1947 au cuprins principalele ramuri ale economiei naționale: industrie, agricultura și sistemul bancar.

Paralel cu analiza măsurilor de ordin economic, lucrarea prezintă intensă activitate desfășurată de partidul comunist pe tărîm politic, exprimată atît în măsurile care au dus la înlăturarea ultimilor reprezentanți ai partidelor burgheze din guvern, și a monarhiei precum și munca politico-organizatorică înununată prin realizarea partidului unic al clasei muncitoare.

Pornind de la o largă bază documentară, în care un loc important îl ocupă documentele de arhivă, autorul aduce o contribuție importantă la cunoașterea profundă a evenimentelor care au caracterizat anul 1947.

C. L.

Constantin Porfirogenetul, CARTE DE ÎNVĂȚĂTURĂ PENTRU FIUL SAU ROMANOS, traducere de Vasile Grecu, București, 1971, 124, p., Edit. Acad. R. S. România, (Scriptores Byzantini — VII).

Scrierea istorico-bizantină apărută în colecția *Scriptores Byzantini* VII a Editurii Academice R. S. România, traducere a lui Vasile Grecu, publicată pentru întâia oară în limba română, e o scriere unică în felul ei și, din capul locului nu a fost merită să fie publicată.

Drept autor al acestei opere istorice, fără doar și poate de mare preț, este — ori de cîte ori a fost tipărită —, arătat savantul împărat Constantin al VII-lea Porfirogenetul. Fără nici o îndoială, scrierea a fost compusă la îndemnul lui, dar la alcătuirea ei au lucrat, cu siguranță, poate sub supravegherea și în îndrumarea învățatului împărat însuși, mai mulți autori.

Crescut într-o tradiție intelectuală, Constantin Porfirogenetul este autorul unui șir de lucrări dintre care cea mai însemnată este cea a cărei traducere o prezentăm.

Lucrarea „Carte de învățatură pentru fiul său Romanos” este un vast tur de orizont asupra istoriei, geografiei și etnografiei lumii cunoscute bizantinilor și mai ales asupra ținuturilor care aparțineau imperiului.

Pagini de excepțională valoare literară și istorică sînt cele consacrate expedițiilor piraiților vikingi pe Nipru și Marea Neagră, în bărci „monoxile”, împotriva Constantinopolului.

Un alt popor de păstori nomazi, asemănător pecenegilor prin felul de viață, sînt ungurii, care își fac acum intrarea în scena istoriei (în opera lui Constantin Porfirogenetul sînt numiți arhaizant turci). Folosiți la sfîrșitul secolului al IX-lea împotriva bulgarilor, ungurii nu înțirzie să intre și ei în conflict cu Bizanțul; împotriva lor, imperiul îi ațîi pe pecenegi, care le distrug sălașurile din Atelkug, silindu-i să emigreze în cîmpia panonică, de unde întreprind numeroase incursiuni pustiitoare în Europa centrală și apuseană. În legătură cu intrarea voievodatului bănățean de sub stăpînirea lui Glad în stăpînirea Arpadienilor, se află și informația lui Constantin Porfirogenetul din cap. 40, referitoare la Podul lui Traian de la Turnu-Severin, aflat „pe la începutul Turciei” (Ungariei) și la riurile bănățene cuprinse în aceeași stăpînire. În realitate, expansiunea regatului ungar asupra acestor teritorii va începe mai tîrziu, la începutul secolului al XI-lea și va fi un proces care se va prelungi pînă în secolul al XIII-lea. Astfel trebuie înțeleasă și vecinătatea ungurilor cu bulgarii, la Dunăre, amintită de savantul împărat în același capitol.

O parte însemnată în economia lucrării o constituie capitolele despre arabi (14—22 și 43—44) în care se

schitează istoria lor de la Mohamed pînă în vremea cînd își redacta autorul scrierea. Următoarele trei capitole, întemiate pe lecturi din autorii clasici, sînt dedicate Spaniei (cap. 23—25) și Iivriei din Caucaz (45—46).

Apoi, autorul își îndreaptă privirile către Italia francă, longobardă și bizantină; în acest cadru, e tratată pitorese istoria începuturilor Veneției (cap. 26—28).

O atenție deosebită o acordă Constantin Porfirogenetul popoarelor slave din Peninsula Balcanică; b mențione aparte merită însemnările sale despre romanitatea sarmăză (cap. 29—30) în legătură cu care împăratul demnalează o tradiție despre colonizarea lor în vremea împăratului Dioclețian, conducător militar și organizator politic, provenit din aceste regiuni.

Pagini pline de informații prețioase sînt consacrate croaiților (cap. 30—31), sîrbilor (cap. 32) și moravilor (cap. 41). Avarii, al căror centru politic în secolele VI—VIII a fost Panonia, au ocupat orașele bizantine Sirmium (Mittravița de azi) și Singidunum (Belgrad), instalîndu-se ca un ghimpe în coasta imperiului. Povestirea năvălirii lor în sudul Dunării panonice (cap. 28 și 31), în care ei sînt confundați cu Slavii ce le îngroșau rîndurile, pare a fi bazată pe niște legende locale asemănătoare minunilor Sîntului Dumitru din Tesalonie.

Turul de orizont al împăratului se încheie cu descrierea insulei Cipru (cap. 47—48), a așezării slavilor în Grecia (cap. 49—50) și a orașului Herson (cap. 53).

Știrile despre istoria țării noastre din lucrarea învățatului împărat surprind momentul final al procesului de formare a poporului român. Caracterul pașnic al organizațiilor politice românești explică lipsa informațiilor de istorie internă românească.

Voievodatele românești făceau un comerț pe care recentele săpături arheologice îl arată intens și extinzîndu-se pe spații largi. Supunerea voievodatului Bihariei, relatată de Notarul Anonim, față de Bizanț (care trebuie interpretată ca o recunoaștere a unei autorități morale, în special religioase), se verifică prin resturile de ceramică, monede și obiecte de podobă bizantine găsite în Transilvania. Cetatea Dobica, în special, a furnizat surprize arheologilor, prin cantitățile importante ale acestor mărturii ale relațiilor românilor cu Bizanțul. În anul 950, Gyula cel Mic, voievodul de Alba-Iulia, ceruse de la Constantinopol un episcop ortodox care îi fu recunoscut, în persoana unui Ierotei. Voievozii de la Morisena-Conad aveau legături de dependență ecleziastice cu Vidinul. Numeroase mănăstiri de rit „grec” înțîlim în secolele următoare și la apus de Tisa, dovedind o puternică tradiție a misionarismului bizantin în aceste regiuni. Voievodatele și Cnezatele din Moldova și Țara Românească mențineau și ele strînse legături economice și politico cu Bizanțul. Toate aceste fapte arată că imperiul avea informații și despre popoarele de la nordul Dunării și singura explicație a absenței lor din lucrarea lui Constantin Porfirogenetul stă tocmai în caracterul de organizare statală a lor.

Primele informații asupra teritoriului țării noastre se leagă de expedițiile piraiților vikingi pe Nipru și de-a lungul coastei apusene a Mării Negre, spre Constantinopol. Urmează mențiunea a două localități din Dobrogea, Conopăș și Constanța. Păstrarea numelui latin Constanța în dauna celui vechi, grec — Tomis —, este indiciul cel mai sigur al permanenței unei populații romane în această regiune (cap. 9, p. 20).

În capitolul 25, autorul face o incursiune în istoria mai veche a popoarelor germanice.

De o mare importanță pentru istoria țării noastre în secolele IX—X, sînt știrile privitoare la teritoriile dominate de triburile pecenegilor, care se întindeau pînă la Prut (Vrutos) și Siret (Séretos); păstrarea numelor acestor riuri este încă o dovadă a continuității populației autohtone în aceste locuri (cap. 38).

Unele evenimente mai neclare din istoria Dobrogei în veacul al VII-lea — din vremea împăratului Constantin al IV-lea Pogonatul — sînt descrise în capitolul 52.

Dar, totodată, autorul împărat voiește să-i ofere viitorului urmaș al său și o lectură, nu numai plină de învățături bune, ci și plăcute și distractive. Aceasta se vede lămurit din titlurile celor 53 capitole ale lucrării și îndeosebi din ultimul capitol, care e o povestire de toată frumusețea despre orașul Herson din Crimeea de azi și despre croina Ghichia, fiica răposatului domnitor din Herson. Din cuprinsul scrierii, se vede că de nepotrivit e titlul „Carte de citire sau Crestomație cu diferite povestiri și istorioare minunate, culese și adunate de învățatul său părinte, împăratul Constantin VII Porfirogenetul, pentru distracția și învățătura prințului moștenitor, viitorul împărat“. Că o astfel de carte, menită pentru un viitor împărat, trebuia să conțină multe bucăți cu caracter politic e lucru, fără îndoială, de la sine înțeles. Acest fapt a și fost, desigur, hotărîtor că, la prima parcurgere a scrierii, primul ci editor s-a lăsat îndemnat să-i dea titlul nepotrivit „Despre administrarea împărăției bizantine“ (De administrando imperio), titlu care a fost apoi păstrat în toate edițiile ce au urmat, chiar și în ultima ediție, altă de îngrijită și pusă la punct.

Scrierea pare să fi rămas neterminată. Capitolul indicat „Despre Francezi“, bunăoară, nu există nicăieri (p. 21, notă).

Scrierea sa ne dă, pe lîngă felurite știri din trecutul îndepărtat și știri mai aproape de vremea sa, ba chiar contemporane.

Inițial, după cum am mai spus, cartea n-a fost destinată publicării, dar datorită valorii conținutului ei, a fost tipărită, mai de mult, de bizantinologi cunoscuți, din alte țări.

Textul acestei lucrări a lui Constantin Porfirogenetul s-a păstrat în patru manuscrise, dintre care cel mai vechi Parisinus 2009, datează din secolul al XI-lea. Celelalte trei manuscrise, păstrate, unul la Vatican, altul la Paris și al treilea la Modena, sînt mai recente, din secolul al XVI-lea.

Prima ediție a textului grec a apărut la Leyden, în 1611, fiind urmată de reeditări, în 1617 și 1745.

În secolul trecut, textul a fost reeditat în Corpul bizantin de la Bonn, de J. Bekker, în anul 1840. În zilele noastre, a apărut o ediție critică, însoțită de o traducere în limba engleză de Gy Moravcsik și R. J. H. Jenkins (Budapesta, 1949 și Dumbarton Oaks, 1967), urmată de un volum de comentarii întocmit de un grup de specialiști.

Valoarea acestei scrieri constă în faptul că cuprinde știri despre popoare și țări cu care poporul român a avut legături (ruși, tătari, maghiari, pecenegi).

Această scriere, tradusă și îngrijită de cunoscutul bizantinolog V. Grecu, este un izvor de seamă pentru studierea trecutului poporului nostru, din vremurile mai vechi și pînă în secolul al X-lea, în continuu contact cu popoarele menționate.

Cuprinsul foarte variat, povestirile și descrierile referitoare la țări și popoare, realizate într-un stil colorat și atrăgător — dovedesc că lucrarea urmărea să-i ofere vii-

torului împărat numeroase cunoștințe dar și momente de desfătare.

Traducerea este corectă, fidelă textului original, cu numeroase trimiteri și bogate note explicative.

Scrierea se încheie cu un indice de nume în traducere românească și grecească, în limba așa numită ktharevous clasicizantă.

Lucrarea se adresează tuturor categoriilor de cititori și este o reușită realizare științifică și grafică.

V. P.

George Fotino, PAGINI DIN ISTORIA DREPTULUI ROMÂNESC, București, 1972, Edit. Acad. R. S. România, 314 p.

Editura Academiei Republicii Socialiste România a publicat o valoroasă lucrare *Pagini din istoria dreptului românesc*, de George Fotino. După cum indică și titlul, lucrarea cuprinde texte alese din opera de mare întindere a distinsului jurist, istoric și literat român George Fotino.

Textele din lucrările lui George Fotino incluse în acest volum le socotim utile îndeosebi pentru noii cercetători ai vechilor instituții juridice românești. Nu toate rezultatele cuprinse în aceste texte sînt pe deplin acceptate sub raportul fondului lor științific; sînt multe idei și cercetări care rămîn viabile în patrimoniul culturii românești.

Și unele și altele merită să fie cunoscute pentru a sta în atenția cercetătorilor, ca exemple ale eforturilor de cunoaștere pe care le comunică un învățat din rîndurile generației de trecere de la vechi la noua știință.

Această operă de prestigiu, cu caracter antologic, se prezintă într-o formă aleasă, datorită meritelor neobositului istoriograf jurist, Gheorghe Cronț, vechi colaborator al lui George Fotino de la catedra dreptului românesc de la Facultatea de drept și de la sectorul de istoria vechiului drept românesc din cadrul Institutului de istorie „N. Iorga“ (unde George Fotino a lucrat în ultimii ani ai vieții) și a fiicei profesorului Fotino, Stanca Fotino.

În studiul introductiv, semnat de ambii îngrijitori ai lucrării, după scurte lămuriri biografice, sînt prezentate studiile și lucrările de drept vechi românesc, cercetările istoriografice și publicațiile de documente, preocupările literare ale istoricului dreptului G. Fotino. Textele prezentate, alese judicios și semnificative urmează acest grupaj. Din el se desprinde marea erudiție, alesul simț critic și fina gândire juridică a lui G. Fotino.

Cercetările istorice ale lui George Fotino se caracterizează, în general, printr-o vastă documentare scoasă din cele mai variate izvoare și oferă interpretări originale.

George Fotino a acordat întotdeauna o mare atenție documentelor istorice. El a descoperit și a examinat numeroase documente referitoare la trecutul poporului român, parto din ele publicate în revista „Arhivele Olteniei“.

Prima sa lucrare „*Contributions à l'étude des origines de l'ancien droit coutumier roumain. Un chapitre de l'histoire de la propriété au moyen-âge*“ (Paris, 1926, 496 p.), pe baza căreia George Fotino a deținut în 1929 titlul de doctor și laureat al Universității din Paris, cuprinde rezultatele unor cercetări originale pe care Nicolae Iorga le-a apreciat ca fiind întemeiate pe studiul aprofundat al izvoarelor și pe cele mai bune interpretări, autorul dovedind o „remarcabilă vigoare de gândire“. („Revue historique du Sud-Est Européen, Nos.

7—9, 1926, p. 252). Prin această lucrare el s-a impus atenției istoricilor dreptului ca un cercetător original al vechilor instituții juridice ale poporului român și foarte tânăr încă, în 1931, el a fost numit membru titular al Societății pentru istoria dreptului din Paris.

Meritul științific al acestei prime lucrări a lui George Fotino este de a fi pus în lumină fondul traco-iliric al unor vechi instituții juridice ale poporului român. Prin cercetările sale ulterioare și mai ales prin cele efectuate de Institutul de istorie „N. Iorga”, el a aprofundat demonstrația privitoare la originile tracie care au unor vechi practici juridice românești și a înverdat totodată existența unor transmisiuni romane în viața socială a poporului nostru. Pentru acest cercetător, continuitatea și tenacitatea populațiilor autohtone, care reprezintă în istorie, prin romanizarea lor, baza etnică a poporului nostru, au determinat transmiterea unor tradiții juridice care s-au dezvoltat ulterior și care caracterizează însăși personalitatea istorică a poporului român. Acesta este un merit al primei sale lucrări de istoria dreptului. Rezultatele cercetărilor sale privitoare la conținutul original al vieții juridice a poporului nostru au fost comunicate în anii 1939—1947 tineretului studios de către profesorul George Fotino de la catedra universitară, cu sentimentul de legitime mândrie istorică a dascălului care pune în lumină, în condițiile metodologice de atunci, spiritul daco-roman al unor vechi instituții și legiuri românești.

O parte din materialul documentar pregătit de autor în anii elaborării tezei sale figurează în monografia intitulată „Încercări de vechi drept românesc”, cu subtitlul „Obiceiuri la fixarea hotarelor”, publicată la Craiova în 1925. Se insistă în această monografie asupra originilor permanente ale unor practici de hotărnicie.

Noile cercetări istorice, fără a confirma ipoteza originilor preromane, dovedesc că unele obiceiuri românești privitoare la așezarea hotarelor sînt anterioare întemeierii statelor feudale românești¹.

În 1927 G. Fotino publică *Regimul-succesoral din vechiul drept românesc*. Este prezentată instituția moștenirii în dezvoltarea ei determinată de procesul istoric al desprinderii familiei propriu-zise din grupul social care era ceata sau marca comunitate familială, în perioada îndelungată a individualizării stăpînirii pămîntului. G. Fotino a arătat concepția sa într-o formă nuanțată arătînd că deși a subzistat în Țara Românească sub forme sporadice în perioada feudalismului dezvoltat, privilegiul masculinității a fost general cludat prin practica înfrățirii fiicelor cu fiii de către părinții lor, practică inexistentă în Moldova. Această concluzie este valabilă în faza actuală a cercetărilor privitoare la vechiul drept succesoral românesc.

Menționăm și studiile: *Influența bizantină în vechiul drept românesc* (1940); *Justinian în lumina vechii culturi juridice românești* (1940), prelegere festivă prezentată la Facultatea de drept din București în ziua de 26 mai 1940 cu prilejul inaugurării portretului în mozaic al împăratului Justinian; *Vechiul drept succesoral românesc* (1967).

Cercetări de istorie juridică sînt și cele pe care George Fotino le-a publicat cu privire la politica externă a României din perioada modernă și care se disting prin justa interpretare a izvoarelor în lumina dreptului internațional.

Fapto și interpretări noi se găsesc în studiul apărut în 1964 privitor la negocierile purtate între Statele Unite ale Americii de Nord în anii 1859—1918. Prin conținutul lor documentar și prin interpretările propuse de autor, aceste studii învederează în mod convingător practicile și principiile de politică externă pe baza cărora România a înțeles să fie prezentă și activă în comunitatea internațională a statelor independente.

Un alt grupaj de texte îl formează figurile de istorici ai dreptului: George Popovici, istoric, Constantin Stoicescu, Nicolae Iorga, istoric al vechiului drept românesc.

Opera sa s-a îmbogățit troptat, însumînd peste 30 de lucrări și studii tipărite, dintre care zece au fost publicate în anii puterii populare în țara noastră. Ultimele cercetări pe care le-a efectuat în Institutul de istorie „Nicolae Iorga” oglindesc aceeași remarcabilă capacitate de muncă, un larg orizont istoric, marea sa probitate în utilizarea izvoarelor și istoriografiei, persistența sa preocupare de a cunoaște rezultatele noilor cercetări pentru a asigura lucrărilor sale conținutul corespunzător exigențelor mereu sporite ale muncii științifice, George Fotino s-a dovedit profund convins că orice învățat rămîne util patriei și omenirii numai dacă merge în pas cu progresul științei.

Ca istoric, George Fotino a cercetat nu numai pravilele și instituțiile vechi, ci și alte domenii ale trecutului patriei. În lucrarea sa intitulată *Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești*, publicată în 1939 în patru volume și premiată de Academia Română în 1942, George Fotino a pus în lumină rolul istoric al familiei Goleștilor în condițiile sociale ale poporului nostru din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

George Fotino a concretizat vastele sale cunoștințe de istorie și pedagog asupra școlii întemeiate de Dinicu Golescu în 1826 în monografia apărută în 1966 într-o culegere de Studii elaborată de Institutul de științe pedagogice.²

Multe din conferințele au subiecte istorice, precum și articolele publicate de George Fotino reflectă un remarcabil simț literar în prezentarea ideilor sale. Stilul său colorat și viu captivează, are expresii de rară frumusețe, de mare seninătate, de farmec odihnitor.

Juristul și istoricul G. Fotino a fost un profund cunoscător al literaturii antice, un fin și talentat literat. Traducînd tragediile lui Sofocle, în două volume (publicate de Editura pentru literatură în 1955 și reeditate în 1960), el a realizat o versiune românească a operei tragedianului grec, pe care un critic literar de autoritate a apreciat-o ca reflectînd o „vibrantă umanitate” (Perpessicius, în „Gazeta literară” din 10 august 1967), iar un alt critic a caracterizat-o remarcabilă prin catifelarea do suflet a iubitorului de frumos a vorbitorului în imagini, într-o limbă românească viguroasă și de mare bogăție, în care se topește aluviuri dialectice și vocabule cronicărești (Ion Biberi în revista „Ramuri”, nr. 1/1966).

Din textele selectate cu minuțiozitate și competență de îngrijitorii culegerii se degajă marea erudiție, pasiune pentru istoria poporului românesc, agerimea gîndirii și faptul semnificativ că George Fotino a rămas deschis sufletește mesajelor lumii noi.

Opera lui George Fotino, alături de cea istorică cit și cea literară îl așează printre bărbaiți de elită ai panteonului culturii românești.

V. P.

¹ Vezi H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmășe românești*, București, 1958, p. 103—104; P. P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova. Orînduirea feudală*, București, 1964, p. 95—100.

² George Fotino, *Școala din Golești (1826)*, în „Din istoria pedagogiei românești”, vol. II, p. 214—243, Edit. Didactică și Pedagogică, București.

Iosif Kovács, DESFIINȚAREA RELATIILOR FEUDALE ÎN TRANSILVANIA, Editura Dacia, Cluj, 1973, 188 p.

Inserindu-se în numărul mare de lucrări care au încercat să analizeze spinoasa problemă a desființării iobăgiei, prezenta lucrare și-a propus — după cum mărturisește chiar autorul — să-și aducă contribuția la elucidarea problemelor legate de procesul petrecut în Transilvania în secolul al XIX-lea.

După ce face o scurtă prezentare a situației social-agrare în perioada premergătoare revoluției de la 1848, autorul dezbate în capitolul II, desființarea iobăgiei, prin prisma legilor agrare adoptate în anul revoluționar, în urma unor aprige discuții.

O mare parte a lucrării este consacrată analizei Patentelor emise în anii 1853—1854, a legilor agrare dintre 1871—1873, și a celei elaborate în anul 1880, analiză care permite alături conturarea aspectelor pozitive cât și minusurilor manifestate.

Astfel, după opinia autorului Patentele au jucat un rol important prin reglementarea problemelor urbariale apărute după legea din 1848 și stabilirea condițiilor răscumpărării alodialilor omise de prevederile aceleiași măsurii.

În schimb, legea din 1880 prin prevederile cuprinse, facilitează posibilitatea moșierilor de a acapara cât mai mult pământ de la foștii iobagi și jeleri urbariali.

Generate de limitele legiurilor emise în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și de asigurarea care a continuat după aplicarea lor, mișcările țărănești desfășurate între anii 1850—1854, ca și lupta socială și națională din perioada 1859—1865, sînt de asemenea analizate temeinic de autor, care are un merit în plus, prin faptul că le leagă de evenimentele similare petrecute în Țara Românească și Moldova.

Ultimelor două capitole fac o succintă prezentare a mutațiilor survenite în structura proprietății funciare transilvănene la sfîrșitul secolului al XIX-lea și a desființării raporturilor feudale ale jelerilor alodiali față de moșieri, încheindu-se cu utile concluzii desprinse de autor în urma parcurgerii bogatei bibliografii pe baza căreia a fost întocmită lucrarea.

C. L.

*** FILE DIN CRONICI, Crestomașio privind istoria militară (secolele X—XIX), Edit. Militară, București, 1973, 168 p.

Lucrarea, apărută sub egida Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară, înmănușează texte semnificative extrase din cronicile românești și străine, colecții de documente și alte izvoare istorice referitoare la luptele purtate de poporul român pentru libertate și independență începînd cu secolul al X-lea pînă în secolul al XIX-lea.

Selectarea textelor și întocmirea aparatului științific al volumului, încredințate lui Dan Căpățînu și Sergiu Iosipescu au urmărit reliefaarea unor evenimente istorice cu o semnificație deosebită: rezistența enezatelor și voievodatelor din Transilvania împotriva invaziei străine în secolul al X-lea, organizarea militară a formațiunilor statale române, luptele antiotomane ale românilor pînă la 1829. De asemenea, se conturează figurile voievozilor români, mari comandanți de oști: Gelu, Basarab I, Mircea

cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Ioan Vodă cel Cumplit, Mihai Viteazul, Tudor Vladimirescu și alții.

Volumul este însoțit de un util îndreptar biografic privind autorii principalelor texte incluse în culegere și de o bogată ilustrație provenită din fototeca Muzeului militar central.

M. T

Gh. I. Ioniță, P.C.R. ȘI MASELE POPULARE (1934—1938), Ed. Științifică, București, 1971, 373 p.

Prin prezenta lucrare autorul relevă adevărul istoric conform realităților din țara noastră. El a urmărit să răspundă interesului manifestat de unii istorici străini față de istoria noastră națională, a P.C.R., a mișcării revoluționare și democratice. Analizînd unele lucrări apărute în străinătate Gh. I. Ioniță subliniază faptul că acestea din alte motive, prezintă deformat istoria poporului român între cele două războaie mondiale, introducînd în circuitul publicistic teze și idei ncargumentate, contrare realității.

Ceea ce conferă lucrării o certă valoare științifică este suportul ei documentar. Autorul cercetează cele mai importante fonduri arhivistice din țară, arhiva C.C. al P.C.R., utilizează numeroase documente editate și inedite și aproape întrecă informație din lucrările de specialitate apărute înainte de 23 august 1944 și după. Problematika lucrării este expusă în zece capitole care corespund principalelor direcții de activitate ale P.C.R. în perioada anilor 1934—1938.

Condițiile interne și internaționale în care și-a desfășurat activitatea P.C.R. după luptele muncitorilor din ianuarie — februarie 1933, principalele trăsături ale vieții economice și politice din România în acea perioadă, precum și unelo acțiuni întreprinse de statul român pentru asigurarea păcii și securității în Europa sînt principalele probleme abordate în capitolul I.

Băzîndu-se pe valoroase izvoare istorice autorul redă lupta clasei muncitoare în frunte cu P.C.R., a celorlalte partide muncitorești (P.S.D., P.S.U., Partidul Socialist — Popovici), a unor pătri însemnate ale țărînimii, intelectualității progresiste ale vremii și a unor cercuri importante ale burgheziei naționale împotriva pericolului pe care-l prezentau pentru poporul român politica statelor fasciste, militariste și revizioniste și forțele legionare din țară.

Autorul subliniază meritul P.C.R. de a fi fost principala forță care a înțeles cu limpezime pericolul grav pe care-l reprezentau hitlerismul și organizația legionară pentru libertatea și viitorul poporului român, pentru independența națională a României, pentru pacea în Europa și relevă formele elastice de activitate, de organizare a maselor populare, corectînd unelo aprecieri și interpretări nerealiste asupra unor probleme privind linia sa generală politică și realitățile din România.

Capitolul II este consacrat activității P.C.R. pentru fărîmarea unității de acțiune a clasei muncitoare. Este analizată importanța creerii unei sigure organizații sindicale, Confederația Generală a Muncii, care a dus la lichidarea sciziunii proletariatului pe plan sindical în anii 1935—1936 și manifestările în favoarea frontului unic care au avut loc cu prilejul congreselor P.S.D. de la Cluj și București în 1934 și 1936, la unele organizații social-democrate județene sau în acțiunile unor militanți de stînga ai acestui partid. Restabilind adevărul istoric

autorul subliniază că la grevele din această perioadă a participat într-o măsură mică indiferent de partidul din care făcea parte, iar după P.C.R., P.S.D. a avut o contribuție de seamă în pregătirea și organizarea grevelor, în reușita acțiunilor revendicative ale clasei muncitoare.

În capitolul III este prezentată situația social-economică a țării în acea perioadă, poziția partidelor și grupărilor politice ale vremii față de problema agrară și activitatea desfășurată de P.C.R. pentru atragerea țăranilor în lupta alături de clasa muncitoare, pentru făurirea alianței muncitorești-țăranesti în anii 1933—1938. Participarea țăranilor la organizațiile legale de masă conduse de P.C.R., activitatea antifascistă desfășurată de Frontul Plugarilor, votul acordat de țăranime candidaților forțelor democratice în timpul alegerilor și transformarea demonstrațiilor organizate de partidele național-țărănesc și radical-țărănesc în anii 1935—1937 în demonstrații populare antifasciste, reflectă procesul de radicalizare a maselor țărănești, creșterea influenței mișcării muncitorești revoluționare, a P.C.R. în rândurile lor.

Capitolul IV, abordează participarea intelectualilor progresiști în înfruntarea crîncenă, dar biruitoare în cele din urmă — pe care sub conducerea partidului comunist, masele largi populare din România au avut-o cu forțele întinate ale fascismului intern și internațional, atentatoare la drepturile și libertățile poporului la integritatea fronturilor naționale, la independența și suveranitatea patriei.

Capitolul V, elucidează rolul celor 60 de organizații legale de masă care activau sub conducerea sau sub influența P.C.R. în anii 1934—1938, de rezervor de cadre și energii revoluționare, de mijloc important de strîngere a legăturilor partidului comunist cu masele populare.

Capitolele VI și VII din lucrare abordează activitatea P.C.R. pentru realizarea unor acorduri cu forțele democratice și antifasciste cu prilejul alegerilor parlamentare parțiale din 18 februarie 1936 din județele Mehedinți și Hunedoara și a alegerilor comunale, municipale și județene din anii 1936—1937. Succesele forțelor democratice și antifasciste în aceste alegeri sînt o confirmare a justetei politicii P.C.R. și o dovadă a posibilităților de realizare a Frontului popular antifascist din țara noastră. Autorul aduce în capitolul VII unele aspecte referitoare la acțiunile de masă desfășurate în România sub conducerea P.C.R. pentru apărarea independenței și suveranității țării, împotriva revizionismului.

Autorul subliniază caracterul popular al luptei pentru apărarea independenței naționale care a cuprins forțe sociale și politice largi. Remarcăm aici reconsiderarea activității „Ligii antirevizioniste” pentru apărarea statului țării stabilit prin tratatele de pace.

Bino realizat prin prisma obiectivelor pe care și le-a propus autorul, apreciem a fi și capitolul IX, care relevă poziția internaționalistă a forțelor democratice din România, acțiunile de solidaritate și de sprijinirea luptei forțelor antifasciste din alte țări — Germania, Austria, Franța, Etiopia, Spania.

Cel mai interesant capitol din lucrare atît prin bogăția datelor cit și a concluziilor îl reprezintă capitolul X consacrat analizei activității P.C.R., a mișcării revoluționare și democratice din România în preajma instaurării dictaturii regale. Principala preocupare a P.C.R. cu prilejul campaniei electorale de la sfîrșitul anului 1937 a constituit-o realizarea Frontului popular antifascist. Autorul subliniază că P.C.R. a dovedit o orientare realistă

conformă cu cerințele stringente ale momentului istoric grav prin care trecea politica țării.

Pentru prima dată în istoriografia noastră autorul face o analiză a pozițiilor tuturor organizațiilor democratice ale vremii și a unor partide nefasciste față de propunerea P.C.R. privind înfăptuirea Frontului popular antifascist. Credem însă că odată cu prezentarea lămuririi dată tendințelor de unire a forțelor nefasciste de pactul de neagresiune încheiat de noul președinte al P.N.T. Iuliu Maniu cu conducătorul organizației legionare C. Z. Codreanu, se impunea din partea autorului o analiză mai largă a cauzelor care au determinat acest act. El rezultă din teama față de forțele democratice chiar din P.N.T. și a fost însoțit de o serie de acorduri secrete care l-au transformat într-o alianță politică. Ceea ce ar fi contribuit mai mult la clarificarea problemei ar fi fost urmărirea relațiilor dintre I. Maniu și C. Z. Codreanu în preajma instaurării dictaturii regale și mai ales după aceea.

Considerăm că dintre lucrările publice recente în legătură cu această problemă și care nu au fost menționate de autor se află și studiul referitor la poziția partidelor politice cu prilejul alegerilor parlamentare din decembrie 1937 publicat de I. Scurtu în „Studii de istorie”, nr. 2/1967.

Cu aceste scurte observații apreciem că lucrarea reprezintă o contribuție la dezvoltarea istoriografiei românești.

V. G. B.

Piotr Barikowski, SZOSTA OGÓLNOPOLSKA ARCHIWALNA KONFERENCJA METODYCZNO ORGANIZACJA. PROGRAM, PRZEBIEG. (A șasea conferință națională de metodă arhivistă, organizarea, programul, desfășurarea) în „Archeion”, LVI. 1971.

Articolul face o prezentare a organizării, programului și desfășurării celei de a șasea conferințe naționale de metodă arhivistă din Polonia, care a avut loc la începutul lunii februarie la Varșovia. Aceste conferințe au fost inițiate în anul 1951, ultima avînd loc în 1961. Au participat 90 de arhiviști reprezentînd arhivele centrale, voievodale și teritoriale. Au fost prezentate o serie de referate. Menționăm dintre acestea: Rolul și sarcinile activității arhivistice în Republica Populară Polonă de dr. Leon Chajm, directorul general al Arhivelor de Stat; Problemele asigurării și formării fondurilor arhivistice în arhivistica contemporană de dr. Irena Koberdowa, directoarea Biroului de lucrări științifice din Direcția generală a Arhivelor de Stat și Chestiunea informării științifice în arhivele de stat de dr. Henryk Barczak, dr. Stanisław Nawrocki și dr. Czesław Włodarska.

Participanții au propus ca astfel de conferințe să aibă loc cel puțin o dată la cinci ani. În încheierea conferinței, președintele acesteia, dr. Leon Chajm, a subliniat interesul viu manifestat de auditoriu față de problematica conferinței și caracterul instructiv al luărilor de cuvînt ale participanților.

V. M.

Irena Koberdowa, PROBLEMY ZABESPIECZENIA I KSZTAŁTOWANIA ZASOBOW ARCHIWALNYCH U ARCHIWISTYCE WSPÓLCZESNEJ (Problemele asigurării și formării fondurilor arhivistice în arhivistica contemporană), în „Archeion”, LVI, 1971.

Referatul își propune să prezinte poziția arhivelor față de fenomenul acumulării masive de acte, încercările de rezolvare a acestei probleme, perspectivele cît și chestiunile care rezultă din mecanizarea progresivă a activităților de birou și naționalizarea conducerii. Problema acumulării de acte în proporții masive nu este nouă și ea nu se rezumă numai la țările socialiste. Aici însă, ea se pune deosebit de acut din cauza etatizării întregului fond arhivistic. Autoarea prezintă diverse moduri de rezolvare a acestei probleme în țări ca Statele Unite, Anglia, Franța, R.F.G., R.D.G. și U.R.S.S.

În general, rezolvarea acumulării masive de acte merge în direcția creării de instituții intermediare între instituțiile și arhivele de stat, folosirea unor criterii mai riguroase de selecție a actelor demne de a fi păstrate permanent și creșterea îngrîșirii arhivelor în procesul de creare a documentației contemporane în instituții.

Un rol însemnat în rezolvarea acestei importante chestiuni o are și schimbarea în conștiința lucrătorilor din arhive și din instituțiile administrative a reprezentărilor tradiționale despre rolul arhivei. Arhiviștii slujesc nu numai istoriei dar și economiei naționale iar valoarea arhivelor nu constă în mărimea fondului existent ci în calitatea și posibilitățile informative ale acestuia.

În încheiere Irena Koberdowa prezintă diferite propuneri menite să rezolve problema eliminării totale din fondul păstrat a actelor aparținînd instituțiilor care îndeplinesc funcții de deservire (transport, comerț, aprovizionare) ca și îndepărtarea din diferite fonduri a actelor serviciilor auxiliare ale instituțiilor.

V. M.

Leon Chajm, ROLA I ZADANIA PASTWOWEJ SŁUŻBY ARCHIWALNEJ W POLSKIEJ RZECZYPOSPOLITEJ LUDOWEJ (Rolul și sarcinile instituțiilor arhivistice de stat din Republica Populară Polonă), în „Archeion”, LVI, 1971.

Autorul găsește potrivită discutarea temei enunțate în cadrul conferinței naționale de metodică arhivistică întrucît acest eveniment precede apariția documentului fundamental al activității arhivistice din Polonia și anume legea privind funcționarea instituțiilor arhivistice de stat. În proiectul de lege se preconizează expunerea mai clară, decît pînă în prezent a rolului instituțiilor arhivistice în statul socialist. În noua etapă de dezvoltare a statului polonez, autorul consideră că legea trebuie să tindă spre întărirea poziției Direcției generale a Arhivelor Statului, ca organ care dispune de fondul arhivistic de stat prin rețeaua arhivelor de stat și printr-o mai strînsă colaborare cu așa numitele arhive separate, în scopul: a. protejării fondurilor împotriva distrugerilor, pierderilor și transportului ilegal; b. unificării metodelor de forme și prelucrare a fondurilor; c. punerea documentelor în mod operativ la dispoziția cercetării științifice, a economiei naționale și a cetățenilor.

Un alt deziderat îl constituie lărgirea atribuțiilor arhi-

velor de stat rezultate din controlul efectuat asupra fondului arhivistic, în continuă creștere din instituții și întreprinderi în direcția asigurării unei arhivări corecte a materialelor arhivistice în momentul creării lor.

Necesitatea noului act normativ rezultă înainte de toate din schimbarea calitativă a situației din domeniul arhivistic. Ea se datorează atît creșterii potențialului arhivistic, care impune folosirea unor noi metode de muncă precum și a unor mijloace armonizate cu știința despre informatică.

V. M.

Macedonian Review, revistă de istorie, cultură, literatură, artă, vol. II,

„Revista Macedoneană” editată în limba engleză de Kulturen Zivot (Viața Culturală) din Skopje, Macedonia (Iugoslavia) conține o serie de articole legate de istoria și cultura Macedoniei, reproduceri, de artă, precum și ilustrații din poezia populară și cultă.

Dintre articolele mai reprezentative pentru istoria și cultura macedoneană se remarcă cel referitor la Goce Delcev, organizatorul mișcării de eliberare națională de la a cărui naștere s-au împlinit anul acesta 100 ani. Articolul se intitulează „Idealurile lui Goce Delcev sînt înfrîngate în realitatea prezentă a Macedoniei” și evocă îndeosebi, lupta pentru eliberarea națională a Macedoniei.

Cîteva articole legate de cultura Macedoniei sînt dedicate fraților Dimitar și Konstantin Mladinov, originari din Struga, care au devenit eroi de legendă prin activitatea lor poetică, și educativă și mai ales prin sfîrșitul lor tragic petrecut în temnița de la Constantinopol.

Articolele menționate tratează importanța activității fraților Mladinov pentru cultura Macedoniei și influența pe care aceștia au exercitat-o asupra scriitorilor, folcloriștilor și slavofiților din secolul al XIX-lea. Sînt prezentate, de asemenea, ilustrații din colecția de poezie populară a fraților Mladinov publicată la Zagreb în 1861.

Un alt articol intitulat „Activitatea panslavistă a lui Cyril și Metodiu” se ocupă pe larg de viața și activitatea laborioasă a celor doi frați din Salonic care au determinat o schimbare radicală în dezvoltarea culturală, socială și economică a tuturor popoarelor slave prin crearea alfabetului slav și prin scrierea primelor cărți în limba slavă.

Un articol demn de menționat intitulat „William E. Gladstone și problema macedoneană” scoate în evidență interesul dovedit de proeminentul om de stat englez (1809–1898) pentru Macedonia, fapt ce l-a făcut să se manifeste public în 1897 pentru soluționarea problemei macedonene. Sînt reproduse scrisorile deschise ale lui Gladstone publicate în Times, Daily Chronicle și Daily News, arătîndu-se totodată că s-au făcut cercetările în documentele păstrate la British Museum și la Public Record Office considerîndu-se că s-ar putea găsi originalele în arhiva Societății Byron, dar documentele acestei societăți nu s-au păstrat la P.R.O.

Revista mai conține cîteva articole referitoare la limba literară și poezia macedoneană cu ilustrații din poezia și proza modernă din Macedonia.

S. R.

INFORMATOR, nr. 10, 1972.

Numărul 10/1972 al revistei „Informator”, organul Arhivei Istoric din Pancevo (R. S. F. Iugoslavia), este consacrat în întregime publicării unui catalog intitulat „Dokumenti o

șkolstvu iz fonda Magistrata Pančevo 1794—1832" (Documente asupra învățămîntului din fondul Magistratului Pančevo 1794—1832). Catalogul, însumînd 116 pagini cuprinde rezumatele unui număr de 382 de documente emise pe fostul teritoriu al Regimentului de graniță germano-bănățean; primul document poartă data de 14 februarie 1795. Elementele folosite în descrierea documentelor sînt: cota, data, locul, rezumatul și numărul fiilor. La sfîrșitul catalogului sînt publicate trei indici: de persoane, de localități și de instituții.

Publicarea lui este de un real folos cercetătorilor noștri care studiază istoria învățămîntului în Banat.

S. D

THE INDIAN ARCHIVES, Volumele XVIII nr. 1 ianuarie — iunie 1969 și 2 iulie — decembrie 1969.

Publicația „Arhivele Indiene” ce apare de două ori pe an este editată de Arhivele Naționale din India în scopul de a stimula interesul pentru arhivistică și de a populariza această activitate.

Cuprinde articole de specialitate privind păstrarea documentelor precum și articolele referitoare la procedeele tehnice de restaurare a documentelor, microfilme și alte forme de reproducere, administrarea documentelor, folosire și publicații etc.

Astfel, în volumul I sînt cîteva articole de arhivistică care rețin atenția ca de exemplu: „Selecionarea documentelor — o sarcină stringentă” de Lewis J. Darter Jr.; „Materiale despre India în Arhivele Sovietice” de Devendra Kanhik; „Surse pentru istoricul Arya-ei Samaj” de Kenneth W. Jones.

Ca atare, articolul referitor la selecționarea documentelor tratează problema din punct de vedere al importanței și dificultăților acestei operațiuni, subliniind sarcinile ce revin arhiviștilor în acest sens și principiile care trebuie respectate. Se apreciază ca necesară folosirea calculatorului în această activitate datorită volumului mare de „bănci de date” create și a centrelor documentare în domenii politice, economice și de cercetare care înmagazinează cantități mari de date existente în formă convențională în documente păstrate.

În articolul referitor la Arya Samaj se analizează situația Indiei în secolul al 19-lea, dominată de procesul istoric al interacțiunii celor două civilizații introduse de cultura engleză regională și anume Indo-Muslim și vestică. Din această interacțiune s-a ivit o multitudine de mișcări sociale, religioase și intelectuale dintre care cea mai semnificativă pare a fi Arya Samaj inițiată de Swami Dayanand Saraswati și care a devenit mișcarea dominantă religioasă și socială a hindușilor din Punjab și zonele înconjurătoare ale Indiei de nord-vest.

În volumul II un articol interesant este cel referitor la arhivistul american de origine germană Ernst Posner care a avut o contribuție însemnată în dezvoltarea arhivisticii ca știință, prin cursurile pe care le-a ținut, articolele pe această temă și pregătirea unor serii de arhiviști tineri. Articolul se intitulază „Contribuția arhivisticii a lui Ernst Posner”. Revista mai publică sub titlatura de „Note noi” (New notes) noutăți în munca arhivistă pe plan mondial ca de exemplu: discutarea microfilmării în cadrul U.N.E.S.C.O. și C.I.A., experiența Arhivelor din S.U.A., Marea Britanie, Canada, Franța, U.R.S.S., Cehoslovacia etc. În afară de recenzii, revista conține, de asemenea, o secțiune intitulată „Echivalenți în hindusă ai termenilor și expresiilor arhivistice” și extrase din articole de arhivistică și de istorie publicate

în periodicele indiene. Publicarea acestor extrase se face în scopul asigurării unui aparat bibliografic pentru studenții care studiază istoria Indiei.

S. B.

GUIDE TO THE CONTENTS OF THE PUBLIC RECORD OFFICE, Vol. III, Documente transferate, 1960—1966.

Acest ghid în arhivele deținute de Public Record Office, publicat în 1968, descrie numărul mare de documente depuse spre păstrare la P.R.O. în perioada 1 septembrie 1960 — 31 decembrie 1966 pentru completarea fondurilor deja existente, sau ca noi grupuri de documente.

Datorită faptului că marea majoritate a documentelor sînt de dată relativ recentă se poate considera, într-un fel, că acest volum este un supliment al volumului II întrucît volumele I și II care au fost publicate în anul 1963 se ocupau de documentele aflate la Public Record Office la data de 31 ianuarie 1960.

Volumul III din Ghidul documentelor aflate la Public Record Office cuprinde documentele judecătorești și arhivele departamentale intrate în depozitele de la P.R.O. după 31 august 1960. De asemenea, volumul mai cuprinde Corrigenda și Addenda la volumele I și II.

În introducere se specifică faptul că ori de cîte ori se depune spre păstrare permanentă un nou grup de documente se întocmește un supliment de ghidurile existente pentru a fi informați cercetătorii prin sala de studii. Detalii asupra noilor categorii de documente precum și asupra completărilor de fonduri existente sînt date în „Rezumatul documentelor transmise” care constituie un appendix la rapoartele anuale ale conducerii Arhivelor britanice.

Se specifică, de asemenea, faptul că documentele transferate la Public Record Office sînt însoțite de liste întocmite de departamentele care depun arhivele, sub îndrumarea arhiviștilor de la P.R.O. În majoritatea cazurilor aceste liste sînt cronologice iar cele cu un volum mare de documente au o tablă de materii sau indici, putînd chiar fi ordonate pe probleme sau după criteriul topografic.

În problema accesibilității documentelor, în perioada în care au fost publicate volumele I și II legea de reglementare a administrării arhivelor prevedea ca să fie date în cercetare numai documentele care împliniseră 50 ani de la emiteră. Prin noua lege intrată în vigoare la 1 ianuarie 1968 se aduc îmbunătățiri în sensul că se scurtează această dată limită la 30 ani vechime.

Se poate totuși aproba de către lordul cancelar o perioadă mai recentă sau mai veche de 30 ani pentru o întreagă categorie sau doar pentru unele documente în funcție de conținutul lor și de prejudiciul pe care l-ar implica darea lor în folosință.

Documentele însumate în volumul III sînt grupate după proveniență alît cele judecătorești cît și cele departamentale și în cadrul acestor categorii, pe probleme, fiind menționate datele extreme, cantitatea de material și felul documentelor.

Volumul se încheie cu un indice alfabetic pe probleme, persoane și localități.

S. R.

Rubrică realizată de: Vasile Bobocescu, Slavca Diamandi, Corneliu Lungu, Vasile Matei, Victoria Popovici, Sanda Racoviceanu, Mioara Tudorică.

LISTA DOCUMENTELOR PUBLICATE ÎN VOL. XXXVI

Nr. crt.		Nr.	Pag.
1	1690 octombrie 11, din tabăra de lângă Braşov. Constantin Brincoveanu, voievodul Țării Româneşti solicită lui Ludovic al XIV-lea, regele Franței, sprijin pentru a dobîndi protecția Imperiului Otoman.	1—2	306
2	1849 octombrie 22, <i>Bordeaux</i> . Scrisoarea lui Francisco Bilbao către Paul Bataillard în care își manifestă încrederea în succesul democrației. Menționează prieteni comuni : Dessus, Golescu, Brătianu.	1—2	278
3	1856 martie 5, <i>Paris</i> . Scrisoarea lui Francisco Bilbao către Paul Bataillard în care vorbește elogios despre lucrarea acestuia „Principatele înaintea Congresului” (1878).	1—2	279
4	1856 august 5, <i>Paris</i> . Scrisoarea lui Francisco Bilbao către Paul Bataillard în care îi scrie despre preocupările sale zilnice ; se referă la situația republicilor din America Latină, în special la Chile, țara sa natală.	1—2	279
5	1856 septembrie 10, <i>Paris</i> . Scrisoarea lui Francisco Bilbao către Paul Bataillard în care se referă la situația din Chile unde se aşteaptă legea amnistiei ; menționează traducerea unor articole ale sale.	1—2	280
6	1856 octombrie 6, <i>Paris</i> . Scrisoarea lui Francisco Bilbao către Paul Bataillard în care se referă la lucrarea acestuia „Libre Recherche”.	1—2	281
7	1856 octombrie 15. Francisco Bilbao trimite cîteva rînduri lui Paul Bataillard.	1—2	282
8	1856 octombrie 28, <i>Paris</i> . Scrisoarea lui Francisco Bilbao către Paul Bataillard în care amintește o întrevvedere cu C. A. Rosetti și menționează efectul articolului său „Congresul american”.	1—2	282
9	1856 decembrie 30. Scrisoare de prietenie adresată de Francisco Bilbao lui Paul Bataillard.	1—2	283
10	1857 februarie 25. Scrisoarea lui Francisco Bilbao către Paul Bataillard în care prețuiește prietenia cu el și regretă boala de care suferă.	1—2	283
11	1857 martie 4, <i>Londra</i> . Scrisoarea lui Francisco Bilbao către Paul Bataillard în care se referă la apropiata sa moarte ; își anunță plecarea din Londra spre Buenos-Aires.	1—2	284
12	1857 iulie 2, <i>Buenos Aires</i> . Scrisoarea lui Francisco Bilbao către Paul Bataillard în care-și amintește de prietenii legate în Europa, fondarea revistei „Nuevo Mundo” (Lumea Nouă)	1—2	284
13	1857 august 10, <i>Buenos Aires</i> . Scrisoarea lui Francisco Bilbao către Paul Bataillard în care-i recomandă pe prietenul său Santiago Arcos.	1—2	285
14	1859 noiembrie 18, <i>Panama</i> . Scrisoarea lui Francisco Bilbao către Paul Bataillard în care se referă la proiectele sale privind integritatea republicii Argentina, menționînd prieteni comuni : Ed. Quinet, J. Michelet, H. Martin, Dessus.	1—2	285

Nr. crt.		Nr.	Pag.
15	1861 februarie 14, Buenos Aires. Scrisoarea lui Francisco Bilbao către Paul Bataillard prin care recomandă pe prietenul său Bermudez de Castro, fost consul în Spania. Se referă la starea sănătății sale.	1—2	286
16	1861 octombrie 14, Buenos Aires. Scrisoarea lui Francisco Bilbao către Paul Bataillard în care se referă la sănătatea sa șubredă.	1—2	287
17	1862 ianuarie 14, Buenos Aires. Scrisoarea lui Francisco Bilbao către Paul Bataillard în care se referă la starea sănătății, se interesează de prieteni comuni.	1—2	288
18	1862 iunie 20, Buenos Aires. Scrisoarea lui Francisco Bilbao către Paul Bataillard în care amintește despre problema religioasă de la Buenos Aires	1—2	288
19	1941 ianuarie 22, Budapesta. Raportul șefului Statului Major al Ungariei către Ministerul de Externe privind propaganda comunistă în România și starea de spirit anti-germană.	3	369
20	1941 octombrie 18, București. Raportul atașatului militar al ambasadei ungare la București cu privire la situația politică internă din România și starea de spirit a populației.	3	370
21	1942 februarie 11. Notă informativă privind îngrijorarea funcționarilor și lucrătorilor din întreprinderile industriale pentru a nu fi concediați din cauza lipsei de materii prime	3	376
22	1942 martie 4. Notă informativă referitoare la starea de spirit a populației.	3	376
23	1942, Cluj. Raport al Inspectoratului de poliție Cluj cu privire la starea de spirit a populației și propaganda anti-germană în România.	3	377
24	1943 ianuarie 3. Notă informativă a Prefecturii Poliției Capitalei despre noile instrucțiuni date de conducerea P.C.R. în problema organizării întrunirilor în cartierele muncitorești.	3	378
25	1943 ianuarie 28. Notă informativă a Prefecturii Poliției Capitalei despre indicațiile date de conducerea P.C.R. privind activitatea membrilor săi în perioada sărbătoririi ambasadorului german von Killinger, contrabalansarea propagandei germane, lărgirea comitetelor de pace etc.	3	379
26	1943 aprilie 11. Notă informativă a Prefecturii Poliției Capitalei despre instrucțiunile date de conducerea P.C.R. pentru formarea unor echipe care să activeze în județul Ilfov.	3	379
27	1943 august 19, București. Raportul înaintat de „WA./AP” către Ministerul de Externe german despre ecoul la București al schimbării de guvern în Italia.	3	380
28	1943 septembrie 30. Notă informativă a Prefecturii Poliției Capitalei despre răspândirea de manifeste comuniste în București.	3	383
29	1943 noiembrie 1, București. Extras din raportul ofițerului german al Economiei de război — România despre sporirea prestațiilor de muncă „la negru” și creșterea influenței comuniștilor printre muncitorii din industrie.	3	383
30	1943 noiembrie 6. Telegrama Inspectoratului general al Jandarmeriei adresată Inspectoratului de Jandarmi București prin care solicită măsuri de preîntâmpinare a unor acțiuni comuniste în ziua de 7 noiembrie 1943.	3	384
31	1943 noiembrie 11, București. Telegrama legăției germane despre situația din România, încercări de înțelegere cu anglo-americanii, intensificarea activității comuniste.	3	384
32	1943 noiembrie 16. Notă informativă a Prefecturii Poliției Capitalei despre noile instrucțiuni date de conducerea P.C.R. în problema conspirativității.	3	388

Nr. crt.		Nr.	Pag.
33	1944 februarie 1. Buletin informativ al Centrului de radio-ascultare cuprinzînd apelul lansat de postul de radio „România Liberă” către popor pentru intensificarea acţiunilor de sabotare a maşinii germane de război şi a politicii antonesciene.	3	389
34	1944 februarie 26, Constanţa. Adresa Legiunii de jandarmi Constanţa către Legiunea de jandarmi Brăila în legătură cu circulaţia unor monede cu inscripţia „Daţi nemţii afară, afară nemţii”.	3	389
35	1944 martie 1, <Stuttgart>. Raportul Oficiului pentru grupele etnice germane din străinătate (Volksdeutsche Mittelstelle) către Ministerul de Externe german cu privire la situaţia pe luna ianuarie 1944 a grupurilor etnice din diferite ţări, inclusiv România.	3	390
36	1944 aprilie 3, Bucureşti. Telegrama lui Welkisch şi Killinger către Ministerul de Externe german, Secţia presă şi informaţii în care comunică scrisoarea lui Maniu şi Dinu Brătianu către Antonescu.	3	391
37	1944 aprilie 7, Bucureşti. Telegrama lui Killinger şi Neubacher către Ministerul de Externe german despre atitudinea comunistă a muncitorilor din regiunea petrolieră.	3	392
38	1944 aprilie 14. Buletin informativ al Centrului de radio-ascultare cuprinzînd ştirea transmisă de postul de radio Ankara privind iminenta ieşire a României din război.	3	393
39	1944 mai 6. Emisiunea postului de radio „România Liberă” în care se anunţă crearea la Galaţi a Comitetului Frontului Patriotic.	3	393
40	1944 mai 9. Emisiunea postului de radio „România Liberă” prin care se face apel către întreaga populaţie pentru ieşirea din război şi izgonirea nemţilor din ţară.	3	393
41	1944 mai 22. Emisiunea postului de radio „România Liberă” referitoare la scrisoarea trimisă lui Antonescu de un grup de generali în care se sublinia starea de spirit îngrijorătoare din armată şi iminenţa prăbuşirii frontului.	3	394
42	1944 mai 30. Emisiunea postului de radio „România Liberă” prin care se transmite marinarilor, soldaţilor şi ofiţerilor, chemarea pentru întoarcerea armelor împotriva germanilor.	3	394
43	1944 iunie 20. Declaraţia celor patru partide politice care au constituit Blocul naţional democrat.	3	395
44	1944 iulie 12, Fuschl. Însemnările lui C. Clodius, director din Ministerul de Externe german (pentru probleme economice) despre situaţia din România.	3	396
45	1944 iulie 20, Cartierul de companie. Scrisoarea lui J. Ribbentrop, ministrul de externe către W. Keitel şeful armatei germane, despre aprovizionarea cu întîietate a trupelor germane din România.	3	403
46	1944 iulie 23. Apelul lansat de postul de radio „România Liberă” pentru întoarcerea armelor împotriva Germaniei.	3	406
47	1944 iulie 24, Brăila. Raport al Legiunii de Jandarmi Brăila către Comandamentul garnizoanei Brăila şi către alte autorităţi referitor la răspîndirea unui număr de manifeste comuniste pe străzile oraşului.	3	407
48	1944 iulie 25. Adresa Primăriei comunei Moţătei către Prefectura judeţului Dolj în care se semnalează existenţa unei mişcări de răzvrătire în această comună.	3	408
49	1944 august 11, Brăila. Adresă prin care Chestura Poliţiei Brăila trimite Comisariatului de poliţie-port Brăila ordinul Direcţiei Generale a Poliţiei în care se semnalează acte de sabotaj la vagoanele cisternă.	3	410

Nr. crt.		Nr.	Pag.
50	1944 august 24. Extras din jurnalul de război al grupului de Armată Sud asupra evenimentelor din România, luptele din București și eșuarea încercărilor germane de a înlătura noul guvern.	3	410
51	1944 august 24. Buletin informativ al Centrului de radio-ascultare cuprinzînd chemarea postului „România Liberă” adresată întregului popor de a lupta împotriva hitlerismului.	3	417
52	1944 august 24. Buletin informativ al Centrului de radio-ascultare cuprinzînd știrea transmisă de postul de radio Londra care comentează elogios efectele ieșirii României din război.	3	417
53	1944 august 24. Raportul Poliției Țirgoviște către Inspectoratul Regional de Poliție cu privire la ocuparea aeroportului Boteni de ostași români.	3	418
54	1944 august 24. Raport al Poliției Cîmpulung Muscel către Inspectoratul regional de poliție Ploiești referitor la entuziasmul cu care populația din localitate a primit vestea schimbării regimului.	3	418
55	1944 august 24—30. Raportul Prefecturii județului Ialomița înaintat Ministerului Afacerilor Interne referitor la ciocnirile ce au avut loc în cuprinsul județului între forțe armate române și germane în perioada 24—30 august 1944.	3	419
56	1944 august 25. Rm. Vilcea. Instrucțiunile garnizoanei Rm. Vilcea, referitoare la dezarmarea trupelor germane.	3	419
57	1944 august 25. Buletin informativ al Centrului de radio-ascultare cuprinzînd știrea transmisă de radio Londra care citează diferite ziare ce apreciază efectul strategic al ieșirii României din război.	3	420
58	1944 august 25. Știre din ziarul „L’Humanité”, cu privire la acceptarea, de către România, a condițiilor de armistițiu propuse de U.R.S.S.	3	420
59	1944 august 26. Comentariu apărut în ziarul „L’Humanité” semnat de Magnien asupra înfrîngerilor suferite de germani și refuzul soldaților români de a mai lupta alături de Germania.	3	421
60	1944 august 28. Știre din ziarul „L’Humanité” referitoare la nimicirea de către armata română a centurilor de rezistență ale germanilor.	3	422
61	1944 august 28. Comunicat al ziarului „L’Humanité” referitor la invitația adresată de Pravda sateliților Germaniei de a urma exemplul României.	3	422
62	1944 septembrie 4. Comentariul ziaristului M. Magnien apărut în „L’Humanité” asupra necesității ca poporul Finlandei să urmeze exemplul României pentru a rupe legăturile cu Germania.	3	423
63	1944 septembrie 12. Raportul Inspectoratului regional de Poliție Ploiești către Direcția generală a Poliției privind luptele purtate de armatele române și germane în portul și orașul Giurgiu.	3	424
64	1944 septembrie 14. Știre din ziarul „L’Humanité” referitoare la semnarea la Moscova a convenției de armistițiu sovieto-română.	3	425
65	1944 septembrie 14. Comentariul ziaristului Magnien, apărut în „L’Humanité” referitor la situația Germaniei și a Japoniei.	3	426
66	1945 iulie 23. Notă informativă referitoare la raportul generalilor Keitel și Guderian adresat lui Hitler, asupra importanței actului de la 23 August 1944.	3	426

REVISTA ARHIVELOR

ORGANE DE LA DIRECTION GÉNÉRALE DES ARCHIVES
D'ETAT DE LA RÉPUBLIQUE SOCIALISTE DE ROUMANIE

Paraît quatre fois par an

Rédaction : Bucarest, Bd. Gheorghe Gheorghiu-Dej, nr. 29,
sector VI-e. Téléphone : 13.37.77.

SOMMAIRE

	Page
50 ANNÉES DEPUIS L'APPARITION DE LA „REVISTA ARHIVELOR“	
Télégramme adressée par les participants à la réunion festive au Comité Central du Parti Communiste Roumain, à camarade Nicolae Ceaușescu.	475
RÉUNION FESTIVE	
I. GAL	— Mot d'ouverture 476
ȘT. HURMUZACHE	— Un programme de travail 478
A. SACERDOȚEANU	— „Revista Arhivelor“ dans les années 1938—1947. Projets et réalisations 484
SALUTS DES COLLÈGUES 485	
SESSION JUBILIAIRE	
ȘT. PASCU,	— L'histoire des institutions dans les pages de la „Revista Arhi- velor“ 491
AL. MATEI	— Participation de la „Revista Arhivelor“ au progrès de la science historique roumaine 495
TR. LUNGU	— Personnalités de l'historiographie roumaine dans les pages de la „Revista Arhivelor“ 497
V. ARIMIA	— „Revista Arhivelor“ et la connaissance et la mise en valeur des sources externes concernant l'histoire de la patrie 501
I. PUȘCAȘ	— L'appui accordé par la „Revista Arhivelor“ à l'activité des archives des organisations socialistes 503
V. TATOMIR	— „Revista Arhivelor“ a l'appui de l'enseignement supérieur de l'histoire et de la formation des cadres d'archivistes 505
GH. ISCRU	— „Revista Arhivelor“ — soutien important dans l'enseignement de parti et pour le professeur d'histoire dans l'instruction et l'éducation des élèves 507
EL. SEFTIUC, EC. CÎRȚINĂ	LA COMMÉMORATION D'EUDOXIU HURMUZAKI
M. BERZA	— E. Hurmuzaki et sa famille 509
D. BERINDEI	— E. Hurmuzaki et l'historiographie de l'époque 516
L. BOIA	— L'activité historiographique de Eudoxiu Hurmuzaki 521
CHRONIQUE	
V. TEODORESCU	— L'exposition „Revista Arhivelor 50“ 526
V. TEODORESCU	— L'exposition documentaire „Eudoxiu Hurmuzaki“ 530
I. BURLACU	— La session des communications scientifiques „Problèmes de théorie et de pratique archivistique“ 532
EM. POȘTĂRIȚA	— L'ouverture des cours de perfectionnement des jeunes archi- vistes 534
* * *	— Recherches dans les archives étrangères 535
COMPTES RENDUS ET PRÉSENTATIONS . 558	
NOTES BIBLIOGRAPHIQUES . 566	
LA LISTE DES DOCUMENTS PUBLIÉS DANS LE XXXVI-È VOLUME 574	

REVISTA ARHIVELOR

ORGAN OF THE GENERAL DIRECTION OF THE STATE
ARCHIVES IN THE SOCIALIST REPUBLIC OF ROMANIA

Quarterly
Bucharest, Bd. Gh. Gheorghiu-Dej 29, Sector 6,
Telephone 13.37.77.

CONTENTS

Page

50 YEARS SINCE THE FIRST NUMBER OF REVISTA ARHIVELOR

The Telegram addressed to the Central Committee to Comrade Nicolae Ceaușescu by the participants in the festive meeting.	475
--	-----

THE FESTIVE MEETING

I. GAL	— Foreword	476
ȘT. HURMUZACHE	— A working program	478
A. SACERDOTEANU	— „Revista Arhivelor” in the years 1938—1947. Projects and achievements	484

GREETINGS OF OTHER JOURNALS	485
---------------------------------------	-----

JUBILEE SESSION

ȘT. PASCU, AL. MATEI	— The history of institutions presented in „Revista Arhivelor”	491
TR. LUNGU	— The contribution of Revista Arhivelor to the progress of Romanian Historical Science	495
V. ARIMIA	— Romanian historians in „Revista Arhivelor”	497
I. PUȘCAȘ	— „Revista Arhivelor” a mean of knowledge and turning to account of external historical sources concerning Romania's history	501
V. TATOMIR	— The help given by „Revista Arhivelor” to the archival activity in the socialist organizations	503
GH. ISCRU	— „Revista Arhivelor” in supporting the higher teaching of history and the training of archivists	505
EL. SEFTIUC, EC. CÎRȚINA	— „Revista Arhivelor” an important aid to the Party instruction and for the history teacher in training and educating the pupils	507

COMMEMORATION OF EUDOXIU HURMUZAKI

M. BERZA	— E. Hurmuzaki and his family	509
D. BERINDEI	— E. Hurmuzaki and the historiography of the epoch	516
L. BOIA	— Eudoxiu Hurmuzaki's historiographical activity	521

CHRONICLE

V. TEODORESCU	— Jubilee Exhibition „Revista Arhivelor 50 years”	530
V. TEODORESCU	— The Exhibition „Eudoxiu Hurmuzaki”	532
I. BURLACU	— The session of communications entitled „Problems of archival theory and practice”	534
EM. POȘTĂRIȚA	— The opening of young archivists' training	535
* * *	— Researches done in the archives from abroad	558

BOOK-REVIEWES AND PRESENTATIONS	566
---	-----

BIBLIOGRAPHICAL NOTES

THE LIST OF RECORDS PUBLISHED IN THE VOLUM XXXVI	574
--	-----

REVISTA ARHIVELOR

ORGAN DER GENERALDIREKTION DER STAATSARCHIVE
DER SOZIALISTISCHEN REPUBLIK RUMÄNIEN

Erscheint viermal jährlich
Redaktion : Bukarest, Bd. Gheorghe Gheorghiu-Dej nr. 29,
Sector 6, Fernruf : 13.37.77.

INHALT

	Seite
50 JAHRE „REVISTA ARHIVELOR“	
Telegramm der Jubiläumsteilnehmer an das Zentralkomitee der Rumänischen Kommunistischen Partei, den Genossen Nicolae Ceaușescu.	475
FEIERLICHE VERSAMMLUNG	
I. GAL — Eröffnungsrede	476
ȘT. HURMUZACHE — Ein Arbeitsprogramm	478
A. SACERDOTEANU — „Revista Arhivelor“ in den Jahren 1938—1947. Projekte und Verwirklichungen	484
KOLLEGIÄLE BEGRÜSSUNGSANSPRACHEN	485
JUBILÄUMSSSESSION	
ȘT. PASCU, — Die Geschichte der Institutionen in der „Revista Arhivelor“ .	491
AL. MATEI	
TR. LUNGU — Der Beitrag der „Revista Arhivelor“ zur Förderung der rumänischen Geschichtswissenschaft	495
V. ARIMIA — Bedeutende rumänische Historiker in der „Revista Arhivelor“ .	497
I. PUȘCAȘ — „Revista Arhivelor“ und die Erfassung und die Auswertung der auswärtigen Quellen zur Geschichte Rumäniens	501
V. TATOMIR — Die Beihilfe der „Revista Arhivelor“ zur archivischen Praxis der sozialistischen Einrichtungen	503
GH. ISCRU — „Revista Arhivelor“ im Dienste des Geschichtsunterrichts in der Hochschule und der Ausbildung der Archivare	505
EL. SEFTIUC, — „Revista Arhivelor“ — bedeutende Unterstützung für den Parteielehrgang und für den Geschichtslehrer im Unterrichts- und Erziehungsprozess im der Schule	507
EC. CÎRȚÎNĂ	
DIE GEDÄCHTNISFEIER DES EUDOXIU HURMUZAKI	
M. BERZA — E Hurmuzaki und seine Familie	509
D. BERINDEI — E. Hurmuzaki und die Historiographie seiner Zeit	516
L. BOIA — Die historiographische Tätigkeit von Eudoxiu Hurmuzaki	521
CHRONIK	
V. TEODORESCU — Ausstellung „Revista Arhivelor“ — 50	526
V. TEODORESCU → Ausstellung von Dokumenten E. Hurmuzaki	530
I. BURLACU — Wissenschaftliche Session zum Thema „Probleme der Archivtheorie — und — praxis“	532
EM. POȘTĂRIȚA — Die Eröffnung des Lehrgangs mit jungen Archivaren	534
* * *	
— Forschungen in den auswärtigen Archiven	535
REZENSIONEN UND ANNOTATIONEN	558
BIBLIOGRAPHISCHE HINWEISE	566
VERZEICHNIS DER DOKUMENTE, WELCHE IN XXXVI. BD. PUBLIZIERT WURDEN	574

REVISTA ARHIVELOR

ОРГАН ГЛАВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ АРХИВОВ
СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ РУМЫНИИ

Издается четыре раз в год

Редакция: Бухарест, Bulevardul Gh. Gheorghiu-Dej nr. 29, sector VI

Телефон: 13.37.77

СОДЕРЖАНИЕ

Стр.

50 ЛЕТ СО ДНЯ ПОЯВЛЕНИЯ В СВЕТ «ЖУРНАЛА АРХИВОВ»

Телеграмма адресована Центральному Комитету Румынской коммунистической партии,
товарищу Николае Чаушеску, участниками праздничного собрания 475

ПРАЗДНИЧНОЕ СОБРАНИЕ

И. ГАЛ	Выступительное слово	476
ШТ. ХУРМУЗАКЕ	Программ работы	478
А. САЧЕРДОЦАНУ	«Журнал Архивов» в 1938—1947 гг. Проэты и достижения	484
	КОЛЛЕГИАЛЬНЫЕ ПРИВЕТСТВИЯ	485

ЮБИЛЕЙНАЯ СЕССИЯ

ШТ. ПАСКУ, А. МАТЕИ	История учреждений в страницах «Журнала Архивов»	491
ТР. ЛУНГУ	Участие «Журнала Архивов» в процветании румынской историче- ской науки	495
В. АРИМИЯ	Личности румынской историографии в страницах «Журнала Ар- хивов»	497
И. ПУШКАШ	«Журнал Архивов» и знание и осуществление внешних источников относительно истории родины	501
В. ТАТОМИР	Помощь «Журнала Архивов» в архивной деятельности социали- стических организаций	503
Г. ИСКРУ	«Журнал Архивов» на помощь высшего образования истории и формирования архивных кадров	505
Е. СЕФТЮК Е. КЫРЦЫНЭ	«Журнал Архивов» значительная помощь в партийном просвеще- ний профессора истории в обучении и воспитании учеников	507

ОЗНАМЕНОВАНИЕ ПАМЯТИ ЕУДОКСИЯ ХУРМУЗАКИ

М. БЕРЗА	Е. Хурмузаки и его семья	509
Д. БЕРИНДЕЙ	Е. Хурмузаки и историография эпохи	516
И. БОЯ	Историографическая деятельность Е. Хурмузаки	521

ХРОНИКА

В. ТЕОДОРЕСКУ	Выставка «Журнал Архивов» — 50	526
В. ТЕОДОРЕСКУ	Документальная выставка «Еудоксю Хурмузаки»	530
И. БУРЛАКУ	Сессия научных сообщений «Проблемы архивной теории и практики»	532
Е. ПОШТЭРИЦЭ	Открытие подготовительных курсов молодых архивистов	534
* * *	Исследования в зарубежных архивах	535

РЕЦЕНЗИИ И ПРЕДСТАВЛЕНИЯ	558
------------------------------------	-----

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ	566
-------------------------------------	-----

СПИСОК ДОКУМЕНТОВ ПУБЛИКОВАННЫХ В XXXVI ТОМЕ	574
---	-----

CATRE AUTORI

„Revista arhivelor“ publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică, izvoare, instituții și alte științe auxiliare ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe materiale de arhivă, documente, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice.

Autorii sînt rugați să trimită materialele în două exemplare dactilografiate la două rînduri, cu trimiterile infrapaginale numerotate în continuare și cu un scurt rezumat.

Articolele nepublicate nu se restituie.

R.M. ISSN 0034-7043

Abonamentele pentru străinătate se fac prin :

„ROMPRESFILATELIA“ — SERVICIUL EXPORT-IMPORT PRESĂ

București, Calea Griviței Nr. 64—66, P.O.B. 2001

Articles appearing in this journal are abstracted
and indexed in HISTORICAL ABSTRACT and
AMERICA : HISTORY AND LIFE

Tehnoredactarea : MARIANA RĂDULESCU

*Dat la cules : 12.VI.1974. Bun de tipar : 20.XI.1974
Tiraj : 3 000 exemplare. Cost de tipar : 6,75*

Intreprinderea poligrafică „Bucureștii-Noi“, str. Hrîso-
vului nr. 18 A, R. S. România
Comanda nr. 1196